

2a
edició

Jordi Panyella

SALVADOR PUIG ANTICH, CAS OBERT

La revisió definitiva
del procés

Angle Editorial

Jordi Panyella

SALVADOR PUIG ANTICH, CAS OBERT

La revisió definitiva del procés

Angle Editorial

Al web <http://puigantich.angleeditorial.com> es pot consultar el sumari original del consell de guerra contra Salvador Puig Antich, i tota la documentació generada en el procés de revisió del cas davant del Tribunal Suprem d'Espanya entre el 2005 i el 2011. A més, hi ha altra documentació gràfica i periodística relacionada amb el cas.

© 2013 Jordi Panyella i Ferreres

© Gemma Aguilera, per la foto de solapa

© Família Puig Antich, Jordi Play, Cristina Calderer i Lluís Cruset, per les fotografies

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: gener de 2014

Segona edició: març de 2014

ISBN: 978-84-15695-58-5

Dipòsit legal: DL B 201-2014

Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Taula

Introducció: Contra les mentides, sempre	13
«Hi ha una cosa que encara no t'he dit...»	19
25 de setembre de 2012, sis de la tarda	33
Desconstruint la realitat	43
El caos a la velocitat de la llum	53
L'enigma del tercer esglaó	61
Objectiu Terol	69
Julián Gil Mesas, el gran torturador	77
El sopar més trist	85
Parla Garriga i Paituví	101
Les mentides de la Sisena Brigada	113
L'autòpsia de l'autòpsia	129
Tres metges, cinc forats	139
La cal·ligrafia no enganya	149
El misteriós senyor <i>Varelo</i>	159
Una declaració impossible	167
9 mil·límetres llarg	177
El cas d' <i>El Caso</i>	189
Es busca advocat	197
El MIL no existeix	209
El boig que no ho era	219

Introducció: Contra les mentides, sempre

Arrossego, de fa temps, una malfiança amb la cosa policial. Ve de lluny i encara dura. Tot plegat em va sobrevenir, més o menys, de la manera següent, pels motius que ara em dispo a relatar.

Un dia indeterminat, trobant-me a l'estudi de casa buscant i rebuscant informació a l'ordinador sobre un tema del meu interès, vaig anar a parar a l'hemeroteca digital del diari *La Vanguardia*, i retrocedint en el temps vaig aterrar en aquells anys en què la capçalera, i l'editora, responien a l'abanderament d'*Española*. I entretingut entre les pàgines d'un món que lluitava per sortir de la grisor però que encara s'explicava en blanc i negre, amb la curiositat professional de veure com s'ho manegaven els col·legues d'ofici que els va tocar batallar amb la informació en els anys de censures i prohibicions de la dictadura franquista, em vaig aturar en l'edició del dimecres 26 de setembre de 1973 per buscar en quin racó hi havia amagada la notícia sobre el tràgic succés ocorregut la tarda anterior a l'Eixample de Barcelona.

Aquell dia la policia va detenir el jove Salvador Puig Antich, i en el transcurs de l'operació va resultar mort, abatut a trets, un altre jove, en aquest cas un agent. El meu interès professional consistia a comprovar quins eren els límits de la informació en aquells temps quan tocava gestionar una

bomba informativa de primera magnitud. Volia saber quin tractament rebia l'acció carregada de violència de la detenció d'un jove a qui el règim considerava un enemic de l'ordre establert en una societat en la qual, aparentment, no hi passava res de greu, on tot estava sota control del règim, i on el gran esdeveniment que omplia de fotografies la primera pàgina del diari d'aquella edició era el pompós enterament del rei Gustau Adolf de Suècia amb la presència destacada del príncep Joan Carles de Borbó.

Mentre feia circular el cursor per damunt el diari digital, una altra mena de curiositat em va fer aturar en un anunci a doble pàgina de Renta Catalana. Era la publicitat d'un xiringuito financer que al principi d'aquells anys setanta, a base d'enlluernar els ciutadans amb un gran desplegament de mitjans i focs d'artifici publicitaris, va captar molts petits inversors que després van comprovar, amb desesperació, com aquells a qui havien entregat els seus diners acabaven tancats a la presó, acusats d'apropiació indeguda i falsedat documental. Però hi van ser molt poc temps, i el procés judicial que es va obrir contra ells va acabar amb condemnes que eren molt poca cosa. I aleshores em vaig entretenir a pensar que els delictes de coll blanc han existit i existiran sempre, i que per temps que passi les lleis mai castigaran amb prou contundència els que es rifen de la bona gent que els confia anys de feina i d'il·lusions convertits en uns petits i insignificants estalvis.

I de cop i volta, quan la divagació era a punt de portar-me per camins que no havia buscat ni pretenia, la vaig trobar allà, discretament asseguda en un peu de pàgina. La notícia m'esperava, pacient, inalterable al pas del temps, sabedora que un dia o altre m'hi aturaria i que un cop llegida em causaria la mateixa sensació de col·lapse i de cremor a la

gola que experimenta aquell que, sense saber què té entre mans, fa anar coll avall una glorada d'absenta.

El titular, imprès en caixa alta, revestit d'èpica casernària, deia de forma contundent: «HEROICA MUERTE DEL SUBINSPECTOR DE POLICÍA DON FRANCISCO JESÚS ANGUAS BARRAGÁN.» A la part superior del text, i en forma d'avantítol, s'advertia el lector que allò que es disposava a llegir era una nota de la Prefectura Superior de Policia. Efectivament, la informació que aquell dia va servir el diari de referència de la ciutat sobre aquell succés va ser, des de la primera lletra fins al punt final, la nota que la policia va redactar i lliurar a les redaccions. No va ser l'únic mitjà obligat a tractar la notícia amb la publicació íntegra d'aquell escrit oficial. *El Correo Catalán*, el *Diario de Barcelona*, *Tele/exprés*, *Solidaridad Nacional*, *El Noticiero Universal*, tots els papers que s'imprimien a la ciutat i tots els periodistes van haver de passar pel mateix peatge. Ni la més mínima alteració d'una coma del relat oficial dels fets, ni la possibilitat de fer-ho. En aquella extensa nota compaginada a tres columnes a la pàgina 29 de *La Vanguardia Española*, s'hi donaven tot tipus de detalls sobre les activitats de Puig Antich i de «la banda de malfactors» —segons la terminologia policial— en què estava enrolat. S'hi relataven els antecedents, atraments i enfrontaments diversos amb la policia, i finalment s'hi descrivia el tiroteig mortal esdevingut el dia anterior durant la detenció.

El lector —acomboiat per l'implacable sistema informatiu del règim franquista— acabava amb el convenciment que aquell Salvador Puig Antich de qui mai fins aleshores havia tingut notícia era un vulgar xoriço —«un pistolero», segons s'hi podia llegir textualment—, un tipus que havia disparat «a boca de canó» sobre el policia, buscant expressa-

ment causar la mort. Ras i curt, un assassí. Després s'hi explicava que de resultes d'això es va desencadenar un «nodrit» tiroteig, però no s'entretenia a dir quins policies van disparar, ni contra qui ho van fer. Petit però a la vegada transcendent detall per amagar que potser una d'aquestes bales policials va impactar també en el cos de l'agent, i que potser aquest va ser el desencadenant de la mort de Francisco Anguas. Cap referència, tampoc, als cops de culata que Puig Antich va rebre durant la detenció. I encara menys, ni la més mínima insinuació sobre el veritable context de la notícia i el fet que la suposada banda de malfactors no era altra cosa que el Movimiento Ibérico de Liberación (MIL), la societat revolucionària en la qual Puig Antich havia pres part i on era conegut i reconegut pels seus companys de clandestinitat amb el sobrenom de *Metge*.

I et trobes llegint una cosa així i t'estremeixes i penses que mai més una informació de diari s'ha de bastir sobre la desinformació policial, mai més s'ha d'eleva a notícia una mentida oficial. I et convences a tu mateix que això eren altres temps, de dictadura, de censura, de pallisses descomunals al mig del carrer i a les comissaries més fosques i tètriques, i penses que això no pot tornar a passar, que la democràcia vol dir transparència i que la policia ara ja no dispara de forma anònima en un tiroteig «nodrit». Però et queda un no-sé-què de desconfiança, un nus a l'estómac que sempre et fa estar en guàrdia, i et repeteixes una i altra vegada: mai més! I de cop i volta succeeix una cosa que et transporta al 1973 i a les males arts de la policia franquista i a les mentides, i a una extrema sensació d'inseguretat, d'indefensió. I la malfiança acaba, irremeiablement, fent niu dins teu.

I va ser així com el gener del 2002 va arribar al diari el

coneixement d'una notícia tan impactant com desconcertant, com una nova i sobtada glopada d'absenta. Rodney Mak, un ciutadà nord-americà de raça negra, primer trompeta de l'Orquestra Ciutat de Barcelona, havia estat brutalment apallissat per un grup de policies de paisà a l'interior d'un pàrquing, al subsòl del passeig Lluís Companys, sota mateix de l'Arc de Triomf de Barcelona.

Rodney va ser confós per la policia amb un lladre d'automòbils —també de raça negra— que actuava en aquell aparcament i van procedir a detenir-lo. Anaven de paisà i van considerar que una simple i confusa identificació ensenyant la placa era suficient perquè l'home s'aturés. El trompetista es va creure víctima d'uns lladres i va intentar fugir, defensant-se del que va considerar que era un atac. Els agents no van tenir altre recurs professional que reduir-lo utilitzant una força desmesurada, brutal.

Quan la companya de redacció, Laura Nicolás, va publicar la notícia a les pàgines del diari *Avui*, amb les fotografies del músic ensenyant els blaus que tenia per tot el cos, l'escàndol mediàtic va ser monumental, així com la indignació de la gent de la cultura i dels polítics de tots els colors. Era evident l'error, la desmesura en l'actuació, el greu perjudici causat al músic.

Però el Cos Nacional de Policia a Barcelona, un cop més, va reaccionar amb aquella actitud pròpia de qui es creu amb el dret i la capacitat d'influir sobre el destí de les persones i sobre allò que escriuen els periodistes. En la versió oficial dels fets, la policia va reduir l'«incident» a un «error». Però no un error dels seus homes, només faltaria!, sinó un «error de la víctima», que va reaccionar de «manera violenta i irreflexiva» quan quatre homes vestits de paisà el van abordar dins un pàrquing fosc. Cap reconeixement de

negligència professional, ni de culpa. Tot el contrari. La detestable actuació policial la va rematar l'agent que aleshores feia de portaveu del cos a Barcelona en descriure el músic com un «home molt corpulent». Va mentir barroerament en la descripció física del trompetista, intentant justificar així de forma vergonyant l'acció desmesurada dels seus companys en la detenció.

El cas Puig Antich i el cas Rodney Mak no tenen res a veure l'un amb l'altre, tampoc el seu desenllaç. El primer va ser condemnat a la pena capital, i executat sense pietat i amb tota la crueltat d'un mètode de matar medieval. El segon va ser denunciat per la policia i un jutge el va processar per atemptat contra l'autoritat. Són dos moments històrics diferents, dues circumstàncies allunyades, però en Salvador i en Rodney van topar tots dos amb la implacable maquinària del poder girant-se i actuant en contra seva, passant per sobre de tot. Havien passat molts anys, i la dictadura era ja cosa enterrada, però hi ha inèrcies i maneres de fer que encara viuen sota la pell dels que exerceixen aquest poder.

Quan els errors de la policia es converteixen en mentides i aquestes fan santa aliança amb les arbitriarietats judicials, el ciutadà està llest, ja pot arrencar a córrer i buscar refugi al país de Mai Més.

«HI HA UNA COSA QUE ENCARA NO T'HE DIT...»

El cel de Barcelona es trenca en mil bocins multicolors, aquesta nit de dilluns de finals de setembre. Un núvol de pólvora s'estén pels terrats llunyans i ara apareix, i després desapareix, com un joc espectral, al ritme de les descàrregues de llum. La ciutat s'encén i retruny per acomiadar la festa, però això no altera, ni per un moment, l'ànim d'en Sebastià. Absort en la seva argumentació, atent al traç i a la lletra que el seu bolígraf desplega damunt el paper, omplint fulls un rere l'altre, no para esment en l'evident estrèpit de l'espectacle piromusical que tanca les festes de la Mercè i que, com cada any, es deixa sentir pertot, també a l'altre costat dels vidres del seu despatx d'advocats, que mira el carrer des del tercer pis d'un elegant edifici de la ronda de Sant Pere.

Però ni Sebastià Martínez Ramos ni jo estem avui per focs d'artifici ni per espectacles de pirotècnia en honor de la patrona de la ciutat. De fet, tan poca reverència he fet jo a la *Princesa de Barcelona* que he treballat tot el dia, primer a la redacció del diari omplint pàgines amb notícies intranscendents d'un dia festiu, i ara, quan ja és negra nit, al seu despatx. Feia dies, setmanes, que ens buscàvem, i la seva agenda i la meva han acabat trobant el mateix forat en aquest dia i aquesta hora tan desavinent. La intenció s'ho

val, i l'hora no és mai intempestiva, ni el dia és inconvenient, si el repte que ens ha portat a reunir-nos mentre la ciutat s'extasia és el de ficar la banya i envestir contra la gran conxorxa policial i militar que sota l'emparedament del règim del dictador Francisco Franco va portar Salvador Puig Antich a morir al garrot el 2 de març de 1974, després d'un procés judicial que va ser una gran farsa.

M'hi sento còmode, treballant al costat d'en Sebastià. El primer que ha fet l'advocat quan ha obert la porta del despatx, fosc i estranyament silenciós després d'un llarg cap de setmana de tres dies d'inactivitat, ja m'ha agradat i també alleugerit. Ha posat en funcionament l'aparell de l'aire condicionat i ha estès el palmell de la mà buscant el confort en la sensació del fred que, invisible, s'allibera entre l'enreixat de plàstic. Tots dos tenim aversió a la calor, i en aquests dies, que ja són de tardor, l'estiu sembla voler-hi deixar una propina xafogosa, amb un d'aquells vespres d'insofrible humitat barcelonina que t'acaben convertint en un home enganxat a una camisa xopa. Sentint-se ja més a gust, en Sebastià s'asseu a l'extrem d'una taula de treball allargassada, desplega papers i documentació diversa davant seu i comença a parlar.

El conec bé, de fa anys, i sé que com a habitual de les sales de vistes que és té certa facilitat per embrancar-se en les paraules i en l'oratòria florida, i jo he de procurar reconduir-li el discurs i apamar-li els mots si no vull quedar desbordat per una allau d'informació. Però deixo que comenci explicant-me el que li ve de gust i que tregui els galons de pare orgullós, i d'aquesta manera obre el foc de la nostra conversa donant-me els detalls d'un recent triomf professional del seu fill —també de nom Sebastià i també, com ell, advocat del despatx—, que ha aconseguit arrencar d'una assegura-

dora una indemnització milionària per a un client que té una estranya malaltia degenerativa sobrevinguda al cap de molts anys de ser terriblement atropellat per un cotxe. És un bonic cas jurídic, però també periodístic, de David derrotant Goliat als tribunals, que m'apunto per poder-lo convertir un dia en notícia a les pàgines del diari.

Primer em parla del fill, i a continuació introdueix en el relat la seva filla Melín, i ho fa per explicar-me com d'important va ser la col·laboració de la noia quan a finals de l'any 2002 el despatx professional que comparteix amb la seva sòcia, Olga de la Cruz, va fer les primeres passes en el cas Puig Antich després de rebre l'encàrrec de portar davant el Tribunal Suprem d'Espanya la revisió del consell de guerra on es va condemnar en Salvador a la pena capital. La sentència el va considerar culpable de la mort del sotsinspector de policia Francisco Jesús Anguas Barragán. La justícia del règim feixista va situar l'origen de les bales homicides en el canó de la pistola d'en Salvador, i amb això van fonamentar la condemna.

La família Puig Antich sempre ha renegat de la versió oficial, i ha mantingut que l'agent va morir víctima del foc creuat que hi va haver aquell dia entre el jove i els policies que el van anar a detenir. Rebutgen la intencionalitat homicida que la sentència va atribuir a en Salvador i sostenen que aquella mort va ser accidental i en cap cas producte d'un atac, ni per sorpresa ni premeditat. La família sosté que l'escena de la detenció va ser tan extremament confusa que impedia atribuir l'autoria dels trets mortals a una sola persona, i en conseqüència no es podia considerar en Salvador responsable directe i únic dels fets. Aquest són els seus arguments, i no han deixat mai de batallar perquè la justícia reconegui la manca de fonament de la sentència i totes

les irregularitats que van envoltar el procés, on es va manipular la realitat de forma flagrant i es va impedir a la defensa de l'acusat poder presentar batalla en condicions.

«Quan les germanes Puig Antich van encarregar al nostre despatx el recurs de revisió del procés, el primer que vam tenir clar és que calia anar a la seu del Govern Militar de Barcelona per consultar l'expedient del sumari. Era necessari estudiar-lo a fons, repassar-lo amb deteniment, i per a això necessitàvem una còpia de la documentació original. Hi vaig anar jo, i el coronel que em va atendre, molt correcte, em va deixar clar que allí no era permès de fer-hi fotocòpies, que es podia mirar i remirar la paperassa tant com es volgués, que ja ho havien fet altres vegades periodistes i historiadors, però que de fer fotocòpies res de res», m'explica l'advocat, encara emprenyat, com si hagués rebut la negativa aquella mateixa tarda. I encara recorda un altre fet sorprenent del primer encontre amb aquell militar: «Em va dir que tota la documentació del sumari Puig Antich la guardaven en una caixa forta, que era l'únic expedient judicial que es conservava en aquestes circumstàncies i que, per tant, l'accés als papers requeria un tràmit més feixuc del que cal fer habitualment per consultar la resta de documentació de l'arxiu de la institució», relata encara l'advocat, amb la mateixa sorpresa que li va causar aleshores descobrir les grans mesures de seguretat amb què es guarda aquesta documentació.

En Sebastià és un tipus enèrgic, però també un home amb un molt bon sentit de l'humor que difícilment s'arronsa davant el primer contratemps. «Doncs molt bé, si no es poden fer fotocòpies ens tindrà aquí durant mesos, com si fóssim escribes amanuenses, fins que n'haguem copiat tot el sumari», va deixar anar mirant fit a fit el coronel. Al final

va aconseguir que aquell militar li permetés fer les còpies amb un sistema poc convencional però molt efectiu: el fotogràfic. «Vaig comprar una càmera i la meva filla Melín —que aleshores començava a compaginar els estudis de Dret amb la feina al despatx— va estar visitant el Govern Militar durant dos mesos per fer fotos i més fotos de tota la documentació», m'explica mentre el rostre se li omple de satisfacció. L'operació va ser complicada, perquè els lligalls amb tota la història del cas començaven a estar una mica deteriorats pel pas del temps i perquè en moltes ocasions les fotografies que se'n feien no eren de qualitat i calia tornar-hi l'endemà a repetir-les, però la Melín i la càmera de fotos se'n van sortir prou bé.

L'advocat em mira i somriu sorneguer recordant aquell episodi; després fa una ganyota com la que fan els futbolistes veterans quan recorden aquelles petites grans victòries al camp de l'etern rival que tant els van omplir de satisfacció. Amb el gest de complicitat m'ha ensenyat que en un dels ulls hi té un punt de sang, una evident taca vermella, i no m'estranyaria que fos la penyora de les hores i més hores que es passa remenant papers d'una i altra causa, mirant i remirant fins a trobar el desllorigador i l'estratègia legal per afrontar amb garanties d'èxit els casos que té entre mans. Mai se sap on hi haurà una dada important del cas, una declaració reveladora d'un testimoni, una errada greu de procediment o una actuació negligent de la policia, o del jutge, que pot acabar esdevenint l'element clau en la defensa dels interessos del client. S'han de fer molts colzes, llegir molt, molt més del que un s'hauria imaginat mai que arribaria a llegir en aquesta vida, no badar entre tanta lletra i, evidentment, s'ha de tenir un profund coneixement del dret i tenir clar un principi bàsic: la llei penal es va inventar per prote-

gir els ciutadans de la mala gent que viu instal·lada en el món del delicte, mai per ser utilitzada pel poder com un instrument de coerció i control de la ciutadania.

Un cop van disposar de tota la documentació, en Sebastià i l'Olga de la Cruz es van posar a treballar en el laboratori de disseny de l'estratègia jurídica del cas. Agafant el relleu dels que van ser els advocats d'en Salvador —Oriol Arau, Francesc Caminal i Francesc Condomines—, van reunir testimonis directes dels fets que permeten demostrar fins a quin punt la policia va manipular les proves per girar-les en contra de Salvador Puig Antich i com la justícia militar de l'època ho va tolerar amb total impunitat. Els advocats van convertir aquests testimonis i proves documentals en un material jurídic valuósíssim: van aconseguir una nova prova judicial, que en l'ordenament legal vigent en la democràcia espanyola és requisit indispensable perquè s'autoritzi la reobertura d'una causa que ja ha estat jutjada. I eren un grapat de proves noves de veritat, amb majúscules, perquè no van ser ni valorades ni tingudes en compte durant el consell de guerra de 1974 i permetien tenir una visió nova dels fets que la sentència havia declarat provats.

La feina preparatòria va ser llarga i laboriosa. A principis del 2005 els advocats ja estaven en disposició de formalitzar el recurs, i entre el febrer d'aquell any i el juliol del 2007 van estar batallant davant els magistrats del Tribunal Suprem per aconseguir fer prosperar la petició de revisió del cas. Però els jutges de la sala militar de l'alt tribunal espanyol —probablement la instància judicial menys independent de totes les que hi ha, perquè la meitat dels membres que la conformen són juristes de carrera militar, designats directament pel Ministeri de Defensa— van decidir que els arguments que s'havien posat a la seva conside-

ració no tenien la suficient rellevància per permetre la reobertura del consell de guerra contra Puig Antich.

Tres dels cinc magistrats —amb el president de la sala, Ángel Calderón Cerezo, al capdavant— van despatxar l'afer amb un «no vull tornar a veure'ls per aquí». Contra aquest pronunciament va resultar del tot estèril el posicionament dels altres dos jutges que integraven la sala, que van arribar a la conclusió que aquelles proves sí que aportaven nova llum sobre els fets i que això obligava a autoritzar el recurs i a entrar en la revisió a fons del procés. El cas va arribar després fins al Tribunal Constitucional, però encara va ser més vergonyós el menyspreu que pel tema van mostrar els magistrats Jorge Rodríguez-Zapata i Pablo Pérez Tremps.

La justícia de la democràcia —emparada en aquest joc d'ínfimes majories que s'imposen a minories molt qualificades— no en va voler saber res, de les mentides i la flagrant violació del dret de defensa en què va incórrer la justícia militar de la dictadura. Ja li va semblar bé deixar aquella paperassa inalterable i inalterada dins de la caixa forta on reposa, i no tocar ni un punt ni una coma d'aquella sentència que va condemnar un jove a la pena sense retorn del garrot.

Els advocats de les germanes Puig Antich no demanaven clemència per a cap màrtir, ni que en nom de la nova democràcia s'anul·lés un procés judicial dels tribunals feixistes, ni tampoc suplicava que es restituís el bon nom de ningú pel simple fet de dir-se Salvador. No van plantejar el cas com una simple i pueril qüestió de bons contra dolents. No, Sebastià Martínez Ramos i Olga de la Cruz van plantejar una batalla legal en tota regla, i només amb les regles del combat judicial. Reclamaven una cosa molt simple, però també molt diàfana, i que en Sebastià resumeix en una sola

paraula, tan simple com sagrada: «Justícia». Van plantar batalla armats amb proves contundents i arguments legals de pes per fer triomfar la Justícia amb majúscules allí on un dia s'hi va imposar la no-justícia. Van plantejar el debat com una simple qüestió de dret bàsic, primari: el dret irrenunciable a rebre un tracte just per part dels tribunals. I de nou la Justícia va quedar bandejada per un obscur, o potser no tant obscur, interès polític.

A la sentència de l'any 1974 on es va condemnar Puig Antich, els jutges militars van proclamar que l'anarquista mereixia la pena capital per haver atemptat contra «l'ordre institucional». Tothom sap quin era l'orde i quina la institució que defensava el franquisme i contra qui es projectava. Els advocats de les germanes Puig Antich van apel·lar al nou ordre constitucional, aparentment el món on el ciutadà té al seu costat totes les garanties d'un tribunal equànim i imparcial, però els van respondre que la Constitució no es va fabricar per ficar el nas a les clavegueres putrefactes del passat. Massa ferum de podridura podria ofendre una senyora tan polida i endreçada.

Però aquesta no és la història d'una derrota. Malgrat el cop de porta als nassos, en Sebastià no va fracassar, perquè aquell que té la raó no fracassa mai. I una cosa encara més important, no va llençar la tovallola. Quan els il·lustríssims i reverendíssims magistrats del Suprem i del Constitucional van donar el tema del recurs per tancat van quedar tranquils, convençuts que aquell sumari mai més sortiria de la caixa forta del Govern Militar de Barcelona. Però si així ho van pensar és perquè potser no saben amb quina mena d'advocat se les han d'haver. Si en Sebastià té un ull tacat de sang és perquè la seva tossuderia no té límit i és perseverant, com ho haurien de ser tots aquells que batallen per

una causa noble. I si els jutges van voler colgar de terra les evidències que els van posar damunt la taula, ara és el moment de desenterrar-les definitivament, recuperar-les i fer-les voleiar als quatre vents, com estandards indestructibles de l'exèrcit invencible de la veritat.

Ara és el moment de posar al descobert les martingales legals en què es van parapetar els magistrats del Suprem per desacreditar els nous testimonis i les noves proves aportades pels advocats de les germanes Puig Antich. Ara és el moment de deixar en evidència que aquells magistrats, com després els del Tribunal Constitucional, no van fer justícia, sinó que van jugar a fer política per afavorir descaradament els interessos dels que mai han estat partidaris de remoure les aigües estancades i putrefactes d'un passat encara massa recent, potser perquè aquest passat els és emocionalment massa proper.

Cal denunciar amb fermesa la patètica complicitat que aquells jutges de la democràcia van tenir amb l'actuació dels botxins de la dictadura. És obligat aportar llum, molta llum, a tots els punts foscos que va tenir el procés contra Salvador Puig Antich. No es tracta d'actuar amb revengisme, ni d'embrancar-se en una santa croada, ni d'anar contra ningú, ni de remoure els morts dins de les tombes més del que la història ja ho ha fet fins ara. Es tracta, simplement, de donar una nova i definitiva sacsejada al cas, de fer periodisme, d'anar a favor de la veritat material dels fets i, sobretot, d'anar a favor del valor Justícia en majúscules.

En Sebastià sabia de feia temps que jo volia ficar el nas en el sumari del cas Puig Antich amb la intenció de difondre la seva feina en aquest afer, i jo sabia que ell tenia ganes d'explicar-me'n detalls i de confiar en el periodisme per mantenir viva la batalla judicial. I només va ser qüestió de

temps, i de trobar el moment i l'hora justa per posar fil a l'agulla. I aquest moment és avui, quan el dia de la Mercè de 2012 toca ja a la fi. El castell de focs ja s'ha acabat, el carrer és ara silenciós i l'advocat continua concentrat en la seva explicació, omplint frenèticament un foli rere l'altre, fent un esquema clar i concís de tots els punts foscos del cas i d'allò que ell considera que cal denunciar.

Quan acaba d'escriure aixeca el cap del paper i em diu: «Tot es va fer per tapar un error policial!» M'assenyala els papers amb les seves anotacions i hi torna: «La veritat és aquesta; la policia només tenia un objectiu: amagar les bales que els mateixos agents van disparar el dia que van detenir en Salvador. Van voler amagar el veritable responsable de la mort de Francisco Anguas!»

Unes beines de bala desaparegudes del lloc dels fets i mai més recuperades, unes armes que mai ningú va peritar, fet que va impedir saber de forma certa qui havia disparat i qui no, una autòpsia al cadàver de Francisco Anguas feta en una comissaria per poder ser controlada i ajustada a la veritat policial dels fets, uns testimonis clau que exculpen Puig Antich i que van ser bandejats barroerament del cas, moltes proves pericials de la defensa desestimades... Són només algunes de les evidències que en Sebastià i Olga de la Cruz van convertir en arguments jurídics per demostrar la falta de garanties d'aquell procediment i la descarada i reiterada vulneració del dret de defensa d'una persona davant els tribunals.

Hi ha una última cosa que em vol fer notar l'advocat i que demostra fins a quin punt l'administració franquista va fer ballar el cas d'en Salvador al so de la música que més li va interessar. Quan Salvador Puig i la resta de militants del MIL encara campaven lliures i feien anar de corcoll les forces de seguretat amb atracaments per tot el país —«expro-

piacions», en deien en el seu llenguatge tan pueril com idealista—, la policia de la Brigada d'Investigació Social va voler traspasar el cas a la justícia militar, però els màxims responsables d'aquesta s'hi van negar argumentant que allò era un tema de delinqüència menor que havia de continuar sent investigat per un jutjat ordinari. En canvi, quan es va produir la detenció de Puig i la mort a trets d'Anguas la jurisdicció militar va reclamar el tema amb celeritat. Aleshores sí que al règim feixista li va interessar donar al cas el tractament d'atemptat terrorista i posar la directa cap al patíbul.

No havien passat sis mesos des de la detenció que la justícia militar va tenir enllestida la instrucció de la causa, el judici, la condemna, la revisió de la sentència i va haver consumat l'execució del jove anarquista, una de les últimes que va autoritzar el govern presidit pel dictador. «No podien permetre que el procediment es quedés en l'àmbit de la justícia penal ordinària, perquè cap jutge dels que exercien als jutjats d'instrucció de Barcelona hauria acceptat una cadena d'irregularitats processals tan flagrants com les que va tolerar la justícia militar», assegura convençut Sebastià Martínez Ramos. És una evidència que traspassant el cas als jutges militars l'administració franquista tenia l'afer sota el seu control i podia disposar, amb tot el desvergonyiment del món, el perquè, el quan i el com matarien aquell jove a qui feien responsable de la mort d'un dels seus. En plena agonia del règim feixista, es tractava de fer servir aquell cas per demostrar a la població que el sistema disposava encara d'una eina poderosíssima d'exercici del poder i de la repressió.

S'ha fet tard i ja és hora de recollir papers i tancar el despatx. Per ser un dia festiu ja hem treballat prou. «Deixarem el sopar per a un altre dia, estic cansat», em diu el meu in-

terlocutor, que tenia intenció de tancar la nostra cita entaulant-nos en un restaurant. La idea de seure i endrapar alguna cosa m'agrada, perquè la gana fa estona que em rosega els budells, però també m'acompanya la fatiga, no només pel dia que he tingut sinó perquè m'imagino la feinada que tindrà a partir d'ara estudiant tota la documentació que m'acaba de traspasar en Sebastià, i només tinc al cap el pensament d'anar a casa per poder descansar i renovar energies.

Però encara no sé tot el que cal saber, i ja al mig del carrer, abans d'acomiarar-nos, en Sebastià em mira i em fa una confidència:

—No t'ho he explicat tot. Hi ha una cosa que encara no t'he dit....

I em deixa parat, i veient la meua cara de desconcert m'aclareix el sentit de les seves paraules:

—Ja saps que el més important en aquest cas és trobar nous testimonis que ens permetin aportar una nova visió dels fets i així demostrar la injustícia del procés. Amb relació a això hi ha una persona de qui encara no t'he parlat. Un nou testimoni de l'existència del qual he tingut notícia fa poc temps. El vaig conèixer quan el Tribunal Suprem ja ens havia tancat la porta a la revisió. Però si aconseguixo fer-lo parlar, ara sí, ara... farem reobrir el cas!

Quedo clavat a la vorera, oblidant per un moment l'hora que és, la gana que tinc, el cansament que arrossego i la xafogor barcelonina, que m'aclapara i ja em comença a dibuixar una gota de suor al front. Les paraules d'en Sebastià m'han deixat perplex, amb cara de babau. Sóc periodista i resulta que el titular de la notícia me'l dóna al final de tot, en la pròrroga de la nostra conversa, i jo ja fa estona que he tancat la llibreta i he guardat el bolígraf. No m'ho puc creu-

re! Estic temptat de demanar-li que tornem a pujar al despatx i que tornem a començar, però s'ha fet refotudament tard i em conformo que em faci cinc cèntims del personatge.

—Es tracta d'un home que es movia pel Govern Militar quan van passar els fets i que va veure i sentir coses, i que ens pot ajudar a demostrar tota la maquinació i la farsa d'aquell judici.

M'ho explica amb cautela, com aquell que sap que té un tresor dins d'una capseta i obre un moment la tapa per deixar-te mirar com lluu l'or al seu interior i ràpidament la torna a tancar. Volgudament ha deixat incompleta la informació, i jo no hi vull insistir perquè el conec i sé que com a bon estrateg jurídic només explica les coses quan considera que les té ben lligades i creu que és el moment oportú per fer-ho. És per això que opto per no preguntar-n'hi res més, tot i que intueixo que estic davant un gran tema. M'emplaça a un altre dia per donar-me'n més detalls, però abans li faig una última pregunta.

—I no el convenceràs perquè parli davant els jutges?

—Ho he d'aconseguir, és clar que sí!

Ho hem d'aconseguir. Serà llarg, serà cansat, serà insòmnic, però serà apassionant.

25 DE SETEMBRE DE 2012, SIS DE LA TARDA

Cal viatjar fins al segon zero del cas Puig Antich, i aturar-nos un instant en aquell dia i en aquell moment precís, per començar a reescriure aquesta història. Per això l'endemà de la meva entrevista amb en Sebastià, a les sis en punt de la tarda, em planto davant l'edifici que s'alça al número 70 del carrer Girona de Barcelona. És una casa d'una simplicitat rotunda però també d'una contundència formal indiscutible, d'una personalitat que la fa diferent de la resta, amb el roig torrat dels maons que formen la façana i el verd adormit de les persianes de fusta que amaguen les vides que palpiten més enllà dels vidres de cada finestra, de cada balcó. L'edifici viu orientat cap a Tarragona, que en terminologia barcelonina vol dir que mira a ponent, i per tant a aquesta hora de la tarda el sol hi bat de ple i fa que el conjunt ressalti encara més.

En aquest mateix indret i en aquesta mateixa hora d'un dia com avui, curiosament d'un dimarts com avui de fa exactament trenta-nou anys, va començar tot. A l'altre costat de la porta reixada que tinc al meu davant, al vestíbul d'una petita porteria de la dreta de l'Eixample de Barcelona, l'aventura idealista de Salvador Puig es va estavellar contra les pistoles de la policia. És aquí on va néixer una història que acabaria convertint un jove a qui el garrot no

deixaria viure més enllà dels vint-i-cinc anys en un mite i una icona de tots aquells que lluiten contra la més repugnant de les injustícies. Tot plegat, potser una càrrega massa feixuga que un esperit lliure com el d'en Salvador segur que no hauria volgut mai per a si mateix, i a la vegada una història de la qual encara no se n'ha escrit l'última pàgina.

El meu primer propòsit és resseguir tots els papers del sumari que ahir em va passar l'advocat, però també tinc la necessitat i l'obligació periodística de trepitjar escenaris, palpar sensacions i emocions, capbussar-me en la història i els espais físics sobre els quals he d'escriure, parlar amb els actors d'aquells fets i fer-los desfilar per aquest llibre. Molts encara tenen a flor de pell allò que van viure fa tants anys, i alguns —per impossible que pugi semblar— encara mantenen inèdita la seva versió dels fets. En arribar al carrer Girona em sento davant d'una cita amb un punt de cosa transcendent, que se'm fa difícil d'explicar o justificar, amb un sentiment molt íntim d'excitació i emoció, com si de cop i volta la Història amb majúscules se'm plantés al davant i em convidés a entrar a casa seva per donar un cop d'ull als secrets del passat. I ho faig absort en aquest pensament, aliè a les persones que passen i tornen a passar pel meu costat amb absoluta indiferència, desconexedores de la transcendència de l'hora i del lloc on sóc.

De camí cap al xamfrà on s'alça l'edifici m'he entretingut a observar el palpitant d'un barri viu i ple de dinamisme. Aquest racó de l'Eixample, quadriculat entre la Gran Via i el carrer Aragó, el passeig de Gràcia i el de Sant Joan, bull d'animació a aquesta hora de la tarda, amb estudiants enjogassats que surten de les escoles i instituts, mares i pares atrafegats que carretegen criatures que reclamen el berenar, homes i dones que caminen absorts amb els ulls clavats al

seu telèfon i pendants de l'última i egocèntrica piulada al Twitter, portes de comerços que s'obren i es tanquen, professionals que apressen el pas perquè la jornada laboral s'esgota, altres que ho fan sense pressa perquè acaben de sortir de la feina, cotxes, curses de motos per guanyar la millor posició al semàfor, bicicletes que intenten viure entre el fum i el bullici... És una zona que conec molt bé perquè durant molts anys el diari on treballava va viure en una redacció instal·lada a la sisena planta d'un edifici del Consell de Cent a tocar del passeig de Sant Joan.

«En aquell lloc on tu treballaves abans hi havia hagut una caserna de la Guàrdia Civil», em diu sorneguera l'Agustina, a qui també li fa gràcia la coincidència que el primer diari escrit en llengua catalana després de la Guerra Civil, l'*Avui*, trobés refugi en un emplaçament amb aquest pedigrí immobiliari. El món és molt petit, i Barcelona encara ho és més.

L'Agustina Cardete és una de les persones que era al lloc del fets aquella llunyana tarda del 25 de setembre de 1973, i de totes és l'única que encara viu allà mateix, a tocar de la porteria on hi va haver el tiroteig. És néta dels primers propietaris del bar Funicular, un dels dos establiments que hi ha als baixos de l'edifici del número 70 del carrer Girona, a banda i banda del portal. L'altre és el Betlem, que aleshores era una botiga de queviures i on durant un temps també van oferir esmorzars, i que ara s'ha convertit en un establiment de restauració amb un cert aire afrancesat, parisenc: portes obertes al carrer, velam de color bordeus per donar refugi als clients i cadires arrambades a l'edifici per prendre el cafè de cara als vianants que passen. El Funicular, que de sempre ha estat un lloc que ha servit un correctíssim menú de cuina casolana sobre taules de fòrmica, amb el conyac

sempre a punt per donar cos i gust al sofregit del guisat o complementar el cigaló, també s'ha apuntat a la moda de la terrassa amb aires de refinament. Vist en perspectiva, el conjunt té un indubtable aire de raconada de Quartier Latin.

Entro al Funicular i el primer que faig és demanar una canya de cervesa ben freda per remullar una gola un punt seca. Humitejo els llavis en els dos dits d'escuma que coronen la gerra i, abans de fer la primera glopada, li explico al cambrer el motiu de la meva visita. «Estic buscant informació sobre el que va passar aquí al costat, amb el Puig Antich i la policia de Franco...» L'home que m'ha atès, fill de l'Agustina, em diu que ell era molt petit, que aquell dia tornava de l'escola i que qui ho va veure tot és la seva mare, i m'indica una senyora que hi ha al mig de la barra, dreta, parlant amb un client. La dona se m'acosta i com que veu que la conversa pot anar una mica per llarg es deixa caure, pesadament, en una cadira. Jo agafo la cervesa i m'hi assec davant.

«El senyor Ricard, el propietari del Betlem, ja no hi és. S'ho va vendre fa uns anys i viu al Penedès. Ara aquí només quedo jo», m'explica l'Agustina enfundant-se el paper d'únic testimoni. Li comento que el carrer està molt animat i li explico que m'agradaria poder retrocedir trenta-nou anys enrere i imaginar-me quin era l'aire i l'ambient d'aquella tarda de setembre de 1973. «Menys cotxes, menys gent, menys moviment, però un dia normal com un altre...», em diu sense precisar gaire.

Parlem a només un metre de la barra on aquell dia, segons el seu relat, feia temps Santi Soler, militant del MIL a qui els seus camarades havien rebatejat com *el Petit*, perquè una poliomielitis l'havia convertit en un home de dimen-

sions escasses. Havia estat detingut el dia abans pels agents de la Sisena Brigada d'Investigació Social del Cos General de Policia a Barcelona (la temuda Brigada Social), que de feia temps havia posat l'urpa sobre l'organització. Un cop van tenir el Petit, els policies el van utilitzar com a esquer per atraure els seus companys de militància anarquista. La informació de què disposava la policia deia que aquella tarda del 25 de setembre de 1973 Santi Soler s'havia citat a les sis amb Xavier Garriga i Paituví, que dins l'organització responia a l'àlies de *Secretari*. El MIL feia aigües i calia organitzar la fugida a l'exili, i aquest era el motiu de l'encontre.

Durant tot aquell dia el Petit va estar sota l'estricta vigilància d'una escorta policial. Primer el van portar a casa seva, un pis al número 47 del carrer Casp, per si Garriga canviava d'opinió i li trucava citant-lo a una altra hora i en un altre punt de trobada. Però com que no es va produir cap comunicació entre els integrants del MIL, a l'hora convinguda els inspectors de policia i el detingut van sortir al carrer i es van encaminar fins al xamfrà del carrer Girona amb Consell de Cent, un indret situat a escassos cinc-cents metres de casa seva. La comitiva hi va arribar amb prou temps d'antelació per no aixecar sospites i perquè els agents de paísà poguessin prendre posicions, discretament.

I es van fer les sis, i a la cita per sorpresa de la policia s'hi va afegir en Puig Antich. Aquell operatiu només s'havia organitzat per detenir en Garriga, però en Salvador s'hi va presentar perquè havia rebut l'encàrrec de treure el Petit a l'estranger i havia d'ajudar-lo a travessar la frontera. «Aquell dia eren aquí dins el bar, davant mateix d'on som ara, i aleshores va entrar en Salvador», explica l'Agustina, que li diu així, pel nom, amb un deix de familiaritat, de

cosa propera, tot i que mai el va conèixer. «Jo no sabia que l'altre home que hi havia a la barra era un policia, i que n'hi havia més al carrer. Aleshores va passar tot...» L'Agustina posa el seu establiment de teló de fons de l'acció, donant-li un protagonisme potser excessiu, perquè la veritat és que aquella tarda en Salvador mai hi va arribar a entrar. Segui com sigui, el relat de la dona acaba ràpid, perquè ella no va ser testimoni dels esdeveniments que es van precipitar quan la policia va interceptar Garriga i Puig Antich al mig del carrer i els va fer entrar dins del portal que hi ha a l'altre costat de la paret del bar, ni de les pistoles que allí s'hi van desenfundar, ni dels trets. «Vaig sentir el tiroteig, però no sé quants trets es van disparar», diu, conscient que no pot aportar més llum a tantes ombres com hi ha encara sobre el cas.

En ser dos i no només un els militants del MIL que es van presentar a la cita amb el Petit, els policies es van veure desbordats. Aquest va ser el primer gran error de la policia: no van planificar bé l'operatiu i en el moment d'actuar es van veure superats per les circumstàncies. El seu dispositiu només preveia que havien de fer-se càrrec d'un «perillós membre d'una banda de malfactors» i no de dos. A més, la majoria dels agents eren joves i amb poca experiència, com era el cas del mateix Francisco Anguas, que ni tan sols pertanyia a la Brigada Social sinó que estava integrat en el grup d'investigació criminal. Per no haver previst, no havien pensat ni a portar manilles, ja que quan van voler lligar les mans d'en Salvador, abans del tiroteig, ho van fer valent-se d'un cinturó.

La policia va suplir la falta d'experiència amb un excés de violència, sobretot quan els dos integrants del MIL van intentar fugir de l'emboscada. És per això que li pregunto a

l'Agustina si recorda la pluja de cops que en Salvador va rebre de la policia, que el va reduir pegant-li amb la culata de les pistoles, i li va obrir un trau al cap que va sagnar abundantament. Però no em deixa continuar amb l'argumentació i em corregeix: «Aquell dia no van picar a ningú, no hi va haver agressions», assevera, convençuda del que m'està dient. I li pregunto si està segura del que em diu i ella es ferma en el seu discurs. I aleshores m'adono que el seu testimoni em servirà de ben poc, perquè o bé no va veure res o la seva memòria comença a flaquejar. És una veritat contrastada que en Salvador va ser brutalment agredit, i això dona peu a pensar que quan va disparar ho va fer en un estat que difícilment li permetia distingir res del que passava més enllà de la cortina de sang que li rajava del cap i li enterbolia el pensament i la visió.

Escuro la cervesa, m'acomio de l'Agustina, surto al carrer i m'encamino cap a l'interior de l'edifici. Entrar dins el portal em resulta fàcil: premo el timbre d'una perruqueria que hi ha al principal i ningú em demana ni qui sóc ni on vaig. Sento el so de l'interfon, empenyo la porta i en un moment ja sóc a dins. És el primer cop que hi accedeixo. Fins avui m'havia aturat diverses vegades al carrer i havia mirat encuriós el diminut impacte de bala que des de fora estant es veu perfectament, rodó, inalterable al pas dels anys, al marbre del tercer esglaó de l'escala. És el forat, diuen, que hi va fer una de les descàrregues que aquell dia va disparar en Puig Antich. És una d'aquelles cicatrius que la història ha deixat a la pell de Barcelona, com la paret de la plaça Sant Felip Neri escrostonada per la metralla dels bombardejos, o com el marbre d'un portal de la Rambla on el taconejar durant tants anys de les dones que hi esperaven clients hi va acabar esculpint un petit clot.

Un cop dins l'edifici constato que l'espai del vestíbul és molt reduït. És un rectangle amb més profunditat que amplada. Des del llindar de la porta del carrer, amb només tres passes es guanya l'escala, que s'enfila dreta fins al terrat, i aquesta tercera camada ja et situa damunt el primer esglaó. L'escala s'agafa al costat esquerre, i al dret, sota el voladís dels graons, al fons de tot de la peça, hi ha dues portes de fusta pintades de verd, amb vidres glaçats. Comprovo que estan tancades. Hi truco, però no obtinc cap resposta. Aleshores em sorprèn una veïna que baixa per l'escala. Em poso en la seva pell i penso que a mi no m'agradaria trobar un estrany tafanejant a casa, i abans que em digui res i em convidi a marxar, agafo la davantera i li pregunto una cosa que és òbvia: «No hi ha ningú a la porteria?» I la seva resposta és breu i contundent: «No. Ja fa molt de temps...» I la dona creu que sóc allà amb una ocupació concreta, no para més esment a la meva actitud de tafaner i surt al carrer.

Temps, molt de temps és el que ha passat, però aquest lloc minúscul està intacte, igual que fa trenta-nou anys. Només han pintat parets. I no em costa gens d'imaginar-me el caos que devia organitzar-se en aquest espai amb set homes —els dos militants del MIL i els cinc policies que els volien detenir— forcejant de forma violenta, anant d'un costat a un altre de la peça; els cops, els crits... I aleshores els trets i el foc creuat entre en Salvador i els policies. L'espai buit, com és ara, té un no-sé-què de cosa angoixant. L'aire hi sembla pres, estancat, rebullit pel sol, que escalfa el lloc des de fa estona a l'altre costat de la vidriera de la porta. La reixa de ferro de l'entrada li confereix un punt de ratera, de lloc del qual se n'entra però no se'n surt. I jo hi sóc tot sol, còmodament assegut en un petit sofà d'escai, i

aquell dia eren set homes, i dos estesos a terra en un toll de sang calenta.

Tot el que busco per escriure aquest llibre és aquí, davant meu, i malgrat tot al meu davant ara només hi ha el marbre blanc del terra, fred i solitari, les parets nues i moltes preguntes a les quals vull donar resposta. Els murs són els millors guardians dels secrets de la història, i aquests que ara m'acullen també callen, fidels a aquesta complicitat. Estan carregats de respostes a les preguntes que tinc, però és impossible de destriar el seu silenci.

Ara estic envoltat d'una estranya quietud, i en canvi el meu propòsit és el de submergir-me en aquella escena de màxima tensió i vivacitat. M'he de traslladar a aquell instant de no res que va ser el tiroteig i remuntar el fil dels esdeveniments des d'aquell moment tràgic i fins avui, i reescriure la història amb la veritat i no amb la mentida que des del mateix moment que l'agent Francisco Anguas va caure mort en aquest lloc van començar a teixir la policia, l'exèrcit i tot el règim feixista, primer, i els seus hereus en l'estructura judicial de la democràcia, després. Qui va matar el policia Anguas? Aquesta és la gran pregunta, el gran enigma que cal resoldre.

Emboirat, aclaparat en el meu trànsit en aquell instant de pistoles i foc del 1973, noto com s'apodera de mi una estranya aversió a l'espai que m'acull. El lloc i el moment comencen a ofegar-me, necessito aire, i decideixo enfilar escales amunt fins a sortir al terrat. Ja passen uns minuts de les sis, el sol s'ha amagat rere una espessa capa de núvols i ara s'ha aixecat un vent gruixut, que es deixa notar i pretén ser fred. Al contacte amb la meva pell em reconforta agradablement. Aquesta sensació de la primera investida de la tardor intentant fer-se pas entre la inacabable canícula sem-

pre m'ha agradat. Aprofito aquest instant de quietud al terrat per repassar mentalment totes les coses que em bullen pel cap des d'ahir al vespre, quan vaig sortir del despatx d'en Sebastià.

I, sobretot, no puc deixar de pensar en aquell personatge misteriós que em va anunciar l'advocat. De fet, no me l'he pogut treure del pensament. Estic temptat d'agafar el telèfon i trucar-li perquè me'n doni més detalls. Sóc periodista de diari, de notícia rabiosa que avui la saps i demà l'estampes al paper amb un titular llampant, però ara em documento per a un llibre i m'he d'acostumar a un ritme de treball diferent, més pausat. De moment ja tinc prou feina per endavant amb la lectura del sumari que m'espera a l'estudi de casa, i arribo a la conclusió que és millor deixar el testimoni sorpresa per més endavant, quan ja conegui a fons tots els detalls de la causa.

Decideixo posar fi a la visita a la casa. Desfaig el camí fins al portal i abans de guanyar el carrer dono un últim cop d'ull a la porteria. M'ajupo davant el tercer esglaó i poso el dit petit en l'orifici que hi va deixar la bala. És profund, fosc, amb el marbre menjat per l'impacte del plom. Una estranya sensació de fredor em recorre el cos, com una burxada que des de la punta dels dits em travessa fins a fer diana al cor de l'ànima.

DESCONSTRUINT LA REALITAT

Salvador Puig Antich va ser detingut quan passaven pocs minuts de les sis de la tarda del 25 de setembre del 1973, jutjat a les nou del matí del 8 de gener de 1974 i executat quan faltaven cinc minuts per a tres quarts de deu del matí del 2 de març de 1974, però el 19 d'octubre de 1973 ja era un ninot condemnat a cremar a la foguera. Judicialment era un home mort, perquè el règim franquista ja li havia donat categoria d'«assassí», l'assassí d'un policia. I això, aleshores, volia dir entrar al corredor que tenia com a única sortida una sala sòrdida en una presó degradant i degradada, una cadira clavada a un pal, un garrot i un botxí esperant per accionar la maquinària de la mort.

Aquell 19 d'octubre, Puig Antich, encara convalescent de l'operació quirúrgica a què es va haver de sotmetre per les ferides que li havien causat els dos impactes de bala rebuts durant la detenció, va ser excarcerat de la presó Model i conduït fins al portal del número 70 del carrer Girona. A les sis del matí l'esperava el tinent coronel d'artilleria Nemesio Álvarez, jutge instructor del cas, i els policies que l'havien detingut per dur-hi a terme la diligència judicial de reconstrucció dels fets. Al lloc també hi van ser traslladats els seus camarades del MIL detinguts.

L'acta que es va aixecar aquell dia és un document de dos

folis escadussers, amb el relat dels protagonistes dels fets i l'acció que cada un d'ells hi va tenir. El document incorpora un dibuix a escala de la porteria on hi va haver el tiroteig ubicant-hi tots els actors. A peu de pàgina del croquis hi ha dos números i una llegenda al costat de cada un. El primer és l'1, i al seu costat hi ha escrit en castellà policial: «Lugar donde cayó muerto Francisco Anguas Barragán.» Al costat de l'altre número, el 2, s'hi llegeix: «Lugar desde donde disparó el asesino.» *A s e s i n o*, amb totes les lletres. *Asesino* abans de ser jutjat.

A Puig Antich se li va donar el tracte d'absolut culpable des del foli zero de la instrucció. De fet, en la nota policial remesa als mitjans de comunicació ja se'l titllava d'assassí, negant-li qualsevol possibilitat d'acollir-se al principi bàsic del dret, que és la presumpció d'innocència, i que aleshores, tot i viure sota el règim de la dictadura, els tribunals ja respectaven aplicant la figura jurídica de l'*in dubio pro reo*, és a dir, quan un jutge té dubte de la culpabilitat de l'acusat sempre ha de dictar sentència en favor d'aquest. Aquell acte de reconstrucció de fets és la primera evidència de l'acord que existia entre la policia i la justícia militar per conduir el cas cap a una condemna de culpabilitat, fossin quines fossin les proves que apareguessin durant la investigació. Aquell jove era un assassí perquè ho havien decidit ells, i punt, i aquest seria el tracte que li donarien. Amb aquest desvergonyiment i aquestes cartes marcades jugava el règim feixista.

La diligència judicial es va dur a terme quan el dia encara no s'havia aixecat, enmig d'un gran desplegament policial a la zona, amb el xamfrà acordonat, i amb els veïns confinats a casa i amb la prohibició expressa de no sortir-ne fins a nova ordre. Aquest decalatge de dotze hores entre l'hora de

la reconstrucció i l'hora real en què es va produir el tiroteig és, si es vol mirar així, una disfunció formal irrellevant. N'hi va haver una altra, d'irregularitat en la reconstrucció dels fets, i molt més greu, que evidencia la falta de garanties legals amb què es va dur a terme aquella prova fonamental.

A la cita hi va faltar un personatge clau: l'inspector Timoteo Fernández Santórum, que no va ser precisament un convidat de pedra durant la detenció, ja que de la seva pistola van sortir les dues bales que van impactar en Puig Antich, una a la base del maxil·lar esquerre i l'altra a l'espatlla, també esquerra. Si els tres militants del MIL van poder sortir de la presó per participar en aquell acte és lògic pensar que un policia que no estava privat de llibertat, i que havia estat actor i també espectador d'excepció dels fets, no hauria d'haver tingut cap impediment per assistir-hi. O dit d'una altra manera, tenia l'obligació d'haver-hi estat present.

A l'encapçalament del document es fa constar que els presents en l'acte són els policies Francisco Rodríguez Álvarez, Luis Miguel Algar Barrón, Enrique Muñoz Martín i Santiago Bocigas Vallejo, així com «els detinguts» Salvador Puig Antich, Francesc Xavier Garriga i Paituví i Santiago Soler Amigó. Cap referència a Santórum, ni tampoc cap justificació de la seva absència. La primera declaració d'aquest policia sobre els fets no es va produir fins a mitjans del mes de novembre, quasi dos mesos després del tiroteig i quan el procediment judicial es trobava molt avançat.

A l'acta de reconstrucció del moment sí que s'hi especifica que tots els presents «van anar ocupant successivament els seus llocs del dia dels fets», i se situen en el croquis que es va fer de la porteria. El dibuix reproduceix el plànol de la porteria, de 3,5 metres d'ample i 6,3 metres de fons, i dins

d'aquest espai hi ha representades dues escenes en moviment, la que protagonitzen tres policies a l'entorn de Puig Antich i la que executen dos policies més al costat de Garriga i Paituví. En el plànol no hi apareixen Soler ni el policia que el custodiava, Enrique Muñoz, ja que en cap moment van entrar al portal del número 70 del carrer Girona.

Per diferenciar l'acció i els seus protagonistes la infografia fa un subliminal i malèvol joc de colors i formes; els dolents a ulls de la justícia —és a dir, els militants del MIL— hi apareixen dibuixats de color fosc, mentre que els aparentment bons —els policies, que aquell dia anaven de paisà— són formes geomètriques de color clar. En Salvador i els agents que tenia a sobre són representats en forma de petits cercles, mentre que Garriga i Paituví i els dos policies que el retenien es van dibuixar en forma de quadrat. D'aquesta manera, Puig Antich hi apareix convertit en una petita rodona acolorida de blau fosc, mentre que el seu company Garriga i Paituví es va dibuixar en forma de quadrat blau, amb una tonalitat encara més pujada. El sotsinspector Anguas és una rodona blanca, i els policies Bocigas i Santórum són un cercle amb un punt a l'interior i un cercle amb una creu, respectivament. Els altres dos policies, Rodríguez Álvarez i Algar, són un quadrat blanc i un quadrat amb una creu en forma d'aspa.

Els moviments que uns i altres van fer dins de l'espai reduït de la porteria s'especifiquen amb diverses línies amb un traç diferent. Així, les passes de Puig Antich les marca una línia contínua; la trajectòria d'Anguas, una línia feta amb punts discontinus; els passos de Bocigas, una ratlla i un punt, i els de Santórum, una línia formada per una ratlla curta seguida de dos punts.

Els moviments que va fer Garriga i Paituví els marquen

dues línies paral·leles que caminen de dins cap a fora, ja que en un moment donat va fugir i es va posar a córrer pel carrer. En canvi, no s'hi dibuixen les passes que va fer Rodríguez Álvarez, que es va llençar rere seu a perseguir-lo. En el document s'hi diu que els fets que allí s'especifiquen «coincideixen amb les declaracions dels inspectors», però és evident que almenys en el cas del policia Rodríguez Álvarez això no és així, perquè aquest ja havia explicat davant el jutge que durant la detenció va entrar i sortir del portal i després hi va tornar a entrar coincidint amb el moment àlgid del tiroteig. Per tant, la realitat del que hi va succeir no es va reproduir de forma fidel, almenys, en aquest primer aspecte.

Tornem ara a fixar-nos en el grup que formaven Puig Antich i els tres policies que tenia a sobre. Unes fletxes damunt les trajectòries indiquen que primer van situar-se a la dreta de l'habitable, després a l'esquerra i finalment van tornar al costat inicial, i allí s'hi va produir el tiroteig. Bon exemple de la confusa escena que s'hi va viure aquell dia és la gran quantitat de puntets i quadradets, línies que s'entrecreuen i fletxes que se sobreposen que van quedar dibuixats en el croquis resultant, fins al punt que costa de seguir alguna de les trajectòries dels protagonistes. Fins i tot costa traspasar a un paper escrit aquesta imatge de confusió, perquè l'escena va ser això: un manyoc, un garbuix, un embolec absolut i fugaç d'homes armats que es movien un a tocar de l'altre en un espai de dimensions molt reduïdes.

Per no perdre's en el caos cal alentir els moviments fins a fer-los avançar punt a punt, ratlla a ratlla, com si tinguéssim una càmera lenta entre les mans. Aturem un moment la imatge. Fixem-nos detingudament en el cercle que té dibuixada una creu. La icona que representa Santórum apa-

reix ubicada a la dreta de la porteria. Les seves passes —ratlla i dos punts, ratlla i dos punts, ratlla i...— es dirigeixen després cap a l'esquerra. Finalment s'atura al peu de l'escala. Allí, i producte de l'acció dels policies per immobilitzar-lo, Puig Antich va caure a terra. La cara li va quedar clavada al marbre fred del primer esglaó, on es va estar una estona fins que el van alçar. Aleshores tot el grup es va desplaçar una vegada més. Les fletxes dibuixades al croquis indiquen que Puig Antich i els policies Bocigas i Anguas es van tornar a moure cap a la dreta. Santórum no es va moure i es va quedar quiet al costat del primer esglaó. Des d'allí va veure com Puig Antich tornava a caure a terra. En Salvador es va desplomar damunt el policia Bocigas, que el tenia agafat i de cara a ell. En aquest indret de la porteria el secretari judicial hi va dibuixar una fletxa en forma de cercle, com un peix que es vol mossegar la cua, ja que mentre anava caient a terra Puig Antich es va girar, de manera que va quedar d'esquena a Bocigas i encarat amb Anguas, que portava la pistola a la mà.

És en el transcurs d'aquesta acció rapidíssima i fugissera que en Salvador va aconseguir treure una arma que portava amagada al cinturó. Era una pistola Astra 400 de 9 mil·límetres de llarg que cap dels sis policies que intervenien en l'acció havia estat capaç de detectar. Amb la pistola a l'aire, i també les dels policies que l'envoltaven, en aquest instant brevíssim es va desencadenar el tiroteig.

Des de la seva posició, a tocar de l'escala, Santórum va veure com el seu company Anguas —situat al mig de l'escena, davant per davant de Puig Antich i Bocigas— queia abatut a trets. I des d'aquest punt, segons recull la infografia de la prova pericial, Santórum va disparar dues vegades sobre el jove militant del MIL. Les bales es van allotjar al

cos d'en Salvador, però si hagués errat el tret ben bé haurien pogut fer diana en el seu company Bocigas, que era immediatament a sota del detingut. Tot i així, el dia de la reconstrucció no es va considerar oportú comptar amb la presència de Fernández Santórum. I això va fer que el principal testimoni utilitzat per dibuixar rodones, quadrats i fletxes damunt el croquis fos l'inspector Bocigas, que el dia del tiroteig era l'inspector responsable del dispositiu policial. Es fa difícil imaginar que Bocigas pogués explicar el detall dels moviments de Fernández Santórum per reproduir-los en aquell croquis, estant com estava pendent de la posició de Puig Antich.

No només això; hi ha un detall molt important, transcendental en la resolució del cas: durant l'episodi de la detenció, tots els policies van treure les armes per intentar reduir en Salvador a cops de culata, i per tant Bocigas per força havia de sostenir la seva pistola quan Puig Antich va caure al damunt i es va produir l'intercanvi de trets. En aquella fatídica caiguda tant Bocigas com Puig Antich van quedar encarats a Francisco Anguas, i per tant apuntant la víctima hi havia la pistola del militant del MIL, però també la de l'inspector de policia. El dubte que neix és evident, i la bateria de preguntes que cal fer és obligada:

Va disparar Bocigas, la tarda del 25 de setembre de 1973 a l'interior de la porteria del número 70 del carrer Girona?

Va disparar l'arma sobre el seu company?

Va disparar, ni que fos a causa de la confusió del moment i de l'acció de caure a terra amb la pistola desenfundada, en un espai reduït i ple de tensió?

I encara un últim i inquietant interrogant:

Ni que fos fruit d'una acció involuntària, la bala que va matar Francisco Anguas va sortir de la pistola de Bocigas?

Són preguntes que aquell dia ningú va fer a aquest policia. I ningú les hi va fer perquè aquell acte de reconstrucció del tiroteig es va dur a terme d'amagat de l'advocat defensor. El jutge militar no va considerar oportú concedir a Puig Antich la gràcia de l'assistència lletrada. Feia només dos dies que Oriol Arau s'havia presentat al seu jutjat per acreditar-se com a advocat i presentar la designa que li havia fet el seu client, però al jutge instructor no li va semblar oportú convocar-lo aquell dia i en aquella hora tan primerenca al portal del carrer Girona. La pretensió de donar validesa legal a actes judicials d'aquesta mena és un insult al més elemental dret de defensa, que té qualsevol ciutadà.

En el document de la reconstrucció dels fets hi ha un darrer element que posa de manifest la parcialitat i la falta de garanties processals amb què es va dur a terme. A més de les rodonetes i quadradets, de les línies rectes i discontinues i de les fletxes que van d'un costat a l'altre del portal, hi ha dibuixada també una petita sanefa. Es tracta d'un seguit de petites ondulacions espaiades, com les que faria un infant per representar les onades d'un mar en moviment, que es desplacen des de la icona de Puig Antich fins a la d'Anguas i que indiquen la trajectòria dels trets que el primer hauria efectuat sobre el segon. Només això. No hi ha cap altra sanefa per a la resta de trets que es van disparar aquella tarda. Ni tan sols per a la bala que, segons el relat policial, va sortir de l'arma del jove llibertari per impactar a la paret del tercer esglaó. A la primera part del document, quan es descriuen les característiques físiques del lloc, es relata que hi ha aquesta marca, i es concreta que és un orifici provocat per una bala del calibre 9 mil·límetres, però al plànol no s'hi dibuixa ni s'especifica en quin moment de l'acció es va disparar el tret que la va originar.

Aquest document judicial tampoc va deixar constància d'un impacte de bala que va quedar a la paret del costat esquerre, en la vertical del quart esglaó, i d'un altre que era visible a la paret interior de l'escala o d'un tercer a la paret que queda a la dreta del portal, a tocar del terra de marbre. De la presència d'aquests forats n'hi ha testimonis escrits de l'època i també se'n recorden perfectament alguns veïns del lloc, i fins fa pocs anys encara eren visibles. Després es van pintar les parets i van desaparèixer les marques. Documentar-los potser era fer evident que en el tiroteig es van disparar moltes més bales del que va deixar constància la versió policial. I això no interessava. Hi ha aquesta greu ommissió i d'altres. Per exemple, ni al jutge militar ni al secretari judicial tampoc els va preocupar que el document no aixequés acta de la trajectòria de les dues bales que Santórum va disparar sobre Puig Antich. Aquesta reproducció dels fets tampoc els interessava.

Una cadena d'indecències judicials d'aquesta magnitud només poden conduir a la sola conclusió que la investigació i el procés judicial van estar viciats des del primer moment. Es tractava de convertir una escena de caos i màxima tensió, amb dues i més pistoles desenfundades, en una simple escena d'atemptat contra un agent de l'autoritat. Es tractava de convertir els dubtes en certituds i en un relat fàcil, lineal, sinònim de pena capital: jove pistolero desenfunda i mata policia a boca de canó. Un assassinat en primer grau, un acte de terrorisme, a ulls de la justícia franquista.

En la justícia de veritat, la que s'exerceix lliure de pressions i al marge d'ideologies, la suma del caos i el dubte han de donar com a resultat l'absolució per manca de convenciment. En la justícia el dubte sempre juga a favor de l'acusat, mai de qui acusa. I encara una última cosa: la justícia

no pot emparar mai una condemna construïda sobre la base de donar per bones les mentides policials. I en el cas Puig Antich, és evident que jutges i policies van construir una veritat judicial a base de desconstruir la veritat material dels fets.

EL CAOS A LA VELOCITAT DE LA LLUM

El policia Santiago Bocigas Vallejo va ser un home amb la sort de cara, el dia de la detenció. Hauria pogut sortir molt mal parat del tiroteig a l'interior del portal del número 70 del carrer Girona, però quan es va alçar de terra després de treure's de sobre el cos de Salvador Puig Antich, que es des-sagnava per les ferides de bala, va constatar alleugerit que no s'havia fet res. I malgrat tot aquella tarda ell també hauria pogut morir en aquella rateta.

«El resultat del tiroteig hauria pogut ser molt pitjor, Bocigas es va salvar pels pèls de rebre dos trets del seu company Fernández Santórum.» L'afirmació és molt contundent, però alhora plena de sentit comú, i la fa Josep Lluís Pedragosa, un enginyer industrial especialista en reconstrucció d'accidents que a la dècada dels noranta va ser el primer responsable de les polítiques de Trànsit de la Generalitat de Catalunya, i que ha estudiat l'escena de la detenció de l'activista dels MIL. Pedragosa va pronunciar aquesta frase molt temps després que es produïssin els fets, a mig matí d'un dia de finals d'abril del 2006, i ho va fer de forma rotunda i solemne en una sala de vistes del Tribunal Suprem davant els magistrats de la sala cinquena, encarregada de resoldre els afers militars. Hi va comparèixer de la mà de l'advocat de les germanes Puig Antich en el marc de la iniciativa legal per acon-

seguir la revisió del cas. L'enginyer s'hi va presentar amb un document impressionant sota el braç: la reconstrucció info-gràfica del tiroteig amb imatges en moviment de les nou persones, els sis policies i els tres militants del MIL, que aquell dia de 1973 es van trobar al carrer Girona.

Quan es va produir aquesta compareixença a la sala de vistes del tribunal, feia exactament un any que jo havia vist les imatges, i recordo com si fos ara la forta impressió que em van causar el primer cop que vaig posar el disquet del CD a l'ordinador i vaig accionar el botó de reproduir. Van ser cinc minuts i dinou segons de quedar-me clavat a la cadira sense poder apartar els ulls de la pantalla. Enmig del bullici de la redacció vaig quedar absort per les imatges, que em van transportar a aquella escena de tants anys enrere. Era com si en Salvador i el policia Anguas haguessin pres vida per representar davant els meus ulls aquell moment fugaç i maleït en què les seves vides es van creuar en un xamfrà de l'Eixample de Barcelona. Per primera vegada podia veure aquell instant precís, tan concret, tan conegut de tant haver-lo llegit i rellegit en documents judicials i treballs periodístics, però a la vegada tan llunyà, tan difús, tan esvaït com un instant que passa i un cop ja ha passat és impossible retenir-lo.

Amb el vídeo de Pedragosa per primer cop es va donar forma, color i moviment a una escena que fins aleshores era només una recreació difusa en la meva ment, una nebulosa grisa i desenfocada d'homes, pistoles i trets. Es tracta d'un peritatge judicial fonamental, perquè recrea l'escena fins al detall més petit i des de tots els angles possibles. Posa el focus i amplia la imatge, com si es tractés d'un gran microscopi tridimensional, per intentar establir qui va disparar i contra qui i en quines circumstàncies, des de quin costat es van desenfundar les pistoles i des de quin angle es van pro-

jectar les bales, que en aquell espai de només 22 metres quadrats es van moure a la velocitat de 350 metres per segon. El caos, en un espai ínfim i a la velocitat de la llum.

La dissecció d'aquest instant és clau per poder fer justícia en el cas, per poder determinar si aquella escena és l'acció terrorista d'un home que volgudament apunta la seva arma contra un objectiu rival i l'abat, o si per contra el que es va viure dins del portal va ser un garbuix de pistoles i d'hommes, un intercanvi primer de cops i després de trets, una mort no buscada fruit del combat desigual entre l'anhel de llibertat d'un jove idealista i la força sempre desproporcionada amb què actua la repressió.

Els cinc minuts i dinou segons de la «pel·lícula» de Pedragosa pretenen ser una reconstrucció fidel i científica dels fets, res a veure amb la imatge esbombada pel cinema a les grans pantalles, on l'actor Daniel Brühl, interpretant un Salvador Puig Antich en mànigues de camisa —aquell dia vestia una americana que li servia per amagar l'armament que portava a sobre—, es llença d'esquena damunt unes escales, i empunyant l'arma, apuntant i mirant cap a un objectiu que té davant seu, dispara uns quants trets.

A la pel·lícula *Salvador*, que s'anuncia amb la llegenda «basada en fets reals» i que va ser rodada a la mateixa porteria on hi va haver el tiroteig buscant aquest esperit de versemblança, la realitat del que va passar és lluny de ser-hi representada. A les imatges del film el jove llibertari dispara de forma intencionada i volguda damunt el seu objectiu, i a més ho fa tot sol, lliurement, sense que en aquell moment intervingui el policia Bocigas, que el tenia agafat i li dificultava els moviments. S'hi transmet la imatge d'un Puig Antich que s'acosta més aviat a la d'un *cowboy* del llunyà oest disparant en aquelles emboscades on el bo de la pel·lícula

sempre aconseguia escapar-se sa i estalvi d'una pluja de munició i d'uns tirotejos impossibles.

Aquesta escena que en el cinema és amb prou feines un segon, i potser una gran anècdota per a guionistes i directors, és el nucli del cas, el nus de la qüestió periodística, l'entortolligament jurídic que cal resoldre. I Josep Lluís Pedragosa va intentar posar-hi llum, fugint de l'efectisme del cel·luloide, amb un treball pericial que va suposar una visió inèdita dels fets, una prova nova que mai havia pogut ser valorada fins aleshores.

«El forcejament entre uns i altres va ser tan intens que va poder passar de tot», va subratllar l'enginyer Pedragosa en la seva exposició davant els magistrats del Tribunal Suprem. I encara va fer referència una vegada més al policia que tenia subjectat Puig Antich per proclamar: «Crec i dic que Bocigas va tenir molta sort de no morir pels trets de Santórum. Les bales van quedar incrustades en el cos de Salvador, no el van travessar de pur miracle, i sota seu hi havia Bocigas...» L'enginyer —acadèmic i professor de la Universitat Politècnica de Catalunya, sempre un punt despentinat, pantalons i americana d'un gris molt fosc, uniforme, quasi inevitable en la seva categoria de funcionari d'alt rang, que també és— va fer ús aquell dia de tots els recursos argumentals que va poder per reafirmar la seva teoria de l'escena del caos.

I en un moment en què alguns membres del tribunal començaven a entretenir-se amb alguns papers que tenien davant i que el fiscal semblava que també distreia la mirada, va aconseguir captar l'atenció de tots ells en relatar-los el següent: «Mirin, potser és una mica frívol explicar això davant aquest alt tribunal, però jo tinc tres germans, a casa meva som quatre, i jo vaig fer una prova amb ells en un es-

pai reduït com aquell de la porteria del carrer Girona...» El fiscal va deixar el que estava fent, es va treure les ulleres, va girar el cap i va mirar fixament el pèrit que tenia dret a la seva esquerra. Pedragosa va prosseguir: «Jo vaig interpretar el paper de Puig Antich i ells intentaven reduir-me, com si fossin els tres policies. La veritat és que allò va ser un caos absolut! Vaig poder veure que era impossible planificar res, tot anava en funció de com queien els cops. Queda clar que el que va haver-hi allí dins va ser un gran desordre.»

Si tot va ser tan ràpid i confús, com és possible que l'enginyer Pedragosa aconseguís reproduir aquella escena en la seva petita pel·lícula de cinc minuts? S'ho va inventar? Va fabular una història per jugar a favor de l'estratègia de l'advocat que l'havia contractat? Tot el contrari. «Vam fer servir la informació del cas que hi ha al sumari, amb les declaracions i les descripcions dels moviments que van fer els protagonistes. Vam visitar el lloc del tiroteig, que encara estava intacte, i amb totes aquestes dades vam aplicar la ciència de la biomecànica, que estudia les lleis del moviment, i que quan van passar els fets encara no estava desenvolupada», va explicar l'enginyer, deixant clara la diferència entre la rudimentària i incompleta reconstrucció dels fets que va fer el jutjat el 1973 i les tècniques modernes utilitzades per ell. De fet, el seu treball va consistir a donar volum, color i moviment a aquella reconstrucció de quadradets, rodones, sanefes i fletxetes. Amb el seu treball, l'enginyer també va donar una explicació coherent a l'origen dels tres trets que, sempre segons la versió oficial recollida en l'autòpsia, van impactar en el cos de Francisco Anguas.

Per representar-ho tot de forma més nítida i entenedora, en el vídeo de la pericial a cada protagonista dels fets se li atribueix un color diferent. Així, es veuen nou figures humanes

en moviment que es troben al carrer, de les quals set acaben introduint-se dins la porteria, on al final només en queden quatre. Puig Antich és una figura de color taronja, Bocigas de color verd, Santórum de color violeta i Anguas de color blau. El moment culminant de l'acció es produeix quan, al costat dret de l'habitable, l'home de taronja cau damunt l'home de verd, que el té agafat. Instants abans d'aquesta caiguda es produeix un primer tret sobre Anguas. Aquest primer tret surt de les pistoles que Salvador i Bocigas porten desenfundades, i impacta a la panxa de la figura de color blau, que es doblega endavant. La mateixa figura blava rep després dos impactes més al pit i es doblega cap enrere fins que queda estesa al marbre. Aquests trets surten de les pistoles de les figures taronja i verda quan aquestes ja són a terra, i per tant les bales van fer el recorregut de baix cap a dalt. Finalment, la figura violeta dispara dues vegades sobre l'home ataronjat.

Pedragosa considera que, segons el recorregut dels trets en el cadàver i l'angle d'entrada i sortida que es van descriure a l'autòpsia, aquest hauria de ser l'ordre lògic dels impactes rebuts pel policia Anguas. «Bocigas o Puig Antich, un dels dos, van disparar el primer tret a la panxa d'Anguas, i després van venir els altres dos a la part superior del cos», va explicar Pedragosa als magistrats que li demanaven aclariments sobre les imatges que acabaven de presenciar. «Tots dos tenien la pistola a la mà dreta i aleshores van caure a terra mirant cap amunt», va puntualitzar el pèrit. I quan l'advocat Sebastià Martínez Ramos li va preguntar si podia atribuir una intencionalitat a l'acció de Puig Antich, és a dir si podia arribar a la conclusió que aquest havia apuntat i disparat contra Anguas, va ser contundent en la resposta: «Això és impossible per la mateixa inèrcia dels cossos dins una dinàmica erràtica i en constant moviment, en un pro-

cés on un intentava retenir l'altre i aquest s'hi resistia amb totes les seves forces.» L'ajudant de Pedragosa, Jordi Manuel Escarpanter, ho va resumir amb unes altres paraules: «El més correcte és afirmar que hi va haver una certa confusió, i si és així no m'atreveixo a dir de quina pistola van sortir els trets que van matar Francisco Anguas.»

La prova presentada per l'enginyer plantejava un greu problema als magistrats del Suprem. Perquè per a aquell que creu que una cosa és blanca i s'entossudeix a dir que només pot ser blanca és un problema que algú li demostrï que allò és negre o, si més no, d'un gris molt fosc. Davant els ulls d'aquells magistrats s'havia fet evident la confusió de l'escena, i per tant s'obria un gran interrogant sobre l'autoria dels trets i s'endevinava que potser Puig Antich no era tan irrefutablement culpable com dictaminava la sentència de la justícia militar. Davant els seus ulls tenien una nova prova que qüestionava el relat dels fets que la sentència original va donar per provats. Però el món només podia ser de color blanc, i aleshores els jutges van començar a interrogar Josep Lluís Pedragosa buscant punts febles al peritatge.

Li van demanar a l'enginyer que diferenciés entre els fets contrastats i aquells que eren una simple hipòtesi, i finalment van arribar a les preguntes clau quan es tracta d'analitzar una mort sobrevinguda per l'ús d'armes de foc. És a dir, van preguntar si per dur a terme la pericial s'havien analitzat les pistoles que duïen uns i altres el dia dels fets, i fins i tot un dels magistrats va preguntar si se sabia quina munició s'havia disparat i va fer una breu dissertació sobre els diversos tipus de cartutxos que es poden fer servir. I finalment va arribar la gran pregunta, que delata la gran mentida. El magistrat Ernesto García Lozano va agafar el micròfon i va demanar: «S'ha localitzat la naturalesa i el calibre de les armes

de la policia?» La resposta va ser clara: «No hem aconseguit cap tipus d'informació». I el jutge va repreguntar: «I del senyor Puig *Antix*?» I de nou una resposta concisa: «Sí, la seva arma era una Astra 400 de 9 mil·límetres.» Una vegada més en aquest cas, apareix un petit però transcendental detall: la justícia va conservar la pistola del sospitos número u, aquell a qui s'havia de condemnar i enviar al botxí, però mai va considerar necessari intervenir i analitzar les armes dels policies que van actuar enmig d'aquell «nodrit tiroteig». Ni tan sols la del policia Santórum, tot i que va ser reconegut per ell mateix que va disparar sobre el detingut.

Només hi havia un interès: el d'atribuir els impactes al cos del policia mort a la pistola que s'havia conservat com a prova de càrrec. Dit d'una altra manera, el gran interès era no deixar rastre de cap indici que pogués implicar la policia en les ferides mortals del seu company.

És sorprenent que els magistrats del Tribunal Suprem que van voler desacreditar la feina de l'enginyer Pedragosa fent-li entendre que el seu peritatge anava coix perquè no havia estudiat les pistoles no consideressin aquest fet mateix una mostra evident de la manifesta manipulació del procés original, que va ignorar la realització d'una pericial balística. Com va passar en la dictadura, la justícia de la democràcia només va voler veure allò que li va interessar.

Un cop va sortir del portal de Girona, 70, Santiago Bocigas va enfundar l'arma, que com a mínim havia fet servir per intimidar Puig Antich mentre intentava reduir-lo. I mai més ningú li va demanar que la desenfundés per comprovar si li havia donat alguna altra utilitat. Des d'aquell precís instant algú va decidir posar en marxa la tasca de maquillar la realitat, amagant i desvirtuant proves.

L'ENIGMA DEL TERCER ESGLAÓ

Jo no formo part de cap Tribunal Suprem, però també tinc algunes preguntes per fer a Josep Lluís Pedragosa. Li truco per telèfon un dimarts i quedem citats per l'endemà mateix, a primera hora del matí, davant el portal del carrer Girona que ell coneix tan bé. És un home que matina i que omple d'activitat el dia des de primera hora. A mi també em va bé l'horari matiner, perquè abans de migdia he de ser, irremeiablement, a la redacció del diari. Ell és puntual, jo també, i així disposem de temps per parlar amb calma.

L'he citat al lloc dels fets perquè li vull ensenyar el petit forat que hi ha al tercer esglaó, cilíndric, gravat al marbre. És el mateix forat on encara no fa un mes em vaig entretenir uns segons ficant-hi una part de l'ungla del dit petit. És evident que és un impacte de bala, i la policia sempre el va atribuir a un dels trets que va disparar Salvador Puig Antich. Però d'aquest tret no se'n diu res a l'informe de Pedragosa, i això em neguiteja i m'intriga. El seu peritatge sí que recull dos impactes més que van quedar a les parets: un a l'esquerra del portal, damunt el quart esglaó, a un metre de terra, l'altre a la base del mur que aguanta els esglaons.

«Ostres, i tant. No hi ha cap mena de dubte que això és l'impacte d'un tret!», em reconeix de forma planera i directa, sense dubtar ni un moment. Una mica descol·locat per

la revelació, s'asseu al sofà d'escai, situat al peu mateix de l'escala, i examina amb deteniment l'orifici, que ara li queda davant per davant dels ulls. «Encara hi ha el metall incrustat, aquí dins, i l'impacte és net», sentència. Aixeca el cap i em mira desconcertat: «Em sorprèn que això em passés per alt, perquè jo procuro ser molt meticulós sempre. Vam venir aquí diverses vegades per fer el peritatge i ens vam estar mirant tots els racons, no entenc com no ho vaig veure. Potser vaig pensar que era un forat d'aquests que es fan a les escales per faltar-hi una catifa i no li vaig donar més importància», argumenta.

El deixo acabar i li faig una altra observació que tampoc li agrada. «La reconstrucció original dels fets que va fer el jutjat militar el 1973 té moltes mancances, i es va fer de forma irregular, sense advocats i amb l'absència d'un testimoni clau, però d'aquest impacte de bala sí que en parla, i a més l'atribueix a un tret de la pistola d'en Salvador. En canvi, no diu res dels que situeu a les parets.» Arrufa el nas, es passa la mà pels cabells esbullats, i comprovo que se sent ferit en el seu orgull professional.

Em sap greu perquè m'adono que l'he incomodat; es deu pensar que l'he citat per tirar per terra la seva feina. El noto un punt tocat i de seguida li faig avinent que la meva intenció és una altra de ben diferent, i li dic que, de la mateixa manera que considero rellevant que el seu estudi no deixés constància d'aquest tret, també considero que la reconstrucció que ell fa al peritatge, amb l'escena de caos que hi dibuixa, amb dos homes a terra amb la pistola desenfundada, s'apropa molt a allò que realment va passar. A més, el seu peritatge es basava, obligadament, en el contingut de l'autòpsia i en la reconstrucció judicial, i si bé en aquell document es parla del tret a l'escala no es diu en quin moment

de l'acció es va produir, i per tant en Pedragosa difícilment podia encaixar-lo.

«Amb el vostre peritatge queda clar que a Anguas el van poder matar les bales de la pistola de Puig Antich, però també les de Bocigas. Feu evident que la confusió va ser màxima», li dic. I mentre parlem li explico que aquesta escena caòtica que ell descriu lliga de ple amb un subtil però contundent comentari que apareix a la crònica del consell de guerra contra Puig Antich que va fer el periodista Joaquín Hospital Rodes a *La Vanguardia Española* quan, després d'escoltar la declaració dels acusats i els testimonis, va escriure una frase carregada d'autocensura però que encerta de ple en el pinyol del cas: «Va quedar una mica imprecís el nombre de trets que es van intercanviar i la posició dels que hi van intervenir.»

Però el meu propòsit és ser el màxim de precís possible i fer encaixar totes les peces del trencaclosques, i aquesta bala a l'escala em té descol·locat, em neguiteja. En Pedragosa continua assegut al sofà d'escai, amb l'orifici de bala a poca distància dels ulls, i amb la mà a la barbeta i un gest de preocupació al rostre. Jo li parlo des del costat dret de la porta, el lloc on van caure a terra Puig Antich i Bocigas, i per tant des de la meua posició veig l'escala de biaix. «El forat és net, d'entrada frontal, com si haguessin disparat des del lloc on sóc jo ara», diu l'enginyer, cada cop més encuriolit per la descoberta. I jo li faig una pregunta retòrica: «Si aquest tret s'hagués disparat des del lloc on ara em trobo, és a dir si hagués sortit de la pistola d'en Salvador o del policia Bocigas, l'entrada no seria frontal, sinó que hauria dibuixat un angle esbiaixat?» Em respon amb un moviment de cap i una afirmació clara i concisa: «Sí, evidentment.»

Si aquesta bala no es va disparar en el moment culmi-

nant de l'acció, quan es va disparar? I m'assalta un altre dubte: realment la va disparar en Puig Antich, com s'afirma a la reconstrucció del 1973? He citat Josep Lluís Pedragosa allí, no per fer-lo quedar en evidència per res sinó perquè apliqui una vegada més els seus coneixements en reconstrucció d'accidents i m'ajudi a buscar respostes a aquestes preguntes. Li faig memòria que quan en Salvador va ser introduït a la porteria pels policies primer van anar al costat dret i després es van desplaçar cap a l'esquerra, davant de les escales, i allí va quedar estès damunt els esglaons. Aquest fet és inqüestionable, perquè hi ha dos testimonis aliens a la policia que el van veure estirat en aquesta posició. També li explico que hi ha un altre testimoni, de cabdal importància, que recorda el tiroteig amb dos moments molt clars: primer hi va haver un tret que va sonar sol, un espetec sord, una detonació aïllada. Al cap d'una estona —és difícil de precisar de quants segons es pot tractar— hi va haver el tiroteig definitiu.

Aquesta versió difereix de la que va donar la policia, que en cap moment parla d'un primer tret aïllat, però precisament per aquest motiu jo li dono crèdit i em sembla versemblant, perquè en aquest cas cal arribar a la veritat posant en quarantena tot o pràcticament tot el que va dir la policia. Aleshores em poso a especular en veu alta i començo a argumentar: «Aquest primer tret ben bé podria ser aquest de l'escala. Amb en Salvador aquí a terra algú va treure una arma i va disparar. El que és evident és que a Puig Antich ja li havien trobat la primera pistola que portava, una Kommer de 6,35 mil·límetres, i que l'Astra que tenia amagada al cinturó no la va treure fins que el van aixecar de l'escala i el van portar fins al costat dret del portal. És impossible que aquest tret l'hagués disparat en Salvador,

perquè a més ell va quedar estès d'esquena a l'escala i l'impacte prové d'una pistola que mirava cap a ell.»

En Pedragosa m'escolta atentament i assenteix. «Sembla molt clar que aquest impacte del tercer esglaó és un tret que queda al marge de l'escena principal, desplaçat», sentència fent costat al meu argument. De seguida se m'omple el cap de dubtes i preguntes: qui va disparar aquell tret i en quin moment de l'acció? Per què la policia no es va encarregar de donar una explicació coherent i creïble a l'existència d'aquest petit orifici? I aleshores em sobrevé un últim dubte, inquietant: i si aquest tret l'hagués disparat un policia per intimidar Puig Antich quan estava estirat a l'escala? Si això hagués anat així la posterior reacció d'en Salvador desenfundant l'arma respondria a la lògica d'una persona que sent amenaçada la seva integritat i que actua en defensa pròpia. És evident que tot plegat són teories del que hauria pogut passar, hipòtesis amb més o menys solidesa. Però encara és més evident que aquestes conjectures neixen de la necessitat de donar una explicació creïble, raonada i raonable a les llacunes, evidents i prenyades de sospites, que es detecten en la lectura dels papers que va generar la policia i la investigació judicial.

Ens ho tornem a mirar, del dret i del revés, i acabem sortint al carrer carregats de dubtes. Entrem al Betlem, l'establiment del costat, i hi fem un cafè i un cafè amb llet a peu dret, perquè els minuts s'escolen i comença a fer-se tard, tant per a ell com per a mi. És evident que l'he sorprès amb el tema del tret, i ara és ell qui em sorprèn a mi. «Jo el coneixia, en Salvador, es pot dir que érem amics», em diu. I quedo parat, i faig una cara que ja el convido que segueixi explicant-se. «Bé, coneixia molt millor el seu germà gran, en Joaquim, però a ell també. La meva família prové del

poble de Palautordera, jo sempre hi anava a passar els estius a la casa pairal, i ells hi van anar un parell o tres d'anys. I així ens vam conèixer», rememora. Sempre he estat convençut que Barcelona és una ciutat molt petita, on al xamfrà següent et trobes la persona aquella que fa dies que no veies, però ara, definitivament, del que m'adono és que el país sencer és un cop de puny ple de casualitats i d'encontres sorprenents.

«Quan des del Col·legi d'Enginyers em van dir que hi havia un advocat que buscava algú per fer un peritatge en principi no em va interessar, però quan vaig saber que la qüestió a tractar era el cas d'en Salvador no vaig dubtar ni un moment a agafar el tema», m'explica. I no puc evitar pensar que havent-hi aquesta proximitat efectiva la seva feina ha tingut un punt de cosa parcial, però veig com parla del cas i del seu protagonista i m'adono que la seva intervenció ha estat estrictament professional, al marge de l'interès afegit per la coneixença amb els Puig Antich.

«Recordo en Salvador com un jove mogut, sempre anava esverat. El seu germà gran, que era el de la meua quinta, era diferent i ens vam fer molt amics. Inclús recordo que em va deixar una bicicleta i vaig pujar fins al Montseny», m'evoca. De tot això ja fa molts anys, i comprovo que tot i el bon record que en té el pas del temps va marcar una distància amb els Puig Antich, amb qui no va fer perdurar la relació, i no n'ha sabut res més. No sap, per exemple, que en Joaquim va marxar a l'estranger, a fer-hi de metge, i que allí hi va morir, ja fa molts anys. Tampoc em comenta res del fet que Palautordera és el poble on va néixer un altre dels protagonistes d'aquesta història, Xavier Garriga i Paituví.

Mirem el rellotge i s'ha fet tard per a tots dos. Decidim que és el moment de posar fi al nostre encontre. Ens diri-

gim cap a la barra, on hi ha la màquina enregistradora, i fa el gest de treure la cartera per pagar cafè i tallat, però m'hi nego. Jo l'he citat, jo convido. L'ofici de periodista cada cop és més precari, però la cortesia i les bones maneres són un valor que cal mantenir. Li sembla molt bé, m'estreny la mà i es fa fonedís carrer Girona enllà, potser maleint aquell refotut foradet de l'escala. El cambrer, molt amable, em somriu i em demana dos euros amb seixanta. Jo li somric, i mentre li allargo un bitllet miro el meu entorn per confirmar que encara sóc a Barcelona i no en un cafè parisenc, d'aquells on t'agrada que et clavin una bona urpada a la cartera per poder explicar després que la capital francesa és tan *chic* i tan cara. I penso que això m'ho he de cobrar, i abans de marxar els explico qui sóc i la feina que estic fent i que m'interessa contactar amb l'antic propietari del Betlem, Ricard de la Ossa, que va ser testimoni de la detenció dels militants del MIL. Els deixo el meu telèfon i em prometen que s'hi posaran en contacte dient-li que hi vull parlar. Tot plegat, per dos euros amb seixanta, ja em sembla un preu més raonable.

OBJECTIU TEROL

Un mes i un dia. No és cap condemna. És el temps que fa que visc capbussat, de ple, en aquesta història, d'ençà de la nit que vaig anar al despatx d'en Sebastià. Avui, ara, hi torno. Hi arribo content, perquè és un d'aquells dies que la feina a la redacció del diari m'ha regalat una jornada de periodisme febril, esgotador però reconfortant, on les hores han transcorregut amb la cadència esbojarrada de coses importants que passen i no et deixen un respir professional. A més, les primeres gestions que he fet en el cas Puig Antich han donat el resultat que jo esperava, i això m'anima a continuar avançant en la investigació. L'advocat em rep a la mateixa sala on ens vam trobar el primer dia, amb la taula allargassada al mig, i de seguida detecta el meu estat d'ànim i m'ho fa saber: «Veig que t'has ficat de ple en el tema, i que estàs trempant. L'altra vegada et vaig veure més apagat.» I emfatitza: «Això m'agrada!»

Com que ja acumulo hores de remenar papers i llegir allegats judicials, comparant unes dades amb unes altres, confrontant evidències i mentides, començo a tenir un seguit d'idees clares, però també de dubtes que vull comentar-li. Entre aquests neguits hi ha l'origen del refotut foradet del tercer esglaó. M'interessa molt la seva opinió, i és per això que li faig confiança del contingut de la meva

trobada amb Josep Lluís Pedragosa i l'anàlisi que vam fer d'aquell impacte de bala en el marbre. Per exposar-li la meva conclusió sobre aquell tret i sobre els angles i trajectòries impossibles de les bales em poso dret i represento l'escena de la detenció, gesticulant i marcant un costat i un altre de l'habitació. En Sebastià em mira i s'aixeca per agafar-me pel coll, situant-se al meu darrere, i fa el moviment com si em volgués trabucar. Com si jo fos en Salvador i ell el policia Bocigas, pretén reproduir l'escena del dia de la detenció, quan tots dos van caure l'un damunt de l'altre enmig de la brega. «Des d'aquesta posició, quasi tocant a terra, els trets que es van disparar eren ascendents, i aquests són els que van impactar al pit d'Anguas. Si es van disparar de baix cap a dalt era impossible que cap bala fes diana al tercer esglaó», em diu convençut.

Encara dempeus, al mig de la sala, li explico la relació de joventut que hi havia entre els Puig Antich i en Pedragosa i la definició que aquest em va fer del caràcter inquiet d'en Salvador, i ell m'ho confirma. «Anava accelerat, i a més li agradava l'acceleració en el sentit literal de la paraula, per això quan els del MIL feien un atracament ell no entrava mai als bancs sinó que es quedava fora, perquè era l'encarregat de conduir el cotxe. Li agradava molt conduir i ho feia molt bé. Allò que es veu a la pel·lícula on surt disparant és fals, ell mai va disparar en els atracaments, mai!», m'explica emprenyat. L'estrena de la pel·lícula va coincidir amb el procés de revisió davant el Tribunal Suprem, i aleshores molta gent va escriure que el rebombori mediàtic ajudaria les germanes Puig Antich en el seu propòsit davant la justícia. Però en Sebastià està convençut que en aquell moment la pel·lícula va suposar més una nosa que una ajuda en la seva estratègia legal.

Deixem de fer de figurants i tornem a seure. Li comento que repassant els papers del sumari m'han aparegut diversos dubtes legals, de procediment, matèria avorrida però que per a mi són detalls de transcendència, i vull que me'ls deixi clars. «Tot ho trobaràs als papers que et vaig passar», em diu. I li replico que tot no ho tinc, encara, i que m'he posat en contacte amb el Govern Militar per consultar els papers originals del sumari. «Vine», quasi m'ordena mentre s'alça de la seva cadira i enfila passadís enllà fins al costat oposat del pis, on hi ha la seva taula de treball. Mentre camina m'explica que tota la causa original se la van emportar a Madrid amb motiu de la revisió al Tribunal Suprem. «No sé si ja l'han tornat», diu, i per un moment m'evoca la imatge d'aquells papers retinguts a Salamanca que un dia van marxar de Catalunya i que ha costat tants i tants anys fer tornar al lloc d'on mai haurien d'haver sortit.

Però no hi ha temps per a la divagació, perquè de seguida omple la taula de caps, arxivadors plàstics de color blau elèctric, d'on comença a extreure'n papers i més papers. «Mira, mira, aquí ho tens, tot fotocopiat!», diu amb la satisfacció d'aquell que troba allò que busca perquè un dia ho va deixar ben arxivat. «Mira, mira!», insisteix amb un punt d'excitació, «aquestes són les fotos del sumari original que va fer la Melín al Govern Militar, i aquesta, la transcripció que en vam fer. Vaig tenir aquí una mecanògrafa picant-ho a màquina durant moltes setmanes. Va ser molt laboriós.» I en un tres i no res d'obrir i buidar caps m'ha tornat a omplir de papers.

S'ha fet tard una altra vegada i tant ell com jo estem cansats; ell de manera ostentosa, perquè mentre parlàvem no ha pogut evitar un parell de badalls llargs, càlids, d'aquells que anuncien la son després d'un dia de molta feina. Recu-

llo les coses i ja al replà, a punt de marxar, es produeix aquella escena un punt hilarant d'una persona que té a disposició l'ascensor i no acaba mai d'entrar-hi perquè el seu interlocutor, amb un peu a cada costat del llindar de la porta, i aguantant-la amb la mà com si volgués tancar-la però a la vegada mantenint-la sempre oberta, no vol donar per acabada la conversa. Durant aquesta pròrroga del nostreencontre em ve al cap un altre dubte i una nova pregunta que no puc evitar de fer-li: «Sebastià, què en saps d'aquell forense de Granada?»

A la ciutat de l'Alhambra hi tinc localitzat un personatge clau per escriure la veritat d'aquesta història. Es tracta d'un dels dos metges que van signar l'autòpsia oficial del cadàver de Francisco Anguas. És un dels documents més foscos i controvertits de tots els que hi ha al sumari i potser l'evidència més clara de la manipulació del procés judicial. D'entrada, l'examen del cadàver ja es va fer en un lloc irregular i tan poc habitual com és una comissaria de policia. Formalment el document està ple d'irregularitats, però és en el contingut de fons on s'hi intueix la tergiversació dels fets, perquè només s'hi van descriure tres impactes de bala —els trets descrits per la policia i estudiats per Josep Lluís Pedragosa— i es van obviar dos impactes més, fins a un total de cinc, que altres metges que van examinar el cadàver el dia dels fets asseguren que hi havia en una cama del policia mort.

Demostrar que el cos d'Anguas tenia més trets dels que la policia va certificar és clau per desacreditar aquella autòpsia oficial i demostrar que la condemna a Puig Antich va ser una suprema injustícia fonamentada en falsos testimonis i proves de càrrec alterades. A conseqüència del recurs presentat per en Sebastià i de les proves que va aportar, els magistrats del Tribunal Suprem van considerar necessari

localitzar aquell forense per fer-lo declarar i preguntar-li sobre les circumstàncies en què es va realitzar aquella necròpsia. Una doctora el va visitar per encàrrec dels jutges i el va trobar vell, físicament i mentalment atropellat, amb la memòria afeblida, i va redactar un informe pericial on desaconsellava fer-lo testificar davant el tribunal.

En un primer moment de la tramitació del recurs, en Sebastià no va considerar essencial la declaració d'aquest forense, perquè creia que formalment no s'ajustava a la definició de prova judicial nova que requereix un recurs de revisió d'una sentència. L'advocat ja havia portat davant el Tribunal Suprem dos metges que desacreditaven la versió oficial de l'autòpsia, ja havia aconseguit el seu objectiu d'introduir un dubte raonable sobre la legalitat del document forense, i recelava de la declaració que podia fer el metge de Granada. Actuava com aquells entrenadors de futbol que estan guanyant de forma ajustada i pensen que és millor controlar el partit al centre del camp i no arriscar en atac per evitar que l'equip contrari els empati o fins i tot els acabi derrotant. Però posteriorment va canviar d'opinió, fins a tenir clar que si podia arribar a interrogar aquest metge seria capaç d'acabar de demostrar la manipulació d'aquella prova fonamental. Però aquella declaració mai es va arribar a produir, perquè es va acabar desestimant amb l'excusa de l'edat avançada i d'un suposat deteriorament cognitiu.

En Sebastià és desconfiat, com jo, i té el dubte de si aquell forense estava realment incapacitat per declarar o si tot plegat va ser un estratagema per evitar haver de comparèixer davant el Tribunal Suprem i respondre les preguntes que li hauria fet en Sebastià. L'advocat li hauria demanat explicacions sobre la causa de la seva incompareixença el

dia del consell de guerra, quan la llei l'obligava a prestar declaració, i li hauria demanat si això no tenia a veure amb el fet que, tot i que la seva signatura apareixia en l'autòpsia, hi era només per donar cobertura legal al document, perquè en realitat no havia intervingut en l'examen del cadàver.

«Jo et vaig dir on és...», em recorda en Sebastià, una mica amb el to del mestre que fa memòria a l'alumne dels deures pendants. I li dic que he fet gestions i que tinc el telèfon del geriàtric anotat en un paper, a la part superior del qual hi ha escrita la paraula «urgent». I que, en tot cas, abans de desplaçar-me a Andalusia hauré de fer-hi un truc per apamar el terreny, no fos cas que l'únic que pugui fer a Granada sigui la visita turística a la ciutat que de fa molt de temps tenim pendent a casa.

Però encara estic pensant quina estratègia he de seguir i li faig avinent els meus dubtes sobre el resultat que puc obtenir amb aquesta gestió: «En aquests casos només tens una oportunitat. T'ho jugues tot a una trucada que et pot sortir bé o et pot sortir malament. Et pot despenjar el telèfon una recepcionista amb les ordres de no passar trucades de gent estranya als residents, i aquí s'acaba tot. Per aquest motiu encara m'ho estic pensant, però a la vegada intueixo que no puc deixar passar gaires dies més, perquè ja era un home gran quan va ser interrogat per la doctora, i d'aquest fet ja en fa sis anys, i el pas del temps ens va a la contra.» Em miro en Sebastià, i amb cara de no tenir-les totes li dic: «Em fa por que aquesta trucada ja sigui inútil, impossible, no per culpa de cap recepcionista, sinó per mor de la llei que imposa la mare natura, i ja saps que en contra d'això no es pot presentar cap recurs de revisió davant de cap instància, ni judicial ni celestial!» I em mira, i somriu amb un gest de resignació, i assenteix.

La pista del forense de Granada no és l'única que cal perseguir en aquesta història. Deixo ja per inútil l'ascensor i encara li faig una última pregunta convidant-lo a donar-me nous detalls d'aquell testimoni enigmàtic i revelador de què em va parlar el primer dia que ens vam trobar al seu despatx. De fet és la gran pregunta que tenia pendent de fer-li durant tota la nostra trobada, però com que ell no m'ha tret el tema m'ha semblat que no ho volia comentar, i jo no he gosat plantejar-li-ho fins ara. I em torna a parlar d'un viatge: «Viu a Terol, jo hi he d'anar i tu vindràs amb mi.» Em deixa parat: jo creia que el cas Puig Antich no em faria sortir de l'Eixample de Barcelona, i ara constato que hauré de fer uns quants quilòmetres amunt i avall per perseguir els testimonis. «Quan hi va haver el procés a Puig Antich era un noi que estava fent la mili al Govern Militar, i sembla que vol explicar coses que va sentir i veure...», i calla i somriu de nou, serrant els llavis i omplint les galtes, mirant-me d'una manera que jo ja sé que vol dir que de moment no pot explicar-me res més.

I tant que hi anirem, a Terol. Per perseguir la veritat anirem fins allà on faci falta.

JULIÁN GIL MESAS, EL GRAN TORTURADOR

Vull escapar-me d'aquesta diminuta porteria del carrer Girona on tinc la sensació d'haver quedat atrapat. Experimento un asfixiant neguit de claustrofòbia espacial i temporal. Tinc ganes d'agafar l'avió i volar fins a Granada o embarcar-me en el cotxe d'en Sebastià i fer camí cap a Terol. Però encara em trobo en la fase de fer taula i colzes i llegir muntanyes de documents mecanografiats, i copiats amb paper carbó, fa quasi quaranta anys. Com més llegeixo i més avanço en la indagació dels papers que m'ha traspasat l'advocat, més atrapat quedo entre aquestes quatre parets i en el moment precís del tiroteig. És tan gran la tergiversació dels fets, tan gran el nus de la mentida, tan embullats han quedat els fils, que cal no tenir pressa. Ara m'assec i pacientment n'estiro un altre, de fil. I primer descabdello, i després cabdello cap al costat correcte, el de la veritat.

L'endemà del tiroteig, el comissari en cap de la Brigada d'Investigació Social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, Julián Gil Mesas, va ordenar a un subordinat seu, l'inspector Ángel Perdiguero, que es desplaçés fins al lloc dels fets amb l'encàrrec de fer-hi una inspecció ocular. L'any 1973 Gil Mesas era un home clau dins de l'organigrama policial de la ciutat, perquè era el màxim responsable de dirigir la unitat encarregada de reprimir tots els mo-

viments socials i polítics que el règim considerava una amenaça. Perseguir, investigar, detenir, processar i empresonar comunistes, sindicalistes, anarquistes, catalanistes i tots els «istes» que no eren franquistes ni feixistes era el seu objectiu, i a fe que fruïa complint-lo. El que menys el preocupaven eren les proves, perquè ell i els seus homes eren especialistes consumats en l'art d'arrencar confessions a la sala de tortures per vestir la realitat tal com a ell li interessava. D'aquestes pràctiques n'hi ha múltiples testimonis, també en aquest llibre.

Les ordres donades pel comissari en cap van ser executades al peu de la lletra pel policia Perdiguero, que va preparar un informe de cinc fulls amb text, gràfics del lloc i fotografies de l'escala, encara amb restes de sang. En l'encapçalament d'aquest document hi ha un breu relat dels fets on es diu que, una vegada Puig Antich i Garriga i Paituví van ser interceptats, «van ser escorcollats i conduïts al portal de la casa del carrer Girona per ser emmanillats, i en el moment de posar els braços damunt les espatlles Salvador Puig Antich va extreure la pistola Astra, que tenia amagada a la part de darrere de la cintura, i immediatament va efectuar quatre trets que van produir la mort del subinspector senyor Anguas».

Es dóna la circumstància que el policia Perdiguero va redactar aquest relat quan encara no havien passat ni vint-i-quatre hores que el seu cap, Gil Mesas, i un altre policia, Eusebio Sotoca Herranz, havien escrit un ampli informe sobre les circumstàncies de la mort d'Anguas. Aquest primer document, segons consta a l'encapçalament de les diligències, es va començar a redactar a les nou del vespre del dia 25 de setembre, és a dir, només tres hores després del tiroteig, i en aquests papers el moment culminant de l'acció

es va descriure així: «A l'interior del portal va continuar el forcejament, i els inspectors van aconseguir arrabassar a un d'ells, que va resultar ser Salvador Puig Antich, una pistola calibre 6,35 que portava a la part esquerra del cinturó. Però com que continuava oferint una dura resistència va ser necessari colpejar-lo amb la culata de la pistola i va caure a terra, encara que sense quedar commocionat. Això li va permetre, alhora que queia i davant la sorpresa dels seus capturadors, treure una pistola ja muntada, amb la qual va disparar a boca de canó sobre els actuant, i va tocar de ple Francisco Anguas, que va resultar mortalment ferit.»

Estem parlant del mateix cas? Quina de les dues versions és la bona? O dit d'una altra manera, quin dels dos documents és el menys dolent? O potser en tots dos casos la veritat policial que s'hi explica és fruit de la imaginació d'un membre de la Brigada d'Investigació Social? Llegint ordenadament i en ordre cronològic la documentació del sumari del cas he quedat atrapat en aquesta flagrant contradicció. Em pregunto una i altra vegada com és possible que en el document redactat només tres hores després del succés es relati que Salvador Puig Antich va desenfundar l'Astra quan ja havia caigut a terra a causa de la brutal agressió que va rebre al cap i que en el segon redactat —l'endemà dels fets— no se'n faci esment i es narri una acció neta, quasi a càmera lenta, grotesca en tots els sentits, on apareix el dèntingut dret, abaixant els braços des de les espatlles fins a la cintura per desenfundar l'arma i disparar davant de tres policies que l'apunten, com si fos el pistoler més ràpid de l'oest.

I em convenço que estic davant una evidència documental de l'estratègia de la policia per emmascarar els fets i bas-tir una versió ajustada a les seves necessitats. Només així

s'explica que amb tan poca diferència de temps, entre les nou del vespre d'un dia i dos quarts de vuit del vespre de l'endemà —aquesta és l'hora que Perdiguero detalla en la seva acta d'inspecció—, un mateix fet relatat per la mateixa brigada del mateix cos policial pugui tenir una explicació tan diferent. Els dos documents només tenen un punt en comú: l'interès de la policia a presentar Puig Antich com a únic i inequívoc autor dels trets mortals. Per això en un dels escrits s'hi ressalta expressament que tot i caure a terra per un cop al cap no va quedar commocionat, no fos cas que la defensa de l'acusat pogués demostrar que realment sí que ho estava i això pogués ser tingut en compte com a atenuant de la pena en el moment de dictar sentència. Els dos textos no coincideixen ni en el simple detall de l'escorcoll, perquè mentre en un s'hi diu que es va produir en l'altre s'hi llegeix que se li va trobar una arma en el transcurs d'un forcejament amb els policies, acció que no té res a veure amb la d'un home que es deixa escorcollar per uns agents.

És evident que Julián Gil Mesas va revisar l'informe de l'inspector Perdiguero i que el va donar per bo tot i observar que no tenia res a veure amb el relat dels fets que ell mateix havia escrit el dia anterior. En el món de la justícia, quan un acusat mostra una evident contradicció en el relat dels fets, quan aquest ofereix versions enfrontades en les diverses fases del procediment, s'acostuma a considerar un element de prova en contra seva. En canvi, en aquest cas és evident que a ningú li va preocupar que el relat policial fes aquests revolts i fos tan sinuós i poc persistent. Paraula de policia, amén.

Hi ha un exemple més d'aquest desajustament, d'aquesta música policial que tan grinyola. A l'atestat del dia 25 s'explica que la primera pistola que es va trobar a Puig Antich,

la Kommer del 6,35, era «a la part esquerra de la cintura», en canvi en Salvador va declarar que en aquest costat hi portava l'Astra 400 de 9 mil·límetres, que és l'arma amb què va disparar. La duia amagada, «posada al pantaló i amb la culata cap endavant». L'explicació d'en Salvador té molta lògica, perquè un dretà —com era ell— si ha de desenfundar ràpid ho tindrà més fàcil si només ha de fer anar la mà fins al costat esquerre de la cintura, estirar l'arma per l'empanyadura i projectar el braç endavant, sense necessitat de fer cap rotació estranya amb el canell. Per aquesta mateixa explicació les armes que es porten enfundades sota l'aixella tenen, totes, la culata a la part de davant i el canó mirant enrere: agafar la pistola, projectar-la endavant i prémer el gallet. Si és cert que la Kommer estava amagada a la part esquerra de la cintura d'en Salvador, aleshores els policies que van escorcollar en Salvador també haurien d'haver localitzat l'Astra. I això no va passar.

Va tornar a deformar la realitat en aquest petit però significatiu detall, el comissari en cap? No havia parlat Julián Gil Mesas amb l'inspector Luis Miguel Algar, que uns dies més tard va declarar davant el jutge militar que va ser ell qui va trobar la Kommer del 6,35 a una butxaca de l'americana d'en Salvador? Tanta impunitat i tanta tolerància al mètode del tot s'hi val per atrapar l'enemic del règim feixista van permetre a Julián Gil Mesas fer carrera en el cos policial i omplir el seu expedient professional de brillants serveis. Sense anar més lluny, aquell mateix any de 1973 va ser molt prolífic en la desarticulació de diverses organitzacions de tarannà anarquista i comunista, com recorda el periodista Antoni Batista en el seu llibre *La Brigada Social*, on retrata les excel·lències torturadores d'aquesta unitat policial a Barcelona.

Tant va prosperar Gil Mesas que l'any 1976 va arribar a ser un home de la màxima confiança de l'aleshores director general de Seguretat, Manuel Fraga Iribarne, que el va nomenar cap superior de policia de Bilbao, una plaça difícil en aquells temps de canvis. Aquell mateix any, quan tot l'aparell del poder que havia sobreviscut a la mort de Franco començava a vestir-se amb l'uniforme de la democràcia i a posicionar-se en els primers passos de la transició política, Gil Mesas va participar en una reunió amb comandaments policials a Madrid, on va deixar constància de la seva animadversió cap als moviments d'esquerra i d'extrema esquerra, com havia estat el MIL. Ho explica en un article el cap de la policia local de Sant Adrià i professor de dret, Tomàs Gil. Segons el seu relat, la trobada es va fer a la seu de la Direcció General de Seguretat, on els màxims responsables policials van ser informats de la reestructuració que s'havia previst dins del cos. Gil Mesas hi va prendre unes notes manuscrites on reflexionava d'aquesta manera sobre la necessitat de mantenir intacte i immaculat l'esperit dels membres integrants del Cos General de Policia: «Davant la pluralitat política que s'acosta hi haurà, sens dubte, funcionaris que pensaran en falangista, gent de dretes, socialistes, etc., però cal evitar que hi entri la contaminació del marxisme comunisme i de l'extrema esquerra.»

Però tornem a l'informe que Ángel Perdiguero va elaborar l'endemà dels fets. L'inspector va introduir-hi una altra afirmació desconcertant en deixar escrit que la mort del policia Anguas s'havia produït per «quatre projectils d'una pistola de marca Astra». L'afirmació és reveladora perquè es contradiu amb la tesi oficial fonamentada en l'autòpsia, que va determinar que en el cadàver hi havia tres impactes, i s'acosta a la que defensa l'advocat Sebastià Martínez Ra-

mos, segons la qual el policia mort va rebre més impactes que els descrits pels forenses i que provenien de diverses pistoles. És sorprenent aquesta concreció en el nombre de trets si es compara amb el contingut de l'informe de Julián Gil Mesas, ja que aquest no especificava res i resolia aquest punt cabdal del cas recorrent a dues expressions plenes d'ambigüitat: «trets a boca de canó» i «nodrit tiroteig». Aquests són els mateixos termes prenyats d'imprecisió que es van fer servir en el redactat de la nota que es va lliurar aquell mateix dia a la premsa de Barcelona. La satisfacció que havia d'experimentar el gran comissari en reconèixer les seves paraules als escrits dels diaris de ben segur que havia de ser immensa.

El document redactat per Perdiguero no és l'únic que apareix en el sumari, on de forma clara i precisa es relaciona la mort d'Anguas amb l'impacte de quatre bales. En la declaració que el 15 de novembre de 1973 va fer el policia Timoteo Fernández Santórum davant el jutge militar, sobre el moment del tiroteig i amb relació a l'acció que suposadament va dur a terme Salvador Puig Antich dins del portal del carrer Girona, s'hi llegeix: «Va fer mitja volta al mateix temps que de la part de darrere treia una pistola, va començar a disparar i va tocar el senyor Anguas, que en va resultar amb ferides gravíssimes i va morir poc després a conseqüència dels quatre trets que va efectuar amb la pistola, que va resultar ser una Astra del 9 llarg.» El seu company, Santiago Bocigas, un mes abans havia declarat una cosa similar: «Efectua quatre trets que toquen l'inspector Anguas a boca de canó.»

Tot aquest fenomenal embull policial no va ser impediment perquè la justícia acabés modelant i donant forma a una brutal sentència condemnatòria. Els jutges del tribunal

militar van acabar fent sumes i restes i resolent sense rubor l'evident falta de concreció de la policia en sentenciar que Puig Antich «va disparar quatre vegades sobre el sotsinspector Francisco Anguas, i en tres ocasions va aconseguir l'objectiu».

I el quart tret, senyors de la policia que van inspeccionar el lloc?

I el quart tret, senyors forenses que van fer l'autòpsia?

I el quart tret, senyor jutge militar que va enviar un jove de vint-i-cinc anys al garrot fent d'una muntanya de contradiccions una prova de càrrec irrefutable?

EL SOPAR MÉS TRIST

La nit del 25 de setembre de 1973 es va fer molt llarga per al comissari Julián Gil Mesas, que es va dedicar a acabar de donar forma a l'atestat sobre la topada entre els seus homes i els militants del MIL al carrer Girona. El comandament policial també va haver d'atendre els periodistes que van acudir a la Prefectura Superior de Policia, a la Via Laietana, buscant-hi informació sobre el tiroteig, als quals va tenir esperant, i també desesperant per la imminència de l'hora del tancament de les redaccions, fins a la una de la matinada. No va ser fins aleshores que els va entregar la nota oficial dels fets, que l'endemà van publicar íntegrament tots els diaris de la ciutat, sense excepció.

Aliens a aquesta frenètica activitat als despatxos policials, els propietaris del Betlem, Ricard de la Ossa i Aurèlia Ferrer, intentaven fer vida normal. Aquella nit tenien convidats a casa: tocava celebrar el sant de l'Ure —així és com la coneixen a la família—, però també l'aniversari de casament de la parella. Però no va ser una bona nit. «Va ser un sopar molt trist, l'hauríem d'haver anul·lat, perquè per tot el que havíem viscut aquell dia no teníem l'ànim per a celebracions. Però havíem invitat uns amics i no ho vam voler suspendre. Mira va anar així...», recorda la dona amb un aire de recança en la veu i en el posat, com si hagués fet

una cosa mal feta que no tocava. I alça els ulls i els fita en els del seu marit, que seu davant seu —cara rodona, galtes plenes, somriure de bona persona—, buscant que l'acompanyi en l'explicació, i aquest assenteix amb l'aire resignat.

Parlo amb aquesta parella asseguts tots tres a la taula del menjador de casa seva, un racó de la comarca del Penedès que com que es troba un xic elevat domina una vasta extensió de territori. És un mirador privilegiat sobre aquest petit país esquinçat per rengleres de ceps ara grisos, nus, despullats del fruit saborós i la fulla verda i aspra, un paisatge que apareix difuminat aquí i allà per les fumeroles espesses, de perfum agre, que s'eleven damunt els camps freds i humits, presagi de l'hivern. No he anat fins a la ciutat de Granada, ni a la terra vella de Terol, però tot el que sigui sortir de Barcelona una estona i ampliar l'horitzó dels ulls ja em reconforta l'ànim i l'ànima. Respirar espai obert em regenera l'esperit, després de passar hores i més hores encaixonat entre els quatre angles dels fulls del sumari, rodejat d'uniformes policials, pistoles i bales que passen xiulant al meu voltant.

Feia dies que esperava la trucada d'en Ricard, des que vaig deixar el número del meu telèfon als nous propietaris de l'establiment Betlem, però la comunicació no es produïa. Confiava que el contacte seria cosa fàcil i em vaig començar a neguitejar en comprovar que els dies anaven passant i no obtenia cap resposta. M'agraden els espais oberts tant com odio les esperes i, a més, reconec que la meua impaciència i aquest ofici de perseguir la gent perquè m'expliqui les coses em porta a ser impertinent i pesat en la insistència. Per això vaig tornar al Betlem un parell de vegades buscant una resposta al silenci, i ja em van advertir que el senyor De la Ossa és una mica despistat. I així els ho dic a ell i a la seva dona.

L'Ure em mira i alça el cap, estira el coll i obre els ulls divertida quan l'encerto en la definició del seu marit, i ell no té més remei que acceptar-ho amb un somriure: «Sí que ho sóc de distret, em vaig apuntar el teu telèfon en un diari i després el vaig perdre». El seu silenci em va obligar a passar a l'acció i finalment vaig localitzar-lo, i un cop contactat de seguida ens vam posar d'acord per trobar-nos i parlar del que van veure el dia del tiroteig al carrer Girona, al costat de l'establiment que van regentar durant molts anys.

La parella em rep amb una taula plena de documentació. El cas sempre ha estat objecte de l'interès dels periodistes, i ells conserven un petit arxiu amb múltiples retalls de diari en alguns dels quals apareix fotografiat en Ricard en el paper de protagonista. Guarden també dos exemplars de les dues edicions que s'han fet del llibre *La torna de la torna*, un excel·lent treball sobre el cas escrit als anys vuitanta per un grup de periodistes dirigits per Ramon Barnils, un altre exemplar de *Compte enrere*, el molt bon llibre que Paco Escribano va publicar el 2001 sobre l'afer Puig Antich, i un DVD amb la pel·lícula *Salvador* que va dirigir Manel Hueriga.

Entre els documents hi distingeixo una targeta de presentació, que el groc pàl·lid del pas del temps comença a consumir, a nom de Pere Zanuy. Es tracta d'un home que des de fa uns anys participa en una plataforma que es va marcar l'objectiu d'aconseguir la revisió del procés a Salvador Puig Antich, i que es dedica a voltar Catalunya fent conferències sobre el cas. Quan veig la targeta se m'obren els ulls, perquè sé, a través de l'advocat Martínez Ramos, que aquell testimoni sorpresa que un dia hem d'anar a veure a la ciutat de Terol el va conèixer gràcies a la tasca d'en Zanuy. Això em recorda que encara tinc molta feina per fer,

molts quilòmetres per recórrer, moltes persones amb les quals he de contactar i parlar, i només de pensar-hi ja em remoc neguitós damunt la cadira. Per diferent que sigui el ritme d'escriure un llibre, el nervi periodístic que suposa el tancament de l'edició diària a la redacció no deixarà mai de perseguir-me, marcant-me el gest i les paraules. És un cuc que s'agita neguitós dins meu i que no em desempara. I ara em torna a mossegar. Però cal no posar-se nerviós i anar pam a pam, paper a paper, testimoni a testimoni. Ara deixo la targeta damunt la taula, m'apunto el telèfon i l'adreça que hi apareix, i arrenco la conversa amb els meus amfitrions.

En la instrucció del cas Puig Antich, els tres únics testimonis que no eren ni policies ni militants del MIL que van ser interrogats pel jutge van ser Ricard de la Ossa; el mosso que treballava amb ells a la botiga, Antonio Fortes, i la mare de la portera de la casa, Ana Sánchez. De tots tres, l'antic propietari del Betlem és l'únic que encara és viu. He llegit i rellegit al sumari el contingut de la seva declaració, però prefereixo que m'expliqui de viva veu tot el que recorda, per això l'he anat a veure. Però abans que en Ricard badi boca, l'Ure li passa al davant i comença a relatar-me els fets, des d'una perspectiva que em sembla nova. «I a vostè ningú li va preguntar res?», li demano, estranyat per tot el que em comença a relatar. I em diu que no i afegeix que encara avui la sorprèn que no la tinguessin en compte en la investigació, perquè va presenciar la primera part de l'acció i té moltes coses per explicar.

De seguida m'adono que el testimoni de la dona no és anecdòtic, més aviat tot el contrari. Serveix per demostrar fins a quin punt la policia va tergiversar els fets, i malpenso que és precisament per aquesta circumstància que a ningú

li va interessar prendre-li declaració. A mi sí que m'interessava, i molt, i abans que parli en Ricard faig que ella m'expliqui tot el que recorda:

«Jo era dins de la botiga atenent una clienta, la senyora Martí, una veïna del carrer Consell de Cent que havia vingut a comprar amb la seva filla. El nostre establiment tenia un aparador amb uns finestrals molt grans i des de dins es dominava perfectament l'exterior. Jo havia sortit de rere el taulell per anar a buscar una cosa a l'aparador i recordo com si fos ara que veig en Salvador caminant pel carrer i de cop i volta, just a tocar el pal de la llum que teníem davant, se li van tirar a sobre dos homes. Un va treure una pistola i el va colpejar amb la culata al cap. Vaig veure com li sortia la sang pel front i com de resultes del cop va tenir un defalliment i va deixar caure a terra una revista que portava doblegada sota el braç i uns paquets de Ducados que hi havia a l'interior.» Aleshores vaig alertar el meu marit, que era a la rebotiga, cridant-li: «No surtis a fora que hi ha uns homes que es barallen, i porten pistoles!»

Va ser un instant i tot va anar molt ràpid, però la dona té gravada la cara d'en Salvador, que va veure per primer i últim cop aquell dia: «En Salvador era jove i maco», recorda amb un deix de malenconia.

De l'espant per la sobtada escena de violència que acabava de presenciar, l'Aurèlia va passar immediatament a la gran sorpresa quan de cop i volta aquells dos homes que havien agredit Puig Antich van obrir la porta del Betlem i hi van entrar el detingut portant-lo a pes de braços. «El duïen com un sac, un l'agafava pels peus i l'altre per les aixelles, i el van tirar a terra de males maneres. El vaig mirar i em va semblar que estava atordit, o potser s'ho feia, però jo vaig tenir la sensació que el cop amb la pistola li havia fet

mal de veritat», recorda. La seva reacció va ser enèrgica, i amb un cop de geni i valentia els va cridar: «No el deixeu aquí!» Aquells policies, joves i inexperts, van fer cas a la mestressa de la botiga. Un d'ells va cridar: «Anem a l'escala!», i aleshores van tornar a carregar en Salvador com un sac i el van treure al carrer per entrar-lo a la porteria del costat.

Abans de prosseguir el seu relat, l'Aurèlia deixa anar un pensament que moltes vegades des d'aquell dia de setembre de 1973 se li ha fet incòmode a la consciència: «Sovint he pensat que si jo no hagués cridat a aquells policies, l'haurien deixat allí a la botiga i mai s'hauria produït el tiroteig dins de la porteria. No hauria mort ningú i en Salvador estaria viu.» Ningú sap el que hauria passat si això hagués anat així, però el que sí que es pot saber ara gràcies a aquest testimoni és que la pel·lícula dels fets de la detenció de Puig Antich té una primera part que va ser amagada per la policia i ignorada en el sumari. La versió que va transcendir gràcies als testimonis dels diversos policies que hi van intervenir és que en Salvador va ser portat directament des del carrer a la porteria. Van obviar aquest primer episodi a l'interior del Betlem, on tenien el detingut perfectament controlat i a mercè seva. En aquestes circumstàncies l'haurien pogut escorcollar sense problemes, i emmanillar-lo a l'espera de l'arribada del cotxe policial per portar-lo a la comissaria.

«Emmanillar-lo no! No en duïen, de manilles, i ho sé perfectament perquè un dels policies anava dient que l'havien de lligar amb un cinturó...», m'insisteix l'Aurèlia per donar-me una referència més de la gran improvisació i la imperícia d'aquells policies, que van ser incapaços d'acabar de reduir un jove a qui ja havien donat l'alto i tenien esta-

bornit, controlat i estirat a terra. Pràcticament el tenien sota custòdia policial, i quan qualsevol detingut es troba ja sota la vigilància i el control de la policia des d'aquell moment tot incident que passi s'ha d'atribuir a la falta de professionalitat dels agents per contenir aquell individu i garantir la seguretat d'uns i altres. Perquè, quin retret es pot fer a una persona que quan és a punt de ser detinguda intenta fugir? És que potser no és obligació de tot aquell que es troba en aquesta situació intentar fer-se escàpol? La llibertat no té preu, i perdre-la surt molt car.

En Ricard no va fer cas del primer crit d'alerta de la seva dona, que amb les seves paraules només va aconseguir despertar-li molta curiositat. «Vaig sortir fora de la botiga per una porta que quedava més a prop del carrer Girona i amb el temps just de veure com uns homes entraven a la porteria que hi ha al bell mig del xamfrà, entre la nostra botiga i el bar Funicular», explica Ricard de la Ossa. L'acció agafa a partir d'aquest moment un guió de trama de comèdia d'embolics, de portes que s'obren i es tanquen i personatges que no coincideixen mai dalt de l'escena. El grup d'homes que va veure entrar al portal eren els policies que tenien agafat Xavier Garriga i Paituví i no Puig Antich, ja que el seu moviment de sortir de l'establiment va coincidir amb l'entrada dels policies al Betlem amb en Salvador per l'altra porta, situada al costat oposat de la botiga. Això va fer que en Ricard no veiés en Salvador dins del seu comerç, perquè quan va decidir entrar-hi els policies ja sortien després d'haver estat eixordats per l'Aurèlia. Dins del Betlem l'ambient era de molta tensió, i el botiguer va decidir quedar-s'hi per tranquil·litzar la seva dona i la senyora Martí.

Enmig d'aquell moment ple de violència i nerviosisme es va viure aquesta escena prenyada de comicitat, amb les por-

tes de la botiga obrint-se i tancant-se frenèticament, i un parell de situacions absurdes més. Per exemple, la que va protagonitzar el mosso del Betlem, Antonio Fortes, que quan va veure el tabac i la revista *Barrabás* escampats damunt la vorera ho va recollir tot i va entrar a la porteria, on ja hi havia tots els policies amb Garriga i Paituví i Puig Antich, per retornar-los-ho, aliè a les hòsties que es rifaven allí dins i al tiroteig que estava a punt de desencadenar-se. Al mateix temps que l'Antonio entrava a la porteria els policies escridassaven la portera, una anciana de setanta-nou anys que estava cosint, urgint-la perquè s'enfilés escales amunt. «Jo recordo que la velleta després anava explicant que només havia tingut temps de cridar a la policia: "No li pegueu, no li pegueu"», diu l'Ure.

Li demano a en Ricard que retrocedim fins el moment que ell va tornar a entrar al Betlem i m'explica que dins de la botiga va transcórrer una estona que li va semblar llarga, de més d'un minut, fins que hi va entrar un policia demanant si podia trucar i li van deixar el telèfon perquè contactés amb la comissaria i demanés el reforç d'efectius. Quan l'agent va sortir al carrer, la curiositat del botiguer era màxima i no es va poder estar de seguir-lo. «Em vaig acostar fins a la porteria amb la simple idea de xafardejar, i aleshores en mirar dins hi vaig descobrir en Salvador.» En Ricard té gravada aquesta imatge; tanca els ulls per tornar-la a visualitzar i l'explica a poc a poc, com si descrivís una fotografia antiga que se li projectés a la ment: «Ell era a l'escala. Estirat de través. Estava situat entre el primer i el segon esglaó. La seva fesomia no era la d'una persona normal. Estava enrabiad. Espantat. Però sobretot recordo que el vaig veure endimoniad.» I afegeix dues coses més, molt importants: «Se li veia el trau al front, pel cop rebut. Recordo

també que estava sol, i en aquell moment no tenia cap policia a sobre.»

Estirat a terra, a la botiga, i estirat també a la porteria. En les dues ocasions sota vigilància policial, i en les dues ocasions aquells agents inexperts no van ser capaços de controlar la situació.

Amb aquesta visió a la retina, Ricard de la Ossa es va apartar del portal per tornar una vegada més al seu establiment. «A fora encara continuava el batibull, i aleshores no vaig poder resistir de sortir per tercer cop, i una vegada més ho vaig fer per la porta de l'esquerra, que és la que queda més allunyada de la porteria». Aquells anys setanta eren dolents per al comerç i al Betlem havien patit diversos robatoris a mà armada, i per tant en Ricard, com a bon botiguer i defensor de la seva caixa, no era gaire amic dels delinqüents, i aquells a qui estaven detenint al costat de casa seva semblaven, a simple vista, uns xoriços més. Per això, quan va tornar a ser al carrer i va veure que un dels dos detinguts sortia corrent de dins del portal i intentava la fugida carrer Girona avall, no va dubtar ni un moment a fer-li la traveta i ajudar un policia a immobilitzar-lo. Es tractava de Xavier Garriga i Paituví, que de seguida es va quedar quiet, immobilitzat per la força que exercien sobre ell el comerciant i el policia Enrique Muñoz.

«Sempre he pensat que li vaig salvar la vida, perquè si no l'aturo jo rere seu venia un policia amb l'arma desenfundada i apuntant-lo. I aquell home hauria disparat, n'estic del tot segur.» En Ricard recorda perfectament l'estat de màxima tensió en què es trobava el jove que va ajudar a detenir i li va sorprendre la seva reacció. «Estava molt espantat i no movia ni cama ni peu. I recordo que anava repetint: "Jo no he fet res, jo no he fet res." Aleshores vaig sentir aquell so-

roll: pec, pec, pec, pec, pec, pec, pec...» I alça la mà dreta i encongeix el dit índex unes quantes vegades, compulsivament, com si premés el gallet d'una pistola.

Ricard de la Ossa no havia sentit mai trets, no coneixia l'estrèpit d'una arma de foc. «Jo no vaig fer el servei militar, i creia que una pistola feia un *boom* espectacular, però el que vaig sentir va ser aquest pec, pec, pec, de soroll sec i apagat, com si fossin piules», i torna a repetir el gest de pistola inexperienced. Aleshores li faig la pregunta clau en el cas Puig Antich: «Quants trets?». I la seva resposta d'entrada no m'aporta llum: «No ho sé, no ho puc precisar. Però allò va ser un xafarranxo.» I m'ho diu amb aquesta paraula, que al diccionari té una accepció figurada que s'adiu molt a la naturalesa del cas: «Avalot, desordre, barreja de gent o de coses en moviment desordenat i sorollós.»

No pot concretar el nombre de detonacions, però sí que aporta un detall molt important per poder establir la seqüència del tiroteig. Damunt la vorera, amb el genoll pressionant l'esquena de Garriga i Paituví i el cap girat cap a la porteria, en Ricard va poder distingir dos moments d'aquell xafarnat de trets. Primer unes detonacions, i després un altre grup d'espetecs, i entre uns i altres una veu poderosa, forta, que sortia de dins de la porteria: «No facis això! Què fas!! Estàs boig!!!»

És evident que qui cridava d'aquesta manera només podia ser un policia. L'expressió va sonar després dels primers trets, per tant quan Francisco Anguas ja havia estat abatut. Santórum ha reconegut que va disparar, per tant els crits només podien sortir d'un dels seus companys, que es va espantar en veure la seva arma i el gest amb intenció homicida. On apuntava Santórum quan li van cridar i on volia disparar només ho sap ell, però si tenim en compte el lloc

on van acabar anant a parar els projectils —la mandíbula i l'espatlla esquerres d'en Salvador—, no era molt lluny d'un punt vital de Puig Antich.

Els policies no només no havien estat capaços d'immobilitzar aquell jove, sinó que una vegada es va desencadenar la tragèdia i un cop la sang d'Anguas va començar a sortir a glopades del seu cos cosit a trets, l'ànim venjatiu de passar comptes allí mateix va aflorar a la punta dels dits dels que sostenien aquelles pistoles. És evident que aquells crits de «No facis això!» són la prova fefaent que l'execució de Puig Antich va estar a punt de consumir-se allí mateix, i per la via ràpida.

Hi ha un darrer element en el testimoni de Ricard de la Ossa que adquireix categoria de fet transcendental. Segons el seu relat, després de sentir els primers trets i quan encara era al mig de la vorera col·laborant en la immobilització de Garriga i Paituví, va observar amb tota nitidesa com un agent de policia entrava corrents a la porteria apuntant cap a l'interior amb la pistola i, tal com manté viu en el record, disparant. Per la situació en l'escena d'uns i altres i per les declaracions que van fer els protagonistes, aquest agent només podia ser Rodríguez Álvarez, que un cop va veure que Garriga i Paituví estava sota control i alertat pels trets que sortien de la porteria, va fer mitja volta i va tornar cap a dins.

Rodríguez Álvarez és l'agent a qui De la Ossa havia vist amb la pistola a la mà perseguint Garriga i Paituví, per tant té tota la lògica del món pensar que quan aquest policia va tornar a la porteria encara empunyava l'arma, i amb la mateixa lògica no es pot descartar que la fes servir. El mateix policia va reconèixer en la seva declaració davant el jutge aquest doble moviment de dins del portal cap a fora i després una altra vegada cap a dins de la porteria, però evi-

dentment no va dir res de la seva arma. Com en el cas de Santórum i Bocigas, si Rodríguez Álvarez va disparar en aquell moment i contra qui o contra què ho va fer només ho sap ell, però escoltant el testimoni de De la Ossa sembla evident que la seva actuació en el moment clau del tiroteig podria arribar a ser molt més important del que en van deixar constància els papers del sumari.

La trucada d'aquell policia que havia entrat al Betlem per demanar reforços va tenir efecte, i al cap de poc temps el xamfrà es va omplir de cotxes de la policia. Abans que arribessin, però, Bocigas i Rodríguez Álvarez ja s'havien introduït en un vehicle particular i es dirigien a l'Hospital Clínic amb el cos d'Anguas i en Salvador. El lloc va quedar finalment tranquil i va passar una estona llarga fins que algun veí de la casa va advertir en Ricard que el portal encara era ple de sang i que calia fer-hi una bona neteja. La portera estava desapareguda, trasbalsada o potser noquejada pel reconstituent que li van donar al bar Funicular per fer-li passar l'ensurt, i l'amo del Betlem va encarregar al mosso que agafés la galleda i el motxo i ho fregués tot.

«Recordo que el senyor Antonio va tornar a la botiga per dir-me que hi havia molta sang a terra i que no es veia amb cor de netejar-ho», rememora en Ricard. «Aleshores el vaig acompanyar i la imatge era realment corprenedora, amb un bassal enorme. I a més, com que ja havia passat més de mitja hora, la sang començava a estar presa. Li vaig ensenyar com ho havia de fer i el vaig deixar allí», explica. La quantitat de sang i les poques ganes de netejar-ho del mosso eren evidents, ja que quan l'endemà hi va anar el policia Perdiguero a fer-hi la inspecció visual en diverses de les fotografies que va fer encara s'hi podien apreciar restes de sang ben visibles.

I arribats a aquest punt del seu relat li faig una nova pregunta a Ricard de la Ossa per intentar aclarir un altre dels grans forats negres que té el cas: la desaparició de les restes de la munició que es va disparar aquell dia. Li explico que, en la seva declaració davant el jutge militar, el mosso que treballava a la seva botiga va explicar que havia recollit les restes de les bales, i li pregunto si li va comentar res de tot això. Obtinc un no rotund per resposta. Aleshores li lleixo en veu alta el que va declarar Antonio Fortes davant el jutge militar: «Abans de procedir a la neteja, i quan encara hi havia un dels policies a l'interior, el declarant va recollir les dues beines de cartutx i un rellotge Radiant, mentre que dues beines més van ser recollides pel policia que també va agafar les pistoles i l'estilet.» En Ricard i l'Aurèlia m'escolten amb deteniment, i els faig notar que és molt sorprenent que la policia deixés en mans d'un mosso de magatzem la recollida de proves de càrrec d'un fet tan extraordinàriament greu. I hi estan d'acord.

També els dic que es fixin bé en el text, que està redactat com si el testimoni ja donés per descomptat que allí dins només hi van quedar les beines de quatre bales, les quatre que la policia sempre ha dit que va disparar Puig Antich. I els insisteixo que és una qüestió subtil, de semàntica, però de cabdal importància, perquè el text determina «les dues» i «dues més» i no parla d'unes bales indeterminades. I en segon lloc també explica que es van recollir «les pistoles» i «l'estilet», com si l'Antonio també n'hagués tingut notícia abans i els donés categoria de cosa coneguda, però en canvi en cap altre lloc de la seva declaració fa referència al fet que havia vist unes armes per poder referir-s'hi d'aquesta manera tan familiar. Tinc la sensació que li van fer dir a l'Antonio allò que la policia i la justícia militar volien que digués

per fer-ho quadrar amb la versió oficial dels fets. A més, els faig saber que hi ha una contradicció entre aquesta versió i la declaració que va fer el policia Bocigas quan va explicar que va ser ell qui va trobar la navalla en regirar les butxaques de l'americana de Puig Antich, camí de l'Hospital Clínic.

Per si no n'hi hagués prou, els explico que l'advocat Sebastià Martínez Ramos sospita que en el cas de la declaració d'Antonio Fortes hi va haver una manipulació i els ensenyo l'últim full de l'acta que es va aixecar, on després de la seva firma, la del secretari i la del jutge instructor, el tinent coronel d'artilleria Nemesio Álvarez, hi apareix una anotació d'onze línies amb una nova declaració on el mosso diu que vol rectificar unes paraules sobre un diàleg que va escoltar entre Ricard de la Ossa i un dels policies en què el primer els retreia l'acarnissament amb què estaven tractant els detinguts. Després de la rectificació, la sensació que queda és que no hi va haver tanta violència com relatava en un primer moment.

L'advocat sosté aquesta teoria de la manipulació analitzant les firmes que apareixen primer i les que tornen a aparèixer després d'aquest afegit. La pomposa rúbrica del tinent coronel és la mateixa en tots dos casos, la signatura nerviosa del secretari també, però els dos Antonio Fortes i el gargot sobre el qual hi ha el seu nom semblen, aparentment, escrits per persones diferents. En Sebastià considera que es va decidir introduir aquest paràgraf per suavitzar les paraules que Fortes havia posat en boca de Ricard de la Ossa i el policia, que eren la mostra més evident de la pal·lissa que va rebre en Salvador per part d'aquells que havien de detenir-lo.

No és l'únic indici d'un document manipulat en la cau-

sa. Una de les proves que en Sebastià va aportar davant el Tribunal Suprem va ser un complet estudi pericial dactilogràfic sobre una alteració que s'hauria produït en l'autòpsia del policia mort. El treball el va fer Lisa Rañé, una pèrit que tinc pendent d'anar a visitar ben aviat. Quan ho faci hi portaré els papers de l'autòpsia, però també aquests amb les dues firmes d'Antonio Fortes Jaime, que només signava amb el primer cognom. Ell ja no pot aclarir aquest punt fosc del sumari, perquè ja fa anys que va morir. Però nosaltres sí, nosaltres encara vivim en el món de la llum, i militem en el bàndol de la veritat.

PARLA GARRIGA I PAITUVÍ

Hi ha dues declaracions de Xavier Garriga i Paituví sobre els fets de la tarda del 25 de setembre de 1973. La primera, feta mentre va estar detingut a la comissaria de Via Laietana, és la dolenta. La segona, feta l'11 de maig de 2006 a Madrid davant els magistrats del Tribunal Suprem, és la bona. La primera la hi van arrencar després de ser sàdicament torturat i li van fer dir allò que la policia va voler per tal d'incriminar el seu amic Salvador Puig Antich. La segona, la va fer voluntàriament, lliure de qualsevol coacció, en el marc del recurs presentat per l'advocat Sebastià Martínez Ramos, i serveix per demostrar que la versió dels fets que va sostenir com a certa la policia de Franco no quadra per enlloc.

N'hi ha una de tercera, i per la meua condició de periodista té un caràcter i un valor excepcionals, i és la que apareix en aquest capítol del llibre, fruit d'una agradable i densa conversa de dues hores amb en Xavier a la cafeteria de l'hotel Majestic de Barcelona. Es tracta d'una declaració excepcional perquè per primer cop en trenta-nou anys Garriga ha acceptat explicar els detalls de la seva detenció i ha donat el consentiment perquè la seva versió del tiroteig —que es correspon fil per randa amb la que va oferir al Tribunal Suprem— es difongui públicament.

«Quan vivíem en la clandestinitat teníem pànic a la detenció, perquè si es produïa suposava que nosaltres havíem perdut davant de l'Estat. Si quèiem ells guanyaven i ens exposàvem a ser mostrats com un botí de guerra davant la societat; teníem clar que farien de nosaltres un espectacle. Jo no he volgut jugar mai a fer espectacle amb la nostra història, tampoc quan es va recuperar la democràcia. Durant aquests anys he tingut moltes peticions per parlar, de molts periodistes, d'aquí i també de l'estranger, inclús per participar en documentals sobre la lluita armada a Europa, però mai he volgut que s'utilitzessin les meves paraules. Per a mi és encara una història viva, la visc encara avui en el present.»

Xavier Garriga justifica així el perquè de tants anys de volgut silenci. No és cap excusa, no improvisa l'argument, perquè quan vam parlar per telèfon per concretar la cita li vaig preguntar si li semblaria bé anar a donar un cop d'ull a la porteria on van passar els fets, per reconstruir sobre el terreny els moviments que hi van fer uns i altres, però de seguida em va treure la idea del cap amb un missatge molt clar: «No en fem una pel·lícula, d'això...» I no vaig insistir perquè vaig considerar que tenia tota la raó del món.

El jove carregat d'ideologia que el 25 de setembre de 1973 va caure en l'emboscada policial al carrer Girona amb el seu company de l'ànima —de ben petits, en Salvador i en Xavier havien travat una bona amistat arran dels estius feliços de la família Puig al poble on vivia Garriga, Palautordera, amistat que van consolidar després quan van estudiar el batxillerat al mateix institut de Barcelona— és avui, que ja supera la seixantena, un home que continua passant les idees pel sedàs de l'exigència i l'autocrítica permanent. D'aquesta manera els seus arguments acaben fluïnt plens de coherència amb una trajectòria personal i de fidelitat a

uns vells postulats que no ha abandonat mai: «Nosaltres érem marxistes, obreristes i també independentistes. Encara firmo moltes de les coses que defensàvem aleshores», diu en Xavier.

Ens hem citat a les dotze del migdia davant la porta principal de l'hotel. He sortit de casa amb un marge de temps suficient per no haver de córrer i al final he arribat abans d'hora. M'ha tocat esperar un home que per a mi encara no tenia rostre i aleshores m'he entretingut en l'exercici d'endevinar quin dels individus que s'acostaven caminant cap al xamfrà del passeig de Gràcia amb el carrer València podria ser aquell exmilitant d'una organització revolucionària que gentilmente ha accedit a parlar amb mi.

D'aquesta manera he passat deu minuts, palplantat enmig d'un carrer que avui s'ha transformat en el paradigma del consum i del tràfic incessant de bitllets que genera el negoci del turisme de gamma extra, el que va i ve dels hotels i les botigues de luxe. La capital de Catalunya i el seu passeig més noble s'han convertit en un immens i sofisticat aparador on tot s'hi ven i tot és vendible. Durant una llarga estona m'he convertit en observador privilegiat, i també decebut, d'aquesta Barcelona que intenta escapar del forat de la crisi obrint-se de ple al negoci del turisme abrasador, una ciutat entregada en cos i ànima al monocultiu dels sentits i dels plaers, pensat només per donar compliment al delit i el deliri de la màxima expressió del sistema capitalista: gastar, gastar i gastar de forma ostentosa, capritxosa, buida, insubstancial, gastar amb l'única finalitat de demostrar a l'altre que tu pots gastar més que no pas ell. La ciutat és precisament la imatge viva de tot allò que els joves militants del MIL combatien amb les idees més furibundes i les armes ben greixades.

I veient la gent i el món passar animosament davant meu l'he acabat perdent de vista i, per un moment i de forma absurda, he tingut el pressentiment irreal que la persona que em vindria a trobar no seria cap home a les portes d'això que en diuen la tercera edat, sinó un jove de vint-i-tres anys, perquè l'únic Xavier Garriga que conec és aquell que he descobert a través de la lectura del sumari, i em costa imaginar-me'l d'una altra manera que no sigui vestint pantalons acampanats, lluint patilles i cabellera desordenada, i traginant una bandolera creuada al pit i carregada d'octaves amb proclames incendiàries a punt de llençar enmig de la gentada. Per un moment, m'he imaginat que el temps ha quedat clavat en aquella tardor de 1973 i que en Xavier se'm presentarà quasi d'incògnit, amb mirada de clandestí, encara tremolós, acovardit per la tràgica experiència viscuda al costat d'en Salvador.

Però de seguida he tornat al món real del segle XXI quan he vist que de dret cap a mi avançava decidit un individu de camada ferma però ajustada als seus seixanta-dos anys, cap despoblat, ulls petits, ulleres necessàries i americana blava sobre un polo de color bordeus. Un aspecte i una uniformitat arreglada però suficientment descurada que s'ajusta al tipus de persona que m'havia imaginat. No hi ha dubte que és ell, i m'ho confirma quan m'assenyala amb el dit i em fa una ganyota de complicitat. Jo li pregunto si és en Xavier Garriga i ell em respon afirmativament allargant-me la mà, que fa encaixar amb la meua de forma rodona, amb la força justa per fer-se notar, una salutació que transmet caràcter i fermesa, com a mi m'agrada.

No hi ha res millor per a un periodista que entrevistar un altre periodista. L'entrevistat sap de què va la cosa, entén les necessitats de l'altre i es presta sense problemes a l'interro-

gatori. Quan Xavier Garriga i Paituví va sortir de la presó es va dedicar a l'ofici de la informació, que va exercir només durant uns anys. En ser detingut, el seu cas i el de Santi Soler es van traslladar al Tribunal d'Ordre Públic, conegut popularment per l'acrònim TOP. Es tractava de la transposició al segle xx dels mètodes del tribunal de la Santa Inquisició, però en aquest cas amb la sagrada missió de perseguir els opositors polítics al règim feixista. Durant els catorze anys de funcionament, entre 1963 i 1977, aquest tribunal amb seu a Madrid va examinar 22.660 expedients i va emetre 3.798 sentències, de les quals 959 van ser absolutòries. L'expedient de Garriga i Paituví no va ser un d'aquests últims, perquè va acabar en condemna i els jutges del TOP li van cascar cinc anys de presó. Però el 1975 ja era al carrer, va trobar una feina ràpidament i el 1976 ja havia publicat els seus primers articles a *Interviú*.

El periodista Garriga sap perfectament que allò que m'interessa d'ell és la seva vida abans del periodisme i, sobretot, la manera com va acabar la seva aventura de clandestinitat en aquell dia i aquella hora fatídics. Un cop asseguts davant el cafè i el tallat que ens acaba de servir el cambrer, el primer que li pregunto és per la declaració de només divuit línies que va signar a la comissaria de Via Laietana, on va assegurar que havia vist en Salvador traient la pistola i disparant diversos trets contra el policia que tenia davant. Furgo un moment entre els papers de la meva cartera i li trec una còpia de la declaració, que li allargo, però ell fa el gest de fer-se enrere i de seguida em diu que mai ha volgut remenar el sumari del cas i que tampoc ara té cap interès a veure'l. Li demano que em relati com es va fabricar aquella declaració, i aleshores fa un petit tast del tallat i engega el seu relat:

«El pas per la comissaria va ser una experiència brutal. M'hi van tenir entre dos i tres dies. Estaven histèrics per la mort de l'Anguàs Barragán. Intentaven terroritzar-me, em van dir que en Salvador havia mort i jo m'ho creia perquè havia sentit els trets i després no l'havia vist més. A ell se'l van endur primer del carrer Girona cap a l'hospital, i sort que no va anar a comissaria, perquè l'haurien fet saltar per una finestra. A mi em van traslladar a la prefectura amb un cotxe Z, un d'aquells vehicles allargats, i recordo que el meu estat d'abatiment i col·lapse mental era total. En aquell moment al cap només hi tenia la idea obsessiva i angoixant que m'acabava de ficar en un camí que era incapaç de controlar.

»Mentre vaig estar detingut em van fer de tot. Tenien una forma de cascar molt sàdica. Passaven comptes, es desfogaven amb mi. El pitjor va ser el dia que em van portar a fer un escorcoll al pis que jo tenia llogat al carrer Torrent de l'Olla. Jo els deia que allí no hi havia ningú però no se'n confiaven, estaven molt nerviosos perquè els faltava per trobar algun company del MIL que encara corria lliure. En el moment d'obrir la porta em van posar davant de tot, i vaig notar el canó d'una pistola al clatell i un policia que em deia: "Obre, i si hi ha algú a dins et mato d'un tret."»

Atrapat en aquest clima de terror, en Xavier va firmar aquella falsa declaració, i hauria signat el que fes falta per aconseguir que el traguessin d'aquella comissaria i el portessin a la presó Model, on els torturadors amb placa de policia ja no el podien tocar. Va ser la seva primera i única declaració durant el procés d'instrucció del cas. Recorda haver-se entrevistat amb uns militars que el van anar a visitar a la presó, però no recorda de què van parlar, ni què li van preguntar. El que sí que recorda perfectament és que ningú el va cridar per anar a declarar el dia del consell de

guerra, i això el va sorprendre molt i encara se'n fa creus avui en dia. És evident que la seva versió dels fets, la de veritat, no interessava que s'escoltés al judici i per això no hi va ser convocat.

Un dia, Sebastià Martínez Ramos va anar-lo a buscar pel motiu completament oposat i el va convèncer per anar a testificar al Suprem. «Tot i que havien passat molts anys, presentar-me davant aquells jutges em va causar molt de respecte», rememora.

Ja fa una estona que comparteixo conversa amb Xavier Garriga i començo a percebre que és un home inquiet amb un parlar apassionat i un ritme dinàmic. Me l'havia imaginat més cautelós, entre desconfiat i tímid, molt reservat. Venia preparat amb el tirabuixó per treure-li les paraules, una a una si hagués estat necessari, però no ha fet falta, perquè de seguida ha començat a relatar-me, amb ganes de no oblidar-se de cap detall, com va viure els fets de la tarda del 25 de setembre de 1973:

«Dos dies abans ens havíem vist amb en Salvador i havíem acordat tornar-nos a trobar en aquell punt del carrer Girona al cap de quaranta-vuit hores. Era el que nosaltres anomenàvem una cita de seguretat. T'hi presentaves i si al cap de pocs minuts l'altre no havia arribat marxaves d'allí. L'objectiu d'aquella trobada era que en Puig Antich es fes càrrec del Petit i se l'emportés per ajudar-lo a arribar a França. La policia havia començat a fer detencions i era qüestió de tocar el dos. Jo estava relativament tranquil, perquè a mi no em tenien fitxat, no em coneixien i em podia moure amb una certa llibertat per Barcelona. En canvi el Petit va cometre l'error d'anar a casa seva i allí el van trincar. Nosaltres no ho sabíem, evidentment, i per això després d'ell de seguida vam caure.

»Aquella tarda, per fer temps, vaig anar a un cinema del passeig de Gràcia i quan es va acabar la pel·lícula vaig enfilar Consell de Cent enllà fins a la cantonada de Girona. Quan vaig arribar en Salvador ja hi era. Era al mig de la vorera, davant de la porteria del número 70. Ens vam dir hola de forma breu i de seguida ens vam girar mirant cap al bar Funicular, i de dins en va sortir el Petit que ens venia a buscar.

»Recordo en Soler Amigó dirigint-se cap a nosaltres, al mig del carrer, i de cop i volta sis tios se'ns tiren a sobre. En cap moment ens van ensenyar la placa reglamentària i potser recordo, de forma vaga, que algun d'ells va cridar "polícia!". A partir d'aquí tot és molt ràpid i tot passa en fraccions de segons. Ens van arrossegat dins el portal i en el moment d'entrar-hi recordo haver vist aquella senyora vella asseguda a la porteria, tota vestida de negre.

»Un cop ens van tenir dins de l'edifici allò va ser un bati-bull d'hòsties impressionant, un moviment acollonant, perquè nosaltres érem joves i ens resistíem a ser detinguts i cinc o sis tios que eren no podien amb nosaltres! En tot moment van intentar tenir-nos separats en aquell espai tan petit. A mi em van portar al fons de tot, darrere de l'escala, a tocar de la porta que donava accés a l'habitatge de la portera. Recordo perfectament que em van enclastar la cara contra el vidre d'aquella porta. En canvi en Salvador era a l'esquerra, davant l'escala.

»Va ser en aquell moment quan vaig sentir un tret. Tothom va quedar quiet, paralitzat. En aquell instant la tensió va arribar a ser brutal, i en aquella mil·lèsima de segon en què tot va quedar aturat i tothom va deixar de fer el que estava fent jo vaig aprofitar per fugir al carrer. No vaig poder córrer gaire, perquè de seguida em van fer caure a terra i

se'm van tirar al damunt. Quan ja em trobava en aquesta posició, estirat damunt la vorera, és quan vaig sentir el tiroteig definitiu. No sóc capaç de recordar el nombre de trets que vaig arribar a sentir, és impossible.»

Així és com Xavier Garriga i Paituví recorda les circumstàncies de la seva detenció. Fa set anys va declarar exactament el mateix davant el Tribunal Suprem. El seu testimoni net, persistent en el temps i sense contradiccions és absolutament creïble. Del seu relat en destaca aquell primer tret isolat, desmarcat de la resta de l'acció. És el tret que vaig analitzar en el seu dia amb l'ajuda del pèrit Josep Lluís Pedragosa i que cada cop estic més convençut que és el que va acabar impactant al tercer esglaó i deixant-hi marca. També estic convençut que aquella bala l'hauria disparat un policia que havia tret l'arma per reduir en Salvador quan aquest estava estirat damunt l'escala. Poder establir la paternitat d'aquest primer tret és molt important per entendre el desenvolupament posterior del tiroteig.

En Xavier explica un acte amb dues escenes molt netes i definides, i amb un interval de temps entre una i altra. En canvi, els policies van explicar que l'acció s'havia desenvolupat com un continu de trets sense interrupcions. En Xavier només pot explicar que va sentir aquell primer tret, però no sap qui el va disparar perquè l'escala dificultava el contacte visual amb en Salvador i els policies que tenia a sobre. S'ho podria inventar i dir que recorda amb tot luxe de detalls com un policia va treure l'arma i va disparar aquell primer tret contra en Salvador quan estava estirat a l'escala, però en Xavier és fidel a la seva memòria visual i només explica allò que va presenciar, i aquesta actitud encara dóna més valor a la seva declaració, que només pretén ser honesta amb la veritat. És per aquest mateix motiu que

Xavier Garriga i Paituví de cap de les maneres podia afirmar que havia vist en Salvador disparant, tal com la policia li va fer dir i signar en un paper.

La situació que en Xavier recorda que va ocupar dins la porteria difereix completament de la que va explicar la policia en la reconstrucció oficial dels fets. Segons la versió dels agents, en Garriga va quedar situat al costat dret de la porteria, així que s'hi entra i al costat mateix de la porta del carrer. Immediatament al seu costat però una mica més a l'interior, segons la policia, hi havia en Salvador, que aleshores es va moure cap el costat oposat, on començaven les escales, i després va tornar cap a aquell punt inicial, des d'on hauria començat a disparar. Explicat així era versemblant que en Garriga hagués vist en Salvador amb l'arma a la mà, tal com li van fer dir en la declaració a comissaria. En canvi, l'antic militant del MIL recorda a la perfecció que el van conduir directament al fons de la porteria, i que per tant ni era a tocar del seu amic ni podia veure què feia.

La declaració que Xavier Garriga va fer al Tribunal Suprem es va centrar exclusivament a explicar allò que ell havia vist i sentit el dia dels fets i a renegar de la declaració que li havien fet firmar a comissaria. No obstant això, hi ha una altra informació de què disposa i que aquell dia no va explicar a ningú, perquè tampoc ningú li ho va preguntar. Es tracta del contingut de les converses que va tenir amb en Salvador quan van coincidir durant dos mesos a la cèlebre cinquena galeria de la presó Model. Els van tancar en cel·les contigües sota el règim disciplinari de l'article 12, que suposava que el reclus passava vint-i-tres hores tancat i la que feia vint-i-quatre podia sortir al pati, tot sol. Amb el pas dels dies el compliment de la norma es va relaxar una mica i els van deixar compartir l'hora d'esbarjo. De primer

en Salvador no podia parlar gaire, perquè duia la boca cosida de resultes dels trets que va rebre del policia Timoteo Fernández Santórum, però es va recuperar ràpid i així es va poder comunicar amb més fluïdesa amb en Xavier. Van estar junts fins al Nadal, quan a en Garriga el van traslladar a la quarta galeria, i a partir d'aquell moment només es veien de forma ocasional i passatgera, quan es creuaven pels passadissos de la presó. Però fins aleshores havien compartit galeria, havien passat moltes estones junts al pati i havien pogut parlar llargament, també de l'escena de la detenció.

En Xavier em va explicar moltes coses d'aquelles converses, moltes i molt interessants, però també em va demanar que no transcendissin perquè eren històries personals i quasi íntimes d'en Salvador. Em va explicar també allò que Puig Antich recordava del moment precís de la detenció, i aquestes paraules sí que són d'interès perquè formen part del nucli de la història i de l'entrellat d'aquest llibre. Refermen la idea que quan en Salvador va disparar ho va fer enmig d'una escena de gran confusió, debilitat i desorientat pels cops que havia rebut, mogut per l'ànim d'escapar i no com a resultat d'un atac terrorista premeditat. La que apareix a continuació, doncs, és la versió dels fets tal com la va relatar en Salvador al seu amic Xavier. Aquesta és també, amb la llicència estilística de la primera persona i demanant disculpes a en Xavier per si m'excedeixo i abuso de la seva confiança, la declaració inèdita de Puig Antich:

«Els cops de culata que em van donar al cap em van fer entrar en una nebulosa, i ho recordo tot de forma molt borrosa. En un moment donat em vaig trobar que un tio em tenia agafat per l'esquena i amb penes i treballs vaig poder posar la mà a la cintura i treure la pistola, en un gest molt forçat. Sé que vaig disparar, però no recordo ni com

ho vaig poder fer, ni on vaig apuntar, ni quantes vegades. També tinc present haver sentit que un d'ells cridava: "No ho facis, no ho facis!" Aquests crits anaven dirigits a un policia instants abans que em disparés el tret que em va destrossar la boca. És evident que aquell tio em va voler pelar allí mateix.»

LES MENTIDES DE LA SISENA BRIGADA

Tinc el cap com si una banda esbojarrada de policies, fora de control i fent veure que actuen del costat de la llei, me l'acabés d'obrir per tots costats a força de martellejar-me'l amb les culates de les pistoles. Aquesta és la sensació d'abatiment absolut i desconcert que experimento després de llegir, encadenades, les declaracions dels cinc agents que acompanyaven Francisco Anguas en el moment de la detenció de Puig Antich. He d'aturar-me un moment, deixar la lectura i sortir al carrer per prendre una mica d'aire i després tornar-hi. Tan gran és el meu desconcert. És impossible trobar un relat més obscur i ple de contradiccions. No només és caòtic el fons, sinó que la forma com es van dur a terme aquelles declaracions també em genera sospites de joc brut. Perquè no té cap explicació, dins de la lògica d'un procés judicial net, que quatre dels policies compareguessin a declarar davant el jutge instructor el 17 d'octubre de 1973 i que el cinquè, l'inspector Timoteo Fernández Santórum, ho fes un mes més tard, el 15 de novembre, quan havien passat quasi dos mesos dels fets i la investigació estava molt avançada.

Un dels punts foscos que detecto amb més nitidesa en aquest cas és l'estrany itinerari que va seguir Fernández Santórum després de disparar dues vegades contra Salvador

Puig Antich la tarda del 25 de setembre de 1973. Es va fer fonedís. Va desaparèixer i ni tan sols va fer acte de presència en la reconstrucció dels fets del 19 d'octubre. «Jo sempre hi vaig ser, estava destinat a Barcelona. No em vaig moure de la ciutat», m'explica des de l'altre costat del telèfon la veu d'un home que frega l'edat de jubilació, amb un nítid decorat de fons en el seu accent que delata que és fill de Nogueira, un poble a tocar d'Orense.

Tot ha anat molt ràpid. M'he trobat preguntant-me a mi mateix per les absències de Santórum i he pensat que el millor que podia fer era preguntar-li al mateix protagonista què va passar. Localitzar el seu telèfon m'ha estat extremament fàcil, i sense pensar-m'ho dues vegades he marcat el número i de cop i volta em trobo parlant-hi. El meu interlocutor vol semblar educat, i és correcte en el tracte, però la sorpresa de la trucada l'ha deixat descol·locat i li noto un deix de desconfiança que de seguida em fa evident, i abans que preguntí jo ell ja vol saber qui sóc, qui m'ha donat el seu telèfon i per quin motiu el truco. No hi ha dubte que l'home amb qui acabo d'establir contacte és aquell agent de policia sobre el qual recauen les meves sospites de joc brut, i de seguida comprovo amb la conversa que és un gat vell, més acostumat a interrogar en un despatx d'una comissaria que a ser interrogat per un desconegut a través del telèfon, però també un home àgil en el discurs i que sap molt bé què m'ha de dir.

Quan escolta la referència a Puig Antich de primer fa una petita pausa, com si no li vingués gaire de gust parlar-ne, i tot seguit engega. «Ui, això és un cas molt antic, de quan jo estava destinat a la Brigada d'Investigació de Barcelona, però ho recordo molt bé.» I de seguida m'ho fa avinent: «Els fets van ser jutjats pel jutjat permanent militar

número 3.» Clavat! La seva memòria sembla intacta, i a continuació vol donar-me'n una nova mostra: «Això va passar al carrer Girona, al número 72.» L'interrompo de seguida i el corregeixo amb tacte, per evitar que s'emprenyi: «Bé, quasi, va ser al número 70...» Em dóna la raó i continua recordant dades i noms. Parla de «*don* Salvador», amb aquest tractament madrileny que em sobta perquè no sé si vol ser respectuós o extremament cínic, i encara em descol·loca més quan afegeix: «En pau descansi.» Després continua recordant que el dia dels fets també hi havia «en Garriga i Paituví, que li deien *el Secretari*. I els companys de la policia, com en Rodríguez Álvarez...». De nou li tallo el discurs per preguntar-li una cosa que ja sé, però que vull que ell me la confirmi: «El senyor Bocigas era el cap de l'operatiu?» I m'ho confirma i hi afegeix una informació que jo desconeixia: «Ja fa uns quants anys que és mort...»

De fet, de tot plegat ja en fa molts anys, i al veterà policia li estranya que ara algú, sense previ avís, l'estigui interpel·lant per una història passada. Em pregunta quina intenció tinc, i responc fluixet, com per no espantar-lo, que sóc periodista i que m'estic documentant per escriure la història de la revisió del cas davant el Tribunal Suprem. «Ah, sí, ja ho vaig seguir pels diaris», em diu abans de sentenciar amb un punt de contundència, com aquell que no vol que l'importunin més: «Però això es va tancar definitivament!» I de nou em veig obligat a donar-li la raó i evito explicar-li quina és la meva opinió sobre aquell pronunciament de l'alt tribunal espanyol, perquè noto que per poc que tensi la conversa ell l'acabarà en sec. Li demano si té cap inconvenient a trobar-nos un dia i em diu que no, però m'adverteix d'una dificultat tècnica: ja fa molt de temps que no viu a Barcelona. Té la residència a Madrid, i

em convida a trucar-li, «amb antelació», si un dia m'hi deixo caure.

«Farem un cafè i parlarem, et puc explicar perfectament com van anar les coses», afegeix, donant a entendre que no té res a amagar. Penso que potser ens podríem comunicar a través d'internet, però com que no té correu electrònic acabó arribant a la conclusió que si no faig sis-cents quilòmetres i em desplaço fins a casa seva no el faré xerrar gaire. Tinc moltes preguntes a fer-li, però també el convenciment que moltes respostes seran simplement allò que a ell li vagi bé de dir, o de recordar, i l'única manera de saber si una persona transita pel camí de la veritat és tenir-la al davant quan et parla i mirar-la als ulls. Però tampoc vull desaprofitar l'ocasió de tenir-lo ara al telèfon, i intento que m'aporti llum al motiu de les seves absències durant la investigació del cas.

«Vostè no va ser present en algunes diligències de la instrucció que eren molt importants, i no ho entenc perquè havia tingut una participació molt directa en els fets i la seva presència crec que era important», li dic. I ara és ell qui no em deixa seguir amb el discurs i sobreposa les seves paraules a les meves: «Una participació directíssima!» Aleshores li faig avinent la meua estranyesa pel fet que no el van convocar a l'acte de reconstrucció dels fets. «No ho sé, això no em va arribar mai», em respon sense donar-me una explicació que em convenci. I sobre el fet que anés a declarar al jutjat un mes més tard que els seus companys, m'ho justifica amb una frase encara més plena de vaguetats: «No em van citar abans. Jo sempre hi vaig ser», insisteix. Dues preguntes una mica compromeses i noto que la conversa ja se li fa insostenible. Ja no vull insistir més i abans d'acomiar-nos em recorda que tinc el seu número de telèfon i em

renova l'amable oferta de fer un cafè en una cafeteria de Madrid.

Quan penjo el telèfon torno a la meva taula de treball a Barcelona i al paper on he estructurat en una espècie de quadre sinòptic allò més rellevant de les declaracions que van fer els cinc policies ara fa trenta-nou anys, posant una al costat de l'altra les escenes que hi descriuen. M'ho miro del dret i del revés, intentant trobar una coherència a les explicacions que van fer aquests homes, però, com va deixar escrit l'advocat Francesc Condomines en un dels documents que hi ha a la causa, segueixo encallat en els «errors, contradiccions i discrepàncies» del relat policial. Per poder completar aquest quadre he hagut d'esperar a veure els tres volums de la causa original que es conserven en aquella caixa forta del Govern Militar de Barcelona, perquè, paradoxalment, entre tota la documentació que em va traspasar Sebastià Martínez Ramos només hi falta un full, que és, precisament, el revers del foli 255 de la causa, on es recull la part final de la declaració del policia Santiago Bocigas, en el moment que explica la seva versió de l'escena culminant del tiroteig.

Quan vaig detectar aquest forat negre en la meva documentació em vaig posar de mala llet, perquè no concebia poder escriure aquest llibre sense saber la versió del tiroteig que va oferir l'home que dirigia el dispositiu policial el dia de la detenció. És com si algú hagués cremat els últims fotogrames d'una escena fonamental en la trama d'una pel·lícula i em faltés una peça per acabar d'entendre la història. Em sobta que en Sebastià no trobés a faltar aquest paper. Hi busco una explicació entrant en la lògica de l'advocat i en la seva estratègia de presentar al tribunal testimonis nous per demanar la revisió de la causa. És evident que la

declaració de Bocigas no és un fet nou, i per tant en podia prescindir, i potser per això no va trobar a faltar aquest foli entre la muntanya de documentació que va generar la causa, però per al meu propòsit de comparar les declaracions d'uns i altres era indispensable aconseguir-lo.

Aquesta circumstància, però sobretot el meu interès d'examinar els papers originals de la causa, m'obligaven a fer una visita al Govern Militar. Volia comprovar personalment que la declaració de Bocigas estigués completa. Sóc malpensat de mena, i només faltaria que l'absència d'aquest foli fos perquè algú l'hagués fet desaparèixer del sumari; aleshores la cosa ja tindria categoria d'escàndol o de delictes, encara més tractant-se d'un sumari que es guarda sota pany i clau.

Al marge del refotut paper, entrar a l'edifici militar també em permetria trepitjar un altre dels escenaris importants de la història sobre la qual escric i conèixer les oficines per on es van moure els jutges que van processar i condemnar en Salvador i també els despatxos on va estar destinat aquell soldat de Terol que encara tinc pendent d'anar a visitar amb en Sebastià.

Finalment, la meua visita a la seu del Govern Militar es va produir ahir al matí, després de rebre l'autorització corresponent. Uns dies abans m'havia posat en contacte amb el responsable de l'arxiu, el capità Francisco José Luque, per concretar el dia i l'hora. Ell no em va veure, però jo no vaig poder evitar d'enrojolar-me una mica quan a les meves preguntes en castellà —quina llengua sinó se suposa que ha de parlar un comandament de l'exèrcit espanyol— em va respondre amb un català perfecte, sense fissures. El capità em va citar a un quart d'onze del matí, no pas a les deu i quart, i em va dir que tot i que obrien més d'hora no hi podia

anar abans perquè calia esperar «el que ha d'obrir...». Jo, que ja sabia per en Sebastià allò de la caixa forta, li vaig fer una pregunta amb trampa: «Què ha d'obrir, la sala de consultes?» Aleshores ell, caient de ple en la meva invitació a l'aclariment, em va confirmar aquest misteri sobre les grans mesures de seguretat amb què es conserva la causa ordinària amb la numeració 106-IV-1973 del jutjat permanent número 3: «No, el que ha d'obrir és la caixa forta. És que aquesta causa és dins d'una caixa de seguretat...» Després em va advertir d'una altra cosa que ja sabia: que no podia fer fotocòpies, però sí que podria prendre notes i portar una càmera per fer fotografies d'allò que m'interessés.

A la caça i captura del foli 255 i amb la voluntat de complir les ordres del capità al peu de la lletra, em vaig plantar puntual al Govern Militar de la ciutat. No sé com era l'interior de l'edifici a principis dels anys setanta del segle passat, però avançant pel passadís que em va conduir de dret al punt on m'esperava el capità Luque vaig deixar a dreta i esquerra uns despatxos que em van transportar a temps bastant pretèrits. Les portes entreobertes, i també una estructura d'envans d'obra fins a mitja alçada acabats amb unes vidrieres fins al sostre, em van permetre donar una ullada i tafanejar l'interior de les oficines dels jutjats militars. Hi vaig descobrir un tipus de mobiliari de despatx que feia temps que creia desaparegut, i també em va cridar l'atenció una altra imatge sorprenent tractant-se d'un lloc on s'imparteix justícia: a cada paret un santcris, algun de dimensions importants, presidint la sala.

I així, avançant entre aquest paisatge pretèrit, vaig arribar fins a una habitació petita, amb tres taules, una de les quals era ocupada per un investigador que estudiava un altre cas. El capità em va portar dues capsos blaves, una amb els tres

volums que fan referència al cas Puig Antich, i l'altra amb tota la instrucció que fa referència a la peça de responsabilitat civil i a la investigació policial sobre Jordi Solé Sugranyes, militant també del MIL amb els seus germans Ignasi i Oriol. Vaig obrir la primera capsa per extreure'n tres lligalls d'uns papers esgrogueïts que desprenien una intensa i càlida olor de ser testimonis del pas del temps.

La meva idea era anar al gra. Vaig arribar al Govern Militar amb un paper ple de numeracions corresponents a les pàgines del sumari original que volia consultar, un paper com aquells que els infants de Barcelona porten cada matí de diumenge al mercat de Sant Antoni per intercanviar-se cromos que els sobren i els falten amb altres nens que fan la seva mateixa col·lecció i on van posant creus damunt els números a mesura que avancen en l'intercanvi. Però amb els documents originals davant vaig quedar atrapat en alguns aspectes que fins aquell moment m'havien passat per alt. Hi ha qui diu que els papers no parlen, però jo no n'estaria tan segur després d'haver tingut entre les mans l'autòpsia de Francisco Anguas amb evidents mostres de manipulació, o l'acusament de recepció entregat a la presó Model a les nou del matí del 6 de gener de 1974, com un trist regal de Reis, citant Puig Antich al consell de guerra que es va fer dos dies després, o el paper minúscul expedit a tres quarts menys cinc de deu del vespre de l'1 de març de 1974, també a la Model, amb la firma petita i apagada d'en Salvador donant-se per assabentat que l'endemà al matí seria executat. A partir d'aquell moment a la seva vida només li quedaven dotze hores. Obligar el reu al formalisme de firmar el rebut de la seva pròpia condemna a mort em sembla la cosa més terrible i cruel a què es pot obligar un ésser humà.

Molts altres papers em van cridar l'atenció. Per exemple, no vaig poder evitar de riure quan, després de folis i folis referits a una investigació sobre Jordi Solé Sugranyes i de descobrir que estava tancat a la presó de Tolosa, les diverses gestions de la policia davant l'Estat francès per aconseguir l'extradició es van acabar frustrant quan el ministeri d'Afers Exteriors francès va enviar una carta a l'ambaixada espanyola a París, datada el 23 de juny de 1973, advertint d'una confusió, perquè qui tenien pres complint un any de condemna era el seu germà Oriol Solé. L'Oriol era un dels homes forts dins del MIL, de fet es considera que en va ser el fundador. Tres anys després, i quan ja havia estat detingut, va ser un dels protagonistes de la fuga de Segòvia —amb un grup de presos d'ETA—, on va trobar la mort a causa d'un tret de la Guàrdia Civil.

Més endavant, a la pàgina 102 del sumari, datada el 22 de juliol de 1973, hi vaig detectar la primera referència a «l'individu anomenat Salvador Puig Antich». És una extensa acta de la policia on s'hi especifica que l'individu en qüestió «és, segons antecedents que consten en aquesta brigada, membre de l'Organització anarquista anomenada Moviment Ibèric Llibertari (MIL), amb base a Tolosa-França, i que per mitjà d'Agents destacats se sospita que són responsables de nombrosos atraments duts a terme en els últims mesos, a Barcelona, Madrid, València i Bellver de Cerdanya-Girona». Aquesta és la diligència policial amb què va arrencar la recerca i captura de Puig Antich, que va néixer d'un oblit seu quan va deixar abandonada en un bar de la plaça Gal·la Plàcidia de Barcelona una bossa amb armament i tot tipus de dades personals. A partir d'aquí, als agents de la brigada se'ls va aplanar la feina i van encadenar un seguit de detencions, interrogatoris

i escorcolls domiciliaris que els va permetre estrènyer el cercle sobre el jove llibertari i els seus companys de militància.

I avançant pàgines vaig arribar al final de tot del primer volum de la causa. Després de les declaracions dels policies Rodríguez Álvarez, Algar i Muñoz vaig topar amb el foli 255, on un home que deia que havia nascut en un diminut poblet de Castella, amb només trenta anys d'edat i que es presentava com a inspector de policia, jurava per Déu dir la veritat davant el jutge. Finalment havia resolt el misteri. La declaració de Santiago Bocigas per donar la seva versió de la detenció ocupava justament l'últim full abans de tancar aquest primer volum del sumari, i la part on explicava el tiroteig era al revers del foli, quasi enganxat a la part interior de la coberta d'aquell lligall, i no m'estranya que passés in-advertit a la filla d'en Sebastià quan es va dedicar a fotografiar un per un els 655 fulls de la causa. La meva càmera va resoldre aquella mancança.

Vaig acabar la consulta de tots aquells papers just en el moment que el capità Luque treia el cap per la porta de la sala advertint que era hora de dinar, i per tant hora de tancar. Ja feia estona que em fregava les mans, de fred, perquè els recintes militars són espais diàfans, pensats per exercitar els bíceps i les armes i no per acollir l'exercici intel·lectual d'algú que un dia gèlid de finals de tardor es passa quatre hores assegut davant una taula analitzant documents i prenent notes. I en aquest tipus d'arquitectura el fred sempre s'hi deixa notar i s'acaba ficant a la punta del nas i dels peus i et fa llargs i prims els dits de les mans. Quan me'ls atansava a la cara, fent cassoleta, per inflar-los d'aire calent, l'olor de la història que m'hi havia quedat impregnada se m'apareixia diàfana, com una subtil moixaina, com una aclucada

d'ulls còmplice d'algú que venint del passat em digués: ep!, olora'm i explica el que tens entre les mans!

Avui, una altra vegada a casa, mans netes, passades per aigua i sabó, torno a l'asèpsia necessària per continuar amb la dissecció del garbuix policial que es deriva de les declaracions dels agents Francisco Rodríguez Álvarez, Luis Miguel Algar, Enrique Muñoz, Timoteo Fernández Santórum i Santiago Bocigas. Els dos primers policies, Rodríguez i Algar, són els que es van encarregar de detenir Xavier Garriga. Asseguren que van veure en Salvador empunyant l'arma i disparant; en canvi, quan van parlar dels trets que va disparar el seu company Santórum, van afirmar que només «van sentir» les detonacions i no van veure res. Petit, semàntic, revelador detall. Cap dels dos pot precisar el nombre exacte de trets, i parlen de «diversos». Una vegada més la importància de les paraules pren un paper rellevant en aquest cas.

Rodríguez estableix l'ordre de seqüència següent: un cop dins del portal primer va escoltar «diversos» trets, a continuació detalla que va tenir temps de veure «el Metge com tenia la pistola a la mà i feia l'últim tret», de resultes d'això Garriga i Paituví va fugir i ell el va seguir cap al carrer, i finalment assegura que quan va tornar dins el portal va «sentir l'últim tret» de Santórum. És a dir, segons aquest policia, quan Puig Antich dispara per últim cop és quan Garriga i Paituví s'aixeca i surt corrent i ell es llença a perseguir-lo al carrer.

En canvi, el policia Algar declara que després dels primers i diversos trets és quan Garriga va fugir, i quan aquest ja era fora, per tant quan Rodríguez Álvarez l'estava seguint, «em vaig girar i vaig veure com el Metge empunyava la pistola i vaig poder veure l'última fegonada cap a Anguas». Posant costat per costat les declaracions d'Algar i

Rodríguez Álvarez queda clar que aquest últim o era dins o era fora de la porteria quan s'hauria produït aquest últim i suposat tret d'en Salvador, però als dos llocs a la vegada no podia ser-hi segur.

La comparació de les paraules d'Algar amb la versió oficial dels fets, que va atribuir quatre trets a Puig Antich, condueix a una altra conclusió sorprenent. «Diversos trets» més «l'última fogonada» hauria de voler dir que primer va sentir tres trets i que després va venir aquest últim, total quatre trets. Comptar fins a tres ho pot fer fins i tot el més inexpert i jovencell dels policies, tret que de cop i volta la memòria es converteixi en selectiva i només es vulgui recordar allò que interessa. També és reveladora la declaració d'Algar que explica que un cop va callar la pistola d'en Salvador «poc després» va sentir els trets de l'inspector Santórum. Aquest «poc després» equival a dir que va passar un temps prudencial durant el qual el policia que va disparar va poder decidir si premia el gallet o no i on apuntava i amb quina intenció. És en aquest moment que el mateix Salvador Puig Antich, i també Ricard de la Ossa des del carrer estant, van sentir de forma clara i nítida els crits de «No facis això!». En canvi, Timoteo Fernández Santórum va vendre en el seu relat que tot plegat va ser una escena d'acció i reacció, sense pauses, cosa que equivaldria a un ús de l'arma en legítima defensa i no a un intent de passar comptes allí mateix. «En veure Puig Antich amb la pistola disparant contra el senyor Anguas, [el declarant] va treure el revòlver i va disparar dues vegades».

Si és que es pot donar per bona la declaració de Santórum, feta un mes més tard que la dels seus companys, el policia es va passar el temps brevíssim que van durar la detenció i el tiroteig desenfundant i tornant a enfundar l'ar-

ma constantment. Explica, primer, que quan eren al carrer es va «treure el revòlver» per donar «uns quants cops al cap a Puig Antich». I se'l va guardar per desenfundar-lo una estona més tard, perquè dins del portal «el declarant es va treure el revòlver i li va donar un cop al cap» al detingut. Finalment, la tercera i definitiva acció de treure l'arma de la cartutxera va correspondre al moment en què va disparar. Sembla més ajustat a la lògica d'una acció plena de risc pensar que Santórum un cop va tenir l'arma a la mà ja no se la va guardar, en comptes de voler fer creure que l'anava enfundant i desenfundant constantment.

Cal tenir paciència i no perdre's en la lectura, perquè l'embolic de les declaracions policials no s'acaba aquí. Tornant al relat de Rodríguez Álvarez i Algar es pot deduir que abans de procedir a la detenció no es van identificar com a agents de l'autoritat, ja que cap d'ells ho diu en la seva declaració. En canvi, els policies Muñoz, Bocigas i Santórum sí que van declarar que havien exhibit la placa reglamentària al crit de «quiets, policia!». Aquest és un detall de suma importància, perquè els activistes del MIL tenien la mateixa por de trobar-se la policia que un militant dels grups d'ultradreta que aleshores ja campaven per la ciutat intentant fer la seva llei, i els homes que aquell dia es van trobar al carrer Girona anaven de paisà i res els identificava com a agents de policia. El fet de creure's atacats per membres d'una organització política rival hauria pogut provocar, també, la reacció desaforada del Metge i el Secretari per intentar fugir de l'emboscada fos com fos. La no-identificació d'aquells homes com a agents de la policia concorda amb la declaració que va fer Ricard de la Ossa, el propietari del Betlem, quan va retreure a un policia la seva actitud violenta dient-li que aquella no era manera de tractar una perso-

na. L'altre s'hi va tornar, molest, i li va etzibar que per detenir uns atracadors no podien vestir d'uniforme. És evident que si De la Ossa hagués identificat com a policies aquells homes mai els hauria retret el seu comportament violent.

Això va passar al mig del carrer, i també al mig del carrer —segons va declarar Muñoz— li van requisar la primera arma a en Salvador, la Kommer del 6,35. Però aquí la comparació dels diversos relats condueix una altra vegada a la confusió i el caos, perquè el policia Algar explica que va ser ell qui li va agafar l'arma un cop eren dins de la porteria. «Va veure com es balancejava l'americana i li va ficar la mà a la butxaca, d'on va extreure una arma del 6,35», es llegeix a la seva declaració. La referència al balanceig és inquietant, perquè si Puig Antich estava dret, amb l'americana cordada per dissimular l'Astra que portava al costat esquerre del cinturó, aquesta li havia de caure a pes, i per tant res no es podia balancejar dins de la butxaca, o en tot cas es podia distingir per l'embalum que feia i no pel moviment. En canvi, aquest balanceig sí que s'hauria pogut produir si l'haguessin entrat a pes de braços: el pes de l'arma hauria provocat el caient de la roba i, per tant, el moviment oscil·lant, com un pèndol. A pes de braços és com la propietària de l'adrogue-ria Betlem, Aurèlia Ferrer, recorda que el van entrar a la seva botiga i com se'l van endur després cap a la porteria. Però d'aquest trànsit pel Betlem cap policia en comenta res, potser perquè era tant com reconèixer la imperícia de no poder controlar un jove que havien mig noquejat a cops de culata i que transportaven com un sac de patates. Ometre aquest fet és revelador de fins a quin punt la policia va fer malament la seva feina i volia emmascarar els fets.

A la part final de la declaració del policia Muñoz més que una contradicció hi apareix, de forma flagrant, una

mentida. Aquest policia es va atribuir el mèrit d'haver aturat Garriga i Paituví quan va sortir al carrer i corria per fugir. «El declarant li va fer la traveta», es pot llegir, tot i que aquesta acció la va dur a terme Ricard de la Ossa. A més, Muñoz relata que l'acció de Garriga i Paituví de sortir corrent va anar precedida de «dos trets». No va dir ni «diversos», ni molts, ni pocs; va dir «dos», lluny del «xafarranxo» que va sentir De la Ossa i dels «quatre» que van declarar Bocigas i Santórum.

Les declaracions d'aquests dos últims policies sí que tenen bastants punts de coincidència, però cal insistir que una i altra es van produir amb un mes de diferència, temps suficient per poder ajustar les seves paraules en un discurs unitari i amb una aparent coherència. Tots dos relaten el primer episodi dins de la porteria, en què Puig Antich va anar a parar a les escales, on, segons Bocigas, es va llençar per «escapar-se» de l'acció dels policies que el tenien agafat. Després, segons el mateix agent, el detingut es va «llançar» cap al costat dret del portal «i va ser perseguit pel declarant, que el va agafar per les espatlles». Parla de perseguir en un espai minúscul, de només tres metres d'ample, i parla d'agafar. Que el tenia agafat no n'hi ha cap dubte, perquè en Salvador ho va explicar al seu amic Garriga i Santórum també ho va declarar. Amb relació al moment culminant dels trets, tots dos coincideixen a parlar de «quatre». I Bocigas encara ho va concretar més: «Efectua quatre trets que toquen a boca de canó Anguas.»

Però tanta precisió en el relat es va esvair ràpidament, i el 2 de març de 1974, quan Santiago Bocigas va comparèixer com a testimoni a l'acte del consell de guerra, va dir que no tenia agafat en Salvador, i en ser preguntat per l'advocat Condomines sobre el nombre de trets que va disparar el

jove llibertari va respondre: «No ho recordo.» Quan va arribar el torn de la declaració de Santórum va ser el fiscal qui li va preguntar pel nombre de trets. «No ho puc precisar», va dir aquell dia. El fiscal es va cuidar prou de no insistir-hi i, per exemple, va evitar deixar en evidència Bocigas, ja que aquells quatre trets que havia declarat en un principi eren un més que els tres forats de bala que l'autòpsia oficial va assegurar que hi havia al cadàver.

Tot el procediment és ple d'aquest anar i venir d'inconcrecions, vaguetats i flagrants contradiccions en el relat policial. N'hi ha moltes, algunes de tan sorprenents com l'escrit de conclusions del fiscal militar, datat el 31 de desembre de 1973, on obvia la participació en els fets del policia Santiago Bocigas. En aquest document, que constitueix el resum dels fets un cop s'ha investigat el cas i on el ministeri públic concreta les seves acusacions, s'hi comet la frivolitat d'ometre la presència de Bocigas, i a més s'assegura de forma errònia que l'inspector que estava a càrrec del grup el dia de la detenció era Enrique Muñoz. Un fiscal frívol i imprecís en el relat, però contundent i despietat, perquè en aquell mateix document demanava dues penes de mort per a Salvador Puig Antich. Dues vegades, creia que se l'havia de matar.

L'AUTÒPSIA DE L'AUTÒPSIA

La conversa és ràpida i brevíssima, freda. La meva interlocutora és amable però aspra com un paper assecant i em deixa eixut de paraules, tenallat, sense capacitat ni marge de maniobra.

—Bon dia, li truco des de Barcelona; busco un resident que es diu Rafael Espinosa Muñoz. Estic interessat a parlar amb ell per un tema de fa uns quants anys, quan ell feia de forense a la ciutat de Barcelona...

—Aquest senyor... ja es va morir...

—Disculpi.... Ho desconeixia... Recorda quant temps fa, d'això?

—Fa un any o un any i mig, o potser una mica més...

Des de feia temps tenia un mal pressentiment, i s'ha confirmat. No caldrà anar a Granada. He fet tard. Potser és perquè m'ensumava una resposta d'aquesta mena que encara no havia despenjat el telèfon per comunicar amb la residència Cáxar de la Vega, on tenia localitzada l'última adreça coneguda de Rafael Espinosa Muñoz, un dels dos forenses que van signar la controvertida autòpsia del policia Francisco Anguas. L'altre metge, Gabriel Sánchez Maldonado, ja sabia que era mort de feia uns quants anys, i la meva única esperança per furgar en el tema de la necròpsia era localitzar l'home del geriàtric.

Volia parlar amb Espinosa com a primer pas en la complexa operació —que ara començo— de fer l'autòpsia de l'autòpsia; és a dir, em dispo a analitzar a fons un document que, com a mínim, té tres aspectes foscos que fan dubtar de la licitud amb què va ser elaborat. En primer lloc, es va fer en una comissaria de policia quan la pràctica habitual era examinar els cadàvers a l'Institut Anatòmic i Forense de Barcelona, situat al mateix Hospital Clínic. En segon lloc, el contingut del document és sorprenent, perquè només parla de tres impactes de bala quan altres metges que van veure el cadàver asseguren que n'hi havia cinc. En tercer lloc, l'autòpsia presenta evidents alteracions mecanogràfiques que fan sospitar que el seu contingut va ser alterat.

Una d'aquestes alteracions és que, tot i aparèixer el nom i la firma d'Espinosa en el document, hi surt d'una manera que dona peu a pensar que aquest metge no hi hauria estat present en el moment que es va examinar el cadàver i hauria prestat el seu nom per donar versemblança a aquell acte mèdic. És a dir, se'l podria considerar encobridor d'un acte jurídic il·legal. Per això hauria estat tan important la seva declaració al Tribunal Suprem, per això era tan important haver aconseguit parlar amb ell i interrogar-lo a fons sobre aquest supòsit. Però durant la revisió del procés no va ser possible, i ara ja és irremeiablement tard.

Damunt la muntanya de documents que ja feia més de dos mesos que remenava hi tenia, en un lloc destacat, un petit paper amb les paraules «Granada» i «urgent», acompanyades d'uns quants signes d'exclamació. Però temia topat amb aquest silenci insalvable i veure'm atrapat en un laberint de difícil sortida, per això havia anat ajornant la trucada. Espinosa és el segon difunt que m'apareix des que vaig

començar a furgar en la causa, com un desafiament incontestable a la meva investigació, després que Timoteo Fernández Santórum m'anunciés el traspàs del seu col·lega d'armes i placa Santiago Bocigas. Però no em dono per vençut en la meva intenció de saber alguna cosa d'aquest forense, i repassant papers descobreixo un altre número de telèfon de Granada, diferent del que he marcat fa un moment, però també referenciat a Rafael Espinosa. Hi truco. Em respon un altre Rafael, Espinosa també però de segon cognom. És nebot del metge i va viure amb el seu oncle uns quants anys quan aquest va voler tornar a la seva terra d'origen un cop es va jubilar de les seves obligacions forenses a Barcelona. Em puntualitza la informació que m'acaba de donar la recepcionista de la residència i em diu que el seu parent va morir el gener del 2010 a l'edat de noranta anys. El poso en antecedents i de seguida em fa avinent que coneix perfectament de què va el cas que m'ocupa.

Li pregunto si mai en va parlar amb el seu oncle i em respon que sí. El convido a donar-me'n detalls i m'explica tot el que em pot aportar, que no és gaire cosa: «Sempre deia que no recordava bé el cas. Em va fer alguna referència genèrica a la seva feina i em va explicar que quan estava de guàrdia havia d'anar allà on l'avisaven i fer el que li manaven, ja fos un aixecament de cadàver o una autòpsia. També repetia que tot el que va fer com a forense va quedar escrit en els papers i que allò que hi hagi escrit en aquesta autòpsia seria el que va veure en el cadàver.» Té poca informació que em pugui ser de servei, i abans de penjar el telèfon el nebot em torna a parlar un parell de vegades més de la referència que el forense feia a allò que estava escrit en els papers; és el mateix argument que Rafael Espinosa va donar a la doctora Dolores de la Torre quan el va examinar, a

principis del 2007, per encàrrec dels magistrats del Suprem, que volien saber quin era el seu estat de salut.

En aquell examen la doctora va trobar un home de vuitanta-set anys «col·laborador, correcte, atent, que mostra interès pel motiu de l'entrevista. Es troba orientat en persona i moderadament desorientat en el temps i l'espai. Té un deteriorament en la memòria, més significatiu en la recent. Globalment recorda episodis de la seva vida, però d'altres els manifesta de forma vaga i imprecisa.» Amb aquest diagnòstic a la mà la doctora va acabar concloent que Espinosa tenia un «trastorn en l'esfera cognitiva, compatible amb un deteriorament senil, que fa que no estigui capacitat per prestar declaració».

En el mateix document hi escrivia: «Amb relació a això que se li demana, manifesta que no recorda concretament cap dada de les autòpsies que va practicar durant la seva carrera professional. Les dades obtingudes durant la pràctica de l'autòpsia de Salvador Puig (no sap de qui es tracta) es trobaran a l'informe que va fer en el seu dia, com era pràctica habitual.» La doctora De la Torre es va equivocar en atribuir l'autòpsia al cadàver de Puig Antich i no al d'Anguas, però va ser un error d'origen, ja que la comunicació que el president de la sala militar del Suprem va enviar al jutge degà de Granada demanant aquesta diligència s'hi manifestava que s'havia de reconèixer el forense per determinar si estava en condicions de declarar sobre «fets concrets de l'autòpsia practicada en el seu dia al senyor Salvador Puig Antich».

Comprovo amb desesperació que els errors i les vaguetats no són exclusiva dels procediments judicials del temps de la dictadura. Si des del Tribunal Suprem s'hagués informat la doctora amb propietat i concisió i se l'hagués advertit que

calia preguntar per la singularitat d'una autòpsia al cadàver d'un policia de nom Anguas en una comissaria de Barcelona potser sí que aleshores aquell home d'edat avançada, salut precària i memòria afeblida, amb més facilitat per recordar coses del passat que no les més recents, hauria pogut aportar algun detall revelador.

I potser amb una pregunta concreta i acotada la seva resposta hauria estat alguna cosa similar a això: «Jo no vaig fer mai una autòpsia en una comissaria.» I Sebastià Martínez Ramos n'està convençut, d'això, i argumenta que qui va fer el reconeixement del cadàver va ser el doctor Gabriel Sánchez Maldonado, i que el nom d'Espinosa s'hi va afegir més tard, perquè tota necròpsia havia d'anar signada obligatòriament per dos facultatius mèdics i en cas contrari no tenia validesa. Hi ha un fet revelador que dóna ales a aquesta tesi, i és la incompareixença del forense Espinosa al consell de guerra del 8 de gener de 1974, tot i que la justícia militar va decretar que havia d'estar «a disposició» del tribunal. «Tenien por que no declarés el que tocava i li van recomanar que no hi anés», sospita en Sebastià que va passar.

En canvi, qui sí que va declarar va ser Sánchez Maldonado, que en ser preguntat pel fiscal sobre qui era present a la comissaria durant l'acte de l'autòpsia va respondre: «Els mossos del servei Anatòmic i Forense de la ciutat, els senyors Varelo i Pinillos.» Feia referència als auxiliars que movien els cadàvers i actuaven a les ordres dels metges però, sorprenentment, no va fer cap referència a l'altre doctor. També durant el consell de guerra, i a preguntes de l'advocat Francesc Condomines, aquest forense va explicar que havia fet l'autòpsia a les dependències policials perquè el jutge ho havia autoritzat. «A més, és un espai que reu-

neix les condicions necessàries per dur-la a terme, i encara més: si està autoritzada per un jutge, una autòpsia es pot fer també al pis del difunt», va explicar amb ganes de defensar la seva feina, conscient de fins a quin punt no era habitual el que havia fet.

Però com que els morts no parlen, caldrà preguntar als que encara són vius i tenen coses interessants per explicar. Per exemple, el catedràtic emèrit de medicina legal Manuel Rodríguez Pazos, que va exercir com a forense a Catalunya des de l'any 1970 i que a partir del 1972 estava assignat a un jutjat de guàrdia de Barcelona. El doctor té molt present el cas Puig Antich, per tot l'enrenou ciutadà i polític que va significar i pel fet que en la seva condició de forense assignat a un jutjat de guàrdia de Barcelona va estar vivint durant molts dies, quan la sentència amb la condemna a mort s'havia confirmat i s'esperava que s'apliqués la pena capital, amb el temor de ser convocat a la presó Model per presenciar-hi la terrible escena de l'execució i aixecar acta de la defunció. Finalment hi va ser cridat un metge militar, el capità de la base d'automobilisme Miguel Delgado, que va estalviar el tràngol als col·legues que exercien en la medicina civil.

Rodríguez Pazos té diverses experiències interessants amb relació a la seva pràctica en la medicina legal. «Recordo perfectament que una vegada em van demanar si podia fer una autòpsia en un domicili particular, i jo m'hi vaig negar per una qüestió molt simple: no tenia els mitjans necessaris», assegura. No només relata aquest fet, sinó que té una altra experiència que per la gravetat del cas remet directament a les estranyes circumstàncies que van envoltar l'autòpsia de Francisco Anguas: «Jo estava de guàrdia el 2 de setembre de 1980, quan els GRAPO van matar a trets el general Enri-

que Briz i el xofer que conduïa el seu cotxe. Va ser un atemptat molt a prop d'El Corte Inglés de l'avinguda Diagonal i els cadàvers els van traslladar a l'Hospital Militar. Em van cridar perquè hi anés i em van dir que havia de fer l'autòpsia allí mateix, però m'hi vaig negar en rodó perquè aquell no era el meu lloc de treball, tot i ser un hospital i tenir-hi mitjans suficients. A més a més, en aquells moments hi havia una pressió ambiental molt alta, amb totes les autoritats allí concentrades. Hi era tothom, recordo també el president de la Generalitat, Jordi Pujol, i en aquelles circumstàncies i enmig de tanta tensió no es podia fer una autòpsia.»

Mentre el doctor relata aquest cas no puc evitar transportar-me mentalment a l'ambient que es respirava a l'interior de la comissaria de la Universitat, a la confluència dels carrers Enric Granados i Mallorca, quan a primera hora del vespre del 25 de setembre de 1973 hi va entrar el cadàver de l'inspector Anguas. I em qüestiono en quines condicions es va poder dur a terme l'examen mèdic del difunt. Trasllado el meu pensament a un dubte que verbalitzo i que converteixo en una pregunta concisa al doctor Rodríguez Pazos, que em respon de forma contundent i clara: «Vostè vol saber si es pot fer una autòpsia en una comissaria? Doncs la meua resposta és un no rotund.» I m'ho argumenta: «Quan es fa un estudi d'un cadàver has d'obrir tres parts del cos: el crani, el tòrax i l'abdomen. Cal analitzar els teixits i rentar-los. Cal tenir aigua a l'abast, perquè sense fer aquest procés d'estudi dels teixits la prova no pot tenir un valor diagnòstic, i no crec que en una comissaria es pugui fer tot això en les millors condicions.»

A principis dels anys setanta, i durant una temporada molt llarga, totes les necròpsies de Barcelona es feien a les

instal·lacions de l'Hospital Clínic, on hi havia la seu de l'Institut Anatòmic Forense. La ciutat de l'Hospitalet de Llobregat tenia les seves pròpies dependències, però la resta de cadàvers de l'àmbit metropolità acabaven sempre oberts en canal al Clínic. La llei deia que era permès fer-les a casa si la família del difunt ho demanava i previ consentiment judicial. En el cas d'Anguas hi va haver autorització judicial per traslladar el cadàver a la comissaria, però la petició per a l'excepcionalitat la va fer el cap superior de policia a Barcelona, Sergio Gómez Alba, i no cap familiar directe del difunt; fins i tot en aquest formalisme es va saltar la llei la policia. Quan l'endemà la família del policia mort, arribada a corre cuita d'Andalusia, va rebre el cadàver, era un cos embalsamat i dins un taüt, sense cap mena d'opció d'endevinar on havia rebut les ferides. Un dia després, el 27 de setembre de 1973, les despulles ja eren a Sevilla, ciutat d'on era originari, i es va procedir a l'enterrament al nínxol corresponent al número 34 del carrer de la Virgen del Refugio del cementiri de San Fernando.

Les fotografies del pare i la mare de Francisco Anguas plorant damunt el cos sense vida del seu fill en la capella ardent que es va organitzar a Barcelona l'endemà del tiroteig són les úniques que es van fer al cadàver. En aquella època, en la pràctica d'autòpsies ja es feien fotografies dels cossos que eren estudiats, però només de forma molt ocasional, i era molt més habitual que els metges fessin un dibuix situant les ferides observades. Tot i tenir el cos del difunt en una comissaria, i tenir a disposició experts policials en fotografia i infografia, en el cas del cadàver d'Anguas no es va fer ni una cosa ni l'altra.

Quan es va redactar la llei que regulava la pràctica forense, a mitjan segle XIX, no existia la fotografia, i aquest as-

pecte de la prova documental gràfica òbviament no es va poder tenir en compte, però sí que s'hi va establir de forma clara que les autòpsies havien de ser realitzades per dos metges. Si el cas arribava a judici, era obligat que tots dos compareguessin per ratificar aquell examen del cadàver i debatre possibles discrepàncies sobre les causes de la defunció, si es donava el cas. Posar en contradicció aquesta i la resta de proves que s'aporten a la consideració d'un tribunal és una cautela bàsica i fonamental per garantir la pulcritud de qualsevol procés judicial. En un judici, una part ha de poder dir blanc, i ho de demostrar, i a l'altra part se li ha de permetre dir que allò és negre, i també ho ha de demostrar aportant les proves necessàries.

Però en el cas Puig Antich apareixen dubtes raonables sobre el fet que el doctor Rafael Espinosa complís el primer d'aquests preceptes manats per la legislació —és a dir, el de ser present en l'examen del cadàver—, i és una evidència que no ho va fer amb el segon, el de l'obligatorietat de comparèixer a judici. Quan se li pregunta al forense Manuel Rodríguez per aquest comportament dels seus col·legues, recorda perfectament que «aleshores es tractava de persones assenyalades», donant a entendre que tenien un cert reconeixement professional. Però també recorda que el cas d'aquella autòpsia va ser comentat àmpliament per totes les circumstàncies estranyes que la van envoltar: «A mi, allò de la comissaria em va cridar l'atenció. Jo no l'hauria fet», afirma una vegada més amb contundència.

TRES METGES, CINC FORATS

«Allò no va ser ortodox.» L'afirmació la signa el doctor Pere Munné, que la tarda del 25 de setembre de 1973 exercia les funcions de responsable mèdic al servei d'Urgències de l'Hospital Clínic, és a dir, li tocava veure tots els malalts que no tenien una lesió de traumatologia. Per tant, el sots-inspector Anguas no era un pacient de la seva competència, però quan el cos va arribar a Urgències, amb tot el rebom-bori de policies que hi havia, no es va poder estar d'interessar-se per aquell home i va entrar un moment a la sala A, on era examinat pels doctors Joaquim Latorre i Ramon Barjau. Aquest últim és el que va signar l'acta de defunció quan passaven cinc minuts de dos quarts de set de la tarda. Per tot el que va veure a l'hospital, Munné va ser un dels testimonis que l'advocat Francesc Condomines va voler portar a declarar al consell de guerra. Encara més, era el primer de la llista en l'ordre de peticions i va ser també el primer a ser rebutjat pel jutge instructor, com també ho van ser els altres dos facultatius, amb l'argument que «aquests testimonis no poden aportar cap dada d'interès per aclarir els fets ocorreguts». Havien vist i sentit massa coses i, evidentment, la seva declaració no interessava. Tampoc interessava, és clar, que poguessin posar en qüestió la pràctica i el contingut de l'autòpsia.

Pere Munné apareix als papers del sumari des del primer moment, però no és fins avui, i a través d'aquest llibre, que s'ha pronunciat públicament per primer cop sobre el cas. De fet, no va arribar a saber mai que havia estat proposat com a testimoni en el judici militar. Ara, en aquesta primera declaració seva sobre el cas i quan se li demana l'opinió amb relació a la necròpsia feta a la comissaria, la seva resposta és clara, molt clara: «Allò va ser un simulacre d'autòpsia, no es va indagar. El lloc per fer-ho era el Clínic, i va ser absolutament insòlit que se l'emportessin d'allà.»

El doctor Munné té present que aquell cadàver «tenia més de tres trets, jo diria que cinc. De cintura en amunt tres o quatre, i a les cames un. Si el doctor Barjau diu que n'hi havia dos a les cames segur que hi eren». Ho diu el doctor Barjau i ho diu també el doctor Joaquim Latorre. Cinc trets i tres metges que ho certifiquen, desvirtuant així la sorprenent versió dels tres impactes que es llegeix a l'autòpsia oficial, signada per només dos metges. Cinc trets al cadàver vol dir que almenys dos dels impactes que va rebre Anguas no van sortir de la pistola d'en Salvador, ja que la versió policial i la sentència van determinar que va disparar quatre vegades, i que en tres ocasions va fer diana. Per tant, almenys dos trets que van impactar en el cos d'Anguas haurien sortit d'una altra pistola. Per aquest motiu era tan important que ningú pogués tirar per terra la versió oficialitzada a l'autòpsia.

«Va ser una alcaldada.» Amb aquest terme que transporta als temps en què el discurs polític s'omplia d'eufemismes, perquè parlar d'abús de poder —posem per cas— podia comportar algun problema, és com el doctor Latorre defineix la impressió que va tenir quan va saber que el contingut de la necròpsia no s'ajustava a la realitat d'allò que ha-

vien vist els seus ulls. L'expressió la va fer servir el 31 de gener del 2007, quan va comparèixer davant al Tribunal Suprem a sol·licitud de Sebastià Martínez Ramos. El doctor seia a declarar davant uns magistrats trenta-tres anys més tard del que li hauria tocat, perquè tot i el combat legal que va dur a terme l'advocat Francesc Condomines per tal que fos cridat al consell de guerra es va desestimar el seu testimoni amb la sorprenent argumentació que el procediment judicial no podia patir dilacions indegudes. Els militars tenien pressa per jutjar, condemnar i executar el reu.

Tot i els anys passats, el doctor Latorre va comparèixer al Suprem amb l'ànim petit, víctima encara de les moltes pors que en aquest país havien provocat les pràctiques de la dictadura. Però, malgrat tot, hi compareixia amb el propòsit admirable de complir amb una obligació cívica, amb la volguda i única intenció de dir la veritat, sense ni la més mínima pretensió de deformar els fets que va viure, perquè el seu ànim no el guiava la voluntat d'afavorir cap croada contra cap causa perduda sinó el compromís honest d'explicar les coses tal com van ser. I punt. El doctor és un home més aviat menut, amb barba i cabells blancs, de veu petita i discurs pausat i reflexiu. No és cap heroi, i encara menys té vocació de superheroï. No guarda cap relació sentimental amb el cas, ni amb el personatge de Puig Antich; més aviat hi manté una relació distant, amb una fredor asèptica molt pròpia del metge que n'ha vist de tots colors. I és precisament aquesta actitud la que encara dóna més valor al seu testimoni. La veritat, tota la veritat i només la veritat, fugint de romanticismes.

I amb aquesta predisposició Latorre va explicar que la tarda del 25 de setembre de 1973 era al Clínic, on exercia de metge resident a les ordres del cap de traumatologia

d'Urgències, Ramon Barjau. «De cop i volta, i enmig d'un gran enrenou de gent, van aparèixer un grup de persones corrent que portaven en una llitera el cos d'una altra persona que semblava ferida. El van deixar a la sala A, que era la més propera a l'ascensor amb què havien pujat la llitera, i hi vam entrar el doctor Barjau, jo i més personal del servei d'Urgències. Em vaig situar a l'esquerra de la llitera i de seguida vam veure que aquella persona ja era cadàver i que havia mort per les ferides que li havia causat una arma de foc. Estic del tot segur que aquell cos presentava com a mínim cinc orificis per impacte de bala, alineats i en forma de ràfega, en sentit ascendent a partir de la cuixa dreta, cap a l'abdomen i fins a l'hemitòrax esquerre.» Latorre i Barjau van tenir el cadàver davant seu entre deu i quinze minuts, temps suficient per recordar que «els impactes eren d'entrada i no de sortida», i que, evidentment, eren més greus els de la part superior del cos que els de la cama.

En aquella mateixa declaració, Latorre va explicar que el terme *alcaldada* l'havia fet servir el dia que va llegir en un diari el contingut de l'autòpsia de Francisco Anguas amb la referència als tres trets. El doctor recorda perfectament encara avui que ho va llegir en lletra impresa i en una publicació en forma de notícia breu. Tot i que Sebastià Martínez Ramos ha regirat els diaris de l'època buscant aquesta notícia no l'ha trobada, però quan se li pregunta per aquest detall el doctor reforça allò que va veure fent un gest amb la mà dreta, acostant el dit gros a l'índex, escenificant així que era una notícia de dimensions reduïdes. «Ho recordo perfectament, i la meva reacció va ser posar-me a riure i comentar-ho amb els companys», afirma. L'escàndol va ser molt comentat aquells dies entre els professionals de la medicina de la ciutat, i així ho va relatar Latorre als jutges del

Tribunal Suprem: «No recordava cap antecedent d'una autòpsia que s'hagués fet en una comissaria. Sobre aquest fet en vam parlar molt amb els companys, i tothom estava d'acord que va ser una anormalitat.»

Tot el que es va viure aquella tarda a Urgències va ser anormal. També va ser anormal el nombre de ferits que van arribar amb impactes de bala, ja que a última hora del dia encara va entrar un home amb un impacte a les natges, que va resultar que era el germà del ballarí Antonio Gades. Però aquest nou pacient encara havia d'arribar quan, després d'atendre el policia Anguas, Latorre va anar a ocupar-se de Puig Antich, a qui va treure les bales que portava incrustades al cos. «La que li va partir la mandíbula va sortir fàcilment, amb un simple gest del dit dins de la boca. Encara recordo el soroll metàl·lic en caure en aquell gibrell d'alumini.» Per poder ocupar-se d'aquest ferit, el doctor va haver de prendre una actitud de fermesa i fer fora de la sala dos policies uniformats que havien rebut ordres de no perdre de vista aquell individu, «que deien que era molt perillós».

Molt nerviosos i excitats, els policies tenien ganes de passar comptes: volien sang per venjar la sang vessada del seu company, i immediatament van demanar als metges que donessin l'alta a Puig Antich. Latorre s'hi va negar rotundament. El doctor li va regirar les butxaques i va trobar-hi documentació amb una identitat falsa que corresponia a un francès, Jean-Pierre Balorme, i també hi va trobar un carregador de la pistola. «Estava tot ple de bales i me'l vaig guardar. El vaig tenir dos dies a la taquilla fins que vaig decidir entregar-lo a la policia», recorda amb un punt de cara de trapella.

En aquella sala d'hospital on hi havia aquell jove malferit

amb un carnet de conduir expedit a París hi va entrar també el doctor Ramon Barjau, que era el responsable del servei de traumatologia. «Vaig mirar el pacient i de seguida el vaig reconèixer, perquè jo el coneixia a ell i al seu germà Joaquim, del temps que anàvem a estudiar a la Salle Bonanova i cada dia hi pujàvem amb el 22, un autobús que reservaven especialment per als alumnes de l'escola. Quan la policia va veure que el coneixia em va fer fora d'aquella sala», explica aquest doctor. D'aquells temps d'escolar recorda un Salvador molt mogut a qui al seu germà Joaquim li costava Déu i ajut poder controlar el nervi que portava dins. Ho explica d'una manera que dóna a entendre que quan va saber que en Salvador s'havia embolicat en un sarrau amb la policia i que estava implicat amb un grup anarquista que s'havia dedicat a atracar uns quants establiments bancaris no se li va fer estrany.

Tot i aquesta aparent proximitat amb els Puig Antich, la veritat és que quan parla del tema Barjau encara agafa més distància que el doctor Latorre. Transmet fins i tot la sensació que el contraria haver de recordar aquell episodi, no pot dissimular la falta d'empatia amb el protagonista de la història, i tot plegat ho revesteix amb una evident mostra de desconfiança envers el sistema judicial. Actua amb la lògica del metge que sap que un mort ja no tornarà a la vida i, traspasant aquest raonament al món de la justícia, considera que el procés del cas Puig Antich està dat i beneït i que no hi ha la més mínima possibilitat de reobrir-lo. I és precisament per tot això, per aquesta fredor i distanciament emocional, que també és tan important el seu testimoni per rebatre la prova de càrrec de l'autòpsia. No el mou cap interès personal i parla del cas per dir allò que va veure i punt, sigui quina sigui la conseqüència del seu testimoni.

I allò que és fonamental és que aquest doctor també va veure en el cos d'Anguas cinc trets. I quan li va tocar declarar al Tribunal Suprem, el 19 de maig del 2006, va explicar que recordava haver vist un cos «cosit a bales», i va ser molt crític amb el contingut de l'autòpsia en afirmar que «una omissió d'aquestes característiques no és normal ni habitual». Els magistrats que el van escoltar li van fer un munt de preguntes, i un d'ells, José Luis Calvo Cabello, n'hi va fer una de molt precisa: «En el cas que el cos del subinspector Anguas només hagués tingut els tres impactes de què parla l'autòpsia, vostè hauria tingut la impressió que el cos estava cosit a bales?». I Barjau va respondre amb un no, sobri però aclaridor.

És per aquest motiu que l'advocat Condomines va batallar intensament per incloure aquest metge entre els testimonis del consell de guerra. En els seus escrits per sol·licitar-ho el lletrat va fer referència expressa al foli 167 de la causa, on apareix un formulari amb el número de referència 2.557, el segell oficial de l'Hospital Clínic, i on s'hi llegeix: «El doctor Ramon Barjau Viñals, metge de guàrdia, certifica que a les 18.35 del dia d'avui ha reconegut i auxiliat Francisco Anguas Barragán, de vint-i-quatre anys d'edat i solter, amb domicili al carrer Via Laietana, prefectura superior de policia. Reconegut cadàver, presenta diverses ferides per arma de foc. Les causes, segons manifesten els senyors Francisco Rodríguez Álvarez i Santiago Bocigas Vallejo, un tiroteig entre el finat i Jean-Pierre Balorme, de nacionalitat francesa, a la via pública, a la cantonada del carrer Girona i Consell de Cent. Ha estat traslladat al centre en un cotxe particular.» Al peu de l'escrit hi apareix la data, la firma del metge i la inscripció «passa a I.A.F.». És a dir, que el cadàver va quedar ingressat a l'Institut Anatòmic

Forense del mateix hospital, com manava el procediment normal.

Una vegada més en aquest cas, un petit i insignificant detall amagat en un racó de la causa, com són aquestes tres lletres escrites amb bolígraf, agafa una gran importància i es converteix en un element clau per entendre què va passar. La forma de procedir segons la llei era dipositar el cos a les dependències forenses i no a una comissaria, però aquella tarda els fets es van precipitar molt ràpidament, sota una aparença de legalitat que en l'expedient judicial va quedar recollida de la manera següent:

—Foli 168 de la causa: Immediatament després que Barjau signés el document de la defunció es va posar en coneixement del cas el jutge Jaume Amigó de Bonet, que dirigia el jutjat de primera instància i instrucció número 16 de Barcelona, i que aquell dia estava de guàrdia a la ciutat. El magistrat va emplenar un formulari per manar que s'actués segons el procediment habitual de la llei d'enjudiciament criminal, és a dir, va ordenar l'ingrés del cadàver a l'Anatòmic Forense, «situat als baixos del mateix edifici» de l'Hospital Clínic.

—Foli 169 de la causa: Poc després, el jutge va rebre un ofici de Sergio Gómez Alba, cap superior de policia de Barcelona, on pregava a sa il·lustríssima que autoritzés el trasllat del cadàver a la comissaria de la Universitat per fer-hi l'autòpsia, sense justificar ni motivar el perquè de la petició.

—Foli 170 de la causa: Amigó de Bonet va consultar aleshores el metge forense Gabriel Sánchez Maldonado, que va respondre que veia «factible» allò que demanava la policia, i amb el sorprenent plàcet mèdic es va autoritzar el trasllat. D'aquesta manera, el cadàver i les traces del tiroteig

que hi portava esculpit passaven a ser controlats per l'autoritat policial.

Hi ha un altre document que revela l'opacitat amb què va actuar la policia aquella tarda:

—Foli 172 de la causa: Correspon a l'informe policial que el mateix dia dels fets va redactar el cap de la Brigada d'Investigació Social, Julián Gil Mesas. En aquell text s'hi relata el tiroteig i les seves conseqüències. Quan parla de Puig Antich especifica amb detall les ferides, les situa correctament i fins i tot parla d'orificis d'entrada sense sortida. En canvi, quan parla de Francisco Anguas només diu que va ser «mortalment ferit» i evita qualsevol pronunciament sobre la ubicació de les ferides.

Malgrat aquesta evidència documental, el jutge militar que va instruir el cas l'any 1973 tampoc va trobar rellevant el testimoni de Barjau, amb l'argument que només li havia donat un cop d'ull i que no havia explorat el cos. En canvi, sí que va citar al consell de guerra dos metges de l'Hospital Clínic, els doctors Xavier Piulachs i Jordi Esquerra, que no van poder aportar res sobre el nus de la qüestió perquè no havien vist res. El primer només va atendre en Salvador, i no era ni a l'hospital quan van passar els fets. L'altre només va poder dir que «havia sentit a dir que en el cadàver hi havia cinc trets», però que ell no l'havia vist, i evidentment un testimoni tan feble no va ser tingut en compte.

Passats els anys, aquesta mínima i imprecisa declaració va servir de coartada legal als magistrats del Tribunal Suprem, que quan van redactar la resolució que desestimava la petició de revisió del cas van poder dir que aquella informació aportada pel doctor Barjau «no és un punt absolutament nou, atès que el Tribunal sentenciador ja en va tenir notícia en el seu dia i va poder valorar en alguna mesura aquesta

possibilitat [la dels cinc orificis de bala] gràcies a la declaració del doctor Esquerra Major». Aquesta conclusió a què va arribar el Tribunal Suprem és sorprenent, perquè en la mateixa resolució, tres fulls abans, s'afirma que «en la descripció del doctor Barjau es presenta un detall que pot ser considerat, en part, com a nou». L'afirmació és desconcertant, perquè una cosa o és nova o no ho és, i només que ho sigui una mica ja ha de rebre aquesta consideració de fet nou.

El cep vell fa raïm nou cada tardor, i no perquè la planta sigui antiga el fruit de cada collita deixa de ser nou. El mateix passava amb les declaracions de Barjau i Latorre, notícia radicalment nova que permet ampliar un fet vell i conegut. I amb un fet nou damunt la taula el tribunal estava obligat a entrar a valorar el fons del recurs de revisió plantejat per Sebastià Martínez Ramos i no li havia de tancar la porta a les primeres de canvi, com va fer.

LA CAL·LIGRAFIA NO ENGANYA

Aquest matí coneixeré de prop una professió que em sembla apassionant. Al seu despatx, al carrer Muntaner de Barcelona, m'espera Lisa Rañé, pèrit cal·lígraf i especialista en documentoscòpia, a qui últimament se li acumula la feina damunt la taula per l'allau de demandes judicials contra les entitats bancàries que van enganyar els seus clients en el mal negoci de les preferents. Alguna d'aquestes estafes legals s'haurien signat sense el coneixement dels afectats, i la seva feina consisteix a examinar les firmes que apareixen en els documents bancaris i determinar si són les originals. Ningú fa mai dues signatures iguals, però quan una escriptura és falsificada hi queden evidències que permeten demostrar l'existència del delictes. Per exemple, el traç no és continuat i s'hi detecten aturades que es converteixen en concentracions de tinta en el paper, petits punts imperceptibles a simple vista però que analitzats a fons són una mostra evident dels dubtes en l'escriptura d'aquell que intenta imitar una cal·ligrafia que no és la seva.

La Lisa té uns ulls grossos i vius, avesats com estan a examinar fins a l'últim detall del rebrec d'una signatura. Gasta una manera de parlar fresca, didàctica, i per definir la seva feina fa servir una expressió que em sembla d'allò més escaient: «Els pèrits cal·lígrafs som els forenses dels docu-

ments: els escrits que examinem són cadàvers, i nosaltres els fem l'autòpsia.» En la fase de la investigació en què estic no podria haver trobat millor ajuda per ampliar encara més el focus del microscopi sobre el document que van signar els doctors Sánchez Maldonado i Espinosa. A més, no he anat a parar al despatx de la Lisa per casualitat, sinó que ho he fet amb la voluntat expressa que expliqui com va examinar en el seu dia el document de l'autòpsia de Francisco Anguas i les conclusions que en va treure. La pèrit va actuar a petició de Sebastià Martínez Ramos, que va presentar com a prova davant el Tribunal Suprem un informe que ressalta que en aquell document mèdic hi ha greus i diverses irregularitats formals que en posen en dubte el fons, i que per tant fan dubtar de la seva licitud.

La controvertida autòpsia va quedar recollida en un document de dos folis —seixanta-sis línies transcrits amb màquina d'escriure— datat el 26 de setembre de 1973. El text arrenca explicant que va ser redactat en presència del secretari judicial i els dos metges forenses, però encara no hi surt escrit el nom de Rafael Espinosa que ja apareix el primer indicatiu d'irregularitat. A la meitat de la tercera línia del text hi diu: «Compareixen els metges Forenses dels Jutjats núm. 10 i ». En aquest punt hi ha dos espais en blanc, i escrit a mà, amb bolígraf blau, hi ha una barra inclinada i el número 20, representat d'aquesta manera: «/20». El forense del jutjat número 10 era Sánchez Maldonado, mentre que el seu col·lega Espinosa estava adscrit al número 20.

Si el doctor Espinosa va ser present en aquell acte és lògic pensar que el secretari que redactava el document de l'autòpsia li va demanar el número del jutjat a què estava assignat i ell li va respondre immediatament. Aleshores, sense necessitat de deixar cap espai en blanc, l'hauria teclejat amb

la mateixa màquina d'escriure amb què va anotar el número del jutjat del doctor Sánchez Maldonado. Tal com hi apareix, això fa pensar que el forense de Granada no hi era quan es va omplir l'acta, perquè tampoc hauria estat present a la comissaria on es va fer l'autòpsia. «Algú el va anar a buscar perquè estampés la seva signatura un cop l'autòpsia ja havia estat redactada, i aleshores hi van afegir el número del jutjat de forma manual», sosté Sebastià Martínez Ramos.

A partir d'aquí el document forense passa a relatar el resultat de l'estudi del cadàver. Primer parla de l'examen extern, i detalla el següent: «S'hi aprecien ferides per arma de foc curta amb la topografia següent: un orifici d'entrada amb tatuatge perifèric a nivell del terç inferior del cos de l'estèrnium, en la seva línia mitjana; un altre orifici d'entrada situat immediatament per dins el pit del costat esquerre; un altre orifici d'entrada en el buit de l'esquerra, a l'altura del llombrígol.» Aquests orificis són una part dels que també van veure els doctors Latorre i Barjau a la part superior del cadàver, i per tant la seva existència és un fet inqüestionable. De tots aquests forats en descriu també els corresponents orificis de sortida, fet que porta a la conclusió que cap de les bales que els van provocar van quedar dins del cadàver.

En el segon foli s'especifiquen els motius directes de la mort: «Hemorràgies pulmonars per ferida d'aquestes vísceres i anèmia aguda per hemorràgies intratoràciques.» El text avança fins que arriba a les línies 53, 54 i 55, quan fa la següent descripció de les ferides: «Les característiques dels orificis d'entrada posen de manifest trets a distància curta, els orificis de sortida estan poc regirats. Els tres trets poden correspondre al mateix tipus de projectil.» I aquesta frase, a

cavall entre les línies 54 i 55 del document, apareix mecanografiada, amb un cos de lletra ostentosa més gran que la resta del text i un interlineat també diferent; fins aleshores havia respectat una distància de 5 mil·límetres entre línia i línia, que en aquest punt canvia i fa que la frase en qüestió aparegui «asfixiada», com molt bé la descriu Lisa Rañé.

«És una evidència que aquest document es va fer amb dues màquines d'escriure diferents. Sí, sí, sí, sí, no n'hi ha cap dubte», afirma la Lisa amb insistència quan arribem a aquest punt del text. «La primera, que és la que es va utilitzar per escriure la major part de l'autòpsia, és una màquina de teclat manual, perquè s'hi aprecien molt bé els defectes i les marques que hi deixaven les tecles damunt el paper. I l'altra màquina...», i aleshores fa una pausa, s'alça les ulleres per examinar el document amb deteniment: «L'altra és una màquina amb unes traces molt definides. Fixa't bé en aquesta *a*, que queda lleugerament per sobre la *l* amb què forma la paraula *al*. Això és un defecte que la identifica i la diferencia de l'altra màquina.»

L'estudi d'aquesta frase afegida a l'autòpsia va constituir bona part de l'informe pericial que Rañé va fer per encàrrec de Sebastià Martínez i que aquest va entregar als magistrats del Tribunal Suprem. En les conclusions, la Lisa va escriure que tenia «sospites fonamentades» que la frase sobre els projectils havia estat «dactilografiada o mecanografiada amb una màquina d'escriure diferent de la que es va utilitzar a la resta del document i en un acte diferent». Va ampliar aquesta consideració assegurant que després d'analitzar i comparar el tipus de lletra «queda acreditat que la frase qüestionada no ha seguit la dinàmica i naturalitat de la resta del text». La pèrit cal·lígrafa deia moltes coses i molt in-

teressants, però n'apuntava una de fonamental: la sospita que aquest afegit sobre les característiques dels projectils que van matar Anguas s'hagués introduït en el document en un altre moment.

Però no siguem tan malpensats i imaginem-nos, per un instant, que durant l'acte de redactar aquell document als dos forenses els va passar per alt aquell fet i que el van voler afegir un cop ja havia estat firmat. La fórmula ortodoxa en la praxi judicial hauria estat afegir el que tècnicament es coneix com altressí, que consisteix en un apèndix a peu de document on s'hi poden fer constar altres circumstàncies no relatades anteriorment i que es torna a signar per donar validesa a allò que s'hi diu. No és correcte introduir una frase d'aquesta manera tan matussera en un document tan important com és una autòpsia. Però seguim imaginant i pensem que sí, que acabat de llegir el document un doctor va alertar que era necessari introduir aquesta frase i que van decidir fer un nyap i encaixonar-la dins el text original. Aleshores la lògica fa pensar que s'hauria fet servir la mateixa màquina d'escriure i no una altra. Si hagués sigut d'aquesta manera el tipus de lletra hauria estat el mateix i no un altre, amb un altre cos i tipografia, com així va ser.

Hi ha un penúltim element de dubte sobre l'aparició d'aquesta frase: ¿els doctors Sánchez Maldonado i Espinosa Muñoz tenien coneixements de balística suficients per atribuir els impactes al mateix tipus de projectil? I encara una última pregunta: ¿és lícit pensar que aquesta frase la va fer escriure algú amb coneixement sobre armament, com per exemple un agent de la policia?

Fos qui fos i on fos i com fos que va introduir aquesta expressió sobre les bales que van matar Francisco Anguas, fent-ho aconseguia estrènyer el cercle sobre Puig Antich.

Un sol tirador, una sola pistola, un sol tipus de projectil equivalia a un únic culpable. Cas tancat, condemna assegurada.

La feina de la pèrit cal·lígrafa no va acabar aquí. A l'últim paràgraf de l'autòpsia hi apareix una nova manipulació del document amb tres paraules modificades a mà, utilitzant un bolígraf blau. El text resultant, amb les modificacions introduïdes, hi diu que la ferida que el policia Anguas tenia a la panxa era per una bala que va seguir una direcció de dalt cap a baix —«de arriba a abajo» en l'original en castellà—, amb una trajectòria obliquament descendent. A la Lisa se li va demanar si podia determinar quan es van fer aquestes modificacions i qui les va fer. A la primera pregunta va concloure que era impossible conèixer l'edat de les tintes, per falta d'un laboratori adequat, i a la segona va dir que també era molt difícil establir si les havia introduït alguna de les persones que signaven a peu de pàgina.

La bona feina que va fer aquesta pèrit per encàrrec de Sebastià Martínez Ramos no va ser tinguda en compte pels magistrats del Tribunal Suprem, que tot i reconèixer que en l'autòpsia hi ha «irregularitats» i que «els afegits a mà i a màquina resulten evidents» van decidir donar per bo el document signat pels forenses Sánchez Maldonado i Espinosa, sense qüestionar-ne ni una coma. En valorar la pericial dactilogràfica, els tres magistrats que es van oposar a la revisió van dir que aquella era una prova «inútil», perquè ells mateixos estaven en condicions de valorar per si sols les modificacions introduïdes al document. Atorgant-se aquesta condició de pèrits, els membres del Suprem es van equiparar a l'actuació que en el seu dia va tenir el tribunal militar que va jutjar Puig Antich, que va rebutjar la prova pericial de balística argumentant que la condició de mili-

tars ja els facultava per pronunciar-se sobre el tema de la munició i les armes.

En la valoració de les irregularitats de l'autòpsia els magistrats del Suprem van ressaltar que el debat sobre l'origen de la frase on es feia referència al calibre dels projectils no tenia interès perquè aquesta expressió no tenia valor a com element de prova, ja que havia sigut redactada d'una manera que no assegurava res i que només conduïa al dubte: «Els tres projectils poden [...]». Basant-se en això van afirmar que aquella frase només podia ser observada com una possibilitat, una opinió de qui la va escriure i no un fet contrastat. Les suposicions en la justícia no serveixen de res i els tribunals es basen en fets comprovats; és per això que els magistrats del Suprem van afegir que aquella opinió s'havia de tenir en compte amb limitacions, perquè «no podia ser completada amb un altre informe de caràcter balístic».

Aquí hauria estat necessari afegir que durant el consell de guerra aquella autòpsia i aquella sorprenent frase sobre balística sí que va adquirir categoria de prova inqüestionable i inqüestionada, i que una de les evidències de la indefensió que va patir Salvador Puig Antich durant el procés judicial va ser l'obstinada negativa del jutge militar a la petició de la defensa de fer peritar les armes i la munició que es van utilitzar en el tiroteig. D'aquesta manera mai es va poder fer un informe que es pogués contraposar al contingut de la necròpsia.

Finalment, aquells magistrats del Tribunal Suprem van decidir que encara que es pogués determinar que l'autòpsia es va escriure amb dues màquines diferents això «no demostraria que no es fes amb coneixement dels metges forenses». I ho van dir així, utilitzant un temps verbal condicional, que denota manca de convenciment en allò que es

diu. Perquè hauria estat molt diferent afirmar de forma categòrica que el treball de Lisa Rañé «no demostra», perquè potser sí que demostra moltes coses.

I d'aquesta evidència no en va tenir cap dubte el magistrat del Suprem José Luis Calvo Cabello, un dels dos que van votar a favor de la revisió del cas Puig Antich, que va quedar convençut dels indicis de manipulació i irregularitats en l'autòpsia. En el vot particular que va escriure, i que es va adjuntar a la resolució, va considerar «rellevant» que «un cop feta la diligència de l'autòpsia s'hi va incorporar una opinió que no correspon fer als metges forenses i encara menys fonamentant-se en una observació merament visual, i que no té autor conegut». I a continuació aquest magistrat proclamava: «La meva opinió és que totes les irregularitats descrites semblen tenir la mateixa finalitat, la d'atribuir-li [a Puig Antich] els trets que van causar la mort del subinspector i impedir que es descobrís que aquest va rebre trets d'una altra o altres armes.»

La dissecció de l'autòpsia s'acaba aquí. Ara, si jo fos policia de la sinistra Brigada d'Investigació Social que dirigia Julián Gil Mesas, especialitzada a obtenir proves per vies poc legals i a amagar o emmascarar aquelles que podrien perjudicar la finalitat de la investigació, la participació de la pèrit Lisa Rañé en aquest llibre acabaria discretament al paràgraf anterior i optaria, amb la mateixa discreció, per deixar al fons d'un calaix això que ve a continuació. Però com que sóc periodista, i el meu compromís només pot ser el d'explicar la veritat dels fets tal com van passar, ara em toca reconèixer i explicar que aquella firma del mosso de l'adrogueria Betlem que semblava falsificada és, en realitat, la signatura autèntica.

Sebastià Martínez Ramos sospitava que la part final de la

declaració d'Antonio Fortes havia estat recreada per la policia, que hauria falsificat la firma del declarant amb la intenció d'aconseguir un testimoni més favorable als seus interessos. Però això no va anar així. «No es veuen signes de falsificació», em diu la Lisa després de mirar-se amb deteniment les dues fotografies ampliades que he portat al seu despatx, cada una amb una firma diferent, de la mida del pam de la meva mà.

A ull nu i comparant una i altra signatura s'hi aprecien diferències que poden fer creure que les va fer una persona diferent, però la pèrit ho té molt clar. «Una persona no fa mai la mateixa firma, però la grafia té un ADN que cal identificar, i en aquest cas hi ha coincidències en aquests caràcters identificatius.» Li demano que m'il·lustri una mica i m'ensenya que una evidència d'això és la distància entre el nom Antonio i l'inici del cognom Fortes, que en tots dos casos és la mateixa. Després em fa veure que en el nom d'Antonio la primera lletra *o* sempre és més gran que la segona, i que el punt de la *i* té la mateixa estructura en les dues firmes. I així em desgrana la signatura i em convenç que, almenys en aquell document, la policia no va manipular res.

Marxo del despatx i carrer Muntaner avall em convenço que acabo de conèixer una professional de cap a peus, una dona que exerceix amb excel·lència un ofici que moltes vegades és vist com una pràctica professional de segona fila, sense el reconeixement que es mereix. I passa massa sovint que és en aquelles persones que aparentment semblen més insignificants, o en aquells detalls que passen inadvertits, on hi ha la clau de volta de les coses. Només cal fixar-s'hi i trobar-la.

EL MISTERIÓS SENYOR VARELO

Entre les meves notes de treball hi tinc un paper amb l'encapçalament següent: «Tipus enigmàtics.» És una relació de noms que he descobert a través de la lectura minuciosa del sumari i que s'ha anat incrementant a mesura que passava pàgines i més pàgines. Són personatges amb una participació molt secundària en la història, extres que omplen el decorat de fons, però que a mi em sembla que poden convertir-se en testimonis de primer ordre si acabo localitzant-los i puc parlar amb ells. El primer nom en aquesta llista és el de Miguel Pinillos Robles, i immediatament a sota seu hi tinc l'anotació següent, amb un punt de cosa misteriosa: «sr Varelo?????»

El lector atent ja deu haver descobert que aquests dos personatges són els mossos del Servei Anatòmic i Forense de Barcelona que el doctor Sánchez Maldonado va citar en la seva declaració al consell de guerra com els que estaven presents a la comissaria del carrer Enric Granados en el moment de realitzar l'autòpsia. Tant m'havien cridat l'atenció aquests dos noms que una de les primeres coses que vaig intentar en començar el procés de documentació per escriure aquest llibre va ser esbrinar-ne la identitat. L'equació mental era molt lògica: si podia parlar amb dues persones que havien presenciat com es feia l'autòpsia del policia

Francisco Anguas potser no caldria ni anar a Granada a perseguir un forense moribund, ni mobilitzar cel i terra, metges i pèrits cal·lígrafs, per saber la veritat dels fets. Fins ara mai ningú s'havia fixat en aquests dos personatges, perquè amb bona lògica s'havia considerat prioritària l'explicació dels dos forenses que van signar el document. Però mort un, i coneguda després la mort de l'altre, la localització dels mossos adquiria finalment la categoria de cosa indispensable. I em vaig posar a treballar per alliberar la incògnita següent: els mossos Pinillos i *Varelo* eren, són, encara localitzables.

Les primeres operacions de recerca van ser decebedores, amb un resultat desconcertant. No aconseguia resoldre el problema. Però la insistència té premi, i finalment aquest Pinillos va resultar ser Miguel Pinillos Robles, el mateix que vaig localitzar al *Butlletí Oficial de l'Estat* corresponent al 24 d'abril de 1962. Aquell dia es va donar publicitat a una ordre del Ministeri de Justícia amb l'acord corresponent per nomenar-lo auxiliar de laboratori de l'Institut Anatòmic Forense de Barcelona. La pista era bona, i l'excitació periodística, evident. Però la recerca va acabar aquí, en una mena de coit professional interromput bruscament en no poder anar més enllà de la pàgina 5418 d'aquell BOE. I allò que aparentment havia de ser el més fàcil, trobar una adreça i un telèfon de contacte, va acabar resultant matèria impossible. Quan vaig parlar amb el forense Manuel Rodríguez Pazos li vaig preguntar tant per Pinillos com per *Varelo* i em va explicar que els recordava perfectament, però que després de tants anys no me'n podia donar senyes. Una altra font em va situar Pinillos a Vacarisses, al Vallès Occidental, i un tercer indicatiu apuntava al País Basc. Cap de les pistes va ser bona.

Aleshores vaig desistir de la recerca i vaig optar per desgranar tot el que havia arribat a saber sobre la peculiar realització de l'autòpsia, que és molt, amb l'ajuda de tots els testimonis aconseguits, que en són uns quants. Vaig decidir que el més convenient era deixar com a simples hipòtesis de treball allò que semblen evidències d'irregularitats en una prova pericial de màxima importància pel cas. Perquè jo només faig periodisme, i mai afirmo allò que no sé o que no puc demostrar.

Però el periodisme és també tornar sobre les coses una i altra vegada i tantes vegades com faci falta per deixar la veritat neta com una patena, llisa i lliure d'arestes. I vet aquí que aquest matí, en una conversa telefònica amb Sebastià Martínez Ramos per comentar com avançava la meva feina, m'ha preguntat si havia parat esment en la pàgina 24 de la resolució del Tribunal Suprem que va desestimar el seu recurs, on els magistrats citaven el duo Pinillos-Varelo. Li he explicat a l'advocat això dels *tipus enigmàtics* i que en aquest punt la meva recerca no ha progressat ni gens ni mica. Però la conversa m'ha activat una altra vegada, com si algú m'hagués pessigat l'orgull professional, i he decidit reprendre la investigació, ara centrant-me en l'altre personatge i amb un objectiu clar: poder treure la categoria de lletra cursiva i l'interrogant al senyor *Varelo*.

A vegades, les coses, si no les entens escrites del dret, te les has de mirar del revés. I així ho he fet, i finalment he trobat la resposta al problema, també al BOE, en un número de l'abril de 1966 on apareix el nomenament d'un mosso per a la sala de l'Institut Anatòmic Forense de Barcelona. Dues gestions més, dues trucades que fan diana al blanc, i una altra amb la qual deixo aquest missatge al contestador del mòbil d'en Sebastià: «Ja sé com es va fer l'autòpsia. He

trobat un testimoni presencial i ara mateix m'ho acaba d'explicar tot. És al·lucinant!»

En Sebastià no para mai quiet. Quan no és a París per un afer personal és a Sevilla amb un client del despatx, o al tren que el torna a Barcelona des de Madrid després d'haver passat per algun jutjat. Però sempre té un ull i una orella al telèfon, i sé que no trigarà a respondre a la meva trucada, delerós perquè li desxifri el contingut del missatge. Quan ho faci li explicaré que l'enigma *Varelo* és tan simple com que aquell mosso de sala d'autòpsia no es diu d'aquella manera. El més fàcil és pensar que la persona que va transcriure l'acta del consell de guerra va caçar el nom al vol i es va equivocar, i en va fer una transcripció errònia que havia dificultat la meva recerca. Quan em truqui en Sebastià li explicaré el següent: «És viu, l'he localitzat en un pis del carrer Lepant de Barcelona, té prop de vuitanta anys i m'ha explicat tot el que va veure i viure aquell dia. Però només hi ha un problema, i pel que fa a mi és bastant important, perquè quan li he dit que sóc periodista m'ha demanat expressament que no vol sortir enlloc. M'ha advertit que si publico el seu nom em denunciarà.»

Mai he traït una font. El periodisme és simplement allò que les fonts ens autoritzen a dir, però hi ha testimonis que un cop coneguts s'han d'escampar als quatre vents. Una declaració de tanta transcendència no pot quedar en un calaix d'un escriptori, i aquest és el cas de la història que m'acaba d'explicar el mosso de la sala d'autòpsia. Cal respectar la seva voluntat de mantenir-se en l'anonimat, però és indispensable publicar les seves paraules, m'hi sento moralment empès i professionalment obligat. I és per això que el mosso de sala de l'Anatòmic Forense serà per sempre més en aquest llibre el senyor *Varelo*. Utilitzo aquesta fórmula, que

és la mateixa que apareix en els papers que s'han fet públics sobre el cas, però a la vegada utilitzant-la el protegeixo, perquè aquesta manera d'anomenar-lo no s'assembla en res a la identitat real. Aquesta cautela professional no resta ni un gram a la importància cabdal del seu testimoni.

Gràcies al testimoni de *Varelo*, els espais en blanc i els dubtes sobre com es va procedir amb l'autòpsia queden esvaïts. Ja m'ho ensumava, em semblava que havia estat capaç de demostrar-ho de forma contundent, però ara sí, ara crec trobar-me ja en disposició d'elevat les sospites a categoria d'afirmació i dir que aquell document clau en el procediment és del tot irregular, rebutjable com a prova de càrrec en un procés judicial.

«L'autòpsia es va fer amb el cadàver dins d'una caixa de morts que vam posar damunt una taula de la comissaria», m'acaba d'explicar el senyor *Varelo*.

La tarda del 25 de setembre de 1973, tant ell com Miguel Pinillos van ser requerits perquè de forma urgentíssima es traslladessin a les dependències de la comissaria de policia del carrer Enric Granados. «Vam agafar l'instrumental que hi havia a l'Hospital Clínic i ens n'hi vam anar.» Per a l'examen forense el cos del policia va ser manipulat sempre dins de la caixa, situació que transporta a una imatge més pròpia d'una pel·lícula de terror —la d'algú remenant el cos d'un difunt dins el fèretre— que no a un acte mèdic dut a terme en condicions i amb plenes garanties. «Recordo que hi havia molta sang i l'havíem d'anar retirant amb un cubell i després la llençàvem.»

He deixat que m'expliqués algun detall més i aleshores li he fet la primera pregunta clau sobre el cas:

—Qui hi havia fent l'autòpsia?

—El doctor Sánchez Maldonado.

La resposta de *Varelo* ha estat clara i neta. Sense dubtar ni un moment del que m'estava dient. I jo li he repreguntat:

—Recorda el forense Rafael Espinosa?

—És clar que sí, vaig treballar molt amb ell.

—Hi era, aquell dia, a la comissaria fent l'autòpsia?

—No, no hi era.

No era necessari portar el meu interrogatori gaire més enllà per confirmar les meves sospites, però abans de penjar el telèfon encara li he plantejat aquesta última i definitiva pregunta:

—Recorda quants impactes de bala hi havia al cos del policia?

—Quatre o cinc.

—N'està segur, que hi havia més de tres impactes?

—Sí.

Definitiu. No calia preguntar res més. El testimoni d'aquest home és contundent i em permet donar resposta als interrogants que encara no havia pogut resoldre del tot sobre les irregularitats de la necròpsia, incògnites que persistien malgrat la contundència dels testimonis dels doctors Rodríguez Pazos, Munné, Latorre, Barjau i la pèrit Lisa Rañé. Les paraules de *Varelo* són la peça definitiva que permet donar coherència al trencaclosques. La seva declaració omple els espais en blanc de la història. Sobre la base del seu testimoni es pot afirmar que Rafael Espinosa va afegir, o li van fer afegir, la seva firma a l'autòpsia per donar cobertura legal a un document fruit d'una pràctica forense irregular, perquè qualsevol jutge rebutjaria una necròpsia feta per un sol metge.

Ara sí, sona el telèfon i és en Sebastià. Intento transmetre-li el contingut de la conversa amb el senyor *Varelo* el més fidelment possible de què sóc capaç. La seva resposta

és neta i clara: «Si aconsegueixes fer-lo parlar, el seu testimoni pot ser motiu suficient per aconseguir la reobertura del cas, definitivament!» I en escoltar-lo experimento una emoció especial, un sentiment d'íntima satisfacció i de ser molt a prop del final de la feina a què m'havia compromès.

És cert que aquest llibre es podria acabar aquí. I demà mateix en Sebastià podria tornar a picar la porta del Tribunal Suprem i comunicar-los: «Senyors, els porto un testimoni definitiu, una prova irrefutable de la conspiració contra Puig Antich i de la gran manipulació del procés judicial.» Però cal seguir treballant, perquè *Varelo* no és el punt i final d'aquesta història. No només tinc marcat l'objectiu del testimoni que m'espera a Terol, sinó que encara he de fer front a una llarga llista de noms, testimonis també tots ells, que m'han d'ajudar a desbrossar tanta mentida. Per sort hi ha altres persones que parlen, i ho fan encara amb una actitud de més valentia que el senyor *Varelo*, perquè no només expliquen el que van viure sinó que ho fan donant la cara, i el que diuen també serveix per desarborar altres proves de càrrec que es van esgrimir en el procés contra Salvador Puig Antich.

UNA DECLARACIÓ IMPOSSIBLE

Margarida Jansà no oblidarà mai el matí del 2 d'octubre de 1973. El té tan present i gravat en la memòria que recorda perfectament els detalls més insignificants d'aquell dia, també el cel de plom que cobria Barcelona i el *txirimi-ri* que hi queia, aquella pluja tan refinada, de cameta d'aranya, que et mulla quasi sense que te n'adonis. La Margarida era una de les infermeres destinades al servei d'Urgències de l'Hospital Clínic de Barcelona, que aleshores s'estructurava d'una manera diferent que l'actual. No només hi havia l'espai habilitat per atendre els malalts que arribaven a l'hospital perquè necessitaven un primer diagnòstic i atenció, sinó que també integrava diverses plantes d'un dels blocs de l'edifici, on els pacients quedaven ingressats en convallescència per poder fer-los el seguiment mèdic.

La infermera Jansà estava destinada a la cinquena planta de l'hospital, que aquells dies de tardor s'havia convertit en una extensió dels calabossos de la Prefectura de Policia de la Via Laietana, amb la presència constant d'homes uniformats als passadissos que custodiaven l'habitació número 22 i la persona que hi havia al seu interior, un jove afeblit i adolorit per les conseqüències d'una operació a la mandíbula, trencada per un impacte de bala. Un jove atemorit

que mantenien lligat als barrots del llit, subjectat amb manilles per una mà i un peu.

—Així, l'heu de tenir?

—Són ordres!

Aquest és el breu, eixut, desagradable diàleg que la Margarida va tenir amb l'agent que custodiava Salvador Puig Antich dins de l'habitació el primer dia que el va veure estatcat d'aquesta manera. La policia rebia i executava ordres i també en donava: «Porti la roba!», recorda aquesta infermera encara en actiu que li van dir aquell matí del 2 d'octubre. «Ho recordo com si hagués passat ahir mateix, aquestes coses no s'obliden mai», insisteix la infermera. L'estada de Puig Antich a l'hospital s'havia acabat. El dia abans havia passat per la sala d'operacions, on li havien posat uns arcs vestibulars per subjectar-li la mandíbula trencada. Aquell mateix dia 2 li havien tret els punts de sutura que tenia a l'espatlla esquerra i a la part posterior del cap, i com que havia suportat bé la intervenció se li va donar l'alta mèdica. El seu destí passava a ser una cel·la de la presó Model de Barcelona, i calia vestir-lo per fer el trasllat a la gran gàbia del carrer Entença.

«Vaig anar a buscar la roba amb què havia ingressat i me la vaig trobar tota rebregada dins d'una bossa d'escombraries de la qual ningú s'havia preocupat de treure-la. Quan la vaig desplegar vaig comprovar que estava tota bruta de sang», explica la Margarida. Feia una setmana que les pertinences d'en Salvador eren dins d'aquella bossa, i per tant la sang s'havia assecat i l'aparença era tètrica, deplorable. La Margarida va considerar que vestir aquell jove amb aquella roba era participar en el tracte denigrant que la policia li estava donant, i abans que l'agent li ordenés posar-la-hi va prendre la iniciativa, actuant amb valentia i decisió. «Vaig

pensar que no se'n podia anar d'aquella manera i vaig llençar tota la roba bruta, sense pensar-m'ho dues vegades. Aleshores vaig anar a buscar la religiosa que manava allà i em va donar una roba neta que en Salvador es va posar, tot i que no era la seva talla. Va marxar així, engiponat de qual-sevol manera. Però marxava net.»

Aquesta és l'última imatge que la infermera té d'en Salvador, a qui durant aquells dies va estar atenent, curant-li les ferides. No va ser l'única. Nativitat Viguera també en va tenir cura i, com la seva companya, recorda que aquells dies «hi havia molta policia a la cinquena planta». Totes dues coincideixen de forma clara a recordar que el pacient estava molt feble i perjudicat per les ferides i per la intervenció que li van fer a la boca. Totes dues coincideixen també sense el més mínim dubte a recordar un altre detall clau: «No podia parlar, com a molt articulava algun monosíl·lab: sí o no», assegura la Nativitat. «No recordo cap paraula seva, podia expressar-se molt poc; la comunicació durant tots aquells dies va ser no verbal», remata la Margarida.

I va ser en aquest estat, i en aquestes circumstàncies, que el 28 de setembre de 1973 el fiscal Alejandro del Toro, el comissari en cap Julián Gil Mesas i l'inspector Santiago Bogigas van presentar-se a l'hospital i es van tancar a l'habitació on era en Salvador. Quan en van sortir ho van fer portant sota el braç una declaració de quasi vuit folis. I la pregunta que cal fer-se ara és evident: si no podia parlar, com és que en Salvador va poder respondre a aquell interrogatori interminable que va començar a quarts de vuit del vespre i que a ritme de transcripció a màquina d'escriure es va haver d'allargar unes quantes hores?

Quan se'ls demana a les infermeres que es pronunciïn sobre aquest fet, les dues s'estranyen molt que això pogués

anar així, i insisteixen una i altra vegada que durant els set dies que va durar l'ingrés el pacient presentava un estat molt precari i que difícilment hauria pogut fer front a un interrogatori com el descrit en l'acta que va redactar Boci-gas, que va actuar com a secretari d'aquella diligència poli-cial.

«Tenia la cara inflamada», recorda la Nativitat. «Tenia la boca cosida i no podia ingerir el menjar com una persona normal, l'havíem d'alimentar amb líquids que ell xuclava amb una canyeta que li posàvem entre els llavis», detalla la Margarida Jansà. «Sempre era al llit. Dormia molt, es des-pertava i aleshores li fèiem les cures fent-li glopejar un pre-parat», insisteix la infermera Viguera. I encara una cosa més que demostra l'abatiment i la poca predisposició al discurs que aquells dies tenia el pacient Salvador Puig Antich: «El recordo espantat», rememora amb un punt de tristesa la Margarida Jansà. «Estava molt callat i espantat, molt espan-tat», certifica la Nativitat.

En Salvador va tenir dificultats de parla encara durant uns quants dies, i també quan ja era a la presó Model. D'això en va deixar testimoni una petita notícia publicada a *El Correo Catalán* el 20 d'octubre de 1973, sobre l'acta de reconstrucció del tiroteig que s'havia fet el dia anterior al portal del carrer Girona. A la nota, on es titlla d'atracadors els militants del MIL, s'hi descriu l'aspecte físic de Puig Antich de la manera següent: «Va poder apreciar-se a sim-ple vista que Puig Antich, *el Metge*, portava una pròtesi a la mandíbula, zona on va rebre un tret en ser reduït després de descarregar el carregador de la seva pistola sobre el poli-cia.»

El sorprenent interrogatori a l'Hospital Clínic va anar precedit d'un reconeixement mèdic que va signar el 27 de

setembre de 1973 el forense Luis Osorio Samaniego, per encàrrec del jutjat d'instrucció número 21 de Barcelona, que volia saber si el detingut ja estava en disposició de declarar davant la policia. La conclusió a què va arribar el forense va ser tan sorprenent com les presses del magistrat José Luis Bermúdez de la Fuente per autoritzar l'interrogatori a un jove encara convalescent de les conseqüències del tiroteig. Aquest metge va descriure que en Salvador presentava dues ferides per arma de foc: una a l'espatlla, amb una trajectòria d'entrada i sortida del projectil —«ferida amb sedal», va escriure—, i una altra a la part inferior del maxil·lar esquerre. També va deixar constància d'una contusió cerebral. Descrit aquest mapa dels horrors, el doctor afegia: «L'estat del ferit és satisfactori, i si bé les lesions necessiten continuar el curs hospitalari, no hi ha impediment físic ni psíquic per prestar declaració.» Rematava la feina subratllant: «La seva lucidesa mental és perfectament normal.» El metge va obviar que en Salvador tenia la mandíbula partida i que encara no se l'havia pogut operar.

El doctor Osorio és el mateix que nou anys més tard va tenir problemes amb la justícia per un fals testimoni en l'elaboració d'un peritatge sobre la salut mental d'Emilio Hidalgo Correa, un delinqüent habitual amb molts antecedents per tràfic de drogues. Osorio va ser l'encarregat de fer els peritatges sobre l'estat psíquic d'aquesta persona, i amb només quatre mesos de diferència va fer dos informes que s'assemblaven com un ou a una castanya. En el primer dibuixava Hidalgo com un home amb «un enteniment i una voluntat dins d'una aparent normalitat», i en el segon el descrivia com «un dèbil mental amb coeficient intel·lectual de 0,50». Per aquesta flagrant contradicció va ser acusat de fals testimoni, jutjat i condemnat a pagar una multa pel

jutjat d'instrucció número 1 de Barcelona. El forense va recórrer contra la sentència i l'Audiència de Barcelona el va acabar absolut, no pel fons ni per l'evident contradicció entre els informes sinó per la forma, ja que va considerar que el peritatge que va comptar per al judici contra Hidalgo va ser el segon i no el primer.

I va ser amb el salconduit mèdic emès per Luis Osorio que la comitiva policial es va plantar a l'habitació del Clínic on hi havia doblement emmanillat Salvador Puig Antich, amb el propòsit de sortir-ne amb una extensa i inculpatòria declaració. I van aconseguir el seu objectiu a bastament, i amb la benedicció del fiscal Del Toro, un jurista de prestigi que va fer carrera en el món judicial, però també un home que «sentia un gran respecte per les forces de l'ordre públic», segons va escriure d'ell el periodista Ferran Sales, un dels veterans dels passadissos judicials de Barcelona. La declaració va ser llarga i detallada i, segons es va fer constar a l'acta, el detingut va començar explicant la seva trajectòria com a estudiant, citant les escoles, els instituts i la universitat on va estar matriculat. A continuació va relatar la seva experiència com a administratiu en tres empreses de Barcelona i el seu pas per l'exèrcit; va fer el servei militar a una caserna de l'illa d'Eivissa. Va detallar que el seu ingrés al MIL es va produir l'octubre de 1972, de la mà d'Ignasi Solé Sugranyes, i a partir d'aquí va passar a donar noms de companys, circumstàncies dels atracaments, marques i calibres d'armaments i els botins aconseguits en els set «cops econòmics» —atracaments— on va reconèixer haver intervingut.

El relat és sorprenentment llarg, i és tan ben estructurat i tan prolix i precís en els detalls que només l'hauria pogut fer una persona en plenes condicions físiques, o algú que

tingués al costat l'arxiu dels MIL per poder consultar dates i adreces. La declaració continuava amb un episodi ocorregut el juliol del 1973, quan Puig Antich i Garriga i Paituví van deixar oblidada una bossa amb diners, una pistola i documentació en un futbolí d'un establiment de la plaça Gal·la Placídia de Barcelona. Tampoc es va deixar d'explicar les circumstàncies d'una reunió dels militants de l'organització a França, l'agost del 1973. Entre múltiples anades i vingudes a França, la declaració de Puig Antich també va deixar constància dels contactes amb un militant d'ETA o del suport que un dels membres de l'organització llibertària rebia per part d'un monjo de la comunitat benedictina de Sant Miquel de Cuixà.

És un text escrit en tercera persona: «El declarant manifesta, el que diu exposa...». Tot el document traspua un estil com si algú li hagués estat fent preguntes retòriques a Puig Antich sobre qüestions molt concretes i ell només hagués hagut de respondre amb afirmacions o negacions a una història preconstruïda per la policia, que aleshores ja disposava de molta informació sobre la curta però intensíssima activitat del MIL. De fet, no hauria fet falta que el detingut hagués explicat res de les seves aventures de clandestinitat, perquè aleshores els eficients agents de la Sisena Brigada d'Investigació Social ja ho sabien tot d'ell. De Puig Antich també n'havien aconseguit molta informació prèvia gràcies a l'escorcoll que van dur a terme en un dels pisos que havia ocupat de forma clandestina, un àtic del número 56 del carrer Sales i Ferrer, al capdamunt de tot d'un carrer de molt pendent del barri del Guinardó. Però vet aquí que el relat fa un gir quan arriba al final i s'endinsa en els fets concrets de la detenció i el tiroteig: aquest fragment està escrit d'una manera com si en aquell moment Puig Antich

hagués fet l'esforç de parlar per explicar la seva versió i el secretari s'hagués vist obligat a deixar constància d'allò que deia el detingut i no d'allò que la policia ja sabia que havia de manifestar.

En aquest moment l'estructura del text de la declaració passa a ser radicalment diferent. S'acaben les frases llargues i complexes i apareixen oracions amb una estructura mínima, entretallades, com si a la persona que les dictava li costés molt de parlar. I el més sorprenent: de cop i volta hi apareixen expressions en primera persona que no surten en cap altre lloc del document, com si s'hagués fet la transcripció literal de les manifestacions expressades pel detingut: «s'acosta la Policia i ens diuen que estiguem quiets» o «m'intenten emmanillar, amb cinturó perquè no portaven manilles [...], [...] m'agafen i queda —no hi diu “quedo”— subjectat entre dos policies», s'hi pot llegir de forma textual. Amb més o menys esforç per parlar, queda molt clar que en aquella declaració en Salvador no va reconèixer haver disparat a matar, com així va voler fer veure la policia. En un primer moment va dir que suposava que havia disparat, i tot seguit, segons es va recollir en l'acta de la declaració, va aclarir que sí que va disparar, però que «no sap on».

Una vegada més, davant un dels documents clau que va generar el procés apareixen dubtes sòlids, més que raonables, sobre les maneres utilitzades per la policia i la justícia per construir la veritat dels fets. Durant el judici en Salvador va insistir que aquell dia ell només va poder respondre a la policia amb moviments de cap i afirmacions i negacions monosil·làbiques, que és com es comunicava amb les infermeres, i per tant es desentenia d'allò que va quedar escrit en aquella declaració. És cert que Puig Antich va signar aquells papers amb el seu testimoni i que l'endemà, a la

mateixa habitació de l'hospital, es va ratificar davant el secretari judicial, que s'hi va desplaçar per notificar-li que quedava formalment processat. L'aparença de legalitat és absoluta i algú ho pot interpretar com un reconeixement de culpa d'un home en plenes condicions cognitives. Però encara és més cert que aquell jove malferit i atemorit no tenia cap altra opció que signar aquells papers. Estava acovardit, no només per tot el que havia passat, sinó per tot el que havia sentit i per la por que li transmetien aquells homes armats que l'havien detingut i el custodiaven.

Només arribar al Clínic, malferit, quan els policies van saber que el seu company Anguas era mort van començar a cridar, a fer esgarips de dolor i a escopir l'odi per la boca. «Van treure les pistoles allí al mig amb un clar ànim de venjança», recorda el doctor Pere Munné. El doctor Joaquim Latorre encara ho recorda amb més cruesa: «Van exigir que donéssim d'alta en Puig Antich i que ells arreglarien el tema fent-li fer una passejada per Montjuïc.» Un dels que va proferir aquests crits era Santiago Bocigas, que juntament amb Francisco Rodríguez Álvarez va ser l'encarregat de traslladar el policia mort fins a l'hospital. Bocigas, el mateix que després de la declaració li va allargar els papers amb l'acta perquè la signés. No, en Salvador no tenia cap altra possibilitat que signar-los si volia tenir una mínima possibilitat de sortir amb vida d'aquella ratera judicial.

9 MIL·LÍMETRES LLARG

El personatge clau d'aquesta tragèdia és un ésser inanimat però terrible, que esporugueix. Protagonista mut, silent, pesa poc més d'un quilo i esporàdicament torna a la vida de forma brusca i sincopada, a batzacs que atemoreixen. Respira, com un espasme, cada cop que l'índex es contrau damunt un gallet de llauna. Pren aire, agafa embranzida, i aleshores el martell percudeix la beina del cartutx, la pólvora explota dins l'armadura metàl·lica i, enmig de l'estrepit de la detonació, el projectil recorre els quinze centímetres del canó a la velocitat de 1.100 quilòmetres per hora. Surt rabent, i només és qüestió de mil·lèsimes de segons que impacti sobre l'objectiu. Després de fer blanc mor de nou, i calla fins al proper batzac.

En matèria d'armament sóc un perfecte ignorant. No en sé res, ni de pistoles ni de fusells, ni de la munició que unes i altres disparen. Expressament, mai n'he volgut saber res. Sentir-me a prop d'una arma de foc em neguiteja, experimento una estranya sensació d'inseguretat i d'inddefensió, de no tenir el control sobre una eina que ha estat pensada i parida per ferir. I també per matar. Però aquest llibre gira a l'entorn d'una d'aquestes eines de foc, de la qual diuen que en van sortir els trets que van matar un policia, i en aquest ofici d'explicar les coses és obligat saber de què es parla. És

per això que ara, entre els dits de la mà dreta, sostinc una pistola Astra 400 del calibre 9 mil·límetres llarg, un model idèntic al que portava Salvador Puig Antich el dia del tiroteig.

Observo la pistola i escolto amb atenció les explicacions d'en Santi, l'encarregat de l'armeria Ravell de Barcelona, que de bona gana i amb paciència ha acceptat donar-me una petita lliçó sobre el funcionament d'aquesta arma, ara de col·leccionista, que l'establiment té a la venda al preu de 650 euros. Li comento que em sembla una quantitat molt elevada, encara més en temps de crisi, i em diu que no, que aquest és el preu de mercat, i que si l'arma no tingués el canó inutilitzat encara costaria molt més, «uns 1.000 euros tranquil·lament». He arribat a l'armeria a primera hora del matí, poc després que obrissin, per aprofitar els moments de tranquil·litat i així poder-hi parlar amb calma. El local és tal com esperava que fos un establiment d'aquestes característiques. Antic, robust, barroc, recarregat d'articles. M'hi sento amb un punt d'incomoditat, no perquè el lloc no sigui acollidor i el tracte agradable, sinó perquè hi trepitjo amb la falta de destresa del neòfit, i això em genera inseguretat. De seguida li explico al Santi que no sóc un client normal, que no sóc allí per comprar cap pistola i que la meva visita a la botiga està motivada per les meves indagacions sobre el cas Puig Antich i les armes que s'hi van utilitzar. Li demano mil disculpes per la meva gran ignorància en la matèria, i ell amablement rebaixa el seu vocabulari d'expert armer al nivell de qui només ha disparat una carabina de perdigons en una parada de fira. I encara amb dificultats per fer blanc.

Damunt el taulell l'Astra sembla una eina lleugera, estilitzada, atractiva. De seguida venço les meves reserves i

noto com m'hi sento atret. El meu rebuig s'esvaeix i, sorprès, comprovo que és cert aquell magnetisme que diuen que exerceixen les armes de foc. El canó, allargassat i cilíndric, li dóna un aire d'esveltesa, i —a la vegada— l'empunyadura és ferma, robusta, i convida a agafar-la amb força i sostenir-la en l'aire. Quan ho faig, la mà se'm prolonga poderosament. En aquest moment em sembla entendre el perquè d'unes declaracions d'un exmilitant del MIL, Jordi Solé Sugranyes, en un documental rodat per la suïssa Marina Loher, on aquest antic camarada d'en Salvador relata l'admiració i l'atracció que sentien per aquestes eines de foc: «Les armes ens agradaven molt, molt!»

I per un instant recordo en Solé en aquella filmació que he visionat diverses vegades explicant que el MIL es va armar gràcies a les donacions que els van fer els maquis que havien abandonat la lluita armada i vivien exiliats a França: «Els vells tenien les armes enterrades i ens les van anar donant, però només metralletes i bombes de mà, perquè les pistoles se les guardaven per a ells.» En aquella pel·lícula a Jordi Solé se li posa cara de nen gran i entremaliat quan, amb un aire mig enjogassat, explica el següent: «Teníem les armes mitificades. Els altres grups en tenien però no els agradaven, no hi jugaven, però a nosaltres, sobretot pels francesos que hi havia al MIL, i que els agradaven molt, ens va agafar aquesta afició a jugar amb les armes. Sempre les teníem a les mans, i per això a algú o altre sempre se li escapava un tret. A mi em va passar una vegada que vaig foradar la porta del veí». I mentre sostinc l'Astra recordo el posat d'aquell home en aquella filmació, on apareix amb un punt de satisfacció per l'evocació nostàlgica de velles batalles d'armes, i també amb la llúissor de la malenconia brillant-li als ulls per aquells moments de joventut que ja no tornaran.

De cop i volta la força de la gravetat m'aparta de la divagació i em fa tornar a la realitat, perquè les armes no estan fetes d'aire i la que ara sostinc a l'armaria Ravell és un ferro, i poc després de tenir-lo alçat el pes del metall em comença a ser molest. Primer és quasi imperceptible, però després acaba fent-se notori, i m'adono que el maneig d'una eina d'aquestes característiques no només requereix destresa i entrenament previ, sinó també força al braç i determinació en el gest. Li pregunto a en Santi si té molt de retrocés per l'acció del tret i em comenta que es tracta de sostenir la pistola amb determinació i aplicar-hi la força necessària. És una arma semiautomàtica, això vol dir que cada bala que escup ho fa després que el dit hagi accionat el gallet. No dispara en forma de ràfega. «Has d'anar prement el gallet cada cop, i dispara pam, pam, pam...», m'explica en Santi fent una mínima pausa entre onomatopeia i onomatopeia per exemplificar que cada tret obliga a un gest amb la mà i el dit, i que una i altra detonació estan separades per un microespai temporal.

La meva improvisada classe en armament continua. En Santi em munta l'arma encaixant el carregador buit dins l'empunyadura, clec!, arrossegant enrere la part central del cilindre del canó i deixant-la anar de cop, clac!, i advertint-me que abans de prémer i disparar cal alliberar el fiador que bloqueja el gallet. Ho provo, no ho aconseguixo, em sento un manasses, un inútil, i experimento aquells nervis de l'adolescent que, insegur, afronta per primer cop el botó del desig en una noia. En Santi m'ha d'ajudar amb el fiador, que és una petita peça metàl·lica que es desplaça amb un moviment simple i primari, i quan finalment ja l'he alliberat ensopego amb un nou impediment. Per disparar, a la vegada que s'acciona el gallet, cal prémer fort amb

el tou de la mà una subtil peça metàl·lica que hi ha al llom de l'empunyadura, així es desbloqueja un segon sistema de seguretat de què disposa l'arma i que la converteix, diu en Santi, en una eina «molt segura».

Finalment estic en disposició d'exercitar el tret. Torno a alçar l'Astra, apunto cap a l'aparador que mira al carrer Diputació i mentre la sostinc amb força acarono el gallet de llau-na, un material que sembla de joguina en un objecte pensat per armar els homes que anaven a la guerra, i finalment pressiono: clic! Un clic quasi ridícul i decebedor, un clic que no és cap detonació sinó un soroll de baixíssima intensitat. No esperava altra cosa, però també és cert que m'havia imaginat un resultat més contundent en l'exercici de simular el tret. Evidentment, el carregador de l'arma era buit, i a més el canó de l'Astra que manipulo està inutilitzat amb un forat obert expressament en un dels laterals, i per tant l'únic resultat possible a la meva acció és aquesta mínima ressonància metàl·lica, res a veure amb l'estrèpit de la pólvora fent explosió i el xiulet de la bala sortint a tota velocitat.

Deixo l'arma damunt el taulell de fusta i, de nou amb tota la imperícia del món, intento alliberar el carregador que hi ha dins l'empunyadura. Finalment, i amb l'ajuda d'en Santi una vegada més, aconseguixo treure un cartutx metàl·lic, una carcassa rectangular estreta i allargassada, tan llarga com és el mànec de la pistola. La munició s'hi introdueix a pressió, fent contraure una molla metàl·lica que empeny una llengüeta també metàl·lica. «Hi caben vuit bales, oi?», i en Santi assenteix, una mica sorprès pel meu coneixement. «Al carregador de la pistola d'en Salvador Puig Antich la policia afirma que n'hi quedaven quatre, i que les quatre que faltaven són les que es van disparar aquell dia», li explico al meu improvisat mestre en armament.

Ara és ell que m'escolta i jo que argumento: «Quatre bales dins de la pistola més quatre beines de 9 mil·límetres recollides del terra de la porteria fan vuit bales. Tot quadrava per a la policia, sempre que fos cert que portava el carregador de l'arma ple fins dalt. Però això és impossible d'afirmar, perquè només ho sabia ell, en quines condicions havia carregat la pistola. A més, aquell dia li van intervenir dos carregadors més de l'Astra; en un hi portava vuit projectils i en l'altre només set. Per tant, en la pistola que va fer servir potser sí que n'hi havia vuit, de projectils, però també en podia portar set o menys. Com menys bales portés menys n'hi podien atribuir a ell; per tant, dir que portava el carregador fins dalt l'incriminava més i alliberava de sospita els policies.»

En Santi para atenció i jo continuo amb el meu discurs: «Van dir que les bales que van matar el policia Anguas eren del calibre 9 mil·límetres, i que l'única arma que disparava aquesta munició era la d'en Salvador. A més, a l'autòpsia es van encarregar de deixar-hi escrit que tots els impactes corresponien al mateix tipus de projectil. La teoria és molt lineal, molt simple, i condueix de dret a la identificació del culpable. Però hi ha un detall molt important: tot i l'evident confusió del tiroteig, el jutge mai va voler saber quin tipus d'armament portaven els policies i mai els el van intervenir. La incògnita continua avui per avui, i quan es va portar la petició de revisió del cas al Tribunal Suprem els magistrats encara van tenir la barra de preguntar si es tenia notícia de les pistoles utilitzades pels agents!»

Comprovo que he aconseguit despertar-li interès pel tema, i tot seguit li exposo la segona part del misteri de les bales i les pistoles: «Encara hi ha una cosa més greu: només van conservar els dos projectils que van tocar en Salvador,

perquè el metge de l'Hospital Clínic que els hi va treure va fer signar un rebut als policies als quals els va entregar. Però els casquets de les quatre bales que diuen que va disparar Puig Antich contra el policia Anguas van acabar desapareixent, tot i que hi ha un testimoni que les va recollir de terra per encàrrec de la mateixa policia. La lògica de qualsevol procés judicial fa pensar que una prova de càrrec d'aquestes característiques s'havia de conservar i posar-la a la disposició del jutge i les parts que intervenien en el litigi. Només hi ha una referència genèrica a la recollida d'unes beines del 9 llarg, però no s'especifica res més. En canvi, dins de la mateixa causa hi ha un document on la policia analitza fins al detall les restes d'una beina que van trobar en un cotxe que van conduir els del MIL en una de les seves múltiples accions, i on s'especifica inclús que al cul de bala hi ha la inscripció 3-S.F.M-39-JG», i li dono aquesta última dada després de repassar unes anotacions en un quadern que porto a sobre. Tot seguit continuo amb la meua argumentació: «Els diversos advocats que van actuar en la defensa van demanar una i altra vegada peritar les armes dels membres de la Brigada per saber si algun d'aquests també portava cartutxos de 9 mil·límetres, però no hi va haver manera, el jutge es va tancar en banda.»

Li explico que he anat a la seva botiga per poder conèixer de prop l'Astra, però també pensant que en un establiment que va començar a funcionar després de la Guerra Civil hi podré trobar alguna pista sobre el tipus d'armes que utilitzava la policia a Barcelona durant el franquisme. Aquest tipus d'establiment és un lloc freqüentat per caçadors i amants del tir, però també per policies de tots els cossos, i si aquí no poden ajudar-me no sé on podran fer-ho. Però em diu que ell no té aquesta informació i em remet a un

expert en la matèria, Juan Luis Calvó, vinculat professionalment durant molts anys al museu militar de Montjuïc, i m'ensenya la manera de posar-m'hi en contacte a través d'internet.

De seguida que aconseguixo seure davant un ordinador em poso en contacte amb Calvó. Li envio un correu exposant-li la meva feina i els meus dubtes i em contesta amb rapidesa i amabilitat. M'escriu amb una prestesa, i amb un estil que sembla sortit del dit indomable d'un operador de telègrafs, però també amb una concreció i pulcritud que denoten coneixement en la ciència armamentística: «Tinc vistes pistoles Star marcades com utilitzades per la Policia Armada o bé pel Cos General de Policia. En el llibre *Star Firemars*, de L. M. Antaris, llegeixo que els model Star S i SS, del calibre del 9 curt, es van subministrar al Cos General de Policia de 1940 a 1974, 13.747 en total, i a la Policia Armada de 1942 a 1978, 41.363 en total. Dedueixo que la Star model S devia ser la reglamentària de la policia, pistola que es va deixar de fabricar el 1968, i a partir d'aleshores es va començar a fer el model SS, una millora de l'anterior. L'any 1973 dedueixo que devien estar en servei exemplars dels dos models, però suposo que passava com a l'exèrcit, que els comandaments rarament feien servir armament reglamentari i estaven autoritzats a emprar el que més els venia de gust, que era de la seva propietat particular.»

Els meus ulls s'han aturat en l'expressió «calibre del 9 curt». El mateix calibre que portava en Salvador, amb la diferència de la llargada del projectil. I de nou ensopego amb la meva ignorància i m'assalta el dubte de saber si l'impacte d'una munició del 9 llarg deixa el mateix rastre que una del 9 curt. Si no hi ha cap diferència, aquesta és una evidència més que les bales que van impactar al cos d'Anguas també

haurien pogut sortir de la pistola d'un policia, ja que sembla un fet que el 9 mil·límetres era el calibre d'un tipus d'arma molt difosa entre els membres del Cos General de Policia, que aquell 1973 estava format per 8.950 efectius a tot Espanya.

I li faig una altra consulta per correu al meu assessor en balística i em torna a respondre amb agilitat i concreció: «El 9 mil·límetres llarg era el reglamentari de l'exèrcit, adoptat per la pistola Bergmann el 1905 i mantingut en les Campo-giro, Astra 1921 i les Star de la Guàrdia Civil, i a partir de 1946 per les Star de l'exèrcit. Fa poc temps el cartutx reglamentari ha passat a ser el 9 mil·límetres *parabellum*, a mig camí entre el 9 llarg i el 9 curt. No crec que es pugui distingir a simple vista si una ferida ha estat provocada per un 9 mil·límetres determinat. Seria diferent entre l'impacte d'un projectil de 9 mil·límetres i un altre de 45 ACP, per posar un exemple.»

Si a simple vista és impossible distingir aquest matís això fa pensar que és impossible que els forenses que van signar la controvertida autòpsia del cadàver d'Anguas, amb la frase «els tres trets poden correspondre al mateix tipus de projectil», poguessin determinar si les ferides les va provocar una arma que disparés el 9 llarg, com la que portava en Salvador, o una altra que disparés el 9 curt, com una dels milers de pistoles que aleshores tenia la policia. Heus aquí un nou element que dóna cos a pensar que la informació de balística la va incorporar a l'autòpsia una altra persona.

L'única manera de poder-se pronunciar amb coneixement de causa era examinant armes i beines, però unes i altres havien desaparegut, o potser eren en mans de qui no havien de ser. El mateix jutjat d'instrucció 21 que va començar a investigar el cas i que després el va traspassar a la

jurisdicció militar va emetre un escrit, el 30 de setembre de 1973, amb una relació dels objectes i documents que havia generat la causa, on reconeixia que part dels objectes «es troben en poder de la Prefectura Superior de Policia per ser enviats a la jurisdicció que els reclami».

Resoldre aquest trencaclosques balístic amb un punt de cosa casposa i castrense és clau per arribar a la veritat en el cas Puig Antich. El seu advocat, Francesc Condomines, n'era plenament conscient, i per això va insistir una i altra vegada durant el procediment judicial perquè se l'autoritzés a fer una pericial balística. L'advocat va proposar com a pèrit el capità de l'exèrcit Julio Linares Gala, amb un doble propòsit. En primer lloc pretenia establir «la posició de tots els possibles tiradors que intervenen en el succés i les trajectòries i distàncies dels possibles trets». En la seva petició el lletrat explicava que volia fer la pericial analitzant l'informe de l'autòpsia, la inspecció ocular que va fer el policia Perdiguero i les declaracions de tots els policies que van actuar —tots vol dir també la de l'inspector Timoteo Fernández Santórum, aquell que no havia estat present a la reconstrucció judicial dels fets tot i ser l'agent que havia disparat dues vegades sobre Puig Antich. En segon lloc, la pericial que havia de fer el capità Linares tenia el propòsit fonamental d'establir quines armes havien deixat casquets i «quines no». És a dir, l'advocat demanava tenir accés a les armes de tots els policies que van actuar. El jutge militar li va dir que no.

Sense rubor, el jutge va denegar la petició acollint-se a un argument de forma com és el fet que una pericial l'han de fer sempre dos tècnics, per si apareixen discrepàncies en el criteri i en la valoració de la prova, i com que l'advocat només en proposava un no es podia dur a terme. Condomi-

nes va presentar un recurs a aquesta decisió sol·licitant que fos el mateix jutge qui nomenés aquest segon pèrit, i no només no es va acceptar la seva sol·licitud sinó que el jutge va reblar el clau amb la següent argumentació: «La pericial balística sol·licitada pel defensor resulta totalment innecessària. S'ha d'eliminar aquesta prova per la mateixa composició del Tribunal sentenciador, ja que els seus membres són professionals de les armes.» Aquesta és una de les moltes proves que de forma sistemàtica i barroera van ser denegades a la defensa de Puig Antich, cosa que va lligar de mans i peus l'estratègia legal de l'advocat i va acorrallar el reu cap a una sentència que només podia ser condemnatòria, o que havia de ser condemnatòria de totes totes hagués disparat qui hagués disparat.

La batalla legal de Condomines per la prova balística no es va acabar amb el judici. En el recurs a la sentència on s'imposava la condemna a mort, el bon lletrat va estendre's en l'anàlisi de les moltes proves que no li havien deixat practicar, i en el tema de la balística posava en evidència la flagrant injustícia recordant un dels preceptes del reglament militar, on es proclama que «els membres del consell de guerra no poden ser a la vegada pèrits», i aleshores clamava per la situació d'indefensió de què havia sigut víctima el seu client. El Consell Suprem de Justícia, que va ser l'òrgan encarregat de fer veure que revisava la sentència del consell de guerra, va despatxar l'afer afirmant que «els fonaments per denegar la prova balística són evidents», i reblava l'argumentació: «No es pot suposar que els trets que van tocar el difunt senyor Anguas van poder ser efectuats per cap persona que no fos el processat.»

És una veritat incontestable que en la justícia no hi ha lloc per a les suposicions, però si això és cert encara ho és

més que aquell que redacta una sentència i uns fets provats ho ha de fer després d'haver transitat per una investigació neta i oberta a totes les parts en litigi, fonamentalment a aquella sobre la qual recau l'acusació, encara més si s'enfronta a una petició de pena de mort. Tot el que no sigui això és un linxament revestit de procés judicial.

EL CAS D'EL CASO

«El Metge, foll de ràbia assassina en veure's impotent davant un jove de la seva edat, estirat com estava boca enlaire, a terra, darrere la porteria, va fer anar una mà enrere, com si volgués buscar un punt de suport i aixecar-se. El que va fer fou, ràpidament, extreure l'arma de la cintura i començar a disparar a boca de canó, posant el canó de l'arma quasi sobre el cos d'aquell que l'havia dominat. Per la seva actuació es veu clarament que el bandoler no buscava una manera de poder fugir ferint el seu capturador, sinó que desitjava assassinar-lo. En un instant el va impactar amb cinc trets de bala: dos en una cuixa, dos al pit i un al ventre.»

Així explicava el setmanari de successos *El Caso* en la seva edició del 6 d'octubre de 1973 el moment culminant del tiroteig al portal del carrer Girona, 70. Al marge de l'adjectivació, carregada de sang i pólvora, i de la interpretació del gest i la intenció d'en Salvador atribuïnt-li un ànim venjatiu i homicida, és sorprenent, extremament sorprenent, que el periodista que va escriure aquell text oferís una versió de les lesions que tenia el cadàver d'Anguas absolutament allunyada del contingut de l'autòpsia (tres trets) i de la versió oficial de la policia (Puig Antich va disparar quatre vegades).

Però encara és més xocant que el contingut de la seva informació coincideixi al cent per cent amb allò que van veure

els metges del servei d'urgències de l'Hospital Clínic, no només pel nombre de trets —cinc— sinó també, i de forma mil·limètrica, per la ubicació d'aquests impactes en el cadàver. Aquell periodista hauria pogut parlar de trets, així de forma genèrica i amb tota ambigüitat. O hauria pogut millorar la informació i precisar que el cadàver va rebre l'impacte de cinc bales, però sense donar-ne més detalls. I encara més, hauria pogut afinar en el redactat i explicar que tres trets van anar al cos i dos van impactar a les cames. Però va anar molt més enllà i va oferir una descripció tan exacta dels impactes que només pot respondre al fet que algú amb ple coneixement del que havia passat el va informar de tots els detalls.

La primera vegada que vaig llegir aquest text no vaig poder evitar aturar-me en sec, aixecar el cap i exclamar un «hòstia!» sonor, sec, contundent. Una exclamació que dins meu després es va expandir com un eureka. Indiscutiblement, creia que estava davant una pista que permetia completar el trencaclosques d'aquest cas i demostrar que bales procedents de diverses pistoles van impactar en el cos de Francisco Anguas.

Aquest relat periodístic, localitzat per Sebastià Martínez Ramos el dia que es va capbussar en l'hemeroteca de la gegantina Biblioteca Nacional, a Madrid, suposa per si mateix un indicatiu sòlid i de primer nivell per evidenciar fins a quin punt es va alterar el contingut de les proves del cas Puig Antich, perquè la premsa deia allò que semblava amagar la policia en la seva versió oficial. Però la felicitat completa no existeix, i en aquest cas el document en qüestió planteja un problema bàsic per poder-li donar la categoria de prova: no va signat, no se sap qui va fer aquell article, i en conseqüència és impossible contrastar amb l'autor l'origen de la informació. Jo no he vist l'original, he treballat amb unes fotocòpies —reproduccions completes de la portada de la revista

amb la foto d'Anguas i el títol «Policia mort amb traïdoria durant la detenció d'uns atracadors» i reproduccions de les pàgines 12, 13, 14 i 15 d'aquella edició—, i en cap racó d'aquesta informació apareix el nom del seu autor.

Ni en la fotocòpia ni en l'original. M'ho confirma María Hernández Luengo, una de les responsables de la biblioteca central de la Universitat San Pablo CEU de Madrid, on es conserva tota la col·lecció d'*El Caso* excepte la de l'any 1976. Acudeixo a aquest arxiu perquè penso que potser en la meua còpia hi ha un defecte i la firma hi ha estat esborrada. Li consulto per correu electrònic el meu dubte i em respon, diligent, amb una trucada telefònica: «Tinc el volum davant meu i enlloc hi apareix la firma de l'autor, és molt estrany però és així.» Li demano que es fixi en la figura d'un home amb vestit gris, camisa i corbata, cabell fosc i arranat al clatell, clenxa marcada a l'esquerra, un quadern de notes sobresortint a la butxaca esquerra de l'americana, i que apareix en quatre fotografies del reportatge. «Jo crec que aquest senyor ha de ser l'autor de la informació, però a les fotocòpies que tinc no el puc identificar i tampoc n'apareix el nom als peus de foto», li comento. I amb la seva resposta no em pot ajudar gaire: «Sí, ja el veig. És aquest home que apareix parlant amb una dona amb un vestit clar i estampat», i jo l'interrompo: «Sí, era la portera de l'edifici», i ella conclou: «Em sap greu però definitivament no hi ha cap referència del seu nom.»

Qui és el responsable d'aquest text, doncs? D'on va treure la informació dels cinc trets i la seva ubicació en el cadàver? Va parlar amb un metge o amb un policia que va explicar més del que podia explicar? No hi ha dubte que els periodistes d'*El Caso* tenien molt bones fonts dins de les comissaries, ja que formaven part del mitjà de comunicació a qui el règim feixista havia permès més tolerància informativa en

aquest àmbit, i per tant l'interès a fer circular la informació era dels informadors, però també d'aquells policies que els explicaven les coses. Diuen que Franco pensava que mentre el populatxo s'entretingués i s'alimentés amb la sang de les tràgiques històries de mala vida no es preocuparia d'altres coses més importants, i per això calia donar peixet a *El Caso*.

Són tants els dubtes que em genera aquesta crònica, tantes les preguntes que tinc per fer al responsable d'aquell article, que tot i l'anonimat de l'autor m'he plantejat identificar-lo i localitzar-lo com un dels objectius irrenunciables. Fins aquest moment he obtingut el valuós testimoni del senyor *Varelo*, i espero poder-hi afegir la declaració del soldat que va treballar al Govern Militar de Barcelona, i que intueixo que encara ha de ser més reveladora. Si ara pogués demostrar, a través del periodista que va escriure aquesta crònica a *El Caso*, que la policia va oferir una versió oficial dels fets distorsionada, plena de falsedats i ajustada a allò que els interessava dir, i que la versió bona és la que explicaven de sota-mà als informadors de la seva màxima confiança, estic convençut que la suma d'aquests tres elements de prova seria motiu suficient per forçar la reobertura judicial del cas.

Ja sé que les fonts d'informació són sagrades en el nostre ofici, però necessito saber amb qui va parlar aquest meu col·lega del segle passat, i per tant és obligat que localitzi l'autor de l'article. Totes les persones amb qui he parlat situen Enrike Rubio com l'home clau de la redacció d'*El Caso* a Barcelona, però aquest polifacètic i hiperactiu periodista de successos va morir fa uns anys. A més a més, quan es va produir el cas Puig Antich ja no treballava per a aquest setmanari sinó per a la revista *Por Qué*, una publicació fundada i dirigida per ell mateix que arribava al quiosc cada setmana amb idèntica vocació d'explotar la sang i el fetge.

A dalt, en Salvador amb els seus germans grans: la Imma i en Joaquim; a baix, amb la seva tieta el dia del bateig de la seva germana petita Merçona el 1960. Fotos: família Puig Antich

la família Puig Antich al complet i en Salvador en una visita a Montserrat el 1963.
 fotos: família Puig Antich.

A dalt, en Salvador en una festa de disfresses, el 1966, amb amics de Palautordera, on els Puig Antich estiuejaven. A baix, amb un puro a la boca, el dia del casament de la seva germana Imma, el 1971. En el grup apareix també la seva germana Merçona i, davant d'aquesta i amb ulleres quadrades, en Xavier Garriga i Paituví. Fotos: família Puig Antich.

Acte de jura de bandera durant el servei militar a les Illes Balears el 1970. Foto: família Puig Antich.

40.80

ACTA DE REGISTRO.- / En Barcelona, siendo las cinco horas y — treinta minutos del día veintidos de julio del año mil novecientos setenta y tres, los funcionarios de la — Brigada de Investigación Criminal de la Jefatura Superior de Policía, Don Santiago Bocigas Vallejo, Don José Joaquín Chordá Las tra, Don Juan Manuel Salinero Garcia, Don José Luis Morales Blaz quez, Don José Manuel Viciano Rodriguez, Don Emilio Monge Ruiz, Don Luis Pablos Sánchez y Don Francisco Riquel Camacho, este último habilitado como Secretario para la práctica de la presente diligencia, se personaron en la calle Sales y Ferrer, número cin cuenta y seis y cincuenta y ocho, piso ático, a fin de proceder a la detención del llamado Salvador PUIG ANTICH y de cuantos individuos se encontraran en el lugar, por sospecharse muy fundada mente han tomado parte en una serie de atracos llevados a cabo — en diferentes entidades bancarias de la ciudad, así como en otras de Madrid, Valencia y Bellver de Cerdaña. — — — — —

A l'àtic de la casa situada al carrer Sales i Ferrer número 56 de Barcelona el MIL hi tenia un pis franc. Va ser escorcollat per la policia el 22 juliol de 1973, com recull l'acta que es va incorporar al sumari. Foto: Jordi Play.

El portal del número 70 del carrer Girona es troba situat entre el bar Funicular i el Betlem. En aquest últim establiment, la policia hi va introduir en Puig Antich, per la porta que es veu oberta, en un primer moment de la detenció. Després en van sortir i van entrar a la porteria, on es va produir el tiroteig definitiu del qual en van quedar diverses marques, una de les quals encara és visible al tercer esglaó de l'escala. Fotos: Jordi Play.

Sala de paqueteria de la presó Model on va ser executat Puig Antich el 2 de març de 1974. El garrot es va situar a la dreta de la imatge, al costat de la columna. Foto: Cristina Calderer.

Tomba de Salvador Puig Antich al cementiri de Montjuïc de Barcelona. Foto: Lluís Cruset.

«L'Enrique se'n va anar a la incompetència», em bromeja des de l'altre costat del telèfon un avi de noranta-tres anys que he localitzat al seu refugi de Salinas, a Astúries. És l'Eugenio Suárez, fundador i director durant molts anys d'*El Caso*, que em parla des de casa seva, on acaba d'arribar després de passar uns dies a l'hospital, afectat per una malaltia pulmonar. Del timbre de la seva veu, i del seu discurs compassat per un respirar ronc, pausat i cansat, dedueixo que és un home amb la salut molt atropellada, però a la vegada descobreixo que no ha perdut el nervi de periodista i que manté el cap net, la memòria clara i la seva ideologia d'home dur, de la qual no s'amaga, inalterada: «Jo encara sóc partidari de la pena de mort», em diu quan li comento que estic treballant en el cas Puig Antich.

«Quan ens va deixar l'Enrique vaig agafar un periodista d'Almeria que era molt bo i sigil·lós. Era en Mariano R. Box, que es va fer càrrec d'aquella espècie d'oficina que teníem a Barcelona. Ell tenia molt bons contactes i s'encarregava dels temes i de distribuir-los.» No és la primera font que m'apunta a Mariano R. Box com a possible autor de l'article, però malauradament cap de les persones que fins ara me n'ha parlat m'ha pogut ajudar en la meva recerca. «Ja fa molt temps que li vaig perdre la pista», em diu el vell periodista asturià. Tampoc en sap res Tomàs Sastre Rubio, que gestiona un arxiu i la memòria periodística del seu oncle Enrique. També hi ha deixat de tenir contacte Juan Rada, durant molts anys director d'*El Caso*: «Fa molt temps que ningú en sap res», em va respondre quan li vaig preguntar on podria trobar el seu company de redacció.

La pista d'aquest enigmàtic periodista, amb «nom de caixa» com bromeja Suárez, o amb nom d'arbut, ja que d'altres s'hi refereixen com a Boix, és bona, perquè seva va ser

la crònica apareguda el 9 de març de 1974 sobre l'execució de Puig Antich a la presó Model. El seu nom apareix al peu de la notícia, a la pàgina 7 d'aquella edició, i firma Mariano Box, amb l'afegitó «(Especial para *El Caso y Sábado Gráfico*)». Però aquell periodista potser ja fa anys que viu estirat dins una caixa, o potser va desaparèixer un dia rere un arbust i mai més en va tornar a sortir; el fet és que el personatge no apareix per enlloc. Definitivament, desisteixo de localitzar-lo i em conformo a llegir i analitzar aquell reportatge de quatre pàgines i a fregar-me els ulls en més d'una ocasió per allò que hi descobreixo.

Sigui qui sigui l'autor d'aquella crònica, és evident que aquell periodista escrivia al dictat i a satisfacció dels policies que l'informaven, encara més si li tocava parlar d'un tema amb connotacions polítiques com era la desarticulació del MIL. No era l'únic amb aquest capteniment professional. El to i l'estil emprat en l'article d'*El Caso* és molt similar als que Enrique Rubio va fer servir per parlar del cas Puig Antich en les cròniques que va signar a la revista *Por Qué* i també al diari *El Noticiero Universal*, on s'encarregava de la secció diària «El mundo de los sucesos». L'endemà del tiroteig, quan la resta de diaris informaven dels fets a través de la publicació íntegra de la nota que havia difós la Prefectura Superior de Policia, *El Noticiero* —conegut popularment com el *Ciero* i que tenia la redacció situada a poc més de tres-cents metres del lloc on van passar els fets— va ser l'únic rotatiu de la ciutat a qui la censura va permetre complementar la informació oficial amb una crònica que va signar Enrique Rubio.

En aquella notícia el periodista lloava la feina dels agents de policia i els exculpava de qualsevol responsabilitat ja que, segons va escriure, havien «organitzat un servei de forma meticulosa per no haver d'utilitzar les armes per l'evi-

dent risc de matar o ferir». En canvi, castigava l'actitud de Puig Antich i l'ús que va fer de la seva arma, de la qual va parlar amb els termes següents: «La pistola va bordar histèrica i assassina, com enfollida per la ràbia i curulla de sang, perquè era una arma entrenada en la violència i per a la violència.» Rubio també apel·lava al factor sensible i explicava el drama de la nòvia del policia mort, a qui havia vist plorar a l'Hospital Clínic al costat dels companys del sotsinspector. Als ulls i a la ploma de Rubio, en Salvador era un dimoni que acabava de convertir Anguas en un àngel, i acomiadava aquella crònica d'urgència, escrita de matinada sobre el teclat nerviós de la seva màquina d'escriure, assegurant que el policia «ja és allà dalt, al costat dels elegits».

El 13 de març de 1974, la revista que dirigia Rubio, *Por Qué*, donava l'última informació sobre el cas en explicar els detalls de l'execució de Puig Antich. Una de les fotografies que il·lustraven aquella crònica era d'un garrot com el que s'havia fet servir per trencar el coll d'en Salvador. Al costat, i per endolcir el tema, presentava aquell artefacte diabòlic com «el més humà» dels sistemes de matar persones.

Llegeixo això i ja en tinc prou de periodisme condescendent i periodistes de carrera brillant però també d'actitud servil, servents de la causa, professionals de la ploma que justificaven allò que era injustificable, fos quin fos el context en què tocava escriure. Un punt atordit, tanco el volum del setmanari, relligat per anys, i el gest provoca aquell so sec i apagat d'un plec gruixut de pàgines tancant-se de cop i volta, un so que amorteix la pols invisible però palpable que el pas dels anys ha dipositat entre pàgina i pàgina. M'alço amb els lligalls del *Por Qué*, *El Noticiero Universal* i l'*Hoja del Lunes* que he anat a consultar a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i els deixo al taulell, on una noia

pren nota de l'encàrrec que li faig perquè em fotocopiï unes quantes pàgines. La sala de consultes és un espai ampli i molt agradable, lluminós, situat sota teulada, al pis més alt de la Casa de l'Ardiaca, aquest edifici de la Barcelona medieval, reconvertit per dins en un arxiu modern, que es dreça en un dels seus costats sobre l'imponent pany de paret de la muralla romana de l'antiga Barcino.

Quan abandono la sala i començo a baixar cap a la planta baixa, en direcció al pati gòtic de l'entrada, m'adono que l'escala s'ha construït aprofitant l'obertura vertical que deixa l'espai interior d'una de les torres romanes. És una estructura cúbica imponent, que s'alça poderosa desafiant el pas dels segles. I en un moment em transporto a Barcino, aquella ciutat pretèrita pinyolada en un petit promontori sobre les aigües de la mar nostra. Aquells carrers on hi manaven els homes de toga romana, aquell món antic que era molt bèstia per a algunes coses i molt refinat per a unes altres, aquella civilització que havia domesticat l'aigua i que, a la vegada, havia sublimat l'espectacle repugnant de la mort i de les execucions públiques en amfiteatres davant milers i milers d'espectadors àvids de la sang aliena. Però també aquell món que va inventar i imposar el dret com a forma ordenada d'arreglar els conflictes entre persones.

I som romans, com ja ho érem aleshores, perquè ens agrada la sang, tant com la fruïen aleshores, però també som romans perquè quan es vessa és aleshores que traïem el gran llibre de la llei, ens posem en mans de la gent que vesteix toga, i demanem a jutges i magistrats que posin el pes del delictes i la càrrega de les proves a banda i banda de les balances de la justícia i, encara més, ens encomanem als advocats perquè vetllin que la pesada és correcta i equilibrada.

ES BUSCA ADVOCAT

«El tema estava agafant massa envergadura. Nosaltres tot sols no podíem fer-hi front, se'ns escapava de les mans i, a més, hi havíem de posar molts mitjans. La cosa anava de debò, hi havia la vida d'una persona en joc i fèiem l'impossible per salvar-lo, però vam tenir clar que allí on no hi arribàvem nosaltres hi havia d'arribar algú altre. Vam reunir la família Puig i els vam explicar que la nostra obligació era garantir la millor defensa per a en Salvador, i això passava per trobar algú altre que ajudés a visualitzar aquesta defensa.»

Ho explica Francesc Caminal, que recorda, carregat de nostàlgia, com un bon dia el seu amic Oriol Arau va deixar la feina d'oficial de notaria, va agafar el cotxe i se'n va anar a trobar-lo a la ciutat de Trieste, on treballava per a la firma d'assegurances italiana Generali, i el va convidar a embolicar-se en l'aventura d'obrir un bufet d'advocats al centre de Barcelona. Arau tenia dos anys més que Caminal. Tots dos es coneixien de feia anys, havien compartit estudis a la facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, però les primeres passes professionals els havien dut per camins diferents. Caminal s'ho va rumiar molt, perquè tenia una oferta de primer nivell de Generali per ocupar un destí a l'Amèrica Llatina. Però les circumstàncies de la vida el van obligar a replantejar-se l'itinerari vital. Va acceptar la pro-

posta del seu amic, i finalment el maig de 1973 el despatx col·lectiu d'Arau i Caminal obria les portes a un pis de la Gran Via de Barcelona, a tocar del carrer Bailèn. Tots dos formaven un bon duet que permetia que el bufet cobrés amb garanties un ampli espectre del món jurídic, perquè Caminal era un coneixedor del dret laboral i civil, mentre que Arau era un penalista de raça.

Carme Puig, germana d'en Salvador, va ser una de les primeres clientes d'aquell despatx. Els va requerir els serveis professionals perquè formava part d'un grup de joves infermeres en pràctiques que van voler reclamar contra la Creu Roja perquè les feien servir de mà d'obra a cost zero. I després va venir en Salvador. Amb Oriol Arau es van conèixer la tarda del 16 de juliol de 1973. Ho va detallar pocs anys després l'advocat, repassant l'agenda de cites del seu despatx, en una emotiva i exclusiva entrevista amb el periodista Xavier Vinader que es va publicar a la revista *Arreu*. El nexa entre advocat i client va ser la Carme, que va demanar ajuda a l'Oriol quan el seu germà va tenir un primer problema amb la justícia. Allò era un tema menor, que no implicava directament en Salvador, però d'aquell primer contacte en va néixer una relació de confiança, fins al punt que el jove anarquista li va confessar al lletrat que estava fortament implicat en una organització clandestina d'extrema esquerra, sense concretar-li quina, i li va demanar si estava disposat a defensar-lo en cas que un dia acabés tenint problemes de veritat amb la justícia.

A la mateixa agenda del despatx d'Arau hi va quedar anotada una cita que s'havia de produir la tarda del 25 de setembre del 1973, però la reunió no es va celebrar mai perquè aquell dia es va produir el tiroteig amb la policia i la detenció, i a partir d'aquell moment el que era un problema me-

nor va passar a ser una qüestió transcendental, de vida o mort. Durant els primers dies de la seva detenció en Salvador va estar indefens, a mercè del que en van voler fer la policia i les autoritats judicials. No va ser fins quatre dies després d'haver ingressat a la presó Model que va rebre la primera visita del lletrat. Aquella trobada es va produir el 6 d'octubre, i dos dies després Oriol Arau era designat oficialment advocat defensor. «Ell va tenir molt clar que volia com a advocats una gent que prenia partit i que estava compromesa en contra del franquisme. També tenia clar que volia uns advocats que no estiguessin vinculats a cap partit polític, i nosaltres complíem aquestes dues característiques. Crec que ell es va identificar molt amb nosaltres perquè ens veia com una prolongació de la seva família, se sentia bé amb la nostra manera de ser i de fer», rememora Francesc Caminal.

Oriol Arau ja no pot explicar la seva intervenció en el cas, fa molts anys que és mort. Però han quedat els seus documents, i en el món del dret i de la justícia els protagonistes parlen pels seus escrits. A través de la lectura d'aquests papers, per la manera d'argumentar i d'afrontar els reptes legals de cada cas, per com exposen i estructuren les seves motivacions, per la manera com es dirigeixen al tribunal o a la part contrària, es pot arribar a fer un retrat aproximat de la persona que hi ha darrere, no només de les seves aptituds professionals sinó també del caràcter i el tremp de l'ésser humà més enllà de la toga i de les lleis. En la voluminosa causa del cas Puig Antich hi ha fonamentalment un sol document de rellevància jurídica que porta la firma del que va ser el seu primer advocat. Està datat el 29 d'octubre de 1973, i és l'escrit que demana la revocació de la resolució de l'instructor militar que declarava el processament d'en Salvador per un delictes de terrorisme. És un document

dens, d'onze pàgines rubricades per la signatura de lletra arrodonida i sobreposada de Josep Oriol Arau.

Llegint aquell text es dibuixa a la perfecció un advocat amb molt de nas per descobrir el fons de la qüestió jurídica que calia afrontar, però també un lletrat encara novell, sobrat d'ímpetu i faltat encara del bagatge i del to que només donen els anys de vestir toga i l'experiència d'haver-les vist de tots colors a les sales de vistes. Aquell document és el d'un jove de vint-i-vuit anys que es moria de ganes de menjar-se el món. Àcid i sanguini en la seva prosa jurídica, Arau s'hi mostrava un punt temerari, irreverent amb les formes, fins al punt que en alguns passatges semblava més el discurs d'un polític que planta cara al seu adversari ideològic que no pas el document d'un advocat que s'adreça a un tribunal de justícia. De fet, Arau havia destacat en els seus anys d'universitari com un líder estudiantil sòlid, molt acostumat a la dialèctica i la confrontació d'idees, i aquell escrit traspuava aquesta manera de ser i, sobretot, delatava les seves ganes de plantar cara al sistema.

En l'àmbit estrictament jurídic, Arau sol·licitava que es deixés sense efecte el contingut dels tres folis escadussers amb què el jutge instructor va bastir aquella primera acusació formal contra Puig Antich. El jutge sostenia que el detingut estava implicat en una organització que tenia «com a finalitat i il·legal propòsit la destrucció de l'Estat actual i la implantació d'un Règim Comunista, utilitzant propaganda reveladora d'aquest propòsit i fent ús d'armes i explosius». Després de relatar els fets, que s'explicaven de la mateixa manera com els hi havia presentat la policia, l'instructor acabava decretant el processament i l'ingrés a presó incondicional del detingut.

Arau va respondre al jutge retraient-li la seva inconcreció i que no aportés cap prova concreta sobre l'existència i fun-

cionament dels MIL, i li criticava que utilitzés «continua-
des suposicions» per referir-s'hi. «No fa res més que parlar
d'un suposat ideari d'una organització que de la mateixa
manera només és suposada», va escriure el lletrat, que es va
atrevir a desafiar el jutge assegurant que aquella resolució
de processament no tenia «cap validesa», i ho argumentava
afirmant que hi havia molts defectes de fons i de forma.
«Etic veritablement perplex», va arribar a escriure.

El to altiu i desafiant d'aquell escrit, una estratègia arris-
cada que sobta encara més per la delicada situació en què es
trobava en Salvador, va arribar fins i tot a la ironia i a la ir-
reverència. Arau no es va voler mossegar la llengua, i és evi-
dent que en cap moment va buscar caure simpàtic a l'ins-
tructor. Per exemple, quan el jutge assegurava que el MIL
estava estructurat en un equip militar i un altre de legal, el
lletrat li va etzibar: «D'advocats, potser?» Oriol Arau va in-
sistir, una i altra vegada, en la falta de concreció dels argu-
ments del jutge, per exemple quan el magistrat va escriure
allò que el MIL perseguia la destrucció de «l'estat actual» i
la imposició del comunisme. I això és el que li va respondre
l'advocat: «L'Estat actual significa —penso— qualsevol es-
tat actual, i si la implantació d'un règim comunista vol dir
—i segueixo cavil·lant, amb la vènia— que l'Estat actual a
què es pot fer referència no té matís comunista, es podrien
enumerar tants i tants països amb els seus respectius estats
que haurien de ser destruïts que no acabariem mai.»

En un altre moment, quan el jutge instructor parlava de
les circumstàncies d'un dels atracaments a una entitat ban-
cària en què va participar Puig Antich i on els clients i els
empleats van ser amenaçats amb armes, Arau es reia oberta-
ment de la forma com estava redactat el text. Tant, que ell
mateix era conscient que estava entrant en un terreny deli-

cat: «Tanta confusió [la del jutge] és normal, dit amb tots els respectes i amb l'únic propòsit de demostrar la innocència del meu defensat, inclús es fa diferenciació entre persones i treballadors. Aquests últims no deuen entrar en la categoria habitual de persones.» A mesura que anava escrivint, l'advocat es va envalentir, i en analitzar la manera com el jutge explicava l'episodi del tiroteig es declarava «veritablement perplex pel fet que ni tan sols s'hi diu el nombre d'Inspectors del Cos General de Policia que van aparèixer en l'escena, ja que es fa servir l'adjectiu *diversos*, que, segons la nostra Reial Acadèmia, implica la necessitat de ser un nombre superior a dos i no imposa un límit màxim». I aleshores Arau deixava anar aquí l'última befa, carregada d'una subtil ironia: «Segons la resolució, el nombre d'inspectors podien ser cent o Mil.»

L'actitud d'enfotre-se'n no era un simple foc d'artifici. En aquell escrit hi havia també molta càrrega de profunditat, i amb els seus arguments feia diana en el moll de l'os jurídic de l'afer. Així, de seguida de fer la broma dels mil policies, l'advocat preguntava: «Sobre la base de què la resolució del Processament és tan precisa en alguns aspectes i té tanta imprecisió en uns altres?» Arau volia dir que el jutge només havia fet cas d'aquells elements de la investigació que permetien acusar Puig Antich i havia deixat de banda tots els indicis que permetien dubtar de la seva culpabilitat.

A partir d'aquell moment Arau entrava en el fons de la qüestió i ressaltava els aspectes que des d'aleshores passarien a ser els punts forts de la defensa legal d'en Salvador, alhora que començava a posar negre sobre blanc les irregularitats del procediment i la vulneració de garanties de què el seu client va ser víctima. El lletrat va insistir que la jurisdicció militar no era la competent per jutjar el cas, va denunciar

que la declaració a l'Hospital Clínic s'havia produït en unes circumstàncies «poc espontànies i creïbles», i va demanar per primera vegada que es fes una pericial balística de les municions i de tots els tiradors que van intervenir el dia dels fets.

Però els militars es van tapar les orelles davant la botzina-da del lletrat. Amb un menyspreu absolut, la petició d'Arau va ser ventilada amb un escrit de la fiscalia de trenta-cinc línies on defensava que el tema era, sense cap mena de dubte, competència del Codi Penal militar. La qüestió la va resoldre el capità general de la regió militar amb un altre escrit ínfim —vint-i-dues línies, només— que donava el tema per tancat i ordenava a l'instructor tirar endavant el procés. El 10 de novembre de 1973, el jutge contestava a Arau i decretava que la petició de la prova balística quedava desestimada per innecessària, i de la resta de proves i testimonis que havia sol·licitat l'advocat només acceptava reclamar el document certificat de l'autòpsia i identificar el nom dels metges que van intervenir a l'Hospital Clínic.

Els arguments de la raó, i també del sentiment, exposats per Arau van quedar trinxats pel fuet del jutge instructor, que el 21 de novembre declarava conclosa la seva investigació. Definitivament, el capità general de la IV Regió ordenava —el 23 de novembre— tirar endavant el calvari i fer avançar el procediment fins a l'estació del plenari, últim pas abans de convocar el consell de guerra. La creu on havia de ser clavat el presoner la va acabar de construir el fiscal el dia 26 d'aquell mes, quan va presentar el seu escrit de conclusions provisionals, que demanava dues penes de mort.

Aleshores va venir una sobtada labirintitis, que no és altra cosa que una inflamació molt molesta dels canals interiors de l'orella. Aquesta malaltia, i la recomanació del metge de fer repòs absolut al llit, és el que Oriol Arau va al·legar el 8 de

desembre de 1973 davant el jutge militar per presentar la seva renúncia com a advocat de Puig Antich. Era evident que la raó estava del costat d'Arau, però la tàctica de l'agressivitat no havia donat resultat positiu. No sempre la millor defensa és un bon atac, i calia enfocar el tema d'una manera diferent. Dos mesos després d'haver assumit el cas, l'advocat s'apartava de la primera línia de l'estratègia legal, però hi va continuar implicat ajudant el nou lletrat que va assumir la defensa i fent costat a en Salvador fins a l'últim moment. La seva implicació, i també la de Francesc Caminal, va anar molt més enllà del simple compromís professional. Tots dos van arribar a fer una petita gira per França i Itàlia, jugant-se la pell, on van fer tres xerrades exposant la situació límit del seu client, buscant fer rebombori en l'opinió pública de l'Europa democràtica. El seu periple no va passar desapercebut a la Brigada d'Investigació Social: tot just passar la frontera van ser identificats, i un cop a Barcelona Arau va rebre una citació de la policia i es va haver de presentar a la comissaria de Via Laietana; on se'l van quedar uns dies detingut. A més a més, el dia del consell de guerra tant Arau com Caminal van vestir la toga i van seure al lloc reservat als advocats de la defensa. I mentre Puig Antich va estar tancat a la presó Model l'Oriol, incansable, el va visitar fins a seixanta-tres vegades.

El compromís d'Arau i Caminal hi va ser sempre, però era necessari trobar un relleu en la direcció jurídica del cas, i es va fer amb el convenciment que només un advocat de prestigi i renom seria capaç de fer front a aquella situació i plantar cara al tribunal militar. La primera persona en qui es va pensar va ser Joaquín Ruiz-Giménez. Fill d'un ministre espanyol durant el regnat d'Alfons XIII i alcalde de la capital de l'Estat, Ruiz-Giménez també va arribar a ser ministre entre els anys 1951 i 1956. No va plegar, sinó que

Franco el va destituir perquè la seva política al capdavant del ministeri d'Educació Nacional l'havia portat a enfrontar-se obertament amb els sectors més conservadors del règim feixista, que el van fer responsable de la primera revol·ta d'universitaris després de la Guerra Civil.

Un cop fora del govern, aquell home de profundes conviccions democratacristianes no va abandonar el seu ideari aperturista i es va arrencar cada cop de forma més decidida al costat dels moviments opositors. Per exemple, es va manifestar en contra de la creació del Tribunal d'Ordre Públic, el TOP, una judicial creada expressament per reprimir els que feien front al franquisme. La seva gran contribució a la creació de consciència crítica va ser la fundació, el 1963, de la revista *Cuadernos para el Diálogo*, on van trobar refugi i mitjà d'expressió moltes veus dels sectors progressistes del país. Amb el pas dels anys, el 1982 aquest tarannà li va valdre ser elegit, a proposta del PSOE, primer Defensor del Poble de la democràcia. Més tard va ocupar la vicepresidència de l'Institut Internacional de Drets Humans.

És evident que el fitxatge de Ruiz-Giménez hauria estat un cop d'efecte important, que hauria descol·locat els militars, però va declinar l'oferiment. Ningú hi va insistir, no hi havia temps per perdre, i aleshores es van estudiar dos noms més, que tampoc van funcionar. La quarta opció va ser la definitiva. L'elegit, l'home que ho havia d'intentar tot per salvar la vida de Puig Antich va ser, finalment, Francesc d'Assís Condomines i Valls. L'energia i les ganes de brega d'Oriol Arau, advocat novell, impulsu, tot cor, quedaven aparcades. L'estratègia de fer servir el Codi Penal militar com a arma llancívola per obrir una esquerda al tribunal quedava substituïda per la manera de fer ortodoxa d'un veterani advocat acostumat a utilitzar la jurisprudència d'ariet per fer

caure els murs més infranquejables. «Va acceptar posar-se al capdavant del cas a canvi de res. El senyor Francesc Condomines va demostrar ser un home extraordinari que va tenir una altura i una talla humana enormes», recorda avui amb ganes de retre-li homenatge Francesc Caminal.

La incorporació de Condomines a la direcció de la defensa legal de l'acusat suposava també apartar Puig Antich de la imatge de jove radical i combatent antisistema, perquè el seu nou advocat era un personatge de primer nivell, un insigne ciutadà, un jurista distingit amb una trajectòria professional brillantíssima, de reconegudíssim prestigi entre la professió lletrada, respectat pels companys i pels fiscals, jutges i magistrats exercents a Barcelona. Si aquell revolucionari era defensat per un advocat d'aquella categoria potser és que no era una persona de conducta moral tan nefasta, com la policia havia escrit d'ell en un informe adreçat al jutjat. A més a més, com a pregoner de les festes de la Mercè o president d'honor de la prestigiosa Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, Condomines també era conegut i respectat més enllà de l'estricta àmbit professional. L'elecció de Condomines suposava d'entrada no ofendre el sistema, i això ja era molt, tot i que l'advocat tampoc era un home afí al règim feixista i que la seva dedicació a la compilació del dret civil català —un dels trets diferencials del país, tan important com ho puguin ser la llengua o la cultura— ben bé hauria pogut ser vista amb recels des de les altes instàncies d'aquell poder monolític.

En les balances, de calibratge sempre difícil, que es fan servir per valorar els personatges de llarga trajectòria pública en aquella època tan fosca del franquisme, caldria posar en un costat la traumàtica experiència viscuda per Condomines en les primeres esgarrapades del conflicte bèl·lic, l'estiu del

1936, quan va ser detingut per una patrulla d'anarquistes, homes armats i de sang calenta que el van fer pujar a un camió que enfilava la carretera de la Rabassada amb altres homes que duïen la sentència a mort escrita al rostre. El vehicle s'encaminava al lloc sinistre on molts barcelonins van ser afusellats de forma impune, però un amic, que coneixia aquells homes armats i hi tenia una certa ascendència, va aconseguir fer-lo baixar del camió i el va salvar d'una mort segura.

En el mateix costat de la balança algú dirà que cal tenir en compte que Condomines va ser triat a dit per l'administració franquista per dirigir el govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona, el 1951. Però de seguida s'ha de posar en valor el fet que va ser seva la proposta de referendar el nomenament a les urnes, i que va convocar les primeres eleccions democràtiques de la institució col·legial que es van celebrar després de la Guerra Civil. Els comicis es van fer el novembre de 1952, i Condomines es va imposar a un candidat de molt de renom, Joan Ventosa i Calvell, fundador de la Lliga, ministre de diversos governs d'Espanya i aliat dels interessos de Franco en el contenciós fraticida.

En el terreny estricte del dret, Condomines era, bàsicament, un gran civilista. El cas de Puig Antich va ser dels pocs afers penals que va portar, tot i que tenia una bona formació en aquest àmbit perquè havia exercit de jutge de primera instància a Barcelona —plaça que va guanyar el 1924 com a número u de la seva promoció— i també de fiscal, a Tarragona, on només s'hi va estar un any. El lletrat, que quan va assumir la direcció del cas ja superava la setantena, va rumiar-se molt si li convenia ficar-se en l'embolic professional d'un consell de guerra. Al seu mateix despatx la qüestió va ser molt debatuda, perquè hi havia qui no tenia clar això d'endinsar-se en un cas que comportaria una

tensió extrema, però finalment la intervenció directa del que aleshores era el degà dels advocats barcelonins, Ignasi de Gispert, pare de l'actual presidenta del Parlament de Catalunya, Núria de Gispert, va acabar per vèncer la resistència de Condomines. I, ironies del destí, l'advocat va acabar fent-se càrrec de la defensa d'un jove que se sentia hereu de l'ideari d'aquells revolucionaris que el 1936 van estar a punt de passar-lo a ell per les armes, sense judici, ni dret a defensa, ni històries. Dos trets i a la cuneta.

Així va ser com el 8 de desembre de 1973, el mateix dia que Arau presentava formalment la renúncia, Francesc Condomines complia els tràmits per ser designat advocat de Salvador Puig Antich. Només va tenir un mes per preparar el judici, i tres per intentar evitar l'inevitable, i amb el seu equip va començar a treballar infatigablement, en una cursa contra el rellotge. Jesús Condomines, advocat i fill de Francesc Condomines, recorda la intensitat d'aquells dies d'hivern de finals de 1973 i principis de 1974, i recorda també que van treballar sota una gran pressió, sentint-se observats. «Estic del tot convençut que vam tenir el telèfon del despatx intervingut», explica. Recorda que quan despenjava l'auricular se sentia una fressa sospitosa, i afegeix que en aquelles condicions eren conscients que ni el millor dels advocats hauria pogut evitar una condemna a en Salvador.

El repte professional era d'una complexitat extrema, però sí que hi havia una feble esperança, i el convenciment de bon advocat que amb la llei es pot fer molt de camí i que es trobaria una escletxa legal que permetria evitar el mal major, i es van concentrar en aquest propòsit. «Calia treure aquell home de la pena de mort», explica Jesús Condomines. Així de simple, així de difícil.

EL MIL NO EXISTEIX

L'estratègia legal que Francesc Condomines va decidir posar en marxa per intentar salvar Salvador Puig Antich del garrot passava per despolititzar l'afer negant l'existència del Moviment Ibèric d'Alliberament (MIL). El raonament jurídic era molt simple: la jurisprudència deia que per condemnar una persona pel delicte de terrorisme era necessari provar la pertinença de l'acusat a una organització en el marc de la qual hagués dut a terme l'activitat delictiva, i és per això que l'advocat es va marcar el propòsit de demostrar que el MIL no existia com a tal organització.

Amb aquesta estratègia pretenia fer evident que un home o un grup d'homes que participaven en l'atracament d'un banc sense formar part de cap entramat polític eren només una simple banda d'atracadors, que la seva activitat era una qüestió de delinqüència comuna i que el seu enjudiciament havia de quedar fora de la jurisdicció militar. De la mateixa manera, a un home armat que es veia implicat en un tiroteig amb la policia sense haver fet res per forçar aquell encontre tampoc se'l podia tractar de terrorista, perquè no havia actuat amb la premeditació que el supòsit jurídic demana perquè es pugui donar aquest tractament penal. Si aconseguia desvincular Puig Antich de la consideració de terrorista podia rescatar-lo de les mans dels jutges militars, i

així allunyava quasi de forma definitiva la possibilitat d'una condemna a mort. Aquest era el propòsit de la defensa.

D'acord amb aquest estratagema, Condomines va presentar el seu escrit de conclusions definitives, datat el 8 de gener de 1974, on afirmava el següent: «Aquesta defensa nega l'existència del grup de què es parla (MIL), sobre el qual no es coneix cap dada, tot el que se'n diu deriva de manifestacions contingudes en informes policials, sense cap prova de caràcter objectiu que expliqui, detalli o suposi l'existència d'aquesta organització. En cap moment es parla de la seu d'aquesta organització, ni de cap acte constitutiu, ni dels seus recursos, ni dels seus objectius. Tampoc es determina qui són els membres que la componen, ni els càrrecs o funcions que poden exercir-hi, com tampoc la seva organització, àmbit d'actuació, o qualsevol altra dada que pugui permetre afirmar la seva existència.»

L'argument no era nou. En el primer escrit que Condomines va dirigir al jutge instructor, només tres dies després d'assumir la defensa, ja va plantejar aquesta qüestió: «Cal distingir el delicte de terrorisme militar del terrorisme sancionat al Codi Penal comú. I resulta evident que quan l'acte terrorista es realitza de manera individual o per grups que no estan ni organitzats ni establerts, caldrà sancionar-lo d'acord amb l'últim cos legal citat.» A més a més, l'advocat repassava la llei i assegurava que «la Jurisdicció Militar és competent quan és necessària la intervenció de l'Exèrcit per sufocar el terrorisme», i en el cas del MIL era públic i notori que n'hi va haver prou amb quatre policies i la mala traça d'aquells joves revolucionaris, que anaven a robar bancs amb un cotxe que havien llogat ensenyant el carnet d'identitat, per posar fi a la seva activitat. Dit així, Condomines enllaçava amb la tesi ja manifestada en el seu

dia per Oriol Arau que el MIL només era una «suposada organització».

De forma sorprenent, en aquell argumentari de la defensa no s'hi va incloure un fet objectiu, i constatable, que hauria permès reafirmar la tesi de la negació dels MIL. I és una qüestió tan simple com que quan Salvador Puig Antich va ser detingut l'organització ja feia un mes que s'havia dissolt, havia deixat d'existir. Per tant ningú, amb la llei a la mà, podia dir que en Salvador havia disparat contra el policia Anguas en el marc d'una acció premeditada i planejada per una estructura militar clandestina, com acostuma a passar en un atemptat terrorista, perquè el grup del qual havia format part ja no existia. Aquesta és la prova escrita que acredita la dissolució d'aquell moviment llibertari:

«Parlar d'acció armada i de preparació de la insurrecció és el mateix. Avui no és vàlid parlar d'organització politicomilitar; aquestes organitzacions formen part del racket polític. Per això el MIL s'autodissol com a organització politicomilitar i els membres es disposen a assumir la profundització comunista del moviment social».

Aquesta és la principal conclusió a què van arribar els membres del Moviment Internacional d'Alliberament en el congrés que van celebrar a la ciutat de Tolosa l'agost de 1973, i que va recollir l'historiador Antonio Téllez en el seu llibre *El MIL i Puig Antich*. Per tant, és una evidència que quan es va produir el tiroteig, el setembre d'aquell mateix any, en Salvador ja no formava part de cap moviment polític, ni millor ni pitjor organitzat.

D'aquella històrica trobada a la capital del Llenguadoc en va sortir un document d'anàlisi de la trajectòria del MIL i del seu encaix en el panorama polític del moment. Les fortes tensions que vivien els integrants d'aquell moviment

inconformista, revolucionari per definició, anti-tot —que volia dir també contra la seva mateixa raó de ser—, ple de contradiccions amb l'entorn ideològic on es movia, queden reflectides en aquell text, on es fa evident que l'enemic dels militants del MIL era qualsevol forma d'organització del sistema, fos quina fos la seva ideologia. En aquest sentit, el document té una postdata on s'hi llegeix:

«[...] l'organització, la política, el militantisme, el moralisme, els màrtirs, les sigles, la nostra pròpia etiqueta, han passat al vell món. Així doncs, cada individu assumirà —com queda dit— les seves responsabilitats personals en la lluita revolucionària. No hi ha individus que s'autodissol·len, és l'organització politicomilitar MIL qui s'autodissol·la: és el pas a la història el que ens fa deixar definitivament la prehistòria de la lluita armada».

Que de tot plegat no se'n digués res durant el procés judicial és encara més sorprenent si tenim en compte el que explica Jesús Condomines amb relació a aquest fet: «Això no ho vam arribar a saber mai, ningú ens ho va dir.» El fill de Francesc Condomines ho relata, encara avui, amb un aire de decepció professional, i ho comenta com si volgués dir que la seva feina no només es va veure dificultada per l'estratègia de les autoritats judicials militars. No cal que ho digui ell, el periodista Joaquim Hospital ja ho va escriure fa molts anys a *La Vanguardia* amb motiu d'un article on feia un repàs de la trajectòria professional de Francesc Condomines. «Puig Antich no volia defensar-se, no col·laborava amb els esforços del seu advocat», va assegurar aquest periodista, que va ser present a la sessió del consell de guerra. Aquell dia, i responent a les primeres preguntes que li va plantejar el fiscal, en Salvador va reconèixer sense vacil·lacions que militava al MIL des de l'octubre de 1972 —mi-

litància que no va arribar a durar ni un any!— i va proclamar que la seva ideologia es movia a cavall de l'anarquisme i el comunisme. Aquella declaració va dignificar aquell jove, pel seu compromís i la seva coherència amb les pròpies idees, però a la vegada el va acostar una mica més a la pena capital, per a desesperació del seu advocat. «No hi ha dubte que en Salvador defensava la violència com a mètode, moltes vegades m'havia fet pensar en Buenaventura Durruti», reflexiona Jesús Condomines.

És evident que l'estratagema legal de la defensa va topar amb l'idealisme a ultrança de Puig Antich i la seva adhesió incondicional al moviment llibertari, així com amb la politització del seu entorn. Francesc Condomines tenia clar que l'única manera de sortir del pou era dur a terme una defensa estrictament jurídica. El veterà lletrat havia pactat amb Arau i Caminal que el seu estratagema es basaria en una defensa merament tècnica, però en canvi hi havia qui es va entossudir a fer una defensa política, fins a les últimes conseqüències. I optar per aquesta segona via l'any 1974 era quasi un suïcidi, perquè l'única política que acceptava el règim era la seva, l'únic moviment que tolerava era el *Movimento Nacional*, i l'únic isme que es permetia venerar era el franquisme, que durant quaranta llargs anys va rimar sempre amb feixisme.

Però Condomines va continuar lluitant contra tots els entrebancs que es va trobar al llarg del procés, i amb la creença que la via a seguir era la del món del dret. «Fins a l'últim moment va tenir l'esperança de poder-lo salvar», recorda el seu fill. I des d'un punt de vista jurídic aquest últim moment va ser el recurs contra la sentència del consell de guerra que va presentar davant el Consell Suprem de Justícia Militar, instància judicial amb seu a Madrid que

era l'encarregada de revisar les resolucions dels tribunals territorials o de províncies, per ajustar-ho al llenguatge de l'època. En aquell recurs l'advocat va argumentar que s'havien vulnerat totes les formes que han de guiar un bon procediment judicial, perquè allò que havia jutjat el consell de guerra era competència de la justícia civil i no de la militar. En aquest sentit, va insistir una vegada més en la negació de l'existència del MIL argumentant que a la sentència no hi apareixia «cap dada que permeti concloure l'existència permanent i estable d'una organització».

El lletrat també es va queixar amargament de la indefensió del seu client per totes les proves que se li havien denegat i va demanar que s'apliqués l'article 801 del Codi de Justícia Militar, que permetia fer marxa enrere en un procediment fins a anul·lar les actuacions si es detectava un error essencial o nous fets de prova transcendents que modificaven el resultat del procés.

En analitzar la literalitat de la sentència l'advocat advertia que s'havia fet una valoració equivocada de les proves, i va rebatre amb contundència l'argument que assegurava que Puig Antich anava armat perquè tenia el propòsit d'atemptar contra la policia. «Que portés pistoles a sobre només pot ser considerat un delicte de tinença il·lícita d'armes», va advertir el lletrat, que assegurava que el tribunal havia anat massa lluny en interpretar que el processat actuava mogut per una clara intenció homicida. Condomines va negar reiteradament que l'acció de Puig Antich es pogués considerar un acte d'atemptat assegurant que si va disparar ho va fer com a reacció mecànica. «No tenia ànim de matar, sinó d'escapar-se, fugir, evitar la detenció», va concloure.

L'advocat denunciava que la sentència havia obviat un aspecte transcendental dels fets ocorreguts, perquè no deia

res dels cops de culata que de forma reiterada va rebre Puig Antich en el moment de ser detingut. I ignorant-ho emascarava la realitat dels fets, en presentar un home amb plenes facultats per desenfundar i empunyar la seva arma, quan l'advocat entenia que l'estat del seu client era d'absoluta confusió a causa de les agressions rebudes. Reconèixer els cops hauria suposat reconèixer una alteració de l'estat d'en Salvador en el moment dels fets, i per tant el tribunal hauria d'haver tingut en compte l'aplicació d'algun atenuant de la responsabilitat. Francesc Condomines tampoc es va poder estar de denunciar la incongruència d'aquella sentència quan assegurava que «el detingut» havia «disparat», i recordava que una afirmació d'aquelles característiques, a més de ser una gran absurditat, era del tot impossible, «perquè els detinguts no poden disparar».

La contundència del recurs presentat per Condomines, un treball jurídic excel·lent, no va poder ser rebatuda amb arguments sòlids pels jutges del Consell Suprem de Justícia Militar, que malgrat tot van confirmar la sentència en tots els punts. Van vèncer però no van convèncer, perquè no pot convèncer aquell que en una sentència que confirma una condemna a mort comet la frivolitat de dir que els fets provats ho són, entre altres coses. perquè «coincideixen les declaracions dels sis agents», quan en aquell procediment només havien declarat cinc policies, perquè el sisè, Francisco Anguas Barragán, era el que havia mort.

Sembla increïble però ho van escriure així. Aquesta greu errada formal demostra fins a quin punt els era igual si la cosa havia anat d'una manera o d'una altra, mentre el procés acabés com havia d'acabar. Només interessava assegurar la condemna, i si era necessari es feia ressuscitar un mort per condemnar un viu. Aquesta va ser l'última i flagrant ir-

regularitat del procediment. I aquells jutges del Consell Suprem encara van tenir la santíssima barra d'escriure que la sentència del consell de guerra suposava una «fidel i cabal narració dels fets que havien ocorregut».

Jesús Condomines ha fet de l'inevitable pas dels anys el millor antídoto per oblidar la sotragada que va suposar la seva implicació en aquell cas, i és evident que fer l'exercici de córrer l'espessa cortina del passat i traslladar-se a aquells temps i a aquella experiència traumàtica l'incomoda. «El meu pare va quedar molt afectat per l'execució. Pel que fa a mi, després d'aquell judici no vaig voler intervenir en cap altre afer de l'àmbit penal», explica. No només ho van passar molt malament ells dos. «Quan vam sortir de la Model el matí del 2 de març vaig acompanyar l'Oriol a casa seva i allí es va enfonsar. Estava destrossat, mai he vist una persona en l'estat d'abatiment moral en què el vaig veure a ell aquell dia. Dono fe que tots vam fer l'impossible per salvar-lo, sense importar-nos el que ens pogués passar a nosaltres», explica Francesc Caminal.

Després de l'execució, Oriol Arau i Francesc Caminal es van sentir tan derrotats que només van poder mantenir el despatx obert uns mesos. El van acabar tancant, arruïnats, el 31 de desembre d'aquell mateix any de 1974, i van optar per prosseguir l'aventura professional per separat. Arau es va consolidar com un advocat penalista respectat pels companys, mentre que Caminal va anar abandonant els temes penals, i uns anys més tard la seva implicació política com a militant de Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) el va portar a ocupar diversos càrrecs de representació pública per designació del partit. A Oriol Arau la vida no el va voler tractar gens bé i va acabar morint molt jove, als quaranta-cinc anys.

Després de tant de temps, Jesús Condomines encara té molt clar que al final del procés judicial el nucli de l'afer que es va portar al debat no es va poder resoldre, i en conseqüència aquella sentència no va ser ajustada a dret, perquè es va redactar amb el dubte més que raonable sobre la culpabilitat del reu. «Encara avui no sabem qui va disparar dins d'aquella porteria», diu, mentre lamenta que el tribunal militar els va impedir plantejar una batalla legal en igualtat de condicions amb l'acusació. Ni tan sols un examen psiquiàtric de l'acusat els van deixar fer, perquè si el mataven per terrorista almenys potser l'haurien pogut salvar —que d'això es tractava— fent-lo passar per boig.

EL BOIG QUE NO HO ERA

«Encara que jo faci un informe pericial afirmant que en Salvador està boig no servirà de res. Igualment el mataran.» Amb aquestes paraules es va acabar, ara fa quaranta anys, l'entrevista entre la psiquiatra Roser Pérez Simó i l'advocat Oriol Arau, que la va anar a veure al seu despatx professional. La defensa va considerar que una forma de contrarestar les acusacions era presentar a judici un informe sobre la salut mental de l'acusat, com es fa en tants procediments penals, creient que una pericial mèdica en aquest sentit podia ajudar a generar dubtes en els membres del tribunal i acabar convertint-se en un eximent de la responsabilitat penal, i van pensar en la Roser.

«Vaig rebre l'advocat perquè va ser el mateix Salvador, des de la presó, qui va donar el meu nom. Per ajudar-lo a ell jo estava disposada a tot. Però en Salvador no era un boig, tampoc ho era el Che Guevara, i a més a més crec que a ell no li hauria agradat que es digués això», explica amb rotunditat la doctora posant l'accent en la defensa de l'idealisme que traspuava el jove, al marge de les armes que tenia o havia pogut fer servir. La doctora, que ha militat sempre al costat ideològic de les esquerres, parla com si li sabés greu que algú pogués rebaixar les ànsies de revolució i lluita que van portar Salvador Puig Antich a formar part del MIL.

Però aleshores les circumstàncies eren unes altres, i amb el procés judicial molt avançat i la condemna a mort a la cantonada, era una qüestió de caixa o faixa i calia intentar-ho tot; era obligat fer el que fos per salvar-li la vida, i la psiquiatra va donar la seva conformitat per intervenir en el cas i va esperar que li comunicuessin dia i hora per visitar en Salvador a la presó Model, fer l'exploració i redactar les seves conclusions. Però aquell informe pericial no es va fer mai perquè el jutge militar no ho va autoritzar.

Aquesta va ser una més de les moltes proves demanades pels advocats i que de forma sistemàtica i rotunda van ser denegades pel jutge instructor, que, pel seu compte, va fer veure que atenia la petició de la defensa designant dos metges militars perquè fessin ells el diagnòstic, sense possibilitat de ser rebutat ni contrastat per un altre professional de la psiquiatria. D'aquesta manera, i per encàrrec del jutge, van ser els metges Carlos Ruiz, comandant i director del psiquiàtric de Sant Boi, i Manuel Ruiz, capità i cap de neuropsiquiatria de l'Hospital Militar del Generalísimo, els que van examinar el reu. Van concloure que Puig Antich tenia una capacitat intel·lectual superior a la mitjana, i que no tenia trastorns psíquics que afectessin la seva capacitat d'entendre les coses i de discernir el bé del mal. Era apte per anar a judici, apte per ser condemnat a mort.

Roser Pérez encara es manté en actiu i cada dia acudeix a la seva consulta, tot i que ja fa uns quants anys que ha superat l'edat de jubilació. Com que a aquestes altures del partit ja no té gaire pressa per a res, em cita al despatx a mig matí. Ella funciona amb aquest ritme pausat, però jo hi acudeixo delerós per poder parlar amb una persona que durant una llarga temporada va tractar de molt a prop en Salvador en una circumstància tan singular com és la con-

sulta d'una psiquiatra. La doctora va conèixer aquell ésser vital i de gest enèrgic, cabellera irreverent i ulls foscos que parlaven, però també un noi que entrava al món dels homes ple de dubtes i confusions, un cervell desorientat que ella intentava ajudar a posar en ordre.

M'ha costat de localitzar-la, perquè als papers del sumari hi surt com a Rosa i no com a Roser. Hi apareix perquè aquesta doctora va tractar en Salvador durant sis mesos, l'any 1973, i la policia ho va saber i el seu nom surt referenciat en diversos documents de la investigació sobre el MIL. Més endavant torna a aparèixer entre la llarga relació de proves, testimonis i pèrits que va demanar la defensa. Quan quasi ja havia desistit de trobar-la, un bon amic em va donar un cop de mà i em va dir on podia localitzar-la. En contactar-hi per telèfon, la veu trencadissa d'una dona que ja supera la setantena, com de cristall delicadíssim que fimbreja, però a la vegada d'una persona plena d'energia i amb les idees molt clares, em va convidar a anar-la a veure a la consulta que té a General Mitre, un carrer que sempre m'ha semblat desavinent per a un barri que vol ser tan elegant, una cicatriu eixordadora i plena de fum al mig de la ciutat.

De seguida que sec davant seu trec els papers de la causa on apareix el nom de la psiquiatra i els seus ulls vivíssims s'hi llencen encuriosits, perquè mai fins ara els havia vist. Li faig notar a la doctora Pérez que el primer lloc on apareix citada és aquella controvertida declaració que en Salvador va fer a l'Hospital Clínic, on entre els vuit folis que s'hi van escriure hi apareix una anotació que em demana que li llegeixi. I jo ho faig traduint-la-hi del castellà: «Que va passar per un període, aproximadament uns vint dies, que no podia conciliar la son, a causa, segons creu, de problemes personals i una certa inestabilitat emocional i afectiva, motiu pel

qual va consultar un germà seu, metge de professió, que li va aconsellar visitar el doctor Fernando Angulo i la doctora Pérez Simó.» Mentre m'escolta assenteix, i quan acabo li explico les meves sospites sobre com es va produir la declaració d'en Salvador i li comento que potser aquesta afirmació també la hi van fer dir, ja que la policia n'hauria pogut tenir notícia abans de la detenció a través d'algun paper amb el segell de la consulta, una anotació amb un nom i un telèfon o una targeta de presentació, que haurien pogut trobar en algun dels escorcolls als pisos on havia estat Puig Antich.

Li pregunto si alguna vegada va rebre la visita d'un de la Brigada Social que van investigar el cas, i em diu que no. M'explica que l'únic contacte amb la policia va ser per una qüestió personal i que el va patir el 1964, quan va ser detinguda i tancada a la presó de la Trinitat amb un grup de companyes de la universitat per la seva militància comunista. «Aquells policies van escriure que pertanyia a un ens anomenat PSUC», recorda divertida amb la perspectiva del pas del temps. Però aleshores una detenció d'aquestes característiques no feia riure a ningú, perquè suposava acabar als calabossos de la comissaria de Via Laietana, en mans de la mateixa Brigada Social que va investigar els MIL, i a mercè dels pitjors mètodes d'interrogació. Em detalla que el seu cas el va portar el comissari Juan Creix, i quan sento aquest nom obro els ulls i m'esgarriro, perquè aquest home ha passat a la història com un dels més refinats i temuts torturadors de la policia franquista a la ciutat de Barcelona, que entre altres mèrits es va apuntar, el 1960, la detenció i confessió —sota tortura, evidentment— de Jordi Pujol pels fets del Palau de la Música. Però de seguida el seu somriure em tranquil·litza, i m'explica: «A mi no em va tocar ni un pèl. Aleshores estava casada amb un suís, i els del consolat van intervenir en el

meu cas i no es van atrevir a fer-me res. En canvi una companya, pobreta, ho va acabar explicant tot.»

Per la seva militància en el món comunista i els seus contactes en el món de la resistència antifranquista, Roser Pérez ja havia tingut notícia de l'existència dels MIL i d'altres organitzacions polítiques de totes les tendències que es movien a l'ombra del règim feixista i que obligaven els seus membres a actuar amb la màxima cautela. «Quan va arribar a la meua consulta jo ja coneixia la vida en clandestinitat que feia en Salvador. No sabia exactament en què estava ficat perquè de política no en vam parlar mai, però ell em donava senyals d'aquesta vida a l'ombra i compromesa. Per exemple, mai em va facilitar un telèfon ni una adreça on el pogués localitzar. Apareixia i desapareixia com per art d'encanteri», afirma.

El pacient li va arribar derivat del doctor Angulo, que era amic de Joaquim Puig Antich, el germà gran d'en Salvador, que també es dedicava a la psiquiatria, i aquest psiquiatre li va donar a entendre la implicació política i social del jove. «Va estar venint durant mig any i l'última visita va ser tot just quinze dies abans del tiroteig i la detenció. A les sessions de teràpia l'únic tema de conversa era la seva vida íntima. Quan la notícia va sortir als diaris aleshores vaig saber exactament on s'havia ficat», recorda.

La Roser no sap si el seu pacient anava armat a la seva consulta, però sí que recorda que «portava sempre un sarró molt gran», i fa un gest apartant la mà del maluc, per donar volum a un embalum imaginari. Una bossa més o menys com la descrita per la doctora, plena d'armes, documentació personal i claus de diversos pisos, és la que en Salvador i Garriga i Paituví es van deixar oblidada el 21 de juliol de 1973 a un bar de la plaça Gal·la Placídia. A la psiquiatra no li estranya que passés això. «En Salvador es pro-

regia poc, era molt adolescent...», i mentre ho explica torna a gesticular, alçant els braços, per reforçar amb la mímica el discurs que el seu pacient era el perfecte temerari, un jove carregat de vida. I per en Salvador vitalitat no volia dir altra cosa que actuar amb l'obligat menyspreu a les normes de la recta conducta d'una societat submissa, escopint cada matí a la cara de la vida fàcil, la feina fixa, la dona i l'home de sexe esclau, pensament letàrgic i consum perenne.

«Parlava amb ansietat, amb una incontinença verbal absoluta», puntualitza. Però la teràpia no va ser fàcil, perquè no és fàcil que un anarquista a qui la policia trepitja els talons compleixi amb horaris i cites concretes a una consulta mèdica. «Les seves visites no tenien data fixa. Venia quan volia, i sempre em deia: "Tu no pateixis, Roser"», explica divertida en recordar-ho. Tot era així, informal i clandestí, però la feina dels metges es paga, i quan la doctora li va insinuar el tema de la minuta la resposta va tornar a ser la mateixa: «Tu no pateixis.» I la psiquiatra somriu recordant la llista d'atracsaments que van fer els del MIL i els diners en efectiu que finalment li va entregar en Salvador per abonar els seus honoraris. Mai ha volgut saber d'on van venir.

En Salvador va pagar, però no va acabar el tractament mèdic; l'encontre amb la policia li ho va impedir. «Va venir a la meva consulta perquè patia un estat de desànim amb insomni i depressió, com els passa a milers de persones. Se sentia contrariat, dubtava de tot i es veia a si mateix vulnerable», m'explica, convençuda que passats tants anys no està desvetllant cap secret professional. Durant les trobades a la seva consulta Roser Pérez va descobrir una persona «supertendra, superemocional, que es replantejava tot el que tenia al seu entorn: la família, la parella...» No és l'única persona que me n'ha parlat així. Un bon amic d'en Salva-

dor des de la infantesa recorda que era «molt sensible», i assegura que en el terreny de les relacions sentimentals sempre tenia molts dubtes: «Les dones el feien patir molt.»

La psiquiatra està convençuda que amb la seva teràpia en Puig Antich se n'hauria sortit, i que «amb el pas dels anys i amb treball psicològic i personal hauria arribat a ser un polític». S'atura i pensa un moment el que acaba de dir, conscient que els militants del MIL eren àcrates, anarquistes, revolucionaris que lluitaven contra el règim però sobretot contra el sistema, un perfil molt similar al pensament llibertari que en el nostre segle XXI ha fet niu en molts joves que es consideren expulsats d'un terreny de joc polític i econòmic en el qual no creuen. Però la Roser està convençuda i ho referma: «Sí, hauria estat un bon polític, un polític ràbiós, i en Salvador no s'enfadaria si ara em sentís dir això.»

La psiquiatra recorda que aquell pacient també tenia un encant especial, una gràcia seductora, un perfil psicològic molt diferent del d'un altre client que aquell any també freqüentava la seva consulta. Es tractava d'un home ja gastat, un militant de Fuerza Nueva, organització política d'ultradreta integrada per feixistes que feien por i que anaven tan armats com els joves idealistes del MIL. La doctora es mossega un llavi i riu trapella, com només ho poden fer els vells que ja estan una mica de tornada de tot, pel que és a punt d'explicar-me: «Aquell tio em va venir desesperat perquè la dona l'acabava de deixar per un altre.»

Fuerza Nueva era l'exaltació de la no-raó, i també l'exaltació del més ranci dels sistemes d'organització social, aquell que es fonamenta en el masclisme dominant, on l'home s'imposa sempre «per collons», fent i desfent i «*sin rechistar*». Un *statu quo* on un crim de violència de gènere és un crim passional, on l'agressor és algú a qui cal comprendre i com-

padir, on l'ofuscació per la sang i la testosterona bullint al cervell de l'home ofès sempre és un eximent, on la dona té prohibit abandonar el mascle que la manté, sosté i de tant en tant, i quan li vaga, també la satisfà, no pel desig de satisfer-la a ella sinó només per les ganes de donar-se satisfacció a un mateix: buidar-se, girar-se, tapar-se i a dormir i fins demà. I en aquest esquema mental i en aquella Espanya de mascles molt mascles, futbol en blanc i negre, Ducados pestilents i copes de brandi ingerides d'un glop, el pacient de Fuerza Nueva no entenia que l'haguessin deixat plantat. I a la consulta de la Roser «va plorar molt, però al final es va curar. Com també se n'hauria sortit en Salvador».

Mentre la psiquiatra m'explica aquesta història, no puc evitar imaginar-me l'escena grotesca, quasi de teatre de l'absurd, que s'hauria esdevingut si un dia a la consulta de la Roser haguessin coincidit cara a cara en Salvador i el feixista cornut. Segur que s'haurien escrutat, enmig d'aquell silenci incòmode que es respira a les sales d'espera, i un hauria identificat en l'altre algun aspecte desagradable, algun tret que l'hauria neguitejat i predisposat en contra seva. El fatxa segur que hauria sentit enveja de la joventut, la vitalitat i l'atractiu insultant i abassegador que els ulls negres, la cabellera fosca i els llavis plens de carn d'en Salvador desprenien. I potser s'hauria encès imaginant que un jove com aquell era el que ara devorava el cos humit de la seva dona. En canvi, el jove llibertari s'hauria incomodat pel fet de compartir espai amb el tipus de personatge que encarnava el poder amb potes que la seva organització combatia. Però no hauria passat res, i de ben segur que haurien parlat del temps i de futbol i de la nefasta temporada que estava fent el Barça i de les informacions de la premsa sobre l'imminent fitxatge d'un holandès, molt prim però molt bon jugador, que es deia Johann Cruyff.

DE TEROL A SÒRIA

De camí cap a casa després de l'entrevista amb la doctora Pérez una nosa em comença a ballar pel cap. És un dubte que a cada minut que passa es fa més gran, fins que al final pren forma de preocupació molesta, com quan et creues pel carrer amb una cara coneguda, et saluda, tu hi correspons, i intentes recordar el seu nom i no te'n surts i des d'aleshores t'obsessiones a resoldre aquell forat negre que detectes al teu cervell. Tot ha començat quan he mirat per última vegada la placa que hi ha a la façana de l'edifici de la consulta amb el número 169 del carrer General Mitre. De seguida l'adreça m'ha transportat a un punt del sumari Puig Antich que sóc incapaç de recordar. Només tinc clar que no té a veure amb la doctora, i és aquesta estranya coincidència que ara no em sé explicar el que em causa el neguit.

S'ha apoderat de mi una sensació de desconcert que de seguida s'ha convertit en aquell estat d'ànim tan desagradable de saber que torno a tenir una peça desencaixada dins d'aquest gran trencaclosques, com si en el meu ordre mental s'hagués obert de cop i volta una carpeta que ja havia donat per tancada i una ventada hagués fet voleiar uns quants fulls. Hi penso una i altra vegada i no deixo de repetir-me: «General Mitre 169..., General Mitre 169...», però no aconsegueixo recordar ni on ni per què he llegit aquella

adreça. Quan em trobo en aquesta situació d'amnèsia temporal —sigui quina sigui la circumstància que m'hi hagi portat—, resoldre l'enigma es converteix en una petita obsessió, amb risc d'esdevenir gran obsessió si no aconseguixo reeixir-hi amb diligència. Tinc pressa per fer net, i premo l'accelerador del cotxe per arribar ràpid a casa, on sé que trobaré la resposta.

El primer que faig quan entro a l'estudi és escampar els papers del sumari damunt la taula de treball, i m'hi capbusso frenèticament fins a trobar l'explicació a aquesta preocupació quasi absurda. Ara ho tinc davant i m'ho he de llegir dues vegades per creure-m'ho: entre la molta documentació que la policia va trobar a la bossa que Puig Antich i Garriga i Paituví van deixar abandonada a la plaça Gal·la Plàcidia hi havia un tros de paper amb un enigmàtic nom de dona, Anna; així, sense més senyes que l'identifiquessin. Al costat d'aquesta referència hi apareixia una quantitat econòmica i un telèfon que un cop la policia va fer la investigació pertinent es va descobrir que corresponia a un despatx de Barcelona situat a la porta setena del primer pis d'un edifici ubicat al número, atenció, 169 del carrer General Mitre!

Em pregunto si no hi ha més edificis d'oficines a la ciutat de Barcelona. No només coincideix la numeració de carrer, sinó que el despatx de la doctora Pérez és també al primer pis d'aquell immoble. Només hi ha una petita diferència, i és que la psiquiatra ocupa el local de la porta número quatre. En aquell despatx de la porta setena a què fa referència el paper, el 23 de juliol del 1973 dos agents de la Brigada d'Investigació s'hi van personar buscant l'Anna del paperet. Hi van fer un escorcoll i van marxar tal com hi havien arribat: «sense trobar-hi res», segons van deixar escrit al seu informe.

No me'n puc estar i immediatament truco a la doctora i li faig evident la meva sorpresa per aquesta casualitat, i li pregunto si és alguna cosa més que una coincidència, si potser aleshores el seu despatx era a la porta setena i si potser és ella aquella Anna a qui en Puig Antich va assignar una quantitat econòmica. El món de la clandestinitat era el món on ningú es deia com es deia de veritat. Si en Salvador era *el Metge* o Oriol Solé Sugranyes, per posar un exemple, era en *Víctor*, la doctora Pérez ben bé podria ser l'*Anna*. Però no. Ella es queda encara més estranyada que jo, i amb la seva veu prima i trencadissa em justifica el seu desconcert: «Aleshores jo tenia la consulta al carrer Hercegovina, que no és gaire lluny d'aquí on sóc ara, i no va ser fins uns anys més tard que em vaig traslladar a General Mitre. No sé ni qui hi havia ocupant el despatx de la porta setena.»

Perseguint la història de Puig Antich acabo de trepitjar, sense saber-ho, pel mateix lloc on fa molts anys dos policies van trepitjar perseguint-li també les passes. Aquesta ciutat tan refotudament petita que és Barcelona no deixa de desconcertar-me. Tan sorprès m'he quedat que tinc una necessitat imperiosa de compartir amb algú el meu estat d'ànim. Si fos a la redacció del diari ho explicaria als companys de la secció, però com que em trobo sol a l'estudi no se m'acut altra cosa que trucar a en Sebastià. És una casualitat que no té transcendència per a la revisió del cas, però penso que a l'advocat —que és bon col·leccionista d'anècdotes— li agradarà saber-ho, i de seguida agafo el telèfon per explicar-l'hi. A més, fa dies que no parlem, i al marge de la trobada amb la doctora Pérez hi ha algun aspecte important sobre el procés de la investigació que tinc necessitat de comentar-li.

—Ho estàs pentinant tot, veig que no deixes cap racó

per mirar. Això està bé! —L'advocat em saluda amb un deix de satisfacció des de l'altre costat del telèfon quan acabo d'explicar-li la meva aventura al carrer General Mitre. Després li relato el contingut de la conversa amb la doctora i les conclusions a què he arribat.

—Per tot el que m'ha explicat la psiquiatra, entenc que els advocats d'en Salvador van intentar la petita trampa de fer-lo passar per boig, però no els va sortir bé... —li faig notar. I ell em respon fent-me evident que això que li dic no li agrada tant.

—No fotis, home! Trampa o no trampa, no oblidis que es va denegar la possibilitat de fer aquesta prova pericial, i aquesta va ser una més de les moltes vulneracions en què va incórrer la justícia militar durant el procés judicial negant-los el dret de defensa. Almenys els havien de deixar l'oportunitat de fer-ho, i després el tribunal ja ho hauria valorat. Però ni això els van permetre. Ells potser volien fer una petita trampa, però la gran trampa la van fer els jutges militars!

M'ha renyat. En Sebastià em parla un punt tensionat, perquè li sap greu que posi en dubte l'estratègia dels advocats d'en Salvador. El meu propòsit és documentar totes i cada una de les vulneracions del dret que hi va haver en el procés, però la veritat és polièdrica i per tal que sigui completa i inqüestionable em sembla obligat no deixar al marge episodis controvertits com el de la pericial psiquiàtrica, i així li ho dic. Però quan li toco el tema noto que s'emprenya. Aleshores li replico recordant-li que en cap moment m'he fet el propòsit d'escriure un panegíric de Puig Antich, sinó que pretenc recollir la veritat i tota la veritat sobre aquell cas. Recondueixo la conversa insistint que tot plegat és una anècdota i de seguida li deixo clar quin és el motiu

real de la meva trucada. Han passat moltes setmanes des que em va revelar l'existència d'aquell testimoni sorpresa de Terol i encara no hem concretat res. Aquesta sí que és una carpeta important que tinc oberta des del primer dia i m'incomoda no tancar-la de forma definitiva, i és per això que li recordo el tema pendent:

—A explicar totes aquestes martingales dels militars ens hi podrà ajudar aquell home de Terol a qui hem d'anar a fer una visita. Si feia el soldat al Govern Militar de ben segur que va ficar el nas en els despatxos on es van prendre decisions importants del cas i ens podrà explicar com ho van tramatar tot. Quan creus que tindràs un forat a l'agenda per poder-nos-hi arribar?

—Terol..., què vols dir amb Terol?

La resposta d'en Sebastià m'ha deixat glaçat. No surto d'un ensurt que ara ell me'n genera un altre, i aquest cop monumental. Visc obsessionat amb aquest personatge, tan misteriós com determinant per a l'èxit de la investigació, des del primer dia que ens vam posar a treballar, i ara em dóna a entendre que no existeix. No entenc res. Estic a punt de posar-me a xisclar, de nervis, quan ell reacciona i em diu:

—Perdona'm, perdona'm, perdona'm... no t'entenia. Ara sé de qui m'estàs parlant. Aquell home que et vaig dir no viu a Terol sinó a Sòria. Em vaig equivocar en donar-te el nom de la ciutat. Ara t'he entès! A Terol hi tinc un client, i m'has deixat fora de joc quan m'has dit això... És a Sòria on hem d'anar...

Ara ja no vull xisclar, sinó que necessito seure un moment i respirar amb tranquil·litat. L'advocat no m'ha vist, però després de la seva primera resposta m'he deixat caure damunt la cadira de l'estudi amb aire de derrotat. He que-

dat lívid i he tingut la sensació que les cames em flaquejaven. He cregut que en un obrir i tancar d'ulls el testimoni sorpresa s'havia esfumat per sempre més i que es confirmava un mal averany que de fa temps vaig covant, perquè a mesura que passen les setmanes tinc el pressentiment que aquest personatge s'allunya i que al final no hi podré parlar, i en tot cas penso que si mai em vol atendre serà per dir-me que no em vol dir res. No tinc cap motiu objectiu per pensar-ho, però és un mal presagi que ha fet niu dins meu i no aconseguixo treure-me'l de sobre. És la mateixa sensació de fracàs anunciat que tenia quan vaig perseguir aquell forense de Granada. Aleshores va resultar que era mort, i ara em temo que puc arribar a topar amb algun altre impediment insalvable.

He volgut esvair dubtes investigant el tema pel meu compte i en diverses ocasions he intentat parlar telefònicament amb Pere Zanuy, després que vaig aconseguir el seu número en la visita a casa dels antics propietaris del Betlem. És ell qui va contactar primer amb l'home de Sòria i en sap més coses que en Sebastià, de fet és una de les persones que potser ha estudiat més a fons el cas Puig Antich. Però Zanuy o bé ha canviat de telèfon o bé no para mai a casa, perquè no el trobo ni al matí ni a la tarda ni a la nit.

El pessimisme —i això que no en sóc gens, de pessimista— em consumeix quan penso en el testimoni enigmàtic, i en més d'una ocasió m'he preguntant per què ara, trenta-nou anys després dels fets, aquell bon home s'hauria de complicar la vida trencant el silenci i explicant públicament tot allò que sap. I he pensat que si fins ara no ha badat boca és perquè precisament no vol remoure temps pretèrits. Li trasllado els meus dubtes a en Sebastià, i ell, que acaba percebent el meu nerviosisme, em tranquil·litza i em diu

que no ha tingut mai aquesta sensació de perdre el testimoni. «Més aviat que no pas tard viatjarem a Sòria i d'una manera o d'una altra aconseguirem parlar-hi», em diu abans d'acomiar-se.

Amb el telèfon a la mà em quedo una estona assegut a la cadira, amb la mirada clavada al mapa físic, immens, que presideix la paret de l'estudi. És el dibuix dels Països Catalans i Occitània, però pel nord arriba també fins a París, pel sud fins a Almeria i cap a l'oest s'endinsa fins als primers contraforts de Castella i la gran plana de la Manxa. Mig amagat sota les lletres en negreta i majúscula del sistema Ibèric hi ha dibuixat el primer tram del riu Duero, com una immensa ferradura d'aigua que abraça la ciutat de Sòria. És allí on hi ha el gran repte.

Canvi de plans. Jo, que intento ser previsor de mena, ja havia sumat quilometratges i havia pres la mida a l'autovia que des de Sagunt s'endinsa en direcció a Terol. Només hauré de desviar la brúixola una mica cap al nord-oest i dibuixar un nou itinerari que obligadament haurà de passar per Lleida i Saragossa. Serà poca cosa, al cap i a la fi una quarantena de quilòmetres més dels que havia previst en un principi. Per conèixer la veritat tant és haver d'empassar-se 424 quilòmetres, 464 o els que siguin necessaris. El cotxe d'en Sebastià és espaiós i molt confortable i, a més a més, conduirà ell.

ATILIANO I ELS SEUS AMICS

Un viatge entre Barcelona i Sòria ha de donar molt de si, no només per admirar el cim nevat de l'orgullós i imponent Moncayo i la planúria fèrtil dels camps numantins, que s'estenen com una carícia infinita per als sentits, sinó també per parlar amb el company de viatge sense presses mentre els quilòmetres van caient un rere l'altre. Si finalment faig el desplaçament amb en Sebastià, tindrem temps de sobres per debatre de molts temes, també d'un dels interrogants del cas Puig Antich que mai es podrà resoldre, i que té l'enunciat següent: què hauria passat amb en Salvador si el sumari no hagués fet el salt a la jurisdicció militar i l'afer l'hagués investigat i jutjat la jurisdicció penal ordinària?

En Sebastià creu que si hagués estat així la tramitació del procediment hauria estat més oberta, els advocats haurien tingut més marge de maniobra en l'estratègia de defensa del seu client i haurien pogut combatre amb més garanties d'èxit els escrits d'acusació del fiscal, que seguien fil per randa els arguments policials, i qui sap si l'haurien salvat de la pena de mort. L'advocat considera que la clau de tot plegat hauria estat a l'Audiència Provincial, on aleshores ja començava a haver-hi algun magistrat amb ganes de plantar cara, i en el fet que la jurisprudència d'aquella època proclamava que el «dret de defensa és sagrat». A l'Audiència,

els advocats d'en Salvador hi haurien pogut recórrer per defensar la utilitat i la necessitat de les proves que ells haurien proposat en cas que aquestes haguessin estat denegades, i en Sebastià està convençut que haurien pogut obtenir algun resultat positiu. L'advocat sosté, per exemple, que l'Audiència no hauria tolerat mai la desaparició de les beines de les bales que es van disparar el dia dels fets, com sí que va permetre la justícia militar. A més, un cop acabada la instrucció el cas s'hauria elevat a l'Audiència per a la qualificació jurídica i la celebració del judici.

A mi aquesta visió positiva de l'advocat se'm fa difícil de compartir, perquè em costa molt pensar que en Salvador hagués tingut cap oportunitat de defensa en un sistema judicial on l'ascendent de la policia sobre els jutges era notori. I aquesta circumstància hauria estat encara molt més evident en aquell cas, on hi havia un agent mort pel mig i moltes ganes de venjança. Els jutges manaven, i manaven molt, però potser encara manava més la policia i els seus mètodes indecents. En aquest context, aconseguir que la justícia hagués anat una mica a favor dels interessos de la defensa d'en Salvador hauria estat francament difícil. Un exemple evident de fins a quin punt la justícia tolerava els mètodes de la policia és el fet que no va ser fins a l'octubre de 1976, quan faltava poc per al primer aniversari de la mort del dictador, que un jutge barceloní va tenir la gosadia de condemnar, per primera vegada, uns policies de la Brigada d'Investigació Social per les seves pràctiques violentes i il·legals. Fins aleshores havien estat quaranta anys de tortures a comissaria i impunitat als jutjats. Donar un breu cop d'ull al que va suposar aquell procés de 1976 servirà per adonar-nos, una vegada més, de quins eren els mètodes i quins límits no tenia la policia.

Aquella primera condemna va ser un cas sonat, i el judici, tumultuós. A la vista hi estaven citats en condició d'acusats cinc agents de la policia per un cas de coaccions contra dos líders veïnals de Nou Barris que havien estat detinguts i torturats el maig d'aquell mateix any. El dia del judici es va viure una violència extrema, amb agressions als assistents, dins i fora dels jutjats, per part d'un grup nombrós de policies —entre cent i tres-cents, segons les cròniques periodístiques de l'època— que es van concentrar al lloc amb l'únic objectiu d'impedir la celebració de la vista. Entre aquests hi havia molts funcionaris de la Brigada d'Investigació Social que van voler aplicar la seva particular justícia, no als processats sinó a les víctimes. El moment de màxima tensió es va viure a la sortida dels jutjats, que aleshores eren a l'antic edifici de l'actual passeig de Lluís Companys, quan els policies van perseguir, encalçar i agredir un dels dos líders veïnals que havien anat a declarar. Era en Josep Martínez Barceló, que va quedar estabornit i inconscient en un garatge.

L'advocada Magda Oranich, que amb Marc Palmés va actuar com a acusació particular en aquell afer, recorda perfectament el judici i la tensió amb què es va celebrar. «Els nostres clients van sortir primer i per això van rebre. Nosaltres ens vam tancar en una sala dels jutjats, on també hi havia el periodista Alfons Quintà, i en mirar al carrer des de la finestra vam veure que era impossible marxar d'allà sense prendre mal», m'explica la lletrada des de darrere la taula del seu despatx, ple a vessar de fotografies i vells records d'una dilatadíssima vida professional.

Els advocats en van poder sortir indemnes gràcies a la intervenció directa de l'aleshores governador civil de Barcelona, Rodolfo Martín Villa, que quan va tenir coneixement de la gravetat de la situació a través d'una comunicació

d'urgència del Col·legi d'Advocats de Barcelona va fer desplaçar diverses unitats de la Policia Armada fins al lloc. «Que no els toquin ni un pèl!», sembla que va ser l'ordre taxativa que va donar el polític, i aquells policies uniformats la van complir formant un cordó de seguretat per on van desfilars els advocats, que van haver de suportar una pluja d'insults dels policies, que vestien de paisà. Més endavant, en comentar aquells fets, Martín Villa va treure importància als incidents en comparar, amb tot el cinisme del món, la concentració de policies amb les que feien els obrers quan hi havia algun judici contra un company seu i acudien als jutjats per donar-li suport.

Els periodistes que van cobrir aquell acte judicial també recorden l'extrema tensió que s'hi va viure. Francesc Cusí, que aleshores treballava de redactor a la secció de local al *Mundo Diario*, evoca aquella experiència: «Ho tinc com una nebulosa, però sí que em ve la imatge de l'accés a la sala de vistes bloquejat per tot de policies secretes. Quan vaig arribar a l'edifici dels jutjats i vaig començar a pujar escales amunt ja vaig veure que allí passava alguna cosa estranya, amb tanta gent com hi havia. I després amb el forcejament per accedir a la sala vam rebre.» Al costat de Cusí hi havia una joveíssima periodista de la revista *Cambio 16*, Mercè Rivas, que també va ser víctima de les agressions. «Hi havia policies pertot arreu, molts policies i amb molt mala llet», recorda. «L'entrada a la sala va ser molt agressiva, duríssima. Jo anava al costat d'en Francesc i em van pegar al baix ventre. A conseqüència del cop vaig tenir una hemorràgia i em van haver d'assistir», explica des de Madrid, on ara viu i treballa.

Aquell procés judicial va acabar amb condemna als policies José Antonio Álvarez i Atiliano del Valle Otero. El jutge que va firmar aquella sentència era el titular del jutjat d'instruc-

ció número 12, Fernando Nieto. «Durant el judici els acusats van dir que els cops que presentaven els detinguts van ser producte del forcejament que es va produir durant la detenció, però el magistrat va tenir clar que havien rebut *a posteriori*, a la comissaria, i que els policies els havien pegat amb els punys i amb instruments contundents», m'explica Magda Oranich recordant aquella fita històrica als jutjats.

Aprofito la conversa amb l'advocada per saber alguna cosa més de com funcionaven els tribunals en els últims anys del franquisme, i li pregunto com és possible que aquest tipus de personatges no fossin condemnats abans, tan habituals com eren les tortures. «Mira si ho eren, de freqüents, que el meu fill, que aleshores era ben petit, quan jo tornava a casa del jutjat de guàrdia, on em passava mitja vida assistint els detinguts, sovint em preguntava: "Mama, que els han torturat, avui?"» M'explica això i després passa a detallar-me quin era l'estratagema legal que feia possible que les denúncies contra els excessos de la policia mai acabessin prosperant: «Aquests casos rebien sempre la consideració de falta, que penalment té un tractament més benèvol i la prescripció és molt ràpida. La norma habitual era, doncs, que aquest processos es dilatessin en el temps, el jutge de torn n'acabava decretant l'arxivament per prescripció i mai aconseguíem arribar a judici.»

Magda Oranich té molt clar amb quines normes funcionava aquell sistema judicial de la dictadura. «Per un costat, van crear el Tribunal d'Ordre Públic (TOP), on enviaven tots els temes polítics, i que bàsicament servia per tenir la gent acollonida. Allí els jutges et donaven un tracte molt dur però encara hi havia marge de maniobra, i per exemple jo diria que dels detinguts en l'estat d'excepció de l'any 1969 no se'n va arribar a jutjar cap. Per un altre costat, quan Franco

volia assegurar una condemna en un tema concret aleshores el traspassava a la jurisdicció militar.» I ho resumeix amb una sentència que ho clava: «Franco no es refiava dels jutges.»

Un mes més tard d'aquella primera condemna, i en un cas on també va intervenir l'advocada Magda Oranich, el jutjat d'instrucció número 4 de Barcelona va emetre una altra sentència condemnatòria contra dos agents de la Brigada d'Investigació Social per haver torturat Mercedes Muñoz Pons, una noia que havia estat detinguda pel simple fet de penjar una pancarta amb els colors vermell, groc i morat de la bandera republicana. En aquesta segona sentència s'hi proclamava que «l'eficàcia de la investigació policial té uns límits en la seva actuació, que no pot arribar a l'atac, encara que sigui lleu, a la integritat física de les persones, tret que això vingués imposat com a ineludible per les circumstàncies del moment». Els condemnats en aquella segona sentència van ser els agents Antonio Rizaldos Díaz i, una vegada més, Atiliano del Valle Otero. Magda Oranich no ha oblidat aquell personatge i ho explica a la seva manera: «Aquest Atiliano era l'hòstia! A totes les denúncies que vam fer per tortures en aquells temps sempre hi apareixia ell. No hi ha dubte que era el torturador número u.»

Si algun dia la ciutat de Barcelona es decideix a posar placa al carrer sense nom, aquell que no existeix perquè condueix de dret a la cruïlla de l'infern, sens dubte un ferm candidat a esculpir-hi les seves senyes seria aquest tal Atiliano. A la placa s'hi podria afegir: «Funcionari de la Brigada d'Investigació Social, condecorat el gener del 1976 pel Ministeri de Governació amb la creu al mèrit policial de distintiu vermell i dues vegades condemnat el desembre del mateix any per tortures a tres detinguts.»

DOS JUTGES, UN SUMARI

La policia no s'estava d'hòsties, ni quan les repartia físicament al carrer o al calabós ni quan escrivia els seus informes. Personatges amb un historial professional com el d'Atiliano del Valle Otero van ser els responsables, per exemple, d'aquesta fitxa policial sobre Salvador Puig Antich, omplerta l'octubre de 1973, adreçada al jutge i que consta en el sumari del cas. En aquest llibre l'escrit hi hauria d'aparèixer traduït al català, però transcrit en l'arrogant i originari castellà casernari i llegit després amb veu alta i profunda potser encara posa els pèls una mica més de punta:

«Salvador Puig Antich, nacido en Barcelona en 30-5-48, soltero, estudiante, hijo de Joaquín y Inmaculada, domiciliado en paseo de la Enseñanza nº 1, 3º-2ª, está conceptuado como persona de pésima conducta moral, tanto pública como privada, no sólo evidenciada por la falta de respeto y consideración a sus semejantes y familiares, sino también por sus relaciones estudiantiles y por su temperamento rebelde y muy rencoroso.

»Hace aproximadamente dos años, no sintió la más mínima objeción en enrolarse política y criminalmente en las filas clandestinas de un denominado Movimiento Ibérico de Liberación (M.I.L.), donde ha actuado siempre de for-

ma activa y destacada, llegando a realizar, junto con otros militantes de este movimiento, un gran número de actividades subversivas y terroristas, que culminaron con el asesinato de un Agente de la Autoridad, perpetrado por él mismo de forma odiosa, y también para nadie sospechada, la tarde del 25 de septiembre. Fue formado en una familia de costumbres y honradez ciudadana.»

I signava el paper el cap superior de Policia de Barcelona, Sergio Gómez Alba, a qui només li faltava afegir: «Me lo condene a muerte por terrorista y asesino, ¡coño!»

Sota la pressió que exercien gent d'aquesta mena havien de treballar jutges com Jaume Amigó de Bonet o José Luis Bermúdez de la Fuente, els dos magistrats de la jurisdicció penal ordinària que van intervenir en el cas Puig Antich abans que l'afer fes el salt definitiu a la jurisdicció militar. El primer era el titular del jutjat d'instrucció número 16 de Barcelona i estava en funcions de guàrdia la tarda del 25 de setembre de 1973, quan es va produir el fatídic tiroteig al carrer Girona. Seva és la decisió transcendental que va marcar el desenvolupament del cas, quan va permetre a la policia emportar-se el cadàver de Francisco Anguas del dipòsit de l'Institut Anatòmic Forense, precisament el lloc on la llei obligava la mateixa policia a enviar-hi totes les víctimes de morts violentes que es produïen a la ciutat.

Al final de la seva llarga carrera com a jurista, que va culminar com a president de la màxima instància judicial de Catalunya, Jaume Amigó de Bonet va reconèixer que davant els grans afers ho passava malament i patia de veritat, i que quan va decidir deixar la jurisdicció penal per dedicar-se a la via civil ho va fer perquè en l'àmbit criminal no s'hi sentia «còmode». Així ho va explicar ell mateix el 1994 en una llarga entrevista a TV3 concedida al periodista Jo-

sep Maria Espinàs. Un jutge amb tan poques ganes de tenir problemes és normal que no posés objeccions al cap superior de Policia de Barcelona quan aquella llunyana tarda del 25 de setembre de 1973 li va sol·licitar una cosa tan poc habitual i tan antinatura com era el trasllat d'un cadàver a una comissaria per fer-hi l'autòpsia.

Hi ha un segon element que afecta Amigó de Bonet amb relació a la diligència d'aquesta autòpsia. Tot i que va ser ell qui la tarda del dia 25 de setembre va donar ordres perquè es portés a terme aquella diligència judicial, el document on es recull el contingut de l'examen del cadàver no el va signar el secretari del seu jutjat sinó que, sorprenentment, va ser rubricat pel secretari del jutjat d'instrucció 21, el senyor José Piria Fraguas Beltrán Sasot, que a més a més hi va posar la data del 26 de setembre. La manera com això s'explica al document de la necròpsia és encara més sorprenent i posa en evidència aquest desconcertant defecte de forma, perquè textualment s'hi diu que els forenses, «en compliment del que disposa el jutjat d'instrucció 21, han practicat a la Comissaria d'Universitat, prèvia autorització de Sa Senyoria, l'autòpsia del cadàver de Francisco Anguas». En canvi, el document número 168 del sumari del cas deixa molt clar quina senyoria ho va manar fer: «Procedeixi's a realitzar l'autòpsia al cadàver», i ho signa Jaume Amigó de Bonet, que s'identifica convenientment com a «magistrat, jutge d'instrucció número 16. En dono fe».

La intervenció del secretari del jutjat d'instrucció número 21 només tindria explicació, no pas justificació, pel fet que va ser aquest jutjat, que aleshores dirigia el magistrat José Luis Bermúdez de la Fuente, el que va acabar quedant-se el cas Puig Antich. La tarda del 25 de setembre de 1973, la policia va fer dos requeriments a Amigó de Bonet:

per un costat que es fes el trasllat del cadàver, i per l'altre, que traspassés aquell afer a Bermúdez de la Fuente, perquè, al seu entendre, es tractava d'uns fets que tenien relació amb un d'anterior que aquest altre magistrat ja estava investigant. La policia feia referència al sumari 21/1973, que el del jutjat d'instrucció número 21 va obrir per un delict de robatori a mà armada a la sucursal del Banc Hispano Americano del passeig Fabra i Puig, 313, i per un delict de lesions gravíssimes al treballador Melquíades Flores Jiménez (li van buidar un ull d'un tret).

Aquest atracament, el març de 1973, va ser una de les accions en què va participar Salvador Puig Antich conduint el vehicle utilitzat pels militants del MIL per fugir del lloc on actuaven. Amb relació a la investigació del robatori a l'Hispano la policia també havia detingut Josep Lluís Pons i Llobet, *Queso*, en l'argot clandestí dels MIL, i la seva companya María Angustias Mateos Fernández, a qui deien *Quesita* perquè era molt jove. La noia va fer tasques de vigilància, i el seu nòvio va ser un dels que van entrar a l'entitat bancària amb la pistola a la mà.

La norma general de procediment —ho era aleshores i encara continua vigent avui— fa que un jutjat d'instrucció es quedi per a una investigació posterior aquells casos que es produeixen el dia que està de guàrdia. Si aquell afer té relació amb un d'anterior que ja està sota investigació d'un altre jutjat, aleshores s'inhibeix i el cas es traspassa al jutge corresponent, però si el fet és nou s'obre una nova investigació i es queda en aquell jutjat. Però en el cas de Puig Antich no va anar així: Amigó de Bonet va seguir les directrius de la policia i va traspassar el tema al jutjat d'instrucció número 21, que va unir en un sol sumari dos fets que no tenien cap relació, perquè l'atracament i la mort del policia van

ser dues circumstàncies absolutament deslligades tot i tenir el denominador comú d'en Salvador. La mostra més clara d'aquesta falta de connexió és que el dia del tiroteig Queso i Quesita ja estaven detinguts i empresonats, i per tant no sabien res dels fets del carrer Girona, però se'ls va processar i jutjar al costat de Puig Antich.

Hauria estat diferent que el fatídic tiroteig s'hagués produït en el transcurs d'una persecució després de l'atracament a l'Hispano; aleshores sí que els fets haurien tingut connexió l'un amb l'altre. Els advocats de Puig Antich van denunciar sempre que el procés va arrencar viciat per aquesta decisió d'unificar les causes, circumstància a la qual es van oposar sense èxit.

Als jutjats hi ha una altra norma de procediment, no escrita, que diu que hi ha magistrats que sempre estan més disposats a facilitar la feina de la policia que d'altres. Per les decisions que va prendre, Amigó de Bonet es pot dir que era un jutge amb poques ganes de complicar-se la vida en un cas tan delicat com la mort d'un agent, però Bermúdez de la Fuente encara el va superar en el propòsit de no posar traves a la diligent tasca de la sinistra Brigada d'Investigació Social. Una altra evidència que a la policia ja li anava bé tenir aquell cas al jutjat de Bermúdez de la Fuente és el fet que l'atracament de l'Hispano Americano no va ser el primer que va cometre la gent del MIL, i per tant quan aquests fets van passar i es va obrir una investigació ja hi havia altres investigacions en marxa en altres jutjats de Catalunya. Aplicant la lògica jurídica de la connexió delictiva, la investigació sobre els MIL i el cas Puig Antich no l'hauria d'haver assumit el jutjat de Bermúdez de la Fuente sinó el jutjat de la Seu d'Urgell, ja que el primer atracament es va fer a Bellver de Cerdanya, municipi integrat en la seva jurisdicció.

Nascut en una família aragonesa de tradició togada —el seu pare també va ser magistrat i va arribar a presidir l'Audiència de Saragossa—, José Luis Bermúdez de la Fuente va aterrar a Barcelona el 1969 procedent d'un jutjat de Màlaga. Home d'ordre i costums tradicionals, va disposar de prou temps per tenir nou fills, quatre nois i cinc noies. Una família tan nombrosa no va suposar cap impediment a la progressió professional de Bermúdez de la Fuente, que el 1976 va fer el salt a Madrid per fer-se càrrec d'un dels jutjats d'instrucció de l'Audiència Nacional. Hi va ocupar plaça durant dotze anys, fins que va arribar a un últim i espantós destí: la sala cinquena del Tribunal Suprem, dedicada a resoldre els afers militars, la mateixa que en dues ocasions es va haver de pronunciar sobre la petició de revisió del procés a Puig Antich. En la primera ocasió, el 1994, amb l'intent promogut per Francesc Caminal, el magistrat encara estava en ple exercici de les seves funcions. Només ho sap ell, si va maniobrar entre els seus col·legues del Suprem per impedir que aquell recurs prosperés.

Quan el febrer del 2005 es va presentar el segon recurs, signat per Sebastià Martínez Ramos, Bermúdez feia cinc anys que havia penjat la toga, però mantenia un estret contacte amb els magistrats en actiu a la Sala Militar, i en alguna ocasió encara se l'havia vist per la seu del Tribunal Suprem. Un exemple d'aquest vincle amb els antics companys de toga és l'aparició del seu nom en els crèdits de la *Revista Española de Derecho Militar*, editada pel Ministeri de Defensa, al costat del magistrat Ángel Calderón Cerezo, president de la sala militar. Calderón va ser, precisament, un dels magistrats que va liderar l'oposició a la reobertura del procés contra Puig Antich. Ironies del destí, quan Bermúdez va deixar el Suprem la seva plaça la va ocupar el jutge

José Luis Calvo Cabello, que va ser un dels dos que es van pronunciar a favor de la revisió del cas l'any 2007.

Però tornem als jutjats de la Barcelona dels anys setanta del segle passat. Si controvertida va ser la decisió de Jaume Amigó de Bonet d'autoritzar l'autòpsia a la comissaria, no menys sorprenent s'ha de considerar l'actitud de José Luis Bermúdez de la Fuente quan el 28 de setembre de 1973 va autoritzar el policia Julián Gil Mesas a interrogar Puig Antich a l'Hospital Clínic quan aquest encara no podia parlar. En aquell interrogatori també hi va ser present el fiscal Alejandro del Toro, que havia estat especialment designat per l'Audiència de Barcelona, que havia apartat del cas el fiscal que estava assignat al jutjat d'instrucció número 21 i que en un procediment normal hauria d'haver assumit aquell tema. L'interès en la designació de Del Toro era evident: no només hi havia jutges més amics de la policia que d'altres, també hi havia fiscals. Quan els advocats de Puig Antich van plantejar la indefensió que havia tingut el seu client en aquell interrogatori al Clínic per les dificultats de parlar que tenia en aquell moment, se'ls va respondre que la presència de Del Toro era la millor garantia de la legalitat i la pulcritud d'aquell acte.

Hauria estat bé preguntar-li al fiscal com va poder fer aquella extensíssima declaració un jove que tenia la mandíbula partida en dos, però a Del Toro ningú li va demanar explicacions i ara ja és impossible insistir-li, perquè va morir el 2007 a l'edat de setanta-cinc anys. Quan va traspasar, algun mitjà de comunicació va glossar la seva figura i el va definir com un «savi» del món jurídic. També s'hauria pogut afegir aquest comentari de l'advocada Magda Oranich, amb qui va compartir moltes hores als jutjats de Barcelona: «Del Toro tenia un excel·lent tracte amb la policia, i a més

a més era un fatxa. En una ocasió que em va tocar defensar un violador em va fer el següent comentari: "Com et deixa portar aquest cas el teu marit!"»

En l'última estació professional, aquest fiscal va tornar a coincidir amb el jutge Bermúdez de la Fuente als despatxos i passadissos del Tribunal Suprem. Del pas de Del Toro per l'alta instància judicial en destaca la seva intervenció en defensa dels interessos del policia Manuel Ballesteros, que el 1980 es va veure implicat en un dels primers casos de terrorisme d'Estat contra ETA, ocorregut en un bar de la població d'Hendaia. Apartant-se de les instruccions rebudes pel fiscal general de l'Estat, que volia la condemna d'aquell policia, Del Toro va actuar per lliure, i fent ús del «dret de paraula» en va demanar l'absolució, tot i l'evidència que Ballesteros estava encobrint els autors materials d'un atemptat. I el Tribunal Suprem el va absoldre.

Manuel Ballesteros, que va arribar a dirigir la lluita antiterrorista al País Basc, és el mateix de qui parla en els termes següents un ciutadà de València de nom Jaime Escutia Guerrero: «Vaig conèixer Manuel Ballesteros a la comissaria de València el 1971. Jo aleshores era un estudiant demòcrata i antifranquista. Em van detenir i vaig passar deu dies als calabossos de comissaria, en ple estat d'excepció. Ell era el cap de la Brigada Político-Social, és a dir, el cap dels que ens torturaven dia i nit amb pallisses, amenaces, la banyera, l'ànec i altres tècniques. Ell no em va tocar, era el cap, jugaven a allò del policia bo i el policia dolent. Quan acabava una sessió em portaven amb ell i m'oferia alguna cosa de beure. En una ocasió li vaig dir que la situació política canviaria aviat i que a ell el farien fora de la policia. La seva resposta va ser clara: "Ets un ingenu, nosaltres som professionals i si cal perseguir comunistes ho fem, i si en un futur

toca perseguir-ne uns altres també ho farem. I seguirem al mateix lloc." I tant si tenia raó.»

La Brigada, sempre la Brigada, i els seus mètodes i els seus homes i els seus còmplices dins i fora de la policia, com disciplinats soldats que amb les seves botes i el pas marcial trinxaven tot allò que se'ls posava davant, moguts per l'objectiu comú de la defensa de la causa sagrada. Maleïdes causes, maleïts sagraments, maleïts exèrcits.

LOBÓN, EL LLOP

L'exèrcit va irrompre en la vida de Salvador Puig Antich el 29 de setembre de 1973 per arrabassar-l'hi definitivament i de manera irreversible. I ho va fer del puny i lletra, seguint l'ordenó i mano, de Salvador Bañuls Navarro, un militar amb tots els galons dins del règim feixista: africanista, «heroi» de la Guerra Civil Espanyola —heroi segons les cròniques del bàndol dels vencedors, evidentment— i veterà de la División Azul, amb la qual va participar a la batalla del riu Volkhov, on va ser greument ferit d'un tret al pit. Salvador Bañuls va ser el capità general de la IV Regió Militar entre 1972 i 1976, amb competències plenes sobre tot allò que es movia i respirava al territori de Catalunya. Aquell dia de finals de setembre de 1973, la seva firma rubricava un escrit de disset línies entregat al jutge d'instrucció José Luis Bermúdez de la Fuente on se li requeria que s'apartés de la investigació del cas i que sense dilacions traspassés l'afer a la jurisdicció militar.

El capità general Bañuls va ser un ferm defensor de l'ideari feixista fins a les últimes conseqüències i fins als últims dies del règim, inclús quan el franquisme ja agonitzava. «En la família militar no hi tenen cabuda ni els comunistes ni les seves diverses tendències, perquè ens declarem sense reserves en contra seva», va proclamar encara el juliol de

1975 en un discurs a la caserna del Bruc, a Barcelona, amb motiu dels actes de celebració del trenta-novè aniversari del *glorioso alzamiento*. En aquell esquema mental del tinent general Bañuls, i en l'ordre de coses que defensava, un personatge com Salvador Puig Antich formava part d'una d'aquestes tendències polítiques que el sistema no podia tolerar i calia actuar en contra seva. I sense demores.

L'escrit signat pel capità general de la IV Regió que reclamava el cas per a la justícia militar va ser remès al jutjat el mateix dia que el jutge Bermúdez de la Fuente havia dictat una resolució on ordenava el processament d'en Salvador per la via ordinària. El jove llibertari era acusat dels delictes de robatori amb violència, comès en l'atracament al Banc Hispano Americano, i d'homicidi, per la mort del policia Anguas. El magistrat havia redactat un document on presentava Puig Antich com un simple atracador de bancs i detallava que, amb l'ajuda d'altres companys, havia aconseguit emportar-se un botí d'1,3 milions de pessetes (quasi 8.000 euros actuals) i que el dia de la seva detenció havia disparat a matar sobre un dels agents que el volien fer pres. Ni una paraula de la motivació política d'aquelles accions, ni una sola referència a l'existència del MIL com a organització.

Però el requeriment del capità general ho va canviar tot. Sis dies després de rebre aquell escrit, el jutge Bermúdez de la Fuente va dictar una nova resolució absolutament oposada a la primera on definia Puig Antich com el perfecte terrorista, i a més de l'atac a persones físiques i jurídiques li atribuïa també la «utilització d'armes de guerra, tinença d'explosius i utilització d'abundant material de propaganda subversiva». El magistrat Bermúdez de la Fuente argumentava que aquell cas entrava de ple en el Codi de Justícia Mili-

tar, i en citava tres articles terribles: el 294 *bis* a, *bis* b i *bis* c. Tots tres estaven pensats per castigar els supòsits de casos de terrorisme duts a terme per grups que volguessin atemptar contra «la unitat de la pàtria, la integritat dels seus territoris i l'ordre institucional», i tots tres tenien la pena de mort com a màxim càstig.

I amb aquest argumentari el jutge José Luis Bermúdez de la Fuente va decidir entregar Salvador Puig Antich a Salvador Bañuls —com Ponç Pilat també va decidir entregar el seu reu als sacerdots del temple— i que fossin els jutges que actuaven sota la disciplina i les ordres del capità general els que decidissin en quina de les tres creus de l'article 294 *bis* l'havien de clavar.

La forma com el cas Puig Antich va passar, en un primer moment, del jutjat de Jaume Amigó de Bonet al de José Luis Bermúdez de la Fuente ja fa sospitar que aquell era un cas intervingut i dirigit per la policia. Però la manera com es va maniobrar per traspassar el cas de la jurisdicció ordinària a la justícia militar demostra, ja de forma definitiva, fins a quin punts els estaments del règim feixista van conspirar contra en Salvador. Els militars van moure fils quan els va semblar oportú, perquè mesos enrere, i quan les primeríssimes investigacions policials arran de l'atracament al Banc Hispano Americano ja apuntaven a l'autoria del MIL, van rebutjar fer-se'n càrrec argumentant, aleshores, que aquell tema quedava fora de les seves competències, perquè els protagonistes d'aquella acció eren uns simples delinqüents comuns.

Com que la justícia militar no havia volgut mai el cas, és per això que Bermúdez va fer aquella primera resolució de processament contra Puig Antich, obviant qualsevol referència als MIL. En canvi, quan els militars li ho van recla-

mar aleshores no va tenir cap problema a canviar els arguments com qui gira un mitjó del dret i fer una resolució incorporant-hi tota la càrrega política de l'afer. Bermúdez de la Fuente havia actuat segons la legalitat vigent, ja que un jutge no militar no podia acusar del delictes de terrorisme previst al codi penal castrense, i per tant havia d'ignorar la pertinença de Puig Antich al MIL, però també és cert que aquell jutge hauria pogut ser un home valent i defensar amb arguments jurídics que la jurisdicció militar no podia reclamar el cas de l'atrancament perquè en el seu dia l'havien rebutjat, i que competencialment tampoc els pertocava el cas del tiroteig al carrer Girona perquè no va ser cap atac terrorista premeditat sinó una mort fruit d'una topada casual, com així va ser, entre dos bàndols de gent armada i d'ideologia oposada. Basant-se en aquest argument, Bermúdez hauria pogut contestar a Bañuls que el cas havia de quedar-se a la jurisdicció ordinària, i que havia de ser jutjat com un homicidi més. Però és clar, això era molt demanar, això volia dir fer front a l'exèrcit i fer front a la policia, que des del primer moment ja volia posar el tema en mans dels jutges militars. I de valents n'hi ha pocs, i de jutges que volen prosperar en la seva carrera professional per acabar trepitjant els nobles salons dels alts tribunals amb seu a Madrid n'hi ha hagut i n'hi haurà sempre.

Aquest embolic jurídic i de procediment és de summa importància per demostrar que el procés judicial contra Puig Antich es va fer a mida de la voluntat i dels propòsits condemnatoris de qui jutjava i no dels drets d'aquell que era jutjat, que també en tenia algun. Aquí va funcionar una vegada més aquella evidència que el dictador Francisco Franco només confiava en els jutges militars per administrar la justícia que ell volia, i no tenia cap importància si

per assolir aquest propòsit no es respectaven les normes de procediment, ni les garanties dels processats.

Aquesta flagrant vulneració de les normes del joc processal ja va ser combatuda per l'advocat Francesc Condomines. El lletrat va insistir que el cas de l'atracament a l'Hispano Americano i el de la mort de Francisco Anguas no es podien jutjar junts, perquè en el seu dia la jurisdicció militar havia rebutjat intervenir-hi i s'havia inhibit en favor de la jurisdicció ordinària, que ja havia procedit a dictar el processament dels acusats. Condomines tenia raó, perquè la llei militar que ordenava els processos penals deia que un cas que ja havia estat objecte d'obertura de procediment penal per part d'un jutjat no podia tenir connexió amb un fet que es produís *a posteriori*, i per tant s'havien de jutjar en causes separades. I la carpeta del procediment del cas de l'atracament portava data del 16 de març, sis mesos anterior a la data de la mort del policia Anguas. La unió dels dos casos en un sol procediment va causar perplexitat no només en l'advocat Condomines. Xavier Garriga i Paituví recorda que el seu advocat, Josep Solé Barberà, li va fer el següent comentari en una de les visites a la presó: «Fan una cosa molt estranya. Ajunten l'atracament i la detenció i el teu cas l'envien al Tribunal d'Ordre Públic. Això ens beneficia en la teva defensa.»

És una evidència que la decisió d'unificar els casos no va ser ajustada a dret. El sumari del cas és ple de documents que demostren que la màxima autoritat militar de Catalunya va administrar els *tempos* com va voler i que sabia des d'un primer moment que aquells joves que es dedicaven a assaltar bancs i caixes d'estalvi i hi deixaven paperetes amb proclames subversives eren molt més que una simple banda d'atracadors. «Són uns fets que s'escapen del delictes comú i entren de ple en el polític-social», van escriure el 5 de

març de 1973 els policies José Román Villacampa i Santiago Bocigas en un llarg i detallat informe sobre les circumstàncies de l'atracament a l'Hispano Americano que va ser enviat al capità general de la IV Regió Militar per si considerava oportú intervenir-hi judicialment.

En aquell escrit la policia identificava com un dels participants en l'atracament Jordi Solé Sugranyes, i de seguida es detallava que era germà d'Oriol Solé, que presentaven com el «responsable del MIL a Tolosa». El document policial definia l'organització com un grup de tendència comunista que tenia contactes amb ETA i que el seu principal objectiu era «donar cops econòmics i l'execució d'actes terroristes que conduïxin a mantenir un estat latent d'inquietud». A la policia li va ser molt fàcil identificar el grup perquè els vehicles que feien servir per atracar bancs els llogaven deixant les dades personals de Jordi Solé. Era com dir: «Ei! Vaig a robar un banc, si em busca la policia ja saben on trobar-me.»

Però el capità general s'ho va mirar i va contestar que allò que li explicava la policia no era tema per a la justícia militar, i va dictar un decret on acordava inhibir-se d'aquell afer i remetre el cas als jutjats d'instrucció ordinaris, que van obrir la investigació corresponent. La policia no es va aturar i va seguir investigant pel seu compte, i el 13 de març va enviar unes altres diligències al capità general Bañuls després de localitzar un vehicle Seat 124 que havia estat utilitzat per la gent del MIL. Per segona vegada la policia insistia en el caràcter netament polític d'aquella trama que investigaven, i per segona vegada la jurisdicció militar se'n va desentendre i es va inhibir, una vegada més, en benefici del jutjat d'instrucció número 21 amb una resolució signada el 28 de març.

Finalment va ser el 29 de setembre de 1973, quatre dies després de la mort del policia Francisco Anguas, que els militars van considerar que era el moment de fer-se càrrec del cas, i aleshores ho van reclamar tot, l'homicidi i també l'atracament, i amb pressses. És evident que en aquell moment es tractava, bàsicament, de posar el cas de Salvador Puig Antich en mans d'uns jutges a qui no tremolaria el pols en el moment de dictar la pena de mort.

«Aquesta jurisdicció ha tingut coneixement que el jutjat d'instrucció 21 tramita...», es va atrevir a escriure l'auditor general de la IV Regió Militar, Joaquín Lobón Valverde, en un escrit dirigit al seu capità general redactat com si mai hagués tingut notícia dels dos informes de la policia sobre l'existència del MIL. El mateix Lobón considerava que calia deixar sense efecte els processaments que ja s'havien dictat sobre el cas en la jurisdicció ordinària i deixava molt clar que la intenció de la justícia militar era actuar amb celeritat. Els arguments esgrimits per Lobón són els que va fer servir el capità general per demanar, aquell mateix 29 de setembre, la inhibició del jutge José Luis Bermúdez de la Fuente.

L'ofensiva militar per portar el cas del MIL a la seva jurisdicció va culminar formalment el 10 d'octubre de 1973 amb un decret de Santiago Bañuls —que una vegada més es recolzava en els arguments de Lobón— on comunicava que definitivament es feia càrrec de l'afer i designava jutge instructor el tinent coronel d'artilleria Nemesio Álvarez Álvarez, que des d'aquell moment tenia assignada la missió de tramitar la causa ordinària 106-IV-73 contra Salvador Puig Antich i altres. Nemesio Álvarez ho va tenir fàcil: només va haver de seguir les línies marcades per l'auditor general i ignorar qualsevol pretensió de la defensa.

El nom de Joaquín Lobón no ha de passar inadvertit en aquesta història. El paper que va tenir l'auditor general va ser clau perquè el procés contra Puig Antich avancés amb tota celeritat cap a una condemna segura. Seva va ser l'estratègia jurídica seguida per la justícia militar i també per l'ordinària, perquè és una evidència que el jutge Bermúdez de la Fuente va ser un titella en mans de l'auditor general. Pel que fa al capità general Bañuls, va actuar sempre assessorat per Lobón. Tots els escrits signats per Bañuls anaven encapçalats amb una frase que remetia al dictamen que havia emès el seu auditor per a aquell tràmit.

El capità general era la màxima autoritat judicial militar a la regió, però els seus coneixements sobre el dret i sobre la legislació penal castrense eren inexistents, i per aquest motiu tenia assignat l'auditor general, que l'assessorava. Lobón va tenir a les mans el destí de Puig Antich i hauria pogut optar per portar el cas cap a una condemna severa amb molts anys de presó, però va preferir encaminar el procés cap a la solució més dura i també la més bèstia. L'estratègia jurídica de Joaquín Lobón Valverde en l'afer Puig Antich va ser molt evident, tant com ho era la seva adhesió insubornable al règim feixista i al líder que en guiava els destins, Francisco Franco, que aquell mateix mes d'octubre de 1973, en plena instrucció judicial del cas, va rebre l'auditor general en audiència al palau del Pardo. «A les seves ordres, excel·lència!»

«SI T'ESCAPES ET FOTO DOS TRETS»

Han passat uns quants dies d'ençà d'aquell malentès amb Sebastià Martínez Ramos, quan per un moment vaig creure que el testimoni sorpresa de Sòria s'havia esfumat. Tot i la feinada que tinc, em costa deixar de pensar-hi, i quan ho faig em neguiteja la possibilitat que m'acabi passant com en el cas del forense de Granada i que per la raó que sigui perdi irremeiablement una font d'informació que considero de primer ordre. Des d'aleshores no he tornat a parlar amb l'advocat, i tot i que s'hi va comprometre encara no hem concretat el viatge a la ciutat castellana. En Sebastià sempre m'ha dit que vol acompanyar-m'hi i he de respectar el seu desig, perquè és ell qui em va posar sobre la pista d'aquesta persona i jo no traeixo mai les bones fonts d'informació, i encara menys els bons amics. És per això que espero que sigui ell qui prengui la iniciativa. Opto per esperar que s'obri un forat en l'agenda de l'advocat, i mentre això no passa continuo rastrejant altres testimonis que he descobert llegint el sumari i que també són de gran interès.

Reprenc aquella llista de *tipus enigmàtics* on tenia anotada la referència del senyor *Varelo*, i ara m'aturo en dos noms més de dues persones que he de localitzar i parlar-hi. Es tracta de dos individus que aparentment no tenen cap vincle amb el cas Puig Antich i que fins ara tampoc havien

aparegut en aquesta història, perquè a ull nu semblaven uns simples actors secundaris en la trama. Però el seu testimoni era clau, i encara ho és avui, per poder demostrar una de les tesis fonamentals de la defensa, segons la qual en la detenció d'en Salvador la policia va actuar com tenia per costum en aquests casos: per sorpresa, sense identificar-se de forma reglamentària i fent ús d'una força brutal, desproporcionada. En conseqüència, la defensa de Puig Antich insistia que la reacció violenta del seu client havia tingut com a única finalitat la d'escapar-se d'una situació de risc per a la seva integritat i no la d'atemptar contra la vida de ningú, encara que el resultat final va ser la mort d'un policia.

Els dos personatges en qüestió són Josep Lluís Jubany i Octavi Figueres, que a última hora del vespre del 25 de setembre de 1973, només tres hores després del tiroteig que va posar fi a la vida de Francisco Anguas, van ser detinguts per dos policies de la Brigada d'Investigació Social enmig d'una escena de gran violència al carrer Girona de Barcelona, a cent cinquanta metres escassos del fatídic portal del número 70.

El primer cop que vaig llegir aquests dos noms entre la muntanya de papers de la causa no vaig entendre per què hi apareixien. L'únic nexa entre un i altre cas era la data i la proximitat amb l'afer del tiroteig, però una cosa no tenia a veure amb l'altra, i aquest fet em va generar un cert desconcert. Tot i això em vaig anotar el nom de Jubany, perquè per un costat em va cridar l'atenció que es digués Millet de segon cognom, i per l'altre vaig creure que potser algun dia hauria de seguir-li la pista i era millor tenir-lo en un lloc visible, perquè quan remenes tants papers i tants noms allò que no t'apuntes en un lloc destacat acaba desapareixent, s'esfuma. Més endavant, quan vaig llegir que l'advocat

Condomines havia demanat que s'adjuntés a la causa la documentació relativa a un judici de faltes que van haver d'afrontar Jubany i Figueres el 20 de novembre de 1973 davant un jutge municipal de Barcelona, encara ho vaig entendre menys. Per què era necessari incorporar al sumari els papers relatius a un altre cas que no hi tenia a veure, més enllà de la coincidència amb la data dels fets i la proximitat amb el lloc? Però quan em vaig entretenir a repassar el contingut d'aquell judici aleshores se'm van obrir els ulls i ho vaig entendre tot. A partir d'aquell moment, localitzar aquelles dues persones i oferir el seu testimoni em va semblar una tasca indispensable per completar aquesta història i aquest llibre. I ara m'hi poso.

«El meu germà difícilment voldrà parlar d'això.» M'ho comenta un altre membre de la família Jubany amb qui acabo de contactar davant la impossibilitat de localitzar en Josep Lluís. Començo la recerca per aquest personatge perquè el seu protagonisme en la història és més gran que el de l'altre home, però no me'n surto i finalment opto per localitzar Octavi Figueres.

«Recordo els fets perfectament, però no sabia això que els advocats de Puig Antich m'havien demanat com a testimoni en el seu judici», em comenta aquest home en el primer tempteig de la nostra conversa. Sense explicar-li res del que jo ja sé del seu cas, li he demanat que faci memòria dels fets viscuts aquella tarda, i m'ho explica tot amb pèls i senyals.

«Això va passar al vespre. Jo tenia un bar al número 56 del carrer Girona, amb unes taules a fora, i entrava i sortia constantment per atendre els clients. Feia poca estona que havia passat allò del tiroteig, però allà no en vam saber res tot i que érem a una travessia del lloc dels fets. Segons sembla, la policia va rebre l'avís que un home jove, de cabell

ros i vestit amb un jersei vermell havia sortit de la casa on s'havia produït la detenció de Puig Antich portant una arma i van donar l'alerta als agents que hi havia patrullant pel barri. Era una falsa alarma, perquè aquell individu no tenia res a veure ni amb Puig Antich ni amb el MIL, però l'avís ja estava donat i a la policia es van posar nerviosos i es van mobilitzar per localitzar aquell suposat sospitós. De cop i volta, des de dins el bar vaig observar com dos homes n'estaven pegant un altre davant mateix del meu establiment. Era en Jubany, a qui dos policies de la Brigada d'Investigació Social havien identificat amb el de la descripció, perquè també era ros i portava un jersei de característiques similars al que buscaven. Però ni era l'home que es pensaven ni, per descomptat, portava cap arma. El van voler detenir sense més ni més, i ell, és clar, es va voler defensar d'aquells estranys que l'havien encalçat al mig del carrer, i que en cap cas semblava que fossin policies.

»Aleshores vaig sortir a defensar-lo i els vaig demanar perquè estaven pegant a aquell home, i em van respondre de males maneres que eren policies i que no m'hi havia de ficar. Estaven molt nerviosos i ens vam embrancar en una petita discussió, i finalment a mi també em van acabar detenint i portant-me a comissaria amb en Jubany, que, realment, havia rebut molts cops. Al cap d'unes hores em van treure de la prefectura de Via Laietana i em van portar a la comissaria que hi havia al carrer Roger de Llúria, i recordo que em van tancar en una garjola on hi havia tanta gent que jo havia d'estar dret, amb molta incomoditat. Després em van interrogar, amb aquella tàctica del policia bo i el policia dolent que jo havia vist a les pel·lícules, i em preguntaven si coneixia l'altre home i jo els deia que no hi tenia cap relació i que era un simple cambrer de bar. En cap

moment van reconèixer el seu error, en cap moment van reconèixer que s'havien equivocat.»

Com en el cas Puig Antich, uns policies de paísà s'abraonen de cop i volta i sense identificar-se convenientment sobre un ciutadà i el comencen a atonyinar al mig d'un carrer de l'Eixample. Aquest es defensa, i si només té les mans i els peus es defensa d'aquells estranys que l'estan agredint amb cops de puny i puntades de peu, i si té pistoles intenta fer-les servir per escapar-se del lloc.

Com en el cas Puig Antich la brutalitat policial també es va desplegar de forma desmesurada sobre Jubany i Figueres, i com en el cas Puig Antich la policia no va reconèixer mai que s'havia equivocat en la manera de procedir a la detenció i que havia estat un error professional el que havia desencadenat la situació de violència, com molt bé recorda Octavi Figueres. Les seves paraules em transporten de seguida a aquella frase que l'advocat Sebastià Martínez Ramos em va dir el primer dia que vam quedar al seu despatx: «Tot es va fer per amagar un error de la policia.»

En el cas Puig Antich la prepotència i la violència emprada pels agents de la Brigada Social van ser brutals, i amb Octavi Figueres i Josep Lluís Jubany es va repetir aquesta forma d'actuar, i també la voluntat d'amagar la realitat dels fets. «El meu germà va arribar a comissaria tot ple de cops i amb la roba ensangonada. Van ser els mateixos policies els que li van dir que ni se li passés pel cap la idea de denunciar-los, i l'amenaça que li van fer a ell també la van fer extensiva a la resta de la meva família», explica el germà d'en Josep Lluís. Ningú va denunciar la policia per l'excés que havien comès, en canvi la detenció sí que va derivar en una denúncia de la policia contra Jubany i Figueres i en una condemna d'un jutjat municipal en un judici de faltes contra els dos homes.

Octavi Figueres remata el seu testimoni amb aquesta vivència tan o més bèstia encara que la que va haver de patir en Jubany: «Quan em treien de la comissaria de Via Laietana per conduir-me a la de Llúria jo marxava sense les manilles i un dels agents que m'acompanyava se'n va adonar i li va cridar l'atenció al seu company sobre la necessitat de lligar-me les mans. Aleshores jo li vaig dir que no era necessari, que no se m'acudiria arrencar a córrer, i ell em va mirar i em va dir: "Si t'escapes et foto dos trets."» Tan a la punta dels llavis i a flor de dits tenien aquesta gent les pistoles.

EL DIA DELS SANTS INNOCENTS

El dia 28 de desembre era costum en aquest país que la gent es fes la guitza amb bromes, unes de més mal gust que altres, per celebrar el dia dels Sants Innocents. Fins i tot era costum que les redaccions dels diaris s'espremessin el cervell per fabricar una notícia amb aparença de versemblança, que es publicava amb total impunitat i amb la complicitat dels lectors, que s'entretenien a identificar la broma en una i altra capçalera. Ara els temps han canviat, els directors de diari han extraviat el sentit de l'humor i la tradició ha entrat en un període de franca retirada. Si aquell dia de desembre de 1973 els papers haguessin publicat la notícia que un inspector de policia havia comparegut a un jutjat militar per entregar les beines de dues bales que ell mateix havia disparat contra un jove, més d'un lector hauria pensat que es tractava d'una innocentada. Però no era cap broma.

Un dels últims episodis, i potser el més grotesc, del procés contra Puig Antich va tenir com a protagonista el policia que li havia disparat dos trets, Timoteo Fernández Santórum, que el dia dels Sants Innocents d'aquell any es va presentar a les oficines del jutge Nemesio Álvarez per entregar-li «les bales extretes del cos de Salvador Puig Antich», segons consta escrit a les diligències.

Les restes d'aquesta municció havien estat lliurades pel doctor Xavier Piulachs al policia Antonio Quadrado el mateix dia del tiroteig, i per deixar-ne constància li va fer signar un rebut abans que l'agent abandonés el servei d'Urgències. Això va fer que aquestes fossin les úniques bales que es van disparar el dia de la detenció que es van conservar i aportar al procés, perquè les que van impactar al cos del policia Anguas van desaparèixer. Però des que el doctor Piulachs les va entregar, aquelles bales havien estat en possessió de la Brigada d'Investigació Social i ningú s'havia preocupat de reclamar-les ni peritar-les, i a ningú, i encara menys al jutge Nemesio Álvarez, li va semblar un fet irregular que fos el mateix responsable d'haver disparat l'arma el que complís aquella diligència entregant-les al jutjat. Una vegada més la policia feia i desfeia al seu gust i conveniència en aquest cas. Una vegada més Santórum apareix en aquesta història protagonitzant un episodi obscur, tan fosc com les circumstàncies mai del tot aclarides en què va disparar, tan fosc com les seves absències en els moments clau de la instrucció, tan inversemblant com aquesta sorprenent aparició al jutjat el dia dels Sants Innocents.

Però aquells dies del final de 1973 la justícia militar no estava per aquestes menudeses, sinó per tramitar sense demores el procés penal que tenia entre mans. Ho havia deixat clar el capità general Bañuls des del primer moment que va assumir la causa: era necessari actuar amb «rapidesa i exemplaritat», i ho havia tornat a manifestar en una resolució del 27 de novembre, repetint els arguments de l'auditor Joaquín Lobón, on va acordar habilitar per a la pràctica de les diligències necessàries «les festes Nacionals i Religioses del mes de desembre de l'any en curs i del gener vinent». Allò no ho havia de parar ni Déu fet infant.

Per si no n'hi havia prou, la recta final del cas va coincidir amb l'atemptat d'ETA contra el general Luis Carrero Blanco. La notícia de la mort del president del govern espanyol va caure com una llosa en les aspiracions de Salvador Puig Antich per salvar la vida. Fins aleshores, els seus advocats havien tingut clar que la defensa del cas era una tasca d'extrema dificultat, però des d'aquell moment van tenir el trist convenciment que passava a ser una missió quasi impossible, perquè el règim tenia pressa, molta pressa, per venjar amb nova sang la sang vessada.

De fet, sempre s'ha dit que sense aquell atemptat Franco potser hauria perdonat la vida a Puig Antich. Però malgrat la malastrugança i el so metàl·lic de la dansa de la mort que s'aixecava des de l'horitzó, calia seguir treballant, i el mateix dia que tots els diaris de l'Estat obrien la portada amb la notícia del «criminal atemptat» al cap del govern espanyol, el 21 de desembre de 1973, l'advocat Francesc Condomines entregava el seu escrit de conclusions provisionals al jutge com un últim i desesperat intent de bastir una estratègia de defensa per allunyar Puig Antich del garrot.

«Recordo que estàvem treballant al despatx quan va sonar el telèfon i ens van donar la notícia de la mort de Carrero.» Ho explica l'advocat Jesús Condomines Pereña, que va tenir una participació molt activa en l'estratègia de defensa jurídica de Puig Antich ajudant el seu pare, Francesc. Tan activa va ser la implicació professional en el cas que ell va ser una de les persones que van acompanyar en Salvador l'última nit a la presó Model, mentre esperaven que arribés la fatídica hora del botxí.

«En tenir notícia d'aquell atemptat a Madrid vaig deixar la màquina d'escriure i recordo que em vaig alçar i vaig preguntar amb desesperació: "I ara què?" Era conscient que les

poques opcions que teníem se'ns escapaven i que tot s'havia complicat molt.» Però no hi havia temps per a les lamentacions i aquell advocat es va tornar a asseure davant la màquina per acabar de teclejar un escrit de sis pàgines on es detallava la relació de les diverses proves que considerava que encara quedaven per fer o que s'havien de veure el dia del judici.

La defensa demanava autorització perquè els doctors Roser Pérez i Joan Obiols poguessin dur a terme el peritatge sobre la salut mental d'en Salvador, demanava la realització d'un informe balístic on també s'haurien d'haver analitzat les bales entregades pel policia Fernández Santórum, i sol·licitava la declaració de fins a trenta-tres testimonis. El jutge li va respondre amb una negativa rotunda, i l'argumentació va ser tan simple com que tota aquella prova sol·licitada no faria altra cosa que provocar «retards i dilacions que resultarien incompatibles amb un procediment militar».

Condomines no es va quedar de braços plegats i va replicar els arguments de Nemesio Álvarez amb un recurs on es queixava amargament, i amb tota la raó, que les proves li havien estat desestimades sense la «fonamentació» que ha de guiar qualsevol resolució judicial, i repassava un per un la importància d'aquells testimonis. El jutge instructor va fer com si sentís ploure i al final d'aquell estira-i-arronsa la llista llarguíssima de testimonis va quedar reduïda a la mínima expressió. I pel que fa als fets relacionats amb el tiroteig, per al dia del judici només van ser citats a comparèixer els agents de policia Bocigas i Santórum, els metges de l'Hospital Clínic Xavier Piulachs i Jordi Esquerra i els forenses Gabriel Sánchez Maldonado i Rafael Espinosa. El fiscal del cas va posicionar-se en contra de la pericial balísti-

ca amb aquell argument que els responsables de jutjar el cas eren «professionals de les armes» amb un ampli domini sobre armament, i d'altra banda va demanar la compareixença al judici d'Espinosa. Però aquest doctor ni s'hi va presentar, ni ningú li va reclamar explicacions per aquell silenci còmplice.

Per sort, la llibertat d'expressió que regna avui en dia té molt més recorregut que aquells silencis imposats, té molta més força que la repressió exercida aleshores per aquells homes uniformats i armats. Gràcies a la paraula, la majoria d'aquells testimonis bandejats en el seu dia per la justícia militar han pogut desfil·lar ara per aquest llibre, i els que no ho han fet és perquè la mort els ha negat ja definitivament el dret a dir-hi la seva. És per aquest motiu que a través d'aquestes pàgines han exposat el seu testimoni —clar i rotund— els doctors Joaquim Latorre, Ramon Barjau i Pere Munné. Els dos primers van comparèixer al Suprem de la mà de l'advocat Sebastià Martínez Ramos, mentre que el tercer no havia parlat mai del tema fins ara i tampoc mai fins ara havia sabut que l'advocat de Puig Antich l'havia proposat per prestar declaració durant el consell de guerra. Tampoc van poder declarar aleshores i ho han fet ara a través d'aquestes pàgines les infermeres Nativitat Viguera i Margarida Jansà. Tampoc elles van saber aleshores que eren preteses com a testimoni, i han sabut ara, quaranta anys després, que la seva declaració hauria servit per deixar en evidència la mala praxi policial i judicial en la declaració de Puig Antich a l'Hospital Clínic. I també han declarat per primer cop públicament Xavier Garriga i Paituví o la psiquiatra Roser Pérez.

A tots ells el capità general de la IV Regió Militar els va tapar la boca el 30 de desembre de 1973 quan va dictar una

resolució que declarava conclosa la instrucció, només tres mesos després d'haver-la iniciat, i que anunciava que aviat se celebraria el consell de guerra. Vist des de la pràctica jurídica actual, on les investigacions judicials en casos d'homícidis s'allarguen en el temps tant com demana l'obligació de garantir el dret a un procés just dels acusats, encara sembla més increïble que el sumari i l'acusació contra Puig Antich quedessin enllestits en noranta dies.

Finalment, el 5 de gener de 1974 Salvador Bañuls feia públic que totes les parts implicades en el procediment quedaven citades a l'edifici de Capitanía General el dia 8 de gener per a la celebració del judici, on al costat de Salvador Puig Antich també compareixerien com a acusats Josep Lluís Pons Llobet, per la seva implicació en l'atracament al Banc Hispano Americano, i la seva companya, María Angustias Mateos Fernández, també relacionada amb aquell fet. Definitivament, el consell de guerra ventilaria en un sol acte judicial tant el robatori al banc com la mort del policia Anguas.

El tribunal seria presidit pel coronel Carlos González de Pablos, i l'integrarien els capitans Matías Zaragoza de Viala, Fernando Mota Calderón, José Ruiz Prado i Carlos Rey González. Aquests van ser els cinc homes que després d'un judici que va durar només un sol dia —va començar quan passaven cinc minuts d'un quart de deu del matí i va acabar a tres quarts de sis de la tarda, amb una pausa inclosa de dues hores per anar a dinar— es van reunir per deliberar. L'endemà, 9 de gener de 1974, posaven la seva rúbrica al peu d'una patètica sentència que en només cinc folis es ventilava la vida d'un jove. Missió complerta.

L'HOME QUE AJUDAVA A BEN MORIR

Quatre llecs en lleis i un jurista. Aquesta era la composició del tribunal que va jutjar i condemnar Salvador Puig Antich a la pena capital. Tots cinc formaven part de l'estament militar; els quatre primers —sense cap coneixement de la matèria legal— tenien encomanada la responsabilitat de determinar si els fets que es van portar a judici van quedar provats o no, mentre que el cinquè —jurista de carrera— va ser l'encarregat de redactar la sentència i dotar-la de contingut jurídic. El sistema era similar als jurats escabinats que funcionen en alguns països, on un tribunal format per professionals del dret i profans en la matèria imparteix justícia, en un estrany equilibri de rigor legal i sentit comú. En el cas Puig Antich el lletrat del cos jurídic de l'exèrcit a qui es va assignar el paper de ponent de la sentència va ser Carlos Rey González, aleshores amb la graduació de capità i avui, ja jubilat de les obligacions castrenses, tinent coronel en l'escalafó militar.

Rey va abandonar l'exèrcit a la dècada dels anys vuitanta del segle passat, coincidint amb l'arribada a la direcció del Ministeri de Defensa del socialista Narcís Serra. A partir d'aquell moment, aquest catedràtic en dret penal nascut a Madrid i establert a Barcelona des de fa més de quaranta anys va dedicar-se en cos i ànima a fer prosperar el seu des-

patx d'advocats. El negoci no li ha anat malament, i en els últims anys ha participat en alguns casos de notorietat pública, com quan va defensar els interessos dels familiars de la psicòloga Anna Permanyer, víctima d'una sinistra i malvada assassina, i més recentment representant la presidenta del Partit Popular a Catalunya, Alícia Sánchez-Camacho, en l'esperpèntic episodi de les escoltes telefòniques al restaurant La Camarga.

L'advocat Rey guarda una relació difusa amb l'afer Puig Antich. Per un costat hi ha aspectes que els té molt presents i que s'afanya a demostrar que recorda amb tota rotunditat: «No hi ha cap mena de dubte de quina va ser l'arma que va matar el policia», diu sec i tallant, deixant clar que ningú li farà canviar l'opinió del cas que va formar-se fa trenta-nou anys per condemnar en Salvador a la pena del garrot. Però per un altre costat hi ha elements de la història que se li han evaporat o que recorda de manera errònia. Per exemple, no té present que al consell de guerra s'hi van jutjar de forma conjunta els fets del robatori al banc Hispano Americano i el tiroteig al carrer Girona. Comet un altre oblit, encara més sorprenent, quan comenta la manera de matar que es va fer servir per executar en Salvador. «El van afusellar», afirma amb convenciment, sense saber que està confonent aquest cas amb l'ajusticiament de l'etarra Juan Paredes *Txiki*.

El despatx professional del tinent coronel Rey és una peça molt elegant en un edifici de la zona alta de Barcelona. Li he demanat de trobar-nos per comentar cara a cara alguns aspectes de la seva sentència i em concedeix mitja hora del seu valuós temps, que aconsegueixo allargar quasi fins a l'hora sencera. L'advocat Rey, ulls foscos i petits, amb una mirada especialment viva però també d'una fredor pal-

pable, vestit amb elegància discreta però amb comoditat i amb un toc de color que no passa desapercebut, gasta un posat rígid, d'home que porta impregnada la rectitud de la llei i la disciplina que s'ensenya a les casernes. Educat, sobri i respectuós en el tracte amb els seus interlocutors, adorna la seva estampa de militar retirat amb un núvol de fum espès i de dolçor aromàtica que s'escapa de la pipa que no desempara en cap moment.

Pren posició al capdamunt d'una taula allargassada, en una sala de reunions agradable i decorada amb molt de gust, es fa una mica enrere amb la cadira i després d'encendre el tabac dins la cassoleta de la pipa em fa un prec que em demana que tingui present quan escrigui sobre la seva participació en el cas: «Cal tenir en compte el moment històric en què van passar els fets i que els tribunals dictaminen sobre un cas segons allò que els mana la legislació i la seva pròpia consciència.» De seguida li deixo clar que la meva visita al despatx no és en so de guerra, però tampoc en so de pau. Sap que la meva intenció és posar damunt la taula uns arguments que inevitablement qüestionen la resolució que ell va redactar, i no es pot estar de fer-me'n un comentari que busca deixar-me en fora de joc: «Enfoques el tema des d'una simpatia envers Puig Antich...»

Té raó, perquè inevitablement sempre em sentiré més proper a aquell que lluita per una idea de llibertat que no a aquell altre que imposa un sistema totalitari, però evito caure en el debat de les idees i em limito a defensar-me des d'un punt de vista estrictament professional dient-li allò tan suat que l'objectivitat no existeix en cap activitat humana, tampoc en el meu ofici, però a la vegada li exposo que sempre intento acostar-me a la veritat neta i transparent dels fets, fugint tant com puc de la tendenciositat. És per

això que li faig confiança d'una idea sobre en Salvador que ja fa temps que tinc molt clara: «És evident que una persona que anava armada com ell i que va optar per enrolar-se en una organització com el MIL no es pot dir que fos innocent, ja que sabia que estava transgredint la llei. Tinc clar això, però també tinc clar que difícilment se'l podia considerar culpable del delictes pel qual va ser ajusticiat.»

Davant meu hi ha un bon jurista que em posarà a prova i em noquejarà els arguments a la primera de canvi si veu que patino. Per aquest motiu vull fer-li entendre que he anat al seu despatx armat amb arguments sòlids i que conec tots els detalls de la causa, i és per això que en comptes de començar parlant de bales i de pistoles li plantejo una qüestió jurídica, de procediment, per a mi fonamental. Li exposo els meus recels sobre la manera com la jurisdicció militar es va fer càrrec de l'afer, després d'haver-lo rebutjat de bell antuvi quan la policia va enviar al capità general Bañuls aquells informes sobre els primers atracaments del MIL. Ho van fer d'una manera que es podria considerar irregular, i li deixo ben clar el meu convenciment que aquella sentència no l'hauria d'haver escrit ell sinó un jutge de la jurisdicció ordinària.

En sentir les meves paraules fa un posat estrany, arruga unes celles molt poblades i fosques, que contrasten amb el seu cabell escàs i de color blanc, i em mira com si això que li explico no li quadrés en la forma de procedir d'aquella època. M'ho argumenta explicant que la policia tenia l'obligació d'informar directament els jutges de la jurisdicció ordinària i no els militars. Hi afegeix que en aquells temps era, segons ell, «habitual» que en els atracaments als bancs s'escampessin pamflets amb eslògans polítics per desviar l'atenció de la policia i creu que això hauria pogut

crear confusió en el moment de decidir a quina instància competia la investigació dels MIL. Insisteixo que he estudiat els documents a fons i que tinc el convenciment que tot plegat és una mostra evident que el cas es va traspasar a la jurisdicció militar quan el règim feixista es va voler assegurar que es faria un escarment amb el detingut, però ell acaba fent veure que allò que li explico no té fonament.

Queda clar que jo intentaré acorralar-lo en els punts foscos del procediment i que ell mirarà de no moure's ni un mil·límetre dels seus arguments, i amb aquest terreny de joc ben delimitat m'endinso en l'entrevista demanant-li que em relati allò que recorda exactament del cas, i s'explica així: «Eren temps molt convulsos. El MIL era un grup poc conegut, perquè no havien fet gaires moviments, però els tenien vigilats i es va produir la detenció. Els van entrar al portal i allí va passar que el policia Anguas Barragán va pecar de falta d'experiència, perquè després de trobar-li una pistola al detingut no va pensar que en podria portar una altra, i quan l'anava a emmanillar el noi el va matar disparant-li a boca de canó. Després hi va haver més trets que van tocar Puig Antich.»

Hi ha una cosa amb la qual estic completament d'acord amb l'advocat Rey, i és la falta de perícia professional d'aquell policia, i també de la resta d'agents que formaven part del dispositiu. És l'únic punt en què coincidim, perquè quan el vull corregir per dir-li que els policies no duïen manilles em diu que vaig errat, i quan insisteixo sobre aquest punt dient-li que hi ha testimonis que ho certifiquen insisteix que sóc jo el que no tinc raó. La raó me la treu del tot quan li argumento que tinc molts dubtes sobre el fet que en Puig Antich fos el responsable directe de la mort del policia. Ell es tanca en banda i em diu: «Va ser a

boca de canó, això és molt clar, jo no en tinc el més mínim dubte.»

De seguida m'adono que estic jugant un partit de futbol que més aviat sembla una partida de frontó amb un home que és una paret que em torna totes les pilotes, també les que he aconseguit colar dins de la seva porteria, que ell fa veure que no han entrat. Tots els arguments que li poso damunt la taula me'ls rebutja. Quan li exposo els meus dubtes sobre les primeres passes que va fer el cas quan encara es trobava en un jutjat ordinari ell em replica dient que el fiscal que hi va actuar, Alejandro del Toro, era un «excel·lent jurista i una persona íntegra». Quan parlem d'aquell interrogatori al Clínic, i de la impossibilitat que en Salvador pogués fer una declaració tan llarga amb la boca destrossada, ell em torna a dir que el fiscal Del Toro li mereixia tota la confiança. Quan li explico que la meua argumentació se sustenta també en l'article que es va publicar a *La Vanguardia Española* l'endemà del consell de guerra, on s'afirmava que durant el judici «no va quedar gaire clar» el nombre de trets que va rebre el policia ni la posició dels tiradors, la seva resposta torna a ser mínima però contundent: «Va quedar provat!»

Intento un altre argument i li recordo que en l'acta del judici en cap moment es fa esment del nombre de trets, però en canvi la seva sentència diu que Puig Antich va disparar quatre cops i que tres bales van fer diana en el policia. El convido a donar-me una explicació convincent i ell m'ho resumeix amb tres paraules: «Va quedar provat!» Intento fer-li veure que el problema del cas no és que allò es va provar, sinó que a la defensa de Puig Antich no li van deixar provar que el que la policia deia que estava provat era, realment, un fet que probablement no havia succeït

com aquella versió oficial deia, sinó més aviat al contrari. Li demano com pot considerar provat el tema dels trets si en cap moment es van peritar les armes ni es va fer cap prova balística. En aquest punt el tinent coronel s'esplaia una mica més: «Això de desacreditar el procediment perquè no es va fer la pericial balística no és acceptable, perquè dos membres del tribunal eren de la *maestranza* d'artilleria i tenien les armes a la seva disposició. Pretendre un altre peritatge negant als membres del tribunal la seva capacitat per pronunciar-se sobre les armes era tant com impedir a un metge poder opinar sobre una malaltia.»

De mica en mica, Carlos Rey va construint davant seu un mur argumental que considera inexpugnable, però la nostra entrevista encara no ha acabat i he deixat per al moment final dos últims elements amb què confio, si més no, obrir una petita esquerda en la seva defensa. Li pregunto com és possible que a la sentència no se citessin en cap moment els cops de culata que va rebre en Salvador i em respon, quasi amb les mateixes paraules però amb menys convicció: «No va resultar provat.» Li torno a dir que he llegit el sumari de dalt a baix i que hi ha múltiples testimonis d'aquestes agressions, i que els mateixos policies ho van reconèixer, durant el consell de guerra. Li faig notar que una circumstància així només podia ser valorada com a atenuant en el moment d'imposar la pena, però que ell no la va tenir en compte.

Per un moment em sembla que he aconseguit afeblir-lo i continuo insistint per aquest costat, com aquell boxador que sembla haver trobat el punt flac en el contrincant que aparentava ser una roca i el castiga repetides vegades al mateix punt. Li pregunto quina explicació hi ha al fet que el dia del judici només comparegués a declarar un dels dos fo-

renses que van fer l'autòpsia i li demano si això pot tenir validesa legal. En la seva resposta quasi és a punt de donar-me la raó, però finalment troba una última via escapatòria: «Una pericial l'han de fer dos pèrits i tots dos l'han de ratificar, però caldria veure-ho, perquè no recordo què deia la llei de procediment en aquest aspecte de la compareixença a judici...»

Finalment he aconseguit fer moure el meu interlocutor del seu inamovible «va quedar provat!», i així aconsegueixo que em reconegui que potser sí que hi ha alguna petita fissura en aquella sentència, o almenys així interpreto jo el que ell em diu: «Provat o no provat, el tribunal sempre actua segons la seva estricta consciència professional. Potser hi haurà un error, però el que no hi haurà és un desig de condemnar. El concepte *in dubio pro reo* es tenia molt clar en aquells tribunals militars.» Aquest últim argument podria ser bo si el procediment hagués permès als advocats de Puig Antich presentar batalla en igualtat d'oportunitats amb l'acusació per poder incidir en aquests elements de dubte davant el tribunal, però és una evidència que no els ho van deixar fer, encara que Carlos Rey insisteixi una i altra vegada en el contrari.

Durant tota l'entrevista intueixo que el mou la voluntat de treure rellevància a la sentència que ell va redactar, com si hagués estat un simple tràmit. Per un costat m'explica que la resolució important és la que va venir després, quan el Consell Suprem de Justícia Militar va confirmar la pena capital, ja que quan un tribunal militar de primera instància dictava una condemna a mort aquesta havia de ser revissada automàticament per la instància judicial superior «en interès de llei». Per un altre costat, l'advocat em transmet que els membres del tribunal no tenien cap vocació de bot-

xins: «A ningú li agrada intervenir en una tema com aquest, però has de mantenir una disciplina militar i també una disciplina per a tu mateix.» En aquell tràmit d'elevat la sentència al Consell Suprem hi va intervenir, una vegada més, l'auditor general Joaquín Lobón, que va demanar la confirmació de la condemna a mort imposada en el consell de guerra invocant «l'encert del tribunal sentenciador en la qualificació jurídica dels fets que han estat declarats provats».

Carlos Rey em parla de tot el que recorda d'aquell cas, però hi ha un aspecte sobre el qual m'adverteix que mantindrà un escrupolós silenci: «Les deliberacions del tribunal són sagrades, sobre això no diré res encara que hagi passat tant de temps. Només li explicaré que hi va haver molt de debat. Hi havia pocs partidaris de la pena de mort.» Sí que m'explica que ell no va votar en el moment de considerar quins fets havien estat provats i quins no, perquè no li pertocava fer-ho. És per aquest motiu que repeteix amb insistència allò de «va quedar provat!», perquè ell només va intervenir en el moment de decidir quina pena s'havia d'imposar un cop els altres quatre jutges van determinar que Salvador Puig Antich havia matat el policia de forma criminal i sense cap circumstància que es pogués considerar atenuant. Dóna a entendre que, amb aquests fets que els seus companys de tribunal van considerar provats i amb la legislació penal militar a la mà, no li va quedar altre remei que redactar una condemna a mort.

Mentre el tinent coronel em parla, segur de si mateix, contundent en el fons del seu discurs i en les formes, no puc evitar pensar quina seria la seva reacció si li expliqués que a uns centenars de quilòmetres d'on som viu un home que pot tirar per terra la seva argumentació. Ell va parlant i

jo no puc deixar de pensar en aquell home de Sòria en qui tantes esperances tinc dipositades per acabar de desemascarar aquests militars, i em dic a mi mateix que, sigui com sigui i ara més que mai, he d'aconseguir el seu testimoni.

El cap m'ha volat fins a Sòria en el moment precis que l'advocat Carlos Rey comença a mirar el rellotge i em dóna a entendre que ja no em pot dedicar més temps. Som a punt d'acomiarar-nos però abans de posar punt i final al nostre encontre toquem un últim aspecte del cas: el de l'execució. Aleshores em fa una revelació per a mi tan inèdita com inaudita: «Aquell dia vaig anar a la presó de Tarragona per estar al costat de Heinz Ches, a qui també ajusticiaven. Em preocupava molt aquell alemany...» Rey fa referència a un home que responia a la identitat real de Georg Michael Welzel, un ciutadà de l'Alemanya de l'Est que va aconseguir fugir del comunisme i que en arribar a Espanya es va disfressar amb la identitat d'un irreal súbdit polonès que responia al cognom de Ches. Un dia de 1972, al bar d'un càmping de l'Hospitalet de l'Infant, va matar d'un tret un guàrdia civil, i el van detenir, jutjar i condemnar a mort en un consell de guerra. El règim feixista va fer coincidir la seva execució amb la de Puig Antich, el mateix dia i a la mateixa hora, amb la clara intenció de mesclar deliberadament un cas polític amb un de delinqüència comuna, i així confondre l'opinió pública.

M'he passat tota l'entrevista intentant descol·locar-lo, i ara és ell qui em deixa del tot desconcertat en fer-me aquesta confidència, que té molt de cosa personal i íntima. De seguida m'ho amplia: «Jo creia i crec en Déu. En aquest món hi som de pas, el que és important és l'altra vida, i a mi em preocupava aquell home i jo volia fer alguna cosa per ell, per ajudar-lo de cara a aquesta altra vida. És per

això que vaig anar a la presó de Tarragona acompanyant el jutge instructor d'aquell cas, el ponent de la sentència i també el director de la presó, de qui recordo que s'ho passava molt malament. Allò va ser terrible.

»Ches va passar aquella nit en capella, jugant a parxís. Recordo que es queixava que tot plegat havia durat massa, i no es referia a l'espera d'aquella nit sinó al temps que havia passat entre el judici i la data de l'execució, perquè la seva condemna era molt anterior a la del cas Puig Antich. Ell ja hauria volgut acabar abans. Quan faltaven uns quinze minuts per a l'hora de l'execució van venir tots els pastors de totes les confessions i es van posar a la seva disposició. Ell va triar el sacerdot catòlic...»

Carlos Rey pronuncia aquesta última frase traspuant una evident i incontenible satisfacció, com si aquell home hagués triat el bon company de camí per iniciar el llarg viatge. L'advocat recorda que el capellà i el condemnat es van retirar a una altra sala per parlar amb tranquil·litat, i quan el sacerdot va tornar no es va poder estar de comentar-li: «Ja voldria jo morir com ho fa aquest home.»

RODA DE PREMSA A GINEBRA

Es pot estar d'acord o no amb els arguments de Carlos Rey González, però ningú pot negar que el seu és un testimoni valent. En canvi, hi ha molts altres protagonistes d'aquesta història que no han volgut parlar, malgrat els anys transcorreguts i tot i viure en plena democràcia, o han optat per fer-ho amb la boca una mica petita, potser perquè van viure amb massa ofec l'opressió de quatre dècades de dictadura. Han passat els anys i ha preferit guardar silenci el senyor Melquíades Flores, el treballador de banca a qui els militants del MIL van buidar un ull en l'atracament a l'Hispano Americano. «Ja entenc que vostè fa la seva feina, però aquest és un tema del qual prefereixo no parlar-ne. No ho he fet mai, tampoc quan em va venir a veure l'Enrique Rubio amb un altre periodista», em va dir amablement, refusant la invitació i acollint-se al seu dret a no reviuire uns fets que el van fer patir molt i el van convertir en víctima involuntària d'uns joves d'esperit revolucionari i pistola inexperta i inquieta. Tampoc va voler donar la cara el senyor *Varelo*, i de la mateixa manera algun dels metges que han desfilat per aquestes pàgines també han tingut cura de dir algunes coses i callar-ne d'altres. Encara es pot tenir por de parlar obertament en ple segle XXI? Doncs sembla que sí.

Qui no va tenir por d'implicar-se en aquell llunyà 1974

va ser una persona vinguda de l'estranger, un home parit i crescut en un ambient de llibertat de pensament que Espanya feia anys que havia oblidat, si és que mai l'havia arribat a conèixer. Era l'advocat suís Christian Grobet, que es va encarregar de difondre les moltes irregularitats que s'havien produït durant el procés i en el judici a Puig Antich. I així ho va fer saber a l'opinió pública mundial, amb veu forta i clara, en el transcurs d'una roda de premsa celebrada a Ginebra el 10 de gener de 1974, l'endemà que es fes pública la terrible sentència del consell de guerra. «El procés de Barcelona s'inscriu incontestablement en la repressió ordenada per les autoritats espanyoles contra l'oposició que hi ha a l'interior del país», va proclamar aquell dia el lletrat, que va ser present al consell de guerra de Barcelona en qualitat d'observador internacional i en representació de la Comissió Internacional de Juristes, organisme que actuava per delegació de les Nacions Unides.

Nascut el 1941 a la ciutat més tolerant i cosmopolita del món, Nova York, i format després al país més educat del planeta, Suïssa, aquest advocat ha estat compromès des de sempre amb la lluita pels drets humans, i encara hi està avui. El 2002 encara va ser present a Tunis, com a representant d'una organització humanitària del seu país, en un judici contra tres militants del Partit Comunista de Tunísia, aleshores il·legal. D'aquell cas en va fer un informe que va signar amb el seu nom, l'ocupació de lletrat i els càrrecs polítics que ha ostentat al llarg de la seva vida, des de conseller nacional al cantó de Ginebra fins al de president del Consell d'Estat de la República i el cantó de Ginebra.

La realització d'informes sobre procediments judicials en països de dubtosa salut democràtica ha estat una constant en la trajectòria professional d'aquest home de lleis, i això

és el que va fer amb el cas Puig Antich el 1974. Grobet va redactar un document on va abocar les seves impressions sobre allò que havia vist i sentit a la vista oral celebrada a la sala de vistes de la Capitania General de Barcelona, i un cop de retorn al seu país va convocar la premsa per exposar-los el contingut de les seves conclusions. La primera era molt clara, tant que el lector que llegint aquest llibre hagi arribat fins aquí només pot estar-hi d'acord: «Les penes que s'han imposat als dos principals acusats són extremament severes [pena de mort per a Puig Antich i trenta anys de presó per a Pons Llobet, aquest últim per la seva participació en l'atrancament del Banc Hispano Americano], i tenen com a objectiu manifest el de l'exemplaritat. Vistes les circumstàncies en què el policia [Francisco Anguas] va resultar mort, s'haurien d'haver admès circumstàncies atenuants per a Antich, que en cap cas va actuar amb premeditació.»

L'advocat va arribar a aquesta conclusió després d'escoltar el dia del judici, entre molts altres, aquest diàleg entre el fiscal i Salvador Puig Antich. L'interrogatori va ser transcrit així pel periodista Carlos Ortiz al setmanari *Por Qué*, que va fer un ampli seguiment d'aquell cas:

- Jo no vaig veure cap insígnia, només van cridar: «Policia!»
- No creu que la seva actitud va agreujar la situació?
- No es podia preveure el que va passar. Jo crec que només vaig disparar dues vegades.
- Va disparar quatre trets i van ser a boca de canó!
- Crec que només en van ser dos, i en el transcurs del forcejament. Sense lluitar, sense apuntar...

La presència d'aquell advocat estranger entre el públic no va passar desapercebuda a la premsa, que en va deixar cons-

tància, però sí als membres del tribunal. El mateix Carlos Rey admet que no sabia que hi era, però a la vegada discrepa obertament d'allò que va denunciar Grobet i intenta desautoritzar-lo assegurant que l'advocat suís parlava sense conèixer les normes de procediment que regien aquells processos militars. El cas és que aquell observador internacional, després d'escoltar atentament l'interrogatori a Puig Antich i la resta de persones que van intervenir al consell de guerra, va assegurar que «malgrat el bon desenvolupament dels debats, és incontestable que certs drets elementals de la defensa han estat violats, sobretot pel que fa a les proves descartades abans del judici i al refús a admetre alguns pèrits». Ja aleshores l'advocat Grobet tenia clar que la pena de mort dictada contra en Salvador era irreversible, i va transmetre als periodistes el seu temor a un desenllaç fatal amb aquestes paraules, que van ser recollides pel *Journal de Genève*: «No hi ha cap possibilitat de fer marxa enrere en el procés, que ha estat tenyit d'irregularitats, i ara el tema queda només a la discreció del cap d'Estat per si creu que ha d'aplicar una mesura de gràcia.»

Tot i la contundència de les paraules de Grobet contra els mètodes judicials del règim franquista, que van ser recollides per la premsa internacional, l'advocat suís va poder tornar a trepitjar territori espanyol al cap d'un temps del judici a Puig Antich. I ho va fer el setembre del 1975, quan va ser present a la sala on es va fer el consell de guerra sumaríssim contra cinc militants del FRAP, un dels quals es deia José Humberto Baena Alonso. Es tractava d'un jove de només vint-i-quatre anys nascut a Galícia, militant antifeixista que s'havia implicat en diverses mogudes contra el règim franquista, una de les quals va ser, precisament, una protesta contra l'execució d'en Salvador,

amb llançament de còctels Molotov inclosos pels carrers de la ciutat de Vigo.

Baena va ser detingut per la policia i acusat, sense proves, de la mort a trets de l'agent Lucio Rodríguez Martín a Madrid el 14 de juliol de 1975. Grobet va ser present en aquell consell de guerra, i després va escriure: «Una vegada més, els drets elementals de la defensa, és a dir, el dret que té qualsevol acusat a ser jutjat amb equitat, han estat menystinguts a Espanya de la manera més grollera possible.» I afegia: «Des que assisteixo a processos polítics a Espanya, mai he tingut un sentiment tan acusat de ser present a un simulacre de procés, en definitiva una farsa sinistra, sobretot si pensem en la sort que espera als acusats.»

El fet és que José Humberto Baena es trobava fugit a Portugal el dia que van matar el policia, i ho podia demostrar perquè el seu passaport va deixar constància de l'entrada i la sortida d'aquell país. S'havia escapat a l'estranger perquè la seva activitat clandestina a Galícia l'havia posat en perill i alguns companys seus ja havien estat detinguts. Però va tenir la mala pensada de tornar, i al cap de pocs dies d'arribar a Madrid va ser detingut i processat sense cap mena de garanties legals. Poc abans de morir va escriure una carta llarguíssima dirigida als seus familiars on, entre altres moltes coses, deia això: «Crec que el que ha passat en el nostre judici és normal per a un Estat Feixista. Un govern que ha assassinat tantes vides [...] i que continua oprimint no pot fer un judici normal. El nostre ha estat una farsa total, i per descomptat ja ens havien condemnat abans del judici.»

Des que van afusellar el seu fill, la mare d'Humberto, Estrella Alonso, i la seva germana, Flor Baena, van jurar que un dia farien justícia. I, com també van fer les germanes

Puig Antich, van tocar totes les instàncies judicials espanyoles i aquestes els van girar l'esquena. La seva última estació en el calvari per rehabilitar la memòria del fill i germà va ser el Tribunal Europeu dels Drets Humans, però els magistrats de l'alt tribunal europeu no van ser valents, ni justos, i van despatxar les dues dones amb la fredor que sovint tenen les resolucions dels tribunals de justícia: «La seva demanda és inadmissible.»

El mateix tribunal de justícia, amb seu a Estrasburg, va ser l'última carta que Sebastià Martínez Ramos va jugar en la seva ofensiva legal per aconseguir la revisió del cas Puig Antich. Primer va ser el Tribunal Suprem, el que li va dir que no, després el Tribunal Constitucional, i el tercer «no» el va rebre d'aquest tribunal europeu. El jutge grec Linos Alexandre Sicilianos va despatxar el cas de manera breu i asèptica: «No es compleixen els requisits.»

UN SOLDAT ES FA EL DISTRET

«No vull que facis cap novel·la!» En Sebastià m'eixorda des de l'altre costat del telèfon. «Els llibres es fan per ser llegits, escric perquè em llegeixi com més gent millor. Es tracta de difondre el missatge i no d'enciptar un contingut», li deixo anar, un punt ofès, una mica emprenyat, convençut com estic de les bondats del meu ofici i de l'efecte multiplicador que té en l'opinió pública una revelació periodística percutida en un bon titular i embolcallada amb quatre paraules que pretenen estar ben lligades. I la rèplica el convenç, potser no tant pel contingut com per la forma, perquè li he etzibat els meu argument quan encara m'estava parlant, mossegant amb determinació les seves últimes paraules. Escolta amb atenció el meu cop de puny a la seva esbroncada i de cop i volta noto com somriu i, amb to distès, reconduïx el seu discurs per deixar anar una moixaina: «Així m'agrada, que et defensis!» M'ho diu amb ànim conciliador, perquè com a bon lletrat és amant de la dialèctica i la confrontació d'idees, però també dels acords amistosos que eviten anar a judici, i a més a més, encara que ell caigui del costat de les lleis i jo del costat de les paraules, les passes i el discurs que ens menen a tots dos apunten al mateix cim en aquesta llarga travessa.

Però fa massa dies que en Sebastià i jo no parlem ni amb

la calma ni amb la pausa necessàries que aquesta feina reclama i això comença a ser un problema, perquè la falta de comunicació és la pitjor de les receptes en qualsevol aventura humana. Ell no té temps, de tant anar amunt i avall per atendre els interessos dels clients del despatx, i a mi tampoc m'han sobrat gaires estones lliures, immers com he estat en l'exercici de disseccionar la història de Puig Antich per explicar-ne tots els detalls, des que es va desenfundar la primera pistola fins que els jutges militars van dictar la condemna a mort. Estudiar els testimonis que en Sebastià va portar al Suprem m'ha obligat a dedicar-hi moltes hores, i encara n'he hagut d'afegir d'extra per rescatar de dins del sumari uns personatges que hi vivien amagats i projectar les seves paraules en aquest llibre.

Des que vaig començar a omplir aquestes pàgines ho vaig fer amb el propòsit professional d'explicar que en ple segle XXI la justícia de la democràcia encara es comporta de forma còmplice amb les pràctiques de la dictadura. Però de seguida vaig veure que com a pas previ, i també com a justificació de tot plegat, era indispensable deixar clares les evidències de la manipulació que la policia i els militars van fer durant el procés original. És com aquell manobre que abans d'aixecar la primera paret d'una casa en reforça els fonaments per aconseguir que la construcció tingui la màxima consistència. Fet això, assentats els fonaments de la història, ara toca fer un punt i a part important.

A partir d'aquest moment em poso a treballar de forma decidida en l'exercici d'assaltar periodísticament els murs del Tribunal Suprem i el Tribunal Constitucional, descobrir-hi els secrets i les intrigues que s'hi amaguen i despollar davant l'opinió pública els magistrats que van intervenir en el recurs presentat per Sebastià Martínez Ramos i Olga de la

Cruz i que es van oposar a revisar la sentència. Davant meu tinc encara molta feina, i necessito reunir-me amb l'advocat per fer-li alguna consulta sobre els dubtes que sempre em van apareixent, però no hi ha manera de coincidir. Ens vam trobar, ja fa setmanes, per sopar amb una molt bona font d'informació, però des d'aleshores ha resultat impossible tornar a quedar i parlar amb tranquil·litat. Quan aconseguixo esgarrapar-li quatre minuts al telèfon noto que no només discrepem en el com sinó també en el quan, i a mi, que sóc de mena nerviosa, em neguiteja veure que passen els dies i que la meva feina no avança tan ràpid com voldria. És evident que el gremi dels periodistes i el dels advocats transitem per la vida a velocitats absolutament diferents. A mi m'agrada tenir les coses per ahir, perquè estic acostumat a publicar-les al diari de demà. En canvi, en Sebastià viu instal·lat en el ritme processal de mai acabar que marquen jutges i funcionaris judicials, que quan els arriba un cas obren la carpeta, posen una data i mai saben quan la tancaran després de múltiples anades i vingudes.

Últimament l'advocat té el cul enganxat a una butaca de tren o a la cadira d'una sala de vistes a centenars de quilòmetres lluny, i no hi ha manera que faci parada al seu despatx de la ronda de Sant Pere de Barcelona. Ja fa massa dies que per a mi és només una veu que de tant en tant s'engega a l'altre costat de l'auricular, i amb això no en faig prou. Les últimes vegades que hem parlat han estat sempre converses fugisseres, un intercanvi breu de paraules i un impossible de quadrar agendes: la seva, la meva i la d'algun altre personatge d'aquesta història que ell té controlat i que jo m'entossudeixo a parlar-hi cara a cara.

«Però si ho tens tot als documents de la causa», em diu una altra vegada, insistint que si repasso bé tota la paperassa

judicial de què disposo hi trobaré material suficient per escriure. I jo que sí, que té raó, però em faig pesat dient-li una altra vegada que les històries s'expliquen d'una manera diferent si pots mirar a la cara i als ulls de qui ha estat protagonista de les coses. Les paraules llegides en un escrit judicial són sempre fredes, desagradables com el tel de greix que es crea en la superfície d'un brou quan queda abandonat damunt del marbre, però quan s'escolten acabades de desenfornar, marcades pel segell de la persona que les forja, tenen una força i una vida diferent, les pots capturar i fer que continuïn vivint als diaris i als llibres. I en la història d'en Salvador hi ha molta qüestió de dret i moltes lleis que cal invocar, molts arguments jurídics que cal debatre i rebatre, però també hi ha molt sentiment desbocat, com una torrentera que vessa d'aigua escumejant acabada de ploure i que cal reconduir perquè tanta força vital i tanta energia no acabi malbaratant-se. I si a mi hi ha alguna cosa que m'agrada en el periodisme és publicar notícies, però, sobretot, capturar estats d'ànim i sentiments i portar-los al paper.

I quan li torno a presentar aquest argument, aleshores noto que li pessigo l'orgull de jurista, i és quan insisteix que em guardi al calaix les vel·leïtats d'escriptor i que em centri en el nucli jurídic del tema. Aleshores sóc joc qui maldo per defensar l'estendard de les meves paraules malgrat que sé que no ens posarem d'acord en les formes, perquè la gent del Dret són un desastre escrivint, i prou que ho saben, però els és absolutament igual formar part del club de calamitats literàries. Només els mou el propòsit d'aconseguir el pronunciament favorable de sa senyoria, i quan es posen davant un full en blanc per argumentar no poden fer-ho d'altra manera que recorrent a lleis de contingut aspre, escrivint sobre preceptes legals saturats de normes i de decrets inflats

a base de disposicions addicionals o transitòries, entrecreuant articles vigents o derogats, encadenant arguments i contraarguments, proposant delictes connexos i inconnexos, concatenant considerants, observants, resultants i suplicants, atenuants o agreujants, tot són arguments del dret i del revés, altressí i adverbis que més aviat no, complexes estructures de text pautades qui sap quan i amb quin mal propòsit, reverències lèxiques a convencions pretèrites, formalismes, llatinismes i castellanismes —si és que algú recorda escriure en català—, fórmules gramaticals més que arcaïques amb construccions redaccionals prehammuràbiques, frases de puntuació que atempten contra el Codi Penal perquè qui les escriu sembla buscar de forma dolosa deixar sense respiració qui les ha de llegir, recursos estilístics —al cap i a la fi— i obligacions de la feixuga matèria legal —també— que donen com a resultat escrits indesxifrables, laberints jurídics i mentals, rics en *iuris* però d'una gran pobresa literària, documents que són carn de jurisprudència per engreixar les lleixes de les biblioteques d'homes de lleis, aquells espais on la prosa nota com el fred més salvatge li recorre de cap a peus l'espina, perquè s'hi sent òrfena.

Deixem aparcada la discussió i la divagació estilística i tornem a embrancar-nos en el fons de la història i en els personatges que li han de donar pes i contingut. «Aquell mosso de les autòpsies que em vas explicar el tinc travessat, no me'l trec del cap», em diu en Sebastià. Li responc que no es preocupi amb el *sr. Varelo*, que tinc ben lligat el seu testimoni. En canvi, el que a mi em preocupa és trobar la porta que em permeti apamar la biografia dels magistrats del Suprem. Després li faig present que tinc subratllada amb vermell la paraula «Sòria», i una vegada més li recordo que tenim pendent d'anar a visitar aquell testimoni que hi

viu. Però tant viatge d'en Sebastià amunt i avall fa que cada dia que passa em sembli que aquesta ciutat castellana queda més lluny en el mapa, i Déu n'hi do com n'està de perduda entre els camps verdíssims que va cantar el poeta Machado.

Quan li insisteixo per aquest personatge en Sebastià em dóna una resposta que em deixa una mica desorientat. Jo esperava que me n'oferiria nous detalls, però fa tot el contrari. «Tinc la sensació que es fa l'orni, m'ha fet un parell de fintes i la seva actitud em té una mica desconcertat.» És el primer cop que em parla d'aquesta manera. Fins ara sempre m'havia donat a entendre que considerava que era un testimoni accessible, però ara em diu això, i em torna com un rot agre aquell mal pressentiment que potser no serà tan fàcil aconseguir la declaració d'aquest home que de jove va fer el servei militar al Govern Militar, treballant al costat dels jutges castrenses que van processar i condemnar Puig Antich. «Una vegada vaig intentar quedar amb ell aprofitant que passava les vacances a Tarragona, però al final no hi va haver manera de poder-nos veure», em comenta en Sebastià. «En una altra ocasió vaig voler aprofitar una visita que va fer a uns parents que té al Maresme i tampoc va ser possible», afegeix, i m'ho diu d'una manera que em transmet la sensació que l'home l'evita perquè no vol parlar davant un advocat.

El contacte el va fer a través de Pere Zanuy, que de moment per a mi és només un nom en una targeta de visita que vaig trobar a casa dels antics propietaris del Betlem. Li explico a en Sebastià que he intentat localitzar-lo telefònicament perquè m'expliqui què en sap de tot plegat i que no hi ha hagut manera. L'advocat em fa saber que en Zanuy no té telèfon mòbil, però que ell el té controlat, i convenim que el millor que podem fer és veure'ns un dia tots tres i establir quina pot ser la millor estratègia per no deixar esca-

par aquest testimoni que pot arribar a ser molt important, definitiu en el propòsit d'aconseguir la reobertura judicial del cas, perquè la seva veu també és nova i inèdita.

Fets nous, fets nous contra les velles mentides! Aquesta és la llum i la guia en aquesta història, i només a aquesta premissa em vull cenyir, amb més o menys literatura entre un i altre testimoni.

«Hem de quedar per sopar i parlar-ne tots tres», em diu en Sebastià, que té per costum allargar la jornada laboral al vespre, davant unes bones estovalles. «A més, fa temps que et vull presentar en Zanuy, vull que t'expliqui tot el que sap i tot el que ha treballat per la revisió del cas Puig Antich.» Com a periodista tipus que sóc —un professional desorientat en una societat agònica i desconcertant, un naufrag que intenta sobreviure en aquesta crisi profunda que ha generat en totes les redaccions de diari la irrupció de la revolució tecnològica, la pèrdua de vendes d'exemplars, la migració de la publicitat a altres suports i també algun desencert editorial—, l'oferta gastronòmica se'm fa irresistible. Per sort, un bon guisat és de les poques coses que mai podrà esdevenir virtual i, evidentment, accepto el seu oferiment d'entaular-nos com Déu mana.

«Quedem quan vulguis al restaurant que vulguis», li dic. I li hauria volgut dir, empès una vegada més pel cuc del periodisme, que no té espera: «Quedem avui, sopem i demà a primera hora marxem cap a Sòria.» Però ara cal continuar tenint paciència, com un bon advocat que espera el moment processal oportú per sorprendre el tribunal. Ara cal, per sobre de tot, no deixar-me vèncer ni per les presses injustificades ni pel pessimisme. Tot arribarà.

«TINC UN CAS PER A VOSALTRES, MOLT IMPORTANT»

En Sebastià té una gran sort, i ell ho sap i ho proclama ple de satisfacció. I aquesta sort té nom d'advocada: Olga de la Cruz. Si es pogués reduir el binomi professional Martínez Ramos-De la Cruz a una expressió tan simple com catalana, es podria dir sense por a l'equivocació que al despatx d'advocats situat al tercer pis del número 33 de la ronda de Sant Pere de Barcelona hi conviuen la rauxa i el seny en perfecta harmonia. L'Olga, professora de dret penal a la Universitat Pompeu Fabra, és la *iuris*, la reflexió, la pausa i la ciència penal del despatx. Són dos ulls nets i una mirada franca, és bonhomia, paciència i pedagogia, serenitat davant el repte i solució per superar l'equació jurídica quan aquesta es presenta amb diverses incògnites.

En Sebastià és la barba sempre mal afaitada, els ulls inquietos, l'olfacte del gat vell, la camisa desbotonada al pit i les mànigues arremangades sempre a punt per fer colzes damunt la taula, és també el lletrat que es fa el nus a la corbata i trepitja els jutjats d'instrucció per perseguir jutges i fiscals, és la mala llet quan cal, i també la indispensable experiència en qualsevol organització professional, un pou d'anècdotes al·lucinants i una agenda plena de contactes fruit d'anys de remenar en el món de les togues.

A través d'un d'aquests contactes és com va néixer la seva

implicació en el cas Puig Antich, l'any 2002, quan Francesc Caminal el va anar a trobar i li va dir: «Tinc un cas per a vosaltres, és un tema molt important.» Pocs dies després, Caminal li presentava a en Sebastià una de les germanes Puig Antich, la Carme, i es formalitzava així l'encàrrec de preparar el recurs de revisió. Francesc Caminal coneixia el lletrat Martínez Ramos des de finals dels anys setanta. De fet, el nexa entre tots dos va ser Oriol Arau, amb qui en Sebastià va treballar durant un parell d'anys, quan tot just començava a fer les primeres passes en el món del dret. Aleshores Caminal ja no compartia despatx amb Arau, però mai va tallar la relació personal amb el seu vell amic, i a través d'aquesta amistat va conèixer en Sebastià.

Francesc Caminal fa avui la mateixa cara de bona persona que feia quan es va col·legiar per començar a exercir d'advocat, el 1973. Les ulleres de pasta gruixuda li han desaparegut del rostre, el tupè i la clenxa han deixat pas a una closca neta i rodona que fa que tot ell sigui ara menys angulós, inevitablement més flàccid, però el marc és el mateix, i dins d'aquest marc hi viu atrapada en una immensa i divertida ganyota la mateixa boca petita de sempre, que quan s'estira dibuixa un somriure franc, mesurat, de galtes plenes, com el que fa la bona gent. I la bona gent creu fermament en la justícia, i està convençuda que tard o d'hora acaba arribant i donant la raó als que de veritat la tenen, per patacades que aquesta els hagi donat i raons que tinguin per desconfiar-ne.

Va ser amb aquest convenciment que l'advocat Francesc Caminal va impulsar el 1994 el primer intent de revisió de la condemna a Puig Antich davant el Tribunal Suprem. No se'n va sortir, però no va abandonar mai ni el propòsit, ni la tasca, ni l'esperança. «Aquell recurs el vam presentar

d'acord amb les germanes, que van considerar que vint anys després de l'execució ja es donava una situació de neutralitat política i independència judicial que permetia plantejar la revisió del cas. Vam treballar un any en la redacció de l'escrit, on bàsicament formulàvem la petició per demanar que el Tribunal analitzés totes les proves que ja hi havia en el sumari i que en el seu dia no van ser tingudes en compte en el consell de guerra. Ni ho van acceptar ni van voler practicar la més mínima diligència. Vam portar-ho a la justícia europea i ens van respondre que no hi podien fer res, perquè quan van passar els fets Espanya no havia ratificat els convenis internacionals de protecció dels drets humans», explica Francesc Caminal.

El segon intent de revisió va arribar uns anys més tard, i en la fase inicial, abans que el cas aterrés a la taula d'en Sebastià i l'Olga, va rebre l'impuls de les primeres institucions del país: el Parlament i la Generalitat de Catalunya. El 1999 la cambra de representació va aprovar una primera resolució on instava el govern a fer els tràmits necessaris per promoure el recurs al Tribunal Suprem, però aquella resolució va quedar en paper mullat, perquè la llei només permet demanar el procés de revisió als familiars directes del penat o al ministeri fiscal. I van passar els anys. Per esmenar aquest error formal, Esquerra Republicana, a través del diputat Joan Ridao, va promoure un nou escrit el 2001 que va ser aprovat per la comissió de justícia del Parlament i en el qual es demanava al govern que auxiliés «amb tots els mitjans al seu abast els familiars de Puig Antich en la tasca de presentació del recurs de revisió si així ho desitgen». Com passa tan sovint en aquest món de la política, on les bones intencions queden atrapades en el temps, la proposta no va quallar fins al maig del 2002, quan definitivament es

va aprovar una moció sobre les mesures de reparació a les víctimes del franquisme que va incloure el cas de Salvador Puig Antich. A efectes pràctics, la moció suposava que la família disposava de finançament suficient per contractar un despatx d'advocats i emprendre la nova batalla legal davant el Tribunal Suprem.

Des de la seva posició política lligada al partit del govern, Francesc Caminal va tenir un paper determinant d'impuls perquè el plenari del Parlament aprovés aquell acord transcendent. A partir d'aquell moment hi havia una partida de diners públics per poder fer una feina important, però el veterà advocat no disposava ni del temps ni d'una situació professional que li permetés implicar-se en la preparació d'un altre recurs, perquè coincidint amb l'aprovació d'aquella moció havia estat designat nou delegat de la Generalitat a Madrid. Aleshores, Francesc Caminal va convèncer les germanes Puig Antich per confiar el cas al despatx de Martínez Ramos.

«Per al nostre bufet va ser un gran honor, i per a mi, que aleshores només tenia trenta-tres anys, un repte especialíssim», m'explica Olga de la Cruz. Avui he tornat al despatx de la ronda de Sant Pere, però qui em rep és la sòcia d'en Sebastià, que el primer que m'explica és que el seu col·lega torna a ser fora de Barcelona assistint un client. He aprofitat un forat en l'agenda d'aquesta professora de dret penal per anar-la a veure i que m'expliqui la seva experiència en l'afer i els detalls de l'estratègia jurídica que van seguir. «Jo coneixia el cas Puig Antich a grans trets, per la informació que a tots ens havia arribat, però no hi havia fet mai cap aproximació aprofundida ni n'havia llegit res», se sincera l'Olga. En fer la immersió en el sumari del cas va descobrir una història al·lucinant des del punt de vista humà i jurí-

dic, per la cadena de flagrants vulneracions del dret a la defensa que es van produir en aquell procés.

«Des de l'òptica d'una jurista jove com jo, formada en democràcia i en el marc dels drets que proclama la Constitució, topar de cara amb aquell procediment va suposar un xoc molt fort. Era al·lucinant descobrir com el tribunal militar havia anat desestimant una rere l'altra totes les proves que havia presentat la defensa, vulnerant sistemàticament tots els drets», recorda la lletrada. Des del primer moment s'ho va prendre com un repte, i recorda que el cas va tenir per a ella un component emocional molt potent. «Vaig estar molt de temps en contacte amb la Carme Puig i també vaig tenir molta relació amb l'advocat Francesc Caminal, i a ells els havia tocat patir-ho directament i em transmetien aquesta emoció», explica Olga de la Cruz.

La lletrada recorda que el primer pas que van fer va ser estudiar la possibilitat de presentar el recurs davant la sala segona del Tribunal Suprem, que resol els afers penals, en comptes de fer-ho a la sala cinquena o d'afers militars. El plantejament dels advocats era molt simple: si el cas d'en Salvador s'hagués produït avui l'hauria jutjat un tribunal ordinari i no un de militar. A més a més, els advocats repreien la tesi exposada el 1973, primer per Oriol Arau i després per Francesc Condomines, en el sentit que la justícia militar no era la competent per jutjar Puig Antich. Però la lletra petita va lligar de peus i mans aquesta primera estratègia, perquè la llei d'enjudiciament criminal atorga la legitimitat de presentar recurs de revisió al pare, la mare i els fills del reu, però no als germans. Aquest formalisme tanca-va la possibilitat d'acudir a la Sala Penal del Tribunal Suprem. La llei de procediment militar sí que permet als germans instar aquest recurs, i no van tenir més remei que

anar per aquesta via. «Sabíem que ens era menys favorable, però era l'única opció», confessa Olga de la Cruz.

Amb les normes de joc clares, i conscients de la dificultat que comportava haver de tractar amb la sala militar, va ser feina d'en Sebastià lligar els testimonis que es van presentar en el recurs i convèncer-los de la importància de declarar davant els magistrats del Suprem. L'altra pota del recurs, la prova infogràfica de l'enginyer Josep Lluís Pedragosa, va ser idea de l'Olga, que ho explica d'aquesta manera: «En un principi el propòsit era recrear la pericial balística que en el seu dia i de forma reiterada va ser denegada als advocats de la defensa de Puig Antich. Quan li vam plantejar el tema a l'enginyer Pedragosa va ser ell qui va suggerir la idea de donar moviment a l'escena amb una infografia d'última generació. Això donava més força al requisit de prova nova o de prova construïda sobre la base d'una tecnologia que no existia en el moment de jutjar els fets.»

En la feina preparatòria del recurs els advocats hi van esmerçar molt de temps. L'escrit de trenta-dues pàgines que finalment es va posar a la consideració dels magistrats porta la data del 3 de febrer de 2005, segons va deixar constància el mata-segells del Registre General del Tribunal Suprem. En aquell document s'hi adverteix que la iniciativa de revisió es fonamenta en uns «fets coneguts anys després de la sentència» i s'insisteix que aquestes noves proves permeten demostrar que la resolució dictada el 1974 pels jutges militars va ser un error. El recurs posava en evidència la fragilitat del fil argumental de la sentència condemnatòria i qüestionava la finalitat terrorista que es va atribuir a Puig Antich en la mort del policia Francisco Anguas. També ressaltava com a fet molt important a tenir en compte la pal·lissa que va rebre en Salvador de part dels policies.

És una evidència que Puig Antich va treure l'arma i va disparar. Ell mateix ho va reconèixer, però també va dir en privat i en públic que no sabia com havia disparat ni on havia apuntat, i que la seva acció quedava confusa per la multitud de cops que havia rebut en aquell moment. Saber en quines condicions i amb quines intencions va disparar en Salvador, heus aquí la qüestió transcendental del cas! És per això que el recurs s'endinsa en un dels conceptes més interessants, i a la vegada més eteris, del dret penal: el dol, que es defineix com el coneixement i la voluntat d'una persona de cometre un delictes en el moment de dur a terme una acció concreta.

El primer cop que vaig sentir parlar del concepte jurídic del dol va ser en el cas del crim del Maremàgnum, aquells porters de discoteca que el gener del 2002 van enviar a l'aigua del port de Barcelona un jove amb qui s'havien barallat després de clavar-li una empenta. La prova principal del cas era una cinta de vídeo on es veia el gest de llençar una persona a l'aigua i com els porters feien mitja volta i s'allunyaven del lloc sense auxiliar la víctima, que va morir per ofegament. La feina del jurat, amb l'anàlisi de la resta de proves aportades, va consistir a determinar si en el moment de l'empenta els acusats tenien coneixement que la seva acció podia tenir una conseqüència homicida. I van determinar que sí i els van considerar culpables. Jo, després de veure aquelles imatges una i altra vegada, i d'assistir a totes les sessions del judici, encara no tinc clar si aquells porters van voler matar aquell home o només tenien intenció d'escarmentar-lo amb una remullada. Així de complicat és interpretar un gest i una intenció d'un acusat d'homicidi.

Sobre aquest fet determinant de si en l'ànim d'en Salvador hi havia voluntat d'atemptar contra la policia, el recurs

fa la reflexió següent, carregada de terminologia jurídica. És una matèria espessa, de contingut abstracte, però al final s'entén perfectament el nus de l'argumentació de Martínez Ramos i De la Cruz: «La correcta valoració de la situació física, anímica i psicològica de Salvador Puig Antich en el moment dels fets és essencial per valorar fins i tot la concurrència del dol eventual o culpa conscient. No podem obviar que la frontera entre dol eventual o culpa conscient la fixa la teoria de la representació centrant la seva atenció sobre l'element intel·lectiu i valorant el grau de perill que l'autor personalment es representa en el moment d'actuar. Òbviament, les circumstàncies psicològiques i emocionals que presentava Salvador Puig Antich en aquell moment (després de ser brutalment colpejat enmig d'un tiroteig) resulten, per tant, no només determinants per a l'avaluació de la seva imputabilitat, sinó també per a la determinació del grau de dol que hi concorre.

»Sens dubte, l'examen de la causa permet constatar la sistemàtica denegació de tota la prova de la defensa destinada a clarificar la forma com es van produir els fets, qüestionar la imputació objectiva de la mort del sotsinspector Anguas a Salvador Puig Antich, qüestionar la concurrència de dol o establir l'existència d'una imputabilitat disminuïda d'aquest en el moment dels fets. Aquestes circumstàncies haurien impedit la imposició d'una condemna a mort.»

Ni aquest ni tots els arguments que van presentar els advocats van fer prosperar el seu recurs, com tampoc havia prosperat el que va presentar Francesc Caminal. Però, malgrat aquestes dues ensopegades, els advocats del despatx Martínez Ramos-De la Cruz saben que queda camí per recórrer, i estan convençuts que la via de la revisió del cas no està tancada i que amb noves proves es pot tornar a forma-

litzar un nou recurs. Hi ha juristes que consideren el contrari i pensen que, al marge que es puguin presentar nous testimonis, després de dos intents la via de la revisió ja està esgotada i el cas Puig Antich ja és cosa jutjada. En contra d'aquest argument hi ha qui sosté que en les dues ocasions que s'ha plantejat el recurs en cap moment s'ha passat de la primera fase, la de l'acceptació a tràmit, i per tant com que no s'ha entrat a debatre sobre el fons de la qüestió aquesta via encara no s'ha esgotat.

N'hi ha d'altres, de juristes, que per noves i evidents que arribin a ser les proves sempre consideraran que allò que va jutjar i sentenciar la justícia franquista ben jutjat va estar. Uniformes i lleialtats obliguen.

QUAN LA TOGA ES VESTEIX DE CAQUI

Si li preguntes a una persona d'on ve sabràs on va, si coneixes l'origen de les seves passes sabràs el perquè del seu trànsit vital, de les seves idees i, sobretot, el perquè dels seus actes.

El fiscal assignat a la sala cinquena del Tribunal Suprem, Fernando Herrero-Tejedor Algar, fill d'un altre Fernando Herrero Tejedor que va ser secretari general del Movimiento Nacional i ministre del govern del general Franco durant un breu període de l'any 1975, i germà de Luis Herrero, periodista i diputat del Partit Popular al Parlament Europeu, va oposar-se sempre i de forma sistemàtica a la sol·licitud de revisió de la causa contra Puig Antich presentada per les germanes d'en Salvador, argumentant que no s'havien aportat proves noves.

El general de l'exèrcit espanyol i magistrat de la sala cinquena del Tribunal Suprem Javier Juliani Hernán, fill del general Antonio Juliani Calleja, condecorat el 19 de juliol de 1966 per Francisco Franco amb la Gran Creu del Mèrit Militar amb distintiu blanc, és un dels tres jutges que va despatxar el tema amb un *no ha lugar*.

El també general de l'exèrcit espanyol Agustín Corrales Elizondo, jutge instructor militar a la ciutat de València en la mateixa època que en Salvador va ser processat, va ser un altre dels magistrats de la sala cinquena del Tribunal Su-

prem que va considerar que la petició de revisió no tenia fonament.

El magistrat i president de la sala cinquena del Tribunal Suprem, Ángel Calderón Cerezo, condecorat l'abril del 2012 pel govern de Mariano Rajoy amb la Gran Creu del Mèrit Naval, portaveu durant molts anys de l'Associació Professional de la Magistratura (APM), organització on s'apleguen els jutges més immobiliistes i propers als postulats del Partit Popular, va liderar el *no pasaran*.

Repaso les dades bàsiques de la biografia personal i professional dels protagonistes jurídics d'aquesta història mentre viatjo a bord d'un tren que navega a tota velocitat entre l'estació de Sants, a Barcelona, i la d'Atocha, a la capital d'Espanya. Em dirigeixo a Madrid, on tinc concertades un parell d'entrevistes que m'han de permetre documentar les circumstàncies que van envoltar el debat jurídic de la revisió del cas Puig Antich. Vull acabar de saber quines intrigues es van viure entre les nobles parets del palau de Las Salesas, seu del Tribunal Suprem espanyol, quan el cas hi va trucar a la porta l'any 2005.

Tan important com saber què s'hi va debatre és conèixer la identitat dels protagonistes que van intervenir en el debat. La ideologia i les trajectòries personals, més que les lleis, sovint expliquen el perquè de moltes resolucions judicials. En el cas Puig Antich només cal rascar una mica sota la toga dels magistrats del Suprem per descobrir-hi l'inconfusible color dels uniformes militars, les bandes de colors llampants creuades al pit, les condecoracions de llautó a la solapa, el toc de corneta manant posició de ferm i la música marcial de la banda ressonant estrident al pati d'armes. En el cas Puig Antich, coneixent d'entrada l'ascendència professional i ideològica dels magistrats i la correlació de forces del tribu-

nal es podia endevinar, sense temor a equivocar-se, quin seria el resultat final de la batalla legal, i així va ser.

En la composició de la sala militar del Tribunal Suprem el tarannà progressista i obert de mires dels magistrats Ángel Juanes Peces i José Luis Calvo Cabello era minoritari. Els seus dos vots, que avalaven les noves proves aportades pels advocats Sebastià Martínez Ramos i Olga de la Cruz, i la seva decisió de fer costat a la petició d'autorització de la revisió del procés van resultar inútils davant el pronunciament en bloc dels tres jutges de tendència conservadora, que van votar «no» com un sol home. Ja se sap que en el món dels militars el més important és el toc de corneta que crida a formar files per defensar l'estendard patri, i des d'aquell moment només compta l'observança d'una estricta disciplina. I Calderón, Corrales i Juliani van ser molt disciplinats.

He pujat al tren a primera hora del matí amb un plec de diaris sota el braç, i així que el comboi comença a fer camí m'hi capbusso amb fruïció. De tant en tant faig una pausa en la lectura, alço el cap i em sembla tenir la certesa que dins el vagó sóc l'únic que regira papers acabats d'imprimir en una rotativa. La resta de passatgers o bé s'entretenen amb els seus telèfons d'últimíssima generació fent el tafaner a les xarxes socials o bé teclegem els ordinadors portàtils per consultar les últimes notícies dels diaris *on line*. Em sento un viatger del passat transportat a un tren del futur. És una evidència que això dels papers escrits s'acaba, però jo encara hi crec, i a mi em són de gran utilitat per explicar qui és qui en aquesta història. Sense la feina quotidiana dels diaris no hi ha hemeroteca, i sense hemeroteca no hi ha memòria.

A l'altra banda del gran finestral del tren el dia és gris i el paisatge del Penedès hi apareix difús i trist. La seva contemplació em retorna per un moment a la visita que vaig fer a

casa dels antics propietaris del Betlem, en un poblet de la comarca, i a la targeta de presentació amb el nom de Pere Zanuy que hi vaig descobrir. Això em fa pensar una vegada més que encara no he tingut ocasió de parlar amb aquesta persona, que m'ha d'explicar detalls del testimoni secret de Sòria. Si és cert que aquell ex-soldat s'acaba fent enrere i finalment no vol parlar, almenys Pere Zanuy em podrà explicar què li va dir quan va contactar-hi. Periodísticament i jurídicament no és el mateix tenir un testimoni per fonts directes que per una font interposada, però és millor això que res. Miro de no capficar-me amb aquest tema encara no resolt i em concentro en la lectura dels diaris.

L'actualitat és sempre capriciosa, oportuna, i de seguida m'aturo en un article que parla de la polèmica recent per unes esperpèntiques i subversives paraules de Juan Antonio Chicharro, general de divisió a la reserva, comandant jubilat de la infanteria de marina i assessor del Ministeri de Defensa per a la concessió de condecoracions. En el marc d'un debat organitzat en un club social de Madrid anomenat Gran Peña, el general en qüestió va defensar la necessitat d'una intervenció militar contra Catalunya si el procés sobiranista tirés endavant. «La pàtria és de molt abans de la Constitució, el patriotisme és un sentiment i la Constitució només és una llei», va proclamar Chicharro davant un auditori d'un centenar de persones, la majoria militars a la reserva, que van aplaudir de forma ostentosa aquell discurs. Tant enyor tenen del soroll dels tancs rodant pels carrers, aquesta gent!

La Gran Peña, situada a l'edifici que s'alça al número 2 de la Gran Via madrilenya, és l'espai idoni per a una proclama involucionista d'aquesta categoria. Es tracta d'un club social amb molta nostàlgia dels temps passats on, per exemple, les

dones hi tenen restringida l'entrada i només hi poden accedir si ho fan acompanyades dels respectius i respectables marits. Un dels actes més concorreguts que s'hi organitzen és la festa de la Pasqua Militar, el primer dimarts de gener després de la festivitat de Reis, on els assistents acaben fent la digestió d'un copios dinar cridant visques a Espanya, brindant pel primer soldat d'Espanya i cantant, dempeus, l'himne d'infanteria i el *Soy el novio de la muerte* de la Legió. Envalentits pels cànctics patriòtics i la graduació del vi espanyol que s'hi serveix, els comensals acostumen a posar fi a la vetllada al bar dels socis de la Gran Peña, on s'hi generen «discussions dignes de formar part d'un sumari de l'Audiència Nacional». O almenys això és el que explica el marquès de Còrdova, Santiago Fernández de Liencres y Liniers, de com es va desenvolupar la vetllada amb motiu de l'última Pasqua Militar, el gener del 2013.

Aquest club de fervents patriotes va ser, doncs, la seu escollida per la *Revista Jurídica Militar* per organitzar-hi un debat amb el suggeridor títol de «Forces armades i ordenament constitucional», al qual els promotors van convidar el general Juan Antonio Chicharro, el catedràtic Pedro González-Trevijano, rector de la Universitat Rei Joan Carles, i, oh sorpresa!, el magistrat Ángel Calderón. Segons les cròniques periodístiques que van informar d'aquell acte, les paraules d'Antonio Chicharro van ser rebudes amb braves d'aprovació entre la concurrència, i enmig d'aquell ambient el catedràtic González-Trevijano va ser l'únic que va tenir valor per intervenir i corregir el to del discurs del general amb una advertència clara i rotunda: «L'alternativa a la Constitució és un suïcidi col·lectiu», va dir. Se sap que abans de prendre la paraula el rector va mantenir un breu diàleg d'urgència amb Calderón sobre el contingut de les

paraules de Chicharro i la necessitat de posicionar-se davant aquella proclama incendiària i de contingut clarament contrari a la Constitució. Se sap, també, que Ángel Calderón va xiuxiuejar una excusa per fer veure que la seva intervenció no era apropiada, i així va evitar mullar-se en un tema tan delicat davant aquell selecte auditori de velles glòries militars.

El magistrat Calderón es va mantenir en silenci, no va dir res, cosa que equival a dir molt, perquè, tal com diuen a la ciutat de Madrid, ja se sap que *quien calla otorga*.

Els orígens professionals d'aquest jutge extremeny es remunten al 1973, quan va començar a exercir en un petit jutjat del municipi de Baena. Calderón apuntava alt, i al cap d'uns anys els seus mèrits el van fer progressar fins a arribar als jutjats de l'Audiència Nacional. Aleshores la seva ideologia i les ganes de figurar en la carrera judicial el van portar a buscar un lloc destacat entre els seus companys de la molt conservadora APM, associació de la qual va arribar a ser la cara visible en ocupar el càrrec de portaveu estatal. La millor manera de conèixer el tarannà d'home d'ordre de Calderón és repassar la seva trajectòria com a jurista i fixar-nos en un parell de polèmiques intervencions com a magistrat de l'Audiència Nacional.

La primera es va produir l'any 1993, quan va considerar que potser tenia raó un advocat que defensava la tesi que treure 19,6 milions de pessetes (115.000 euros) d'Espanya per portar-los a Suïssa no era delictes. Calderón va entendre que hi havia una contradicció entre la normativa espanyola, que restringia el moviment de capitals a l'estranger, i la legislació europea, que, a través del tractat de Maastricht, acabava de liberalitzar aquestes operacions, i va plantejar el que es coneix com a qüestió prejudicial al Tribunal Europeu. Al final

els magistrats europeus li van donar la raó, en el sentit que la normativa comunitària havia de prevaldre damunt l'espanyola, i tots els homes dels maletins i els directors de bancs suïssos de ben segur que li van dedicar més d'un brindis.

Ángel Calderón té aquest costat d'home tolerant i comprensiu amb els poderosos i els que van pel món amunt i avall traginant molts diners, i per un altre costat és el magistrat dur i inflexible quan es tracta d'aplicar tot el rigor de la llei a la gent que viu atrapada en la misèria, la material però també la humana. Del seu puny i lletra va néixer la sentència que el 1996 va condemnar a sis mesos de presó una dona que va anar a avortar a una clínica de l'estranger al·legant insuficiència de recursos per poder mantenir el fill que esperava. Era la primera vegada que s'aplicava la llei que permetia a un jutge espanyol condemnar un avortament comès per una ciutadana espanyola a l'estranger. El jutge va argumentar que no se li podia aplicar el supòsit de necessitat, tot i que es tractava d'una dona soltera i en situació d'atur, amb un fill de set anys, i que sobrevivia amb els pocs diners que guanyava fent feines esporàdiques de neteja a domicilis particulars o en un bar de copes ple de dones de mala reputació. En la seva sentència hi va escriure que la interrupció forçada d'aquell embaràs responia a una «difusa i evanescent angouxa de la gestant», i davant d'aquella circumstància prioritzava «l'esperança de vida del *nasciturus*», és a dir del que havia de néixer en aquell món de misèria i desesperació.

Posteriorment, i com a magistrat del Tribunal Suprem, es va arrencar amb els que en el seu dia van decidir il·legalitzar la formació abertzale Sortu i, com no podia ser d'una altra manera, va ser dels jutges que van aplanar el camí perquè el magistrat Baltasar Garzón pogués ser processat i jutjat pel fet de voler investigar els crims contra la

humanitat comesos durant el règim franquista. Calderón no només s'ha oposat activament a revisar aquest passat tenebrós, sinó que ja li ha semblat bé que s'actués per la via judicial en contra dels qui van pretendre fer-ho.

Hi ha un article d'aquest magistrat, publicat el 2012 a la *Revista del Poder Judicial*, que pot ajudar a conèixer el peculiar posicionament de Calderón sobre la història recent d'Espanya, i que potser explica, també, el perquè del seu silenci aquell dia a la Gran Peña. L'article en qüestió, titulat «La tutela judicial efectiva en el ámbito castrense», fa una repassada de les competències de la sala militar del Tribunal Suprem i de l'evolució de la justícia militar a Espanya. En un moment de la seva argumentació, quan li toca parlar del període del franquisme, s'hi refereix simplement com «el règim sorgit després de la Guerra Civil», com aquell que parla del govern X sorgit d'unes eleccions netes, lliures i democràtiques. En cap moment fa servir el terme «dictadura», i encara menys l'adjectiu «feixista», que és el que defineix aquell règim.

No deixa de cridar l'atenció que en aquest article Ángel Calderón es mostra crític amb el fet que el franquisme va atribuir a la justícia militar «competències ben allunyades de les seves pròpies atribucions», i entre aquestes cita la llei de terrorisme de 1971, precisament la que es va aplicar en la condemna a Puig Antich. El jutge hauria pogut il·lustrar aquesta opinió recordant que un dels grans cavalls de batalla de l'advocat Francesc Condomines durant la defensa d'en Salvador va ser denunciar la falta de competència de la jurisdicció militar per assumir un cas que li hauria tocat instruir a un jutjat penal de la jurisdicció ordinària. Calderón tancava l'article fent una reflexió que aplicada al cas Puig Antich sembla una broma de mal gust: «Lògicament»,

deia, «la imparcialitat objectiva i subjectiva que forma part del dret a tenir un procés amb totes les garanties també és exigible als membres dels tribunals militars.» En aquest moment, la pregunta que cal fer al magistrat Ángel Calderón és obligada:

I vostè, senyor president de la sala cinquena del Tribunal Suprem, va ser objectivament i subjectivament imparcial, en pronunciar-se sobre la revisió de la causa de Puig Antich?

El tren segueix avançant cap a Madrid, i jo continuo endinsant-me en els diaris. L'article sobre Chicharro m'ha portat a Calderón, i ara una altra notícia d'actualitat, la que parla de la destitució del fiscal superior de Catalunya, Martín Rodríguez Sol, fulminat del seu càrrec per defensar el dret dels catalans a pronunciar-se en una consulta sobre el dret a decidir, em porta a un altre protagonista d'aquesta història: Fernando Herrero-Tejedor.

El representant de la fiscalia que va intervenir en el procés de revisió instat per les germanes Puig Antich és —avui que mana el govern conservador del Partit Popular— un home amb molt de pes específic dins de l'estructura del ministeri públic espanyol. Ocupa el segon lloc en responsabilitat dins de l'estructura de la Fiscalia General de l'Estat des que el fiscal general, Eduardo Torres-Dulce, el va cridar per ocupar la secretaria tècnica de la institució. Herrero-Tejedor s'ha de considerar, doncs, coresponsable d'una de les decisions de major intolerància que es recorden en les institucions de l'Espanya democràtica, com és el cessament d'un fiscal del seu càrrec pel simple fet de fer ús de la llibertat d'expressió per defensar el dret a votar en un referèndum.

És evident que el cessament de Rodríguez Sol el va decidir la cúpula de la fiscalia, però també hi va tenir un paper decisiu el ministre de Justícia, Alberto Ruiz-Gallardón. Des

de sempre, Ruiz-Gallardón ha passat com el més progressista dins els conservadors, però la seva gestió al capdavant del Ministeri de Justícia des del desembre de 2011 ha permès veure que la seva dimensió real és la d'un polític escorrat a l'extrem més extrem de la dreta. Una política que de ben segur ha fet les delícies del seu sogre, que no és cap altre que José Utrera Molina, membre dels governs de Franco en dues ocasions, primer ocupant la cartera d'Habitatge durant uns mesos del 1973 i posteriorment com a secretari general i ministre del Movimiento Nacional entre els anys 1974 i 1975.

Cal subratllar, o potser escriure amb majúscula i negreta, que José Utrera Molina va ser un dels integrants del govern que va participar en la fatídica reunió del consell de ministres de l'1 de març de 1974, on es va donar l'*enterado* a la condemna a mort de Puig Antich. En aquella reunió el govern es va constituir en l'última instància judicial, perquè al cap i a la fi es posava a la seva consideració una sentència judicial i la possibilitat de confirmar-la o modificar-la en la part fonamental de l'execució. Els governs tenen la consideració d'òrgan col·legiat, i els acords que s'hi prenen són responsabilitat de tots els seus membres. En conseqüència, Utrera Molina és tan responsable com el mateix Franco i com la resta de ministres d'aquell gabinet d'haver donat l'últim veredict a l'execució de Salvador Puig Antich.

Alberto Ruiz-Gallardón sempre ha parlat d'Utrera Molina amb el mateix respecte i admiració que si fos el seu pare. En una ocasió, responent a les preguntes del periodista Alfonso Arteseros en una entrevista a la cadena de televisió Intereconomía, en valorar la figura del seu sogre va voler destacar, per sobre de tot, «el seu amor a Espanya». En una altra entrevista del mateix periodista feta, en aquest cas, al

vell Utrera Molina, l'exministre de Franco va assegurar que el dictador era, abans que cap altra cosa, «un home enamorat d'Espanya». La pàtria, heus aquí la pàtria i la seva manera d'entendre-la i servir-la per sobre de tot, també per sobre la vida i la mort dels homes.

És interessant saber que quan José Utrera va deixar el seu càrrec al govern de Franco, el març de 1975, va ser rellevat al capdavant del Ministeri del Movimiento Nacional per Fernando Herrero, pare de l'avui fiscal Herrero-Tejedor. Herrero hi va estar poc temps, perquè va morir sobtadament a conseqüència d'un accident de trànsit el 12 de juny de 1975, a l'edat de cinquanta-cinc anys, quan el Dodge model 3700 en què viatjava —un d'aquells cotxes negres i allargassats, essència màxima de l'ostentació de poder que feia el règim feixista— va quedar trinxat per un camió a la carretera de la Corunya. Una de les persones que va portar el fèretre d'Herrero a les espatlles el dia de l'enterrament va ser Adolfo Suárez, que durant molts anys li havia fet de secretari personal.

El fiscal Herrero-Tejedor forma part, doncs, d'aquesta casta d'elegits que sempre ha manat a Espanya, amb dictadura o sense, sempre escorats cap al mateix costat de la balança. Es dirà que tot plegat són simples casualitats, i que entre el pare i el fill han passat anys i que l'Herrero-Tejedor del segle XXI ha experimentat una lògica evolució de pensament dins d'un estat democràtic. Però el que no deixa peu a cap interpretació equívoca és allò que aquest jurista va declarar el desembre del 2006, quan el debat sobre la revisió dels abusos comesos pel franquisme estava ben viu als tribunals i el cas Puig Antich ja feia quasi dos anys que es discutia al Suprem. «Resultaria altament contraproduent una reforma legislativa que obrís de forma indiscriminada la

possibilitat de revisar sentències fermes dictades en una situació de conflicte armat o en èpoques de pre o postguerra. [...] Es tracta d'una trista pàgina de la nostra història feliçment superada per la transició política i la Constitució de 1978, i considero una passa enrere l'intent de revisar la història», va dir en unes declaracions recollides pel diari *El País*.

El fiscal Herrero-Tejedor va tenir una primera intervenció en el cas Puig Antich abans fins i tot que li toqués pronunciar-se sobre la petició de revisió. Va ser una intervenció indirecta, però de gran transcendència per al fons de la qüestió. L'any 2005, i per encàrrec de la Fiscalia General de l'Estat, va emetre un informe on argumentava que tots els recursos que demanaven la revisió de judicis celebrats per tribunals militars durant el franquisme havien de ser discutits per la sala militar del Tribunal Suprem, mentre que els casos del Tribunal d'Ordre Públic (TOP) havien de ser revisats per la sala penal. És una evidència, i això no se li escapava al fiscal, que no hi havia cap estratègia millor per aconseguir frenar totes les peticions de revisió de consells de guerra que posar aquests recursos en mans dels magistrats de la sala militar. Era com enviar la mare de les ovelles a demanar clemència per les seves cries al cap de la manada dels llops.

Deixem el llop i tornem al fiscal. Ja ficat de ple en la valoració de la proposta de revisió del cas Puig Antich, Herrero-Tejedor va tenir la gosadia d'afirmar que testimonis com els dels doctors Ramon Barjau o Joaquim Latorre no aportaven res de nou perquè, segons el seu criteri, l'any 1974 ja van estar a disposició dels jutges que van intervenir en el consell de guerra. De la mateixa manera va menysprear la declaració de Xavier Garriga i Paituví assegurant que no

aportava cap notícia nova dels fets, i va menysprear també la pericial infogràfica de l'enginyer Josep Lluís Pedragosa afirmant que aquella prova només tenia de nou «exclusivament l'embolcall, el suport informàtic, que evidentment no existia el 1974».

Amb aquests arguments del fiscal damunt la taula, els dos magistrats de la sala cinquena del Tribunal Suprem i a la vegada generals de l'exèrcit espanyol, Javier Juliani i Agustín Corrales, ho van tenir molt fàcil per posar-se en posició de fermes i tancar files amb el seu president, Ángel Calderón, per votar «no» a la revisió. Donant un cop d'ull als seus currículums ja es veu que tampoc els va costar gaire decantar-se per aquesta opció.

Entre els diaris que remeno mentre el tren es va empassant amb golafreria el paisatge verdíssim de la vall de l'Ebre sé que no hi trobaré cap referència al magistrat Agustín Corrales Elizondo, perquè va morir el 2009 amb només seixanta-quatre anys, havent assolit la molt distingida categoria de general conseller tocat en l'escalafó militar. Tot el que en sé, d'ell, és l'extensa documentació que he trobat a la xarxa, i també en alguna hemeroteca, i que es remunta als seus orígens en la carrera judicial dins de l'exèrcit franquista, al principi de la dècada dels anys setanta, quan exercia com a tinent auditor de la fiscalia a la Zona Marítima de l'Estret. L'any 1974 Corrales va fer un pas més en la seva carrera i va ser designat jutge instructor de l'exèrcit a València. El van destinar aquí com l'haurien pogut destinar als jutjats que tenen la seu al Govern Militar de Barcelona, on hauria pogut ser company del jutge Nemesio Álvarez, a qui aquell mateix any li va tocar instruir la causa penal contra Puig Antich. Davant aquesta realitat biogràfica, cal plantejar tres preguntes:

—Agustín Corrales podia sentir-se coresponsable, o si més no solidari, de l'actuació que va tenir el seu company de la IV Regió Militar quan el cas d'en Salvador li va arribar a la taula del Tribunal Suprem, al cap de tants anys?

—No va experimentar un sentiment de cosa molt propera, i també molta nostàlgia, quan va tenir entre les mans els tres volums de la causa original, amb aquells papers marcats per l'inevitable pas del temps, aquells fulls esgrogueïts, timbrats amb el corresponent segell feixista, documents mecanografiats i multicopiats amb la tècnica prehistòrica del paper carbó?

—Era objectivament i emocionalment imparcial, aquell home, per pronunciar-se sobre la revisió d'un consell de guerra en el qual, per què no, li hauria pogut tocar d'intervenir-hi també a ell si el seu primer destí hagués estat un jutjat militar de la ciutat de Barcelona?

Agustín Corrales va accedir al Tribunal Suprem el 2001 a proposta de Federico Trillo, que com a ministre de Defensa del govern de José María Aznar va fer ús de la prerrogativa que el facultava per designar la meitat dels magistrats que integren la sala militar. Trillo, home d'ordre i membre declarat de l'Opus Dei, no va escoltar aleshores les crítiques que des de dins mateix del PP es van fer contra la persona de Corrales, a qui es definia com a «homòfob i fonamentalista de l'Església catòlica». Potser també caldria afegir fonamentalista d'alguna altra causa, perquè el 2003 Agustín Corrales va ser un dels jutges del Suprem que va votar a favor de la il·legalització de la formació política Herri Batasuna.

Federico Trillo va promoure la carrera professional del jurista Corrales Elizondo i també la del magistrat Javier Juliáni Hernán, que abans de fer el salt a la sala cinquena del Tribunal Suprem va ser responsable jurídic del Ministeri de

Defensa. Juliani, o millor dit el general Juliani, va entrar a l'exèrcit espanyol seguint les passes d'un altre general, el seu progenitor, que va fer carrera dins el cos d'enginyers. El Juliani pare segur que tenia en un lloc d'honor del menjador de casa seva la fotografia feta al palau del Pardo el 27 d'abril de 1966, quan el *generalísimo* Franco el va rebre en audiència al costat d'altres militars condecorats. Aquell dia també van desfilar per davant el dictador el director de *La Vanguardia*, Xavier de Echarri, i el cor de cantaires del Valle de los Caídos amb el seu abat al front, Justo Pérez de Urbel.

Els diaris que fullejo, quan la finestra del tren m'ensenya que els gratacels de Madrid comencen a estar més a prop que lluny, parlen també de la crisi econòmica, que no respecta res ni ningú, tampoc les empreses d'armament. Llegeixo que la firma Santa Bárbara Sistemas —empresa pública i una de les principals subministradores de material de l'exèrcit espanyol— prepara una reducció de plantilla que ha de deixar quaranta-tres persones sense feina. Aquest nom em fa venir al cap la llista de set empreses diferents a què Javier Juliani va estar vinculat, en tots els casos per haver format part del consell directiu de Santa Bárbara. Un cop va culminar els estudis i va guanyar una plaça en el cos jurídic militar, Juliani va fer l'opció professional del món de l'empresa i el 1990 va aterrar a Santa Bárbara, fet que li va donar peu a tenir presència en altres societats del mateix sector armamentístic. Entre aquella data i el 2001 va tenir fins a quinze càrrecs de responsabilitat a les societats LM Wind Power Blades, Ingeniería de Servicios Aeroespaciales SA, Internacional de Composites, SBB Blindados SA i Wright Medical Spain SA.

El personal que integra la carrera judicial està subjecte a una estricta i lògica normativa d'incompatibilitats segons la

qual no pot compaginar la seva activitat pública amb la presència al món de l'empresa. Només se'ls permet intervenir en el món de la docència. El vincle de Juliani amb el món de l'empresa es va allargar fins al 2001, quan va ser ascendit a la categoria de general i va accedir a la plaça de fiscal del Tribunal Suprem. Aleshores va renunciar a tots aquells càrrecs, i també —evidentment— al de Santa Bàrbara. El 7 de febrer de 2005 el BOE publicava el seu ingrés com a magistrat de la sala militar de l'alt tribunal.

En el trànsit entre l'empresa i la toga d'aquest magistrat hi ha, però, una circumstància més que sorprenent, que va lligada al vincle que Juliani va tenir amb una última societat que no apareix en la relació anterior. Es tracta de Defex SA, una empresa amb seu en un luxós gratacels de vidre de l'avinguda Perón de Madrid i que es dedica al negoci de l'exportació d'armament, a la qual Juliani va estar lligat professionalment fins al juliol del 2005, tot i que ja feia quatre anys que havia estat nomenat fiscal, i quatre mesos que exercia de magistrat. Però no va ser fins aquesta data que va renunciar al càrrec de conseller a l'empresa Defex, segons les dades que consten al Registre Mercantil.

Aquesta circumstància situaria el tercer home del «no» fora de la legalitat quan la revisió del cas Puig Antich va començar a fer les primeres passes al Tribunal Suprem. En tot cas, el «no» se li hauria d'haver aplicat a ell per, aparentment, NO complir els requisits establerts per la legislació en aquest aspecte fonamental, pensat per garantir la independència i imparcialitat dels encarregats d'administrar justícia.

MADRID, ESTACIÓ D'ATOCHA

A Madrid m'hi he emportat l'agenda de telèfons, on en tinc un que fa dies que espero poder teclejar. És el número del policia Timoteo Fernández Santórum, amb qui tinc mig compromesa una cita des de fa mesos, o almenys així ho vaig entendre la primera vegada que vaig parlar amb ell. Aleshores em va dir que si un dia em deixava caure per la capital de l'Estat li fes un truc, que podríem parlar del tiroteig a la porteria del carrer Girona, i ara és el moment de comprovar si aquell home que se'm va mostrar afable i obert al diàleg encara manté la mateixa disposició.

Així que poso els peus al moll de la via número 3 de la gran estació d'Atocha em faig a un costat per deixar passar la riuada de passatgers que caminen nerviosos cap a la sortida, amb el neguit evident del comerciant que arriba a una gran ciutat disposat a fer-hi negoci i no té temps per perdre. Es nota que la majoria de viatgers que s'han desplaçat a Madrid vénen per feina, molts porten una petita maleta amb rodes que arrossegueu sorollosament per l'andana i el brogit em molesta per a la trucada que vull fer. Tothom té pressa per abandonar l'estació, però jo no. Encara tinc un parell d'hores de coll fins a trobar-me amb la primera de les persones amb qui m'he d'entrevistar, i ara el que m'urgeix és contactar amb Santórum. Espero pacientment que l'úl-

tim viatger passi per davant meu i enmig d'una andana, ara sí, més silenciosa em poso a marcar el número del policia.

L'objecte de la meva investigació no és ben bé el que em pugui dir Fernández Santórum, perquè els fets nous són uns altres i no les seves velles paraules. Però no vull deixar escapar l'oportunitat de seure cara a cara amb l'individu que va estar a punt de liquidar en Salvador disparant-li dos trets amb la seva pistola. M'he imaginat l'escena del nostre encontre moltes vegades, potser posant-li un punt excessiu de condiment pel·liculesc, però és així com me l'he imaginat: en arribar al lloc de la cita el reconec pel seu aspecte inconfusible de policia acostumat a moure's d'incògnit i, després d'una encaixada que vol ser cordial però és inevitablement freda, tots dos seiem en una petita taula de fòrmica blanca d'un bar qualsevol, en un racó més aviat discret i sota una fotografia emmarcada del futbolista Santillana, amb l'anagrama del diari *As* i un gargot del davanter en forma de firma ja quasi esborrada, jo amb una canya de cervesa i ell amb un cafè amb llet —cosa que em desconcerta—, ell amb una pressa evident per saber què vull realment i jo amb dubtes de no vessar-la, ni trepitjar-li l'ull de poll i sobretot de no entortolligar els meus arguments amb el meu castellà lamentable. Ell em mira sorprès que no porti cap gravadora quan, damunt la taula, hi deixo només un bloc de notes i el bolígraf. No diu res, però jo el noto sorprès i no dissimula que m'examina amb detall per si porto algun artefacte estrany amagat en algun lloc. Però jo no gravo res, tot ho anoto a la memòria, i de tant en tant apunto alguna frase a la llibreta...

La meva imaginació arriba fins aquí, perquè ara hauria de començar a desgranar el contingut d'una entrevista que encara no s'ha produït i és millor que torni a la realitat, i a

l'andana número 3 d'aquesta gran estació madrilenya. Parlar amb Santórum no és indispensable per al propòsit d'aquest llibre, però tinc tants interrogants sobre la seva actuació en el cas que tinc necessitat de fer-li unes quantes preguntes mirant-li els ulls, fit a fit, i palpant-li la respiració. Vull saber de quin peu calça aquest gat vell de la policia, si l'incomoda el meu interrogatori i si allò que va dir fa quasi quaranta anys, durant la investigació del cas i en la declaració el dia del consell de guerra, era la veritat, tota la veritat, o només la seva veritat i, per tant, una història amb tuf de mentida.

Per tot el que em va dir en la nostra primera conversa vaig deduir que ja està jubilat, i per tant crec que tindrà plena disposició per quedar amb mi a qualsevol hora i que si el truco ara, per sorpresa, des de l'estació, dient-li que acabo d'arribar a Madrid, no tindrà inconvenient a veure'ns d'aquí a unes hores, un cop jo hagi enllestit les gestions que m'han portat a la capital d'Espanya. Però sembla que encara està en actiu, i el que encara és pitjor: avui que sóc a tocar de casa seva ell és a molts quilòmetres de distància, i aquella escena dolenta de pel·lícula mediocre ambientada en un bar insignificant d'una barriada oblidada dels afores de Madrid haurà d'esperar, o potser haurà de quedar per sempre més en la meva imaginació.

«Sóc a Galícia treballant, què vol!» Aquesta és la seva resposta, breu i eixuta. Amb aquesta afirmació freda i aquest retret contundent contesta a la meva intromissió al seu telèfon mòbil. Aquesta és la frase inquisitiva que em deixa anar tan bon punt me li presento com el periodista que fa uns mesos li va fer quatre preguntes sobre el cas Puig Antich. De seguida li responc que és una llàstima, que creia que ens podríem veure, i li pregunto si encara manté l'oferiment de

trobar-nos i que, si avui no li va bé, podem concretar-ho per a un altre dia. Li ho dic com aquell qui res, com si em mogués amunt i avall cada dia, i només de dir-ho ja n'estic penedit, pensant que si la resposta és afirmativa hauré de sumar un altre bitllet de l'AVE i una altra canya de cervesa i un altre entrepà de calamars als costos de producció d'aquesta història.

Des del primer moment constato que el to de cortesia que em va dedicar el policia en aquella primera ocasió que vam parlar avui ja ha canviat, i ara és un home que em parla tensionat, sense fer-me cap concessió. «Això que em diu ja està acabat i no li puc aportar res de nou», m'escup volent mostrar-se desagradable. Li explico que he llegit la seva declaració i que ja sé què va dir aleshores, i procuro de convèncer-lo que si el conec personalment, i m'ho explica de viva veu, per a mi té un valor periodístic fonamental i que a ell això tampoc el pot perjudicar.

Però una vegada més es parapeta en les seves paraules: «No crec que li interessi gaire la meva opinió.» El policia, gat vell, ja m'ha olorat per telèfon, i des de centenars de quilòmetres de distància ha intuït quina és la meva intenció, perquè em diu això com m'hauria pogut dir: «Tu penses que vam ser nosaltres mateixos els que vam causar la mort de Francisco Anguas, i per molt que t'expliqui el contrari no et convenceré.» I m'hauria agradat sentir-ho, perquè aleshores jo contraatacaria, ara mateix, amb les proves que tinc i amb tots els dubtes que em genera l'actuació de la brigada a què Santórum estava integrat. I li demanaria pels cops de culata i per la seva pistola apuntant al cap d'en Salvador, i per com va estar a punt de matar-lo d'un tret.

Però la nostra conversa avança per un altre costat, jo volent atrapar-lo i ell volent que desaparegui. Intercanviem

arguments amb una concatenació de rèpliques i contrarèpliques ràpides, un bescanvi frenètic de cops, com un duel amb pistola a camp obert on es tracta de ferir el contrari fins a aconseguir que es rendeixi.

—He llegit el que va declarar aleshores i alguna cosa m'agradaria comentar-li —insisteixo, obrint foc.

—Això ja està tot aclarit —respon impassible.

—Però... —afegeixo jo, errant el meu tret.

—A les diligències del cas ho trobarà tot —insisteix.

—He parlat amb més gent... —dic, disparant a l'atzar a veure si l'encerto.

—Senyor, fa quaranta anys d'això! —I me la torna a fotre.

—Em va dir que ens podríem veure —li deixo anar, conscient que és una de les meves últimes bales.

—Prefereixo no entrevistar-me —diu, fent diana.

—Però per què... —replico desconcertat, sense saber on apunto.

—El meu sindicat em va recomanar que... —deixa anar, fent una passa enrere i posant-se a la defensiva per primer cop.

—Què vol dir que va parlar amb el seu sindicat? —repregunto, creient que ara sí que apunto bé. Faig una passa endavant, em poso al descobert i abans que jo pugui tornar a disparar ho fa ell.

—He dit que no parlaré amb vostè! —i torna a fer blanc.

—Només faltaria que l'obligés a..., vostè està en el seu dret de..., jo només pretenia fer..., volia contrastar les informacions que..., veure'ns un moment per... —li deixo anar dubitatiu, quasi agònic, intentant guanyar temps, buscant i rebuscant alguna frase enginyosa que l'estovi una mica, quasi suplicant que tingui pietat de mi i no em remati.

Però ell, que em sap malferit, pren la iniciativa i, sense dubtar-ho ni un moment, percudeix:

—No hi haurà entrevista, és un tema acabat!

I amb aquest última i definitiva descàrrega em mata. Abans de penjar el telèfon, enmig de l'andana cada cop més solitària de la gran estació madrilenya, encara aconseguixo sentir una última frase. I entomo les darreres paraules de Santórum com el reu que rep el tret de gràcia del seu botxí:

—Que passi vostè un bon dia!

M'ha deixat professionalment mort, però sobretot m'ha deixat molt mal cos. M'ha posat de mala llet, i quan tanco el telèfon allibero un renec, com si el dirigís a l'operari de Renfe que ara acaba de passar pel meu costat i que em mira estranyat de veure'm allí, sol, palplantat enmig de l'andana i maleint l'aparell. M'agrada renegar, no ho puc evitar. És un instint primari que m'allibera de tensions. L'individu amb qui acabo de parlar no té res a veure amb el Santórum de maneres afables que em va respondre la primera vegada. L'he notat tens, i m'ha desconcertat quan m'ha dit allò del sindicat.

Què vol dir, que ha parlat amb el sindicat de policia per saber què podia dir i què no? Que potser no ho va dir tot fa quaranta anys? Que hi ha alguna cosa que podria dir i potser no li convé fer-ho?

La conversa m'ha posat de mal humor i m'ha deixat ple de dubtes, i a la vegada també ha aconseguit espantar-me, no tant pel contingut sinó per la duresa en el martelleig de les seves paraules. Ha fet servir un to de policia empenyat de veritat, i ha aconseguit intimidar-me com poques vegades ningú ho ha fet. En la manera de respondre'm ha convertit en menudes i insignificants les meves paraules, i tot

jo m'he sentit petit i una mica acovardit, i de seguida m'ha vingut al cap la comissaria de Via Laietana de Barcelona, la tenebra dels seus calabossos i la brutalitat dels mètodes d'interrogatori que gastava la Brigada d'Investigació Social en què treballava Santórum.

I ara noto que tinc por, una por objectivament absurda però por, al cap i a la fi. És la mateixa sensació d'empetir-me que recordo haver tingut fa molts anys, quan jo era menut de veritat. Un dia d'hivern, caminant per l'avinguda de la Catedral de Barcelona, agafat a la mà de la meva mare, en passar per davant l'hotel Colón ens vam creuar amb un parell d'homes uniformats. Vestien aquells abrics grisos que queien fins als peus, embotonats, que semblaven armadures, i la gorra de plat del mateix color fred i policial, amb el rivet vermell i l'àliga feixista clavada al front, amb una cinta de plàstic negre falcada a la barbeta que els feia mantenir la cara en una posició hieràtica, però no de solemnitat sinó de desafiament. Eren dos agents de la Policia Armada, i lluny d'inspirar seguretat encara tinc molt present la sensació de por que aquells homes em van transmetre en passar pel meu costat. La ment és així de laberíntica, i s'entesta a conservar aquest tipus de carpetes amb records molt llunyans, aparentment fruit de fets irrellevants, però, a la vegada, molt vius i plens de significat. Sempre que la memòria em retorna aquells policies a la retina no puc evitar experimentar la mateixa sensació de temor i de desconfiança que vaig sentir aleshores. Com la que ara mateix, al mig d'aquesta immensa estació de tren, em tenalla. I em reprimeixo les ganes de cridar ben fort: «Socors, que algú m'ajudi!»

ÁNGEL CALDERÓN O L'ESTRATÈGIA DE LA COVARDIA

És evident que el magistrat Ángel Calderón no és cap heroi, ni té voluntat de ser-ho. Algú podria dir, fins i tot, que té un punt d'home poc fet als actes de valentia, un esperit covard, un estrateg de la judicatura que sap molt bé quan ha de fer una passa endavant i quan ha de guardar la posició i no significar-se i quedar-se en actitud de ferms, arrengherats entre els de les seves files. Això és el que va fer, per exemple, quan no va gosar renyar el general Juan Antonio Chicharro en aquell acte de la Gran Peña, no fos cas que els militars que van aplaudir la proclama involucionista se sentissin ofesos i l'apuntessin en alguna llista negra.

En aquesta manera de ser encaixa perfectament la seva primera intervenció en el cas Puig Antich, el juliol de 2005, quan per pròpia iniciativa va decidir suspendre la reunió dels magistrats, que havia estat convocada el dia 12 d'aquell mes per pronunciar-se sobre l'autorització de la presentació del recurs. Per a sorpresa dels presents va aixecar la sessió sense ni deixar que comencés, no va permetre que se celebrés la reunió i va traslladar la decisió al plenari. Això vol dir que traspassava la responsabilitat de decidir sobre el recurs al conjunt de magistrats que conformen la secció militar del Suprem, un total de vuit, quan ja s'havia acordat amb anterioritat que aquest cas l'havien de resoldre

un grup reduït de magistrats —el que tècnicament es coneix com a sala— que ja havien estat designats amb anterioritat i entre els quals hi havia Agustín Corrales, Ángel Juanes i el mateix Calderón.

Ángel Calderón va aterrar al Tribunal Suprem l'any 1999 per ocupar una de les vuit places dels jutges dedicats als afers militars. Allí va ser un magistrat més fins que el 10 de juny de 2005 el van nomenar president d'aquesta instància. L'afer Puig Antich va ser, en conseqüència, el primer cas d'envergadura que va haver d'afrontar només acabada d'estrenar la nova responsabilitat. Ell sabia que no era un afer menor, i que era evident que la decisió que s'havia de prendre tindria molta repercussió pública en els ambients judicials, polítics i periodístics però també entre els militars, i també, evidentment, entre els de la vella i rànica caverna dels habituals de la Gran Peña, gent contrària a aixecar les catifes on s'amaga la ronya més putrefacta dels temps passats.

A ningú li agrada estrenar despatx i, a les primeres de canvi, trobar-se amb una patata calenta a les mans, i és una evidència que Calderón no tenia ganes de cremar-se. Amb la seva decisió va treure's un problema de sobre, perquè traspasant la discussió al plenari aconseguia dilatar la qüestió en el temps. Hi ha qui creu que aquella decisió s'explica també per la voluntat de Calderón de trobar un terreny de joc més favorable a la seva idea que aquell recurs de revisió no podia prosperar de cap de les maneres.

«La veritable finalitat de la resolució va ser sostraure d'una concreta configuració de la Sala la decisió sobre l'admissió a tràmit del recurs de revisió presentat per aquesta part. Alterant la constitució de la Sala que es va constituir el 12 de juliol es provoca el canvi *ex post* [amb efectes retro-

actius] dels magistrats que han de decidir sobre la qüestió a debatre, i aquest fet produeix una vulneració dels drets al jutge predeterminat per la llei i, en conseqüència, una vulneració de la tutela judicial efectiva.» Això és el que pensava i el que va escriure l'advocat Sebastià Martínez Ramos quan va presentar un primer recurs contra la decisió del president d'ajornar la deliberació del cas.

Quan Calderón va dissoldre la reunió del 12 de juliol del 2005 ho va fer en una decisió unipersonal i faltada de la motivació que sempre s'exigeix a qualsevol resolució judicial, perquè un jutge no pot fer les coses perquè sí citant només un simple article d'una llei, sinó que ha d'argumentar sempre el perquè de les seves decisions. La queixa dels advocats de les germanes Puig Antich per l'actuació arbitrària de Calderón va arribar fins al Consell General del Poder Judicial (CGPJ), organisme que governa els jutges a l'Estat espanyol. És en aquesta instància governamental on van presentar un primer recurs contra aquella decisió del president de la sala militar del Suprem, però el CGPJ, que aleshores era en mans d'una majoria conservadora controlada per magistrats afins al Partit Popular, el va rebutjar.

Va ser casualitat, aquesta decisió? No, evidentment que no. Alfons López Tena, que aleshores era vocal del CGPJ per designació de CiU, recorda que les discussions en aquell organisme «eren sempre polítiques, i quan arribava algun tema complicat com el de Puig Antich sempre, sempre, indefectiblement, deien que no. Volien matar el tema i el mataven aplicant la seva majoria». En aquell afer, López Tena va votar a favor de la pretensió dels advocats de la família Puig Antich, i ho va fer al costat dels vocals que aleshores conformaven el que s'anomenava la minoria progressista del CGPJ. Aquests vocals, encapçalats pel que era

vicepresident de la institució, Fernando Salinas, van emetre un vot particular on denunciaven que els arguments del magistrat Calderón per modificar la composició dels jutges que havien de decidir sobre l'acceptació a tràmit del recurs de revisió eren «fruit d'un caràcter marcadament subjectiu contrari a l'esperit i la finalitat» de la norma.

López Tena té clar què és el que va motivar Calderón a prendre aquella decisió de passar la discussió del recurs de la sala al plenari. «El magistrat Ángel Juanes havia estat designat ponent en el tema del recurs de Puig Antich, i els ponents sempre tenen un paper rellevant en les deliberacions de la sala perquè acostumen a estudiar-se el cas a fons i poden incidir sobre l'opinió dels altres en el moment de prendre una decisió. Portant el tema al plenari, la importància del ponent perdia força i en guanyava la del president, és a dir, Calderón aconseguia un major domini sobre el debat i desactivava Ángel Juanes que era la gran bèstia negra dels conservadors en aquella sala militar.»

La decisió del CGPJ de denegar la pretensió dels advocats Sebastià Martínez Ramos i Olga de la Cruz d'esmenar la plana a Calderón es va produir el març del 2006. A partir d'aquell moment la batalla per aconseguir que se'ls recongués el dret al jutge natural va saltar del Tribunal Suprem al Constitucional i, finalment, de la justícia espanyola al Tribunal d'Estrasburg, sempre amb el mateix resultat denegatori. Van ser tres recursos, un per cada instància, plens d'argumentacions, de jurisprudència i d'una idea que s'anava repetint de forma insistent; el tribunal que havia de decidir sobre el recurs havia «perdut la imparcialitat» com a conseqüència d'aquella decisió inicial de Calderón.

Ángel Calderón es va sortir amb la seva i el tema va ser debatut l'any 2007 al plenari de la sala militar del Tribunal

Suprem, si bé quan es va produir la deliberació només estava integrat per cinc dels vuit membres que l'havien de compondre, perquè hi havia tres vacants. Al cap i a la fi, que fossin cinc o vuit magistrats era un fet irrellevant: Calderón tenia la situació sota control i va passar el que havia de passar.

PREVARICADORS?

El més sorprenent, i també el més desmoralitzador, de la resolució de la sala cinquena del Tribunal Suprem amb data de 5 de juliol de 2007 que negava l'autorització a les germanes Puig Antich per interposar un recurs de revisió de la condemna del consell de guerra és l'obstinada defensa que els magistrats Ángel Calderón, Agustín Corrales i Javier Juliani van fer de la policia del règim feixista. Aquests tres juristes de la democràcia només van tenir ulls per jutjar la conducta violenta d'en Salvador, i en cap moment van fer el més mínim retret a la manera de procedir dels agents de la Sisena Brigada d'Investigació Social. L'aval al mètode equival a l'aval a tot un sistema polític de terror que se sustentava, entre altres pilars, en el braç executor d'aquell sinistre cos de seguretat i repressió.

N'hi hauria prou d'explicar que la resolució de Calderón, Corrales i Juliani nega els cops de culata que Puig Antich va rebre en el moment de la detenció per demostrar la tendenciositat i la falta de rigor dels magistrats i, per què no, també la seva aparent complaença amb aquelles pràctiques policials detestables. És una evidència que el comportament d'aquests tres magistrats de l'alt tribunal de la democràcia espanyola es pot equiparar al capteniment que van tenir els membres del consell de guerra de la justícia fran-

quista en el moment de jutjar el jove llibertari. És a dir, uns i altres es van posar a xiular amb les mans a les butxaques i a mirar cap a un altre costat cada cop que apareixia algun element favorable als interessos de la defensa d'en Salvador.

Tot i les agressions denunciades repetidament pels advocats de Puig Antich, reconegudes sense cap tipus de problema pels mateixos policies en les seves declaracions durant la instrucció del cas, en els fets provats de la sentència de 1974 no s'hi van fer constar els cops de culata que va rebre el militant del MIL. I ni el 1974 ni el 2007, perquè en la resolució del Suprem aquests fets tampoc hi queden recollits. Aquell episodi de brutalitat policial, segons els jutges d'abans i d'ara, no va passar mai.

La frivolitat amb què els magistrats del Suprem van tractar aquest tema cabdal fa feredat. «Al relat fàctic no es recullen els “cops de culata incessants” que en l'anàlisi pericial que comentem es donen per acreditats», van escriure els magistrats del Suprem en valorar la prova infogràfica de l'enginyer Josep Lluís Pedragosa, en la qual es detalla el nom dels policies que van agredir Puig Antich i en quin moment de la detenció ho van fer. Lluny d'esmenar els evidents errors que conté la sentència de 1974, els magistrats del Suprem van voler acabar de blindar el contingut d'aquella resolució, fins i tot amb dosis afegides de mal gust. Perquè és de mal gust insistir en el fet que no està acreditat que en Salvador va ser colpejat de forma brutal al cap i, a la vegada, reconèixer que sí que va patir una commoció cerebral, però que en tot cas va ser causada «lògicament pels trets rebuts» de la pistola de Fernández Santórum. Els jutges es van treure de la màniga un últim i maquiavèl·lic raonament per relativitzar els cops de culata, i van dir que, en tot cas, si Puig Antich havia estat agredit es tractava d'un

fet irrellevant, ja que en tot moment va oferir molta resistència a la detenció.

Els magistrats del Suprem van ignorar altres evidències de la manipulació del procés. Per exemple, quan va ser el moment de valorar el testimoni de Xavier Garriga i Paituví es van tornar a arreglar al costat dels policies, sense fer ni la més mínima crítica a les tortures de què va ser víctima a comissaria el company de militància de Puig Antich. Pel que fa a la pericial de Josep Lluís Pedragosa, que demostrava la situació de caos que es va produir en el moment de la detenció i com aquest fet impedia atribuir a Puig Antich l'autoria dels trets homicides, els magistrats la van desestimar assegurant que es fonamentava en una simple hipòtesi no comprovable.

La hipòtesi plantejada per Pedragosa no era acceptable, però en canvi els magistrats sí que es van permetre el luxe de recórrer al mètode de la suposició per tirar per terra la declaració del doctor Ramon Barjau i la tesi que el cadàver del policia Anguas tenia dos trets més dels que van ressenyar els metges que van signar l'autòpsia oficial. «Es podria deduir, com a simple hipòtesi, que algun tret més podria correspondre a l'arma de Puig», van dir els tres magistrats, girant com un mitjà l'argument fonamental de les germanes Puig Antich, que sostenen tot el contrari.

Els magistrats no només es van dedicar a desacreditar un per un els testimonis aportats per Sebastià Martínez Ramos, sinó que no van estalviar en elogis a la manera com es va desenvolupar el procés del consell de guerra. En aquest sentit, van donar per bona l'opinió del fiscal Fernando Herrero-Tejedor, segons la qual Puig Antich va rebre de l'administració de justícia franquista unes «garanties processals significatives». En opinió d'aquest fiscal i dels jutges

Calderón, Corrales i Juliani, la vergonyant declaració que la policia va arrencar a Puig Antich a l'Hospital Clínic és una mostra d'aquesta seguretat jurídica que el sistema va donar al detingut. I no només ho pensaven, sinó que també ho van convertir en argument jurídic i ho van deixar escrit en la seva resolució.

El lector que hagi arribat fins aquest punt i en aquests moments del relat s'hagi escandalitzat, s'hagi posat les dues mans al cap i s'hagi pressionat la closca amb força, tingui els ulls esbatanats, la boca oberta i badada, i noti el mercuri de la indignació a punt d'esclatar, que faci una petita pausa, agafi aire, continuï llegint i busqui reconfortar-se en els arguments que van donar els dos jutges que sí que van fer costat a les germanes Puig Antich en la seva petició de revisió del cas. Però aquests dos jutges van fer molt més que això. Per exemple, el magistrat José Luis Calvo Cabello, en el seu vot particular, va escriure de forma clara que els seus companys havien traspassat tots els límits, també els de la llei, i s'hi va referir d'una manera que només li va faltar escriure la paraula «prevaricadors» per deixar constància de quin era el seu pensament.

Prevarica, segons l'article 446 del Codi Penal vigent, aquell jutge o magistrat que dicta una resolució o sentència tenint ple coneixement que és clarament injusta, i això és el que Calderón, Corrales i Juliani van fer segons el que es pot interpretar del criteri de José Luis Calvo, que en dues ocasions els va acusar de forçar els arguments per obtenir la resolució desitjada. I ho va defensar amb aquestes paraules: «La majoria de la Sala ha privat d'eficàcia els testimonis (doctors Barjau i Latorre, etc.) mitjançant unes raons que considero forçades, destinades a compondre una justificació, ja que no és procedent desqualificar-los sense més ni més.»

Diuen els bons juristes que una sentència no és res més que una veritat argumentada, i sens dubte és una descripció bastant acurada d'allò que hauria de ser. El problema rau en el fet que els arguments que es fan servir per explicar aquesta veritat han de ser certs, ajustats a la realitat i a la llei, i en la mesura que aquests arguments es forcen o es deformen per construir una altra realitat aleshores s'acaba dictant una resolució apartada del dret i de la justícia. I sí, es prevarica.

No apuntava a la prevaricació, però també va fer servir paraules molt dures en contra dels seus companys del tribunal l'altre magistrat que va votar a favor de donar permís a la presentació del recurs de revisió. Es tracta del jutge extremeny Ángel Juanes Peces, un jurista d'inqüestionable prestigi que des de l'any 2009 compleix la difícil missió de presidir l'Audiència Nacional. Quan es va fer la deliberació sobre el cas Puig Antich, Juanes havia de ser el ponent de la resolució de la sala, però com que el seu vot va ser contrari al de la majoria va quedar rellevat d'aquesta obligació i finalment el ponent va ser el magistrat Agustín Corrales. En l'argumentari del seu vot particular Juanes va voler denunciar «l'escàndol que suposa per al valor Justícia mantenir sentències clamorosament injustes, realitzades amb vulneració de Drets Fonamentals».

José Luis Calvo i Ángel Juanes van criticar el fet que els altres tres magistrats anessin més enllà de la valoració estricta de si els testimonis aportats per l'advocat de les germanes Puig Antich eren o no notícia nova. La llei que regula els processos de revisió de sentències estableix diverses fases en el procediment, i en la primera adverteix que només es tracta de decidir si hi ha motiu o no per autoritzar la presentació del recurs basant-se en l'anàlisi de si els ele-

ments de prova presentats són nous o ja van ser coneguts pel tribunal sentenciador. Però en aquella resolució es va anar fins al fons de la qüestió jurídica, i els tres magistrats de la majoria van arribar a argumentar que la condemna per terrorisme contra Puig Antich era encertada i que l'haurien pogut condemnar per aquest mateix delictes fins i tot si el tribunal del consell de guerra hagués considerat que la mort del policia Anguas havia estat fruit d'un homicidi imprudent. Encara van anar més enllà i van advertir que, tot i que es pogués demostrar que la condemna per un delictes de terrorisme s'havia imposat de forma equivocada, aquest *error iuris*, o error fatal d'interpretació del dret, no és un dels supòsits previstos en la llei per entrar a revisar un cas que ja ha estat jutjat i condemnat. És a dir, que si s'han equivocat amb el teu cas mala sort, i en una altra vida la justícia ja ho farà millor.

Calvo Cabello i Juanes es van cenyir a l'estudi exhaustiu de les proves aportades pels advocats Sebastià Martínez Ramos i Olga de la Cruz, fet que els va portar a afirmar que els seus «dubtes sobre la justícia del procés contra Salvador Puig Antich» eren més consistents que mai i que calia autoritzar la formalització del recurs de revisió. El primer exemple que va posar Calvo Cabello per sostenir el seu posicionament va ser l'episodi de l'esperpèntica declaració a l'Hospital Clínic, de la qual va ressaltar encertadament que s'havia dut a terme «sense la intervenció de l'advocat defensor». Amb relació a la denegació de la pericial balística, va subratllar que no trobava «una explicació possible» a una «omissió tan estranya» com és la inexistència d'una prova «tan essencial» en un cas d'homicidi amb arma de foc, i va acabar per manifestar la seva gran «sorpresa» pel fet que l'autòpsia del policia mort es dugués a terme en una comis-

saria. «Em sorprèn perquè no es tractava de vetllar el cos, sinó de sotmetre'l a una tècnica d'investigació de les causes de la mort, pràctica que es fa en llocs específicament preparats, com són els instituts anatòmics forenses», va escriure José Luis Calvo.

Els arguments del magistrat Ángel Juanes anaven en la mateixa direcció. Va trobar fins a vuit motius per sostenir que aquell procés judicial estava ple d'irregularitats. A Juanes li va cridar l'atenció l'escena de la detenció i la gran confusió que es va viure durant el forcejament, i la derivada jurídica d'aquest fet, perquè davant d'un tribunal no és el mateix que una persona mori a conseqüència d'una baralla que ho faci a conseqüència d'un atac per sorpresa. A criteri seu, la trifulga entre els policies i el militant del MIL invalida l'argument de la premeditació i rebaixa el grau d'intencionalitat que es va atribuir a Puig Antich en el moment de disparar l'arma. Segons Juanes, aquesta circumstància s'hauria d'haver tingut en compte en benefici de Puig Antich en el moment de redactar la sentència, tal com ja va demanar l'advocat Francesc Condomines en el seu dia, trenta-nou anys enrere. «Amb l'apreciació d'un atenuant de ben segur que s'hauria evitat la mort del processat», va concloure Ángel Juanes. Aquest magistrat va tenir molt clar que tot plegat va configurar «un procés dirigit a un final prefixat», i aquest no era cap altre que el de venjar la mort de Francisco Anguas amb l'execució de Puig Antich.

Després d'analitzar amb detall totes les proves, Ángel Juanes va arribar a la conclusió següent, plena de sentit comú, potser el més encertat que s'ha escrit mai sobre el cas: «Salvador Puig Antich no va tenir un procés just, fet que no perjudica la licitud de la seva conducta tant en el nivell judicial com en el nivell ètic. Es tracta simplement de

constatar, amb independència de la seva actuació, que no va tenir *UN PROCÉS JUST*». I el jutge Juanes ho va voler ressaltar expressament així, amb lletra de pal i cursiva, que no té cap valor jurídic però sí un gran impacte en la retina del lector. És molt probable que aquest magistrat estigui convençut que una de les bales que va disparar Puig Antich va ser la causant de la mort d'Anguas, però de la mateixa manera és evident que està convençut que la cadena d'irregularitats del procés invalida qualsevol condemna per la impossibilitat que va tenir el jove llibertari de defensar-se en condicions.

Juanes va prosseguir estudiant les proves aportades i va acabar fent una afirmació amb una gran transcendència en la valoració jurídica dels fets: «Anguas Barragán va rebre més dels tres trets que van ser descrits a l'autòpsia i, com a mínim, cinc. [...] Aquest sotsinspector va rebre trets de dues armes diferents.» Dues armes equival a dir que el que hauria pogut matar Anguas va ser una bala de Puig Antich, però també una altra disparada per un company del policia mort. Dues pistoles vol dir que tot el procés contra Salvador Puig Antich es va bastir sobre una gran mentida policial.

Si es vol mirar d'aquesta manera, els arguments de Calvo i Juanes són com un cataplasma sobre la ferida oberta que va deixar la negativa del Tribunal Suprem a la revisió del cas. Però el consol moral als tribunals no serveix de res, com tampoc no serveix de res perdre la final d'una competició esportiva honrosament havent suat de valent la samarreta, perquè tant al camp de futbol com a la sala de vistes s'hi va per guanyar i no per perdre. Però el més trist d'aquella resolució és que a les germanes Puig Antich no els va ser permès ni jugar aquell partit.

Calderón, Corrales i Juliani van ser com els tres àrbitres d'un matx imaginari que no es va jugar perquè van decidir que un dels equips, el que integraven les germanes Puig Antich, no era apte per sortir al terreny de joc. I ho van acordar al túnel de vestuaris, traient-se de la màniga l'argument que aquelles quatre dones no complien els requisits per a la competició quan era una evidència que tenien la llicència federativa i tots els papers en regla i, el més important: estaven en condicions de guanyar el partit perquè s'havien preparat a consciència i es presentaven a la cita amb la moral molt alta i amb uns arguments molt sòlids tan en l'atac com en la defensa. I això els àrbitres ho sabien, i per això van impedir l'enfrontament. Potser perquè no volien que perdés el seu equip.

UNA PRÒRROGA AMB TRAMPA

Els bons advocats saben que el dret sempre dona una segona oportunitat, i que els partits difícils, aquells on cal espreme's fins a l'extenuació, no es guanyen mai a la primera part, sinó que la sort del matx es decanta sempre després del descans, fins i tot durant el temps agònic de la pròrroga. La resolució del Suprem que denegava l'autorització per presentar el recurs va ser un cop molt dur per a l'estratègia de Sebastià Martínez i Olga de la Cruz, però alhora els vots particulars dels magistrats Calvo i Juanes els van donar ales per anar a trucar a la porta del Tribunal Constitucional demanant emparament. Hi havia partit.

Si el resultat de la votació al Suprem hagués estat cinc a zero, els advocats haurien esgotat igualment el recurs, però haurien acudit al Constitucional amb el convenciment que no hi havia res a fer. En canvi, els dos vots favorables els van donar esperances per pensar que les seves opcions d'èxit es mantenien intactes i que es podia revertir el resultat advers. A més Calvo i Juanes, amb el seu gest, també animaven a la presentació del recurs, perquè haurien pogut fer el que es fa en moltes ocasions quan dins d'un tribunal hi ha un vot particular que discrepa de la majoria: redactar un sol document i posar-hi tots dos la seva signatura. Però cada un d'ells va voler redactar el seu vot particular;

d'aquesta manera escenificaven de forma clara la seva posició i donaven més rellevància jurídica a la seva discrepància amb la majoria.

Tanta transcendència tenia aquell doble vot particular que en certs ambients jurídics de Madrid es va interpretar que els advocats de les germanes Puig Antich havien aconseguit el comodí necessari perquè el Constitucional es decantés, finalment, a favor seu. Hi ha un altre element subjectiu, però també d'una important càrrega jurídica, que feia creure a en Sebastià en la possibilitat de prosperar davant la màxima instància judicial de l'Estat: si hi ha un tribunal a Espanya que aparentment no tingui cap lligam amb l'organització judicial dels temps del règim feixista, aquest és el Tribunal Constitucional. Si una instància judicial podia donar acolliment a una petició tan simple, però tan carregada de sentit i simbolisme democràtic, com és el dret del ciutadà a rebre dels tribunals la tutela judicial efectiva, aquesta només podia ser el Constitucional. Basant-se en aquest plantejament el fracàs davant els jutges militars del Suprem era previsible, però la victòria davant el Constitucional era esperable.

L'ànim optimista de Sebastià Martínez Ramos i Olga de la Cruz va quedar reflectit en l'escrit de setanta-quatre pàgines amb què es va estendre el recurs que van presentar al Tribunal Constitucional el setembre del 2007; ocupava més del doble que les trenta-dues pàgines de què constava el recurs original presentat el 2005 al Tribunal Suprem. Tan simple i tan gràfic com que els vots particulars de Calvo i Juanes havien aconseguit multiplicar per dos el seu argumentari. A més, aquells dos magistrats els havien donat munició de primera, de caire constitucionalista, ja que havien deixat ben clar que amb la denegació de l'acceptació a

tràmit del recurs de revisió es vulnerava el dret fonamental de l'accés a la justícia. Agafant-se a aquest posicionament, els advocats de les germanes Puig Antich es van presentar davant el Constitucional invocant la necessitat de «solucionar les reiterades violacions del dret de defensa» que havia patit el procés d'en Salvador i recordant que eren «uns drets i unes garanties ja vigents en l'ordenament jurídic preconstitucional».

Sebastià Martínez Ramos i Olga de la Cruz feien molts retrets a la decisió del Suprem que denegava la seva pretensió, i entre tots destaca aquest: «La resolució contra la qual presentem recurs adopta l'explicació menys probable per evitar explicar allò que era evident.» És molt gruixut per part d'un advocat haver de dir a un magistrat de l'alt tribunal espanyol que amb els seus arguments tergiversa la realitat dels fets. Però en aquell recurs en Sebastià i l'Olga s'ho jugaven tot, i van apostar molt fort, amb tota l'artilleria argumental de les proves i amb l'aval jurídic que havien obtingut de Calvo i Juanes. Esperaven que el tribunal els donés la raó atorgant-los el dret a la tutela judicial efectiva, que, en paraules d'en Sebastià, és una cosa tan simple com ordenar que «els jutges treballin i que només ordenin, deneguin o condemnin quan hagin dut a terme totes les diligències útils i necessàries per arribar a la veritat dels fets».

Però hi va haver dos jutges del Constitucional que no van tenir gaires ganes de treballar, i amb un escrit de vuit línies van fer saber que: «El recurrent no ha satisfet la càrrega consistent a justificar l'especial transcendència constitucional del recurs», i concloïen que «aquesta omissió impedeix l'admissió a tràmit del recurs». El van denegar per una qüestió de forma, perquè pel que fa al fons de la qüestió van afirmar que «no hi ha res a dir» amb relació a la «ver-

semblança» de la denúncia de la violació del dret fonamental. És a dir, potser tens raó però ens traiem de la màniga un argument formal per no haver de donar-te-la. Tan bèstia va ser l'argument que en Sebastià i l'Olga van estudiar a fons la possibilitat de presentar una querella per prevaricació contra els magistrats del Constitucional que els van negar l'empament. «I és probable que ens l'haguessin acceptat», afirma en Sebastià.

Els magistrats en qüestió són Jorge Rodríguez-Zapata i Pablo Pérez Tremps, dos juristes que en el món del dret s'assemblen com un ou a una castanya i que en el món de la política judicial, traslladat a les intrigues i maquinacions del plenari del Tribunal Constitucional, són dos enemics irreconciliables. Un exemple del tarannà d'un i altre és el paper que van tenir en la llarga i tempestuosa tramitació del recurs contra l'Estatut de Catalunya. Pérez Tremps, de tradició progressista, va quedar apartat després que prosperés una recusació instada pel Partit Popular, que va aconseguir eliminar així un dels juristes partidaris d'avaluar la norma suprema de Catalunya. En canvi, Rodríguez-Zapata, a qui la Generalitat va intentar sense èxit recusar i apartar d'aquell debat, no només li va semblar bé la retallada de l'Estatut, sinó que va considerar que s'havia quedat curta i va emetre un vot particular que argumentava que aquell text jurídic s'havia de dinamitar perquè era un atemptat en tota regla contra l'ordre constitucional. Una opinió que hauria pogut signar el mateix general Juan Antonio Chicharro i que hauria aplaudit la claca de la Gran Peña.

L'episodi de recusacions en el debat de l'Estatut va ser un capítol més de la guerra bruta i despietada que aleshores enfrontava els magistrats de l'ala conservadora contra els progressistes pel control polític de la primera institució ju-

dicial d'Espanya. En aquesta pugna Jorge Rodríguez-Zapata liderava el seu bàndol; i un dels seus triomfs va ser, sens dubte, la recusació de Pérez Tremps en el tema de l'Estatut. Fent costat a Rodríguez-Zapata hi havia el sinistre magistrat Roberto García-Calvo, un home que abans d'incorporar-se a la judicatura havia fet carrera política en el tardofranquisme fins a ocupar el càrrec de governador civil d'Almeria al principi de la transició democràtica, entre els anys 1976 i 1977. Durant el seu breu mandat es va produir l'assassinat de Javier Verdejo Lucas, un jove de dinou anys militant d'extrema esquerra a qui un guàrdia civil va matar d'un tret mentre feia una pintada reivindicativa. El governador civil García-Calvo va fer de tot per tenir sota control les protestes que hi va haver i va fer el mínim possible perquè aquell crim s'investigués a fons.

Jorge Rodríguez-Zapata era molt amic de García-Calvo, que va morir el 2008, i ara encara és molt amic de Federico Trillo, un dels caps visibles de l'ala més dura del PP i durant uns quants anys ministre de Defensa amb potestat per designar els magistrats de la sala militar del Tribunal Suprem. Trillo, de formació jurídica, va ingressar al cos de juristes de l'exèrcit l'any 1974, i quan es va retirar tenia la graduació de comandant. És evident, doncs, de quin costat estava Trillo en el debat sobre el cas Puig Antich, i costa molt de creure que Rodríguez-Zapata prengués aquella decisió de denegar el recurs d'empara al marge del seu tarannà ideològic i de les seves amistats i lleialtats amb el Partit Popular.

Puc arribar a estar d'acord amb aquells que diguin que no es pot retreure res a Jorge Rodríguez-Zapata perquè en el cas Puig Antich va ser coherent amb la seva forma de pensar. El que ja costa més d'entendre és que un jurista de

la trajectòria i el prestigi de Pablo Pérez Tremps, catedràtic de Dret Constitucional, fos incapaç de plantar-li cara, i que tornés a sucumbir davant seu, genoll a terra, com ja havia passat amb el tema de l'Estatut.

I és així com s'escriu i com es fa l'alta justícia, amb les mateixes intrigues que l'alta política, i així va ser com els tres magistrats del «no» del Tribunal Suprem van acabar trobant una aliança amb els dos magistrats del «no» del Tribunal Constitucional; tots cinc van tancar la gran portalada d'accés a la justícia als nassos de les germanes Puig Antich. A l'Imma, la Carme, la Montse i la Merçona no els va ser permès de traspasar el llindar. «Vosaltres no sou dignes d'entrar a casa nostra, no fos cas que diguéssiu una sola paraula que deixés sense salvació la nostra ànima i en evidència la nostra ideologia.»

AMOR FRATERNAL, JUSTÍCIA UNIVERSAL

Hi ha quatre dones que guarden dins seu la flama perenne del dolor més gran: el dol inesborrable que deixa la mort quan és brutal i injusta. Són també, i sobretot, quatre portadores de la llum de l'endemà, aquella claror tènue però sempre present que il·lumina en la nit, com un far, el camí del combat irrenunciable. Són la Carme, l'Imma, la Montse i la Merçona, amb qui avui tinc la sort de compartir tau-la i estovalles. Són quatre dones de mirada potent però també, i obligadament, tocada pel patiment més bèstia que ningú pugui arribar a imaginar-se, de posat molt noble, digníssim, de cabellera frondosa que dóna més volum al seu gest inconformista, d'una vitalitat difícil de contenir. Són pur sentiment de cosa molt entranyable i també, i de forma necessària i obligada, són mala llet i mala hòstia. Potser no hi ha ningú més en aquest país capaç de generar-me tanta tendresa i tantes ganes de revolta a la vegada com les germanes de Salvador Puig Antich.

En aquesta ciutat tan petita de Barcelona, el destí va fer que la Montse es creués en la meva vida ja fa un grapat d'anys. Potser exagero, però potser també em quedo curt si dic que aquesta dona ha sigut la millor mestra que ha tingut mai la meva filla gran, la Mar, en aquell temps enyorat de l'escola primària on hi ensenyava amb la dolçor d'una

mare, la virtut captivadora d'una bruixa bona i la fermesa i rectitud que no ha d'abandonar mai el pedagog que es dedica a transmetre coneixement.

A la Carme la vaig conèixer uns anys més tard. Me la va presentar Sebastià Martínez Ramos quan jo començava a seguir per al meu diari la presentació del recurs de revisió al Tribunal Suprem. La recordo a l'altre costat d'aquella taula allargassada del despatx de l'advocat on ara tantes vegades m'hi he reunit, amb una actitud seriosa i de molta severitat, com si dirigís un tribunal examinador d'unes oposicions, amb un posat de màxima exigència amb el periodista que es proposava parlar sobre el cas del seu germà.

A la Merçona és el primer cop que la veig, però des de fa uns dies que ja la conec, perquè hi he contactat telefònicament i hem parlat en un parell d'ocasions. Des del primer moment m'ha semblat un esperit ple d'energia, amb una veu forta, tornejada potser per un excés de tabac, que no s'arronsa a les primeres de canvi quan les coses es torcen i que delata el tarannà de les persones que s'atreveixen amb el que faci falta, també a anar per aquest món amb el sentit de l'humor ben despert i carregat d'acidesa. No sé per què me n'he fet la idea que és una dona despresa i llançada, com en el seu dia ho va ser el seu germà Salvador.

De l'Imma tampoc en sé pràcticament res. És el segon cop que hi parlo i la impressió que em transmet és la d'una valenta de primera divisió, que no calla el que pensa, amb un posat que aparenta ser dur però que és només la façana que amaga un cor de gamma extra, aquell refugi de germana gran que forçosament sempre ha d'estar obert. Davant d'ella, però també davant la resta de germanes Puig Antich, no puc evitar sentir-me neguitós, i em descol·loca la inseguretat i una por absurda a fer el ridícul, de no estar a l'al-

tura de les circumstàncies, com el sentiment que tenalla el galant que acudeix a la primera cita i té por de decebre i no està segur de ser capaç de transmetre una bona impressió.

M'hi he citat per donar-los compte de l'estat de les meves investigacions. Els explico moltes coses que he descobert en aquests mesos de feina, els dono noms de persones amb qui he parlat i per un moment dubto si els he de desvelar l'existència del testimoni de Sòria. Hi és, però encara no el tinc, i desconec l'abast real de la seva experiència en el cas. Finalment opto per no dir res i evitar generar-los una falsa expectativa, no fos cas que al final no hi pogués parlar; aleshores la meva frustració seria enorme, però la seva seria màxima. També he acudit a elles perquè sense la seva empena vital aquest llibre no hauria existit mai, i em sembla obligat fer una petita pausa en el relat per fer homenatge a la seva tenacitat per mantenir viva la memòria d'en Salvador. És aquest seu tarannà el que ha impulsat els advocats a plantejar la batalla legal per la revisió del cas fins a les últimes conseqüències. Elles són el motor d'aquesta història, la màquina que no es veu ni se sent però que no deixa de voltar en cap moment per fer moure l'engranatge. La força alliberada per l'amor d'aquestes quatre dones envers el seu germà i en la recerca incansable de la Justícia s'ha convertit en energia necessària per a la construcció d'aquest edifici de la veritat.

Però també vull parlar-hi perquè són elles les que millor coneixien en Salvador, i poden ajudar-me a acabar d'entendre el perfil psicològic d'aquell Salva —com l'anomenen amb familiaritat, amb un to i una manera que només elles poden emprar—, aquell jove inquiet, tant físicament com mentalment, d'idees insubornables i d'esperit lliure i indomable. Tinc un gran respecte per allò que representen

aquestes quatre dones, però també pel meu ofici i per l'exercici del periodisme que posa totes les cartes cara enlaira, també aquelles que potser no ve gaire de gust aixecar. Els explico que no escric un llibre per lloar la figura de Salvador Puig Antich, sinó per explicar el seu cas i tota la circumstància que el va envoltar, i això passa també per l'opinió que en té Jean-Marc Rouillan. Rouillan és un francès, company de militància al MIL, condemnat al seu país a dues cadenes perpètuas per dos assassinats quan militava a l'organització Action Directe, que assegura que durant els mesos de clandestinitat que va conviure amb en Salvador va arribar a conèixer un home diferent del que havien conegut fins aleshores les seves quatre germanes.

M'interessa contrastar les opinions de les germanes Puig Antich amb les d'aquest francès, i els llegeixo part del contingut d'una entrevista a la *Revista Catalunya*, del sindicat CGT, on Rouillan diu: «La família no coneixia el Salvador clandestí: una persona intel·ligent, conscient, polititzada, que sabia el que feia. Cal tenir en compte que nosaltres érem clandestins sense interrupció i arriscàvem la vida contínuament, a cada viatge, a la carretera, en el pas de fronteres, en cada acció, com els maquis.» Comento amb les germanes d'en Salvador que aquest vell anarquista, que ara es defineix ideològicament com un comunista revolucionari, ha sortit recentment de la presó a França i que això li va permetre, el febrer passat, visitar diversos punts de Catalunya, també la Universitat de Girona, on va fer una conferència en la qual va parlar alegrement de les armes com els *cacharros* que es porten a la cintura. En aquella xerrada va defensar decididament la lluita armada com a mètode. «Amb octavetes i enganxant cartells no es fa la revolució, cal experimentar la força repressiva, cal anar al contacte no

només amb les pedres», va dir aquell dia. I Rouillan explica que en Salvador va voler buscar aquest contacte.

Cap de les quatre coneix ni ha conegut personalment en Rouillan. Sí que coneixen, i al llarg d'aquests anys hi han mantingut alguna mena de contacte, altres militants del MIL, però no és el cas d'aquest francès que s'ha passat mitja vida a la presó. L'Imma, amb el posat de tenir les coses molt clares, assegura convençuda que no té cap mena d'interès a entrar-hi en contacte. I dibuixa un gest amb la cara que denota de forma clara el seu desinterès més absolut per aquest home i el que pugui dir. A més, té molt clar que Rouillan tenia una devoció per les armes que no tenia res a veure amb l'actitud del seu germà, i ho argumenta així: «En aquella època, quan ja estava immers en el món de la clandestinitat i anava i venia de Tolosa, en Salva va estar molt de temps dormint a casa meva, i recordo que de nit s'ho passava molt malament i que tenia malsons i que es despertava cridant i em despertava també a mi. Després vaig saber que en aquella època era quan estava decidint si feia el pas endavant i s'afegia al grup dels que portaven armes, i això el neguitejava molt: patia, per ell, per la mare...»

L'Imma ho té clar, però en canvi la seva germana petita, la Merçona, diu tot el contrari i lamenta no haver estat al cas de la xerrada que Rouillan va fer a la Universitat de Girona. «Jo hi hauria anat», reconeix. I de seguida entre les quatre germanes s'estableix un petit debat sobre el personatge i el contingut de les seves declaracions. Totes quatre tenen assumit que el dia dels fets el seu germà va utilitzar la pistola, i acabo constatant que no tenen cap necessitat que en Rouillan els exposi cap teoria d'allò que va passar perquè elles ja ho tenen clar. «Recordo perfectament que la primera cosa que ens va dir en Salva la primera vegada que el

vam anar a veure a la Model és que no havia disparat a matar», rememora la Merçona, que aleshores era una nena d'encara no catorze anys.

«Aquell dia no va parar de demanar-nos perdó i de dir que li sabia molt greu haver-nos ficat en aquell embolic», afegeix la Carme. En Salvador no era cap desaprensiu, ni cap immoral —com l'havien descrit els informes policials—, i tenia molt clar el que estava bé i el que estava malament. I també tenia un gran sentit de la justícia. «He explicat en diverses ocasions que de petit a l'escola hi havia un nen que tots els companys de classe se'n reien i el marginaven, li feien allò que ara se'n diu *bullying*. Un dia també se'n va riure un professor, aleshores en Salvador no va poder més, es va alçar i va clavar un cop de puny al mestre per defensar aquell company desvalgut. El van fer fora de l'escola i recordo que la mare el va renyar, però en el fons va aplaudir el seu gest de valentia i de justícia», explica l'Imma.

El debat i la discussió entre aquestes quatre dones és un fet habitual. I encara més quan es tracta de decidir sobre algun aspecte relacionat amb la història del seu germà. Aleshores fan una espècie de consell familiar i prenen la decisió que consideren més oportuna. «Ho debatem tot», explica la Montse, i afegeix: «Quan van fer la pel·lícula *Salvador* també ho vam discutir llargament i vam quedar empatades. Dues érem partidàries de portar la història al cinema i dues no ho volíem.» Sobre el resultat d'aquell film de Manel Hueriga s'han dit moltes coses, però el que és evident, segueix explicant la Montse, és que va servir per fer conèixer el cas a les generacions més joves, que hi eren alienes. «Des que es va fer la pel·lícula m'he fet un fart de rebre estudiants de batxillerat que han volgut fer el seu treball de re-

cerca sobre el cas d'en Salvador», explica amb inevitable posat de mestra.

L'última vegada que aquest peculiar consell de família es va reunir va ser per decidir si s'afegien a la iniciativa de desenes de ciutadans de l'Estat espanyol de denunciar els crims del franquisme davant la justícia argentina. I si avui visito aquestes quatre dones és perquè també vull que m'expliquin el detall d'aquesta última ofensiva judicial que han iniciat per aconseguir l'anul·lació del consell de guerra, després que Espanya i Europa els hagin tancat la porta als morros. Per això fa uns dies ja vaig parlar telefònicament amb la Merçona quan vaig tenir notícia que havia estat citada a l'ambaixada de l'Argentina a Madrid per declarar per videoconferència davant la jutge de Buenos Aires Maria Servini de Cubría, que investiga els crims contra la humanitat comesos a Espanya durant el règim feixista.

La Merçona em va explicar que l'any 2012 van donar poders a un equip d'advocats argentins compromesos amb la defensa dels drets humans, entre els quals hi ha Carlos Slepoy, perquè les representessin en aquesta nova iniciativa legal. És molt simple i molt complicat a la vegada. Es tracta d'acollir-se al principi de la justícia universal que recull la Constitució argentina en l'article 118 i que faculta els jutges d'aquest país a perseguir els crims de lesa humanitat allí on sigui i quan sigui que s'hagin comès. Aquest és un tipus de delicte que no prescriu mai, i mentre hi hagi una persona a qui es pugui reclamar per la seva responsabilitat en els fets la via judicial es manté oberta. La idea que se'n desprèn és clara: al món no hi pot haver refugi ni repòs per als grans criminals. El problema és que el món és molt gran, i els còmplices del delicte poden arribar a ser infinits, i atrapar-los esdevé una missió molt difícil, quasi de superheroï.

En el seu dia ja li vaig comentar a la Merçona que crec que han caigut en bones mans, i avui repeteixo el mateix argument a les altres tres germanes. Però no cal que els expliqui gaire res, perquè elles ja saben que Slepoy és un vell lluitador que en els temps de la dictadura a l'Argentina va ser represaliat per la temuda Triple A, un grup paramilitar d'extrema dreta que va assassinar intel·lectuals i polítics davant la mirada complaent de les autoritats militars d'aquell país. L'any 1976 va complir vint mesos de presó, i quan en va sortir es va exiliar a Espanya. La seva activitat com a advocat va adquirir relleu quan va participar, juntament amb el magistrat Baltasar Garzón, en la detenció i processament del dictador xilè Augusto Pinochet, acollint-se al mateix principi de la justícia universal per perseguir els crims contra la humanitat.

¿Ho saben, les germanes Puig, i ho sap també, aquest advocat, que el govern espanyol pot acabar ignorant la querella contra els crims del franquisme i desobeint la jutge argentina si aquesta arriba mai a demanar que es detingui algú? Si passa això almenys servirà per «evidenciar que l'únic refugi per a aquests criminals és el territori on van cometre els seus crims, ja que si en surten poden ser detinguts en qualsevol moment», em va explicar un dia Carlos Slepoy quan vaig contactar-hi després de parlar amb la Merçona. Amb relació al cas Puig Antich, l'advocat em va deixar clar que hi ha fonament per a la querella, ja que «es va dictar sentència a mort, ni més ni menys, sense tenir una prova contundent, i després la justícia es va negar a revisar el cas». La seva anàlisi sobre el procés de revisió al Tribunal Suprem i al Tribunal Constitucional coincideix plenament amb la que faig jo: «És un exemple clar de la pervivència del franquisme en la societat espanyola».

Aquesta via argentina de la justícia universal va aparèixer després que la justícia espanyola va enterrar la iniciativa de la revisió dels crims del règim feixista que pretenia impulsar Baltasar Garzón. Aleshores dos ciutadans espanyols descendents de dos afusellats van tenir la iniciativa de presentar, l'abril del 2010, una querella davant el jutjat federal número 1 de la ciutat de Buenos Aires. A aquella primera querella se n'hi han anat afegint d'altres, i les germanes Puig Antich ho van fer el 2012. «Va ser quasi per causalitat», explica la Merçona. De fet, tal com reconeix l'Imma, «després de la negativa del Suprem ja quasi ho havíem deixat estar. A més, crèiem que ja havíem fet tot el possible per en Salvador, i que per desgràcia poca cosa més podíem fer.»

La Merçona relata que va ser per aquelles coses del món tan petit on vivim que a través d'un amic d'una amiga va tenir coneixement de l'existència de la querella argentina. Van entrar en contacte amb els advocats i van decidir tirar-s'hi de cap, amb la Merçona assumint el paper de punta de llança. «Aniré on faci falta», diu. I repeteix aquesta idea amb unes altres paraules: «Si he d'anar fins a l'Argentina, evidentment que hi aniré!» I la Carme li fa costat: «Ara anem a totes.»

La querella que van presentar el 2012 es concreta en un escrit d'acusació on es demana la detenció i el processament de José Utrera Molina, ministre del govern presidit per Francisco Franco que el març de 1974 va donar el vistiplau a l'execució d'en Salvador. Utrera és aquell home que fa de sogre a Alberto Ruiz-Gallardón i que s'enorgulleix d'haver advertit Francisco Franco que l'opció de Joan Carles de Borbó com a hereu a la poltrona de cap de l'Estat era nefasta per als interessos del Movimiento Nacional.

Confesso que se'm fa difícil imaginar que Gallardón, en

la seva faceta actual de ministre de Justícia, pugui un dia donar curs a una possible ordre de detenció d'Utrera Molina, si així ho acaba demanant la jutgessa argentina a les autoritats espanyoles. El problema no seria localitzar el seu sogre: n'hi hauria prou d'anar fins a la seu de la Gran Peña, aquell establiment ranci situat a la Gran Via madrilenya on s'hi fan proclames involucionistes, i esperar que Utrera Molina, que n'és soci, hi faci cap. Segur que quan s'hi deixa caure la resta de camarades de l'entitat el feliciten pel contingut dels articles d'opinió que publica de forma periòdica al diari *ABC*, presentant-se als lectors com un simple advocat. La temàtica dels seus escrits és sempre la mateixa: la defensa dels vells valors, l'exaltació dels vells camarades i la crítica constant a aquells que, segons el seu criteri, manipulen la història atacant el franquisme.

Per exemple, l'any 2010 l'exministre feixista reconvertit a articulista va aprofitar aquesta tribuna per queixar-se amargament de la decisió de l'ajuntament de la Corunya d'enderrocar una estàtua eqüestre de José Millán-Astray, fundador de la Legió i pare de la cèlebre frase «mori la cultura, visqui la mort». Aquest defensor de la «Nació gloriosa i antiga d'Espanya» no podia deixar passar per alt el procés sobiranista iniciat a Catalunya. Un dels seus últims articles, i també dels més llegits i aplaudits per la parròquia del rotatiu madrileny, reclamava «solucions d'emergència» per fer front al que ell considera «radicalisme desafiant» dels independentistes. No especificava a quin tipus de solucions feia referència, però és clar que quan els que han fet costat als colpistes parlen d'actuar de forma urgent estan pensant en mètodes que acostumen a acabar amb un bany de sang.

Utrera Molina aprofita tots els canals al seu abast, i el dret a la llibertat d'expressió proclamat a la Constitució de

la democràcia, per insistir en la seva lloança sincera i desacomplexada al règim feixista. Per exemple, en una entrevista gravada el 2007 per la cadena de Tenerife Mi Tierra Televisión aquest irrenunciable del jou i les fletxes pretenia emocionar l'audiència explicant que havia vist «Franco plorar molt, i les llàgrimes que li queien per les galtes no eren les d'un actor, eren les llàgrimes que sentia de dolor per la seva pàtria». En aquesta entrevista la defensa del vell dictador va arribar fins a la tergiversació més barroera i, per què no, també delictiva, de la realitat històrica. En aquest sentit Utrera va deixar anar una frase que en el context del cas Puig Antich és un insult intolerable a la intel·ligència i una urpada de sadisme al dolor de les persones: «Tot el que es diu de les sentències de mort és pura mentida! Hi intervenien els tribunals militars, i Franco només intervenia en els indults. Franco no era un home que tingués posseïda l'ànima per les forces del mal, tot el contrari. Francisco Franco mai va odiar ningú!»

Confesso a les germanes Puig que el dia que vaig visionar aquesta entrevista no em creia el que estava veient i sentint, i els relato que les lloances d'Utrera al gran dictador em van transportar a aquelles mostres d'adhesió que el règim feixista organitzava perquè el líder se sentís aclamat i acomboiat per les masses. I els explico que en el meu recent viatge a Madrid vaig tenir cinc minuts per fer el turista per la capital espanyola. Caminant per la ciutat vaig arribar fins al Palacio Real, i en alçar el cap i llegir la placa de l'indret on em trobava vaig descobrir sorprès —culpa del meu pobre, ignorant i il·lús esperit d'home de província— que era al bell mig de la Plaza de Oriente, aquell lloc que de petit tantes vegades havia vist per la televisió ocupat per una gernació hipnotitzada, amnèsica i addicta a la menjadora del règim

feixista clamant «Franco!, Franco!, Franco!» quan el dictador sortia al balcó per ser reverenciat.

I en recordar una altra frase d'Utrera Molina vaig tenir unes ganes incontenibles d'escapar-me d'aquell lloc i posar-me a córrer, nord enllà, i m'empenyia en la meva voluntat d'allunyar-me d'aquella plaça el desig d'escapar-me del martelleig persistent i torturador, com un so fantasmagòric, quasi d'ultratomba, que va provocar en mi l'evocació d'aquesta sentència escopida pel vell feixista: «Franco era el gran indultador!»

2 DE MARÇ DE 2013, TRES QUÀRTS MENYS CINC DE DEU DEL MATÍ

Dissabte, 2 de març de 2013. En Francisco, camisa d'un blau cel color de cendra, amb la identificació de funcionari de presons de la Generalitat cosida al pit, pantaló blau molt fosc, calçat negre reglamentari, la cara inflada, la pell clivellada i rogenca com el vi, l'alè que delata el rastre dolcenc i recent de l'última copa d'anís ingerida, m'assenyala amb la mirada un punt a terra, sobre el mosaic de granit d'un blanc trist, molt trepitjat, pigallat de negre. «Va ser aquí», diu mentre fa dues passes enrere obrint els braços i separant-los molt a poc a poc, mantenint els palmells de les mans acarats, delimitant amb el gest l'espai que s'obre davant seu. I retrocedeix lentament, amb precaució, vigilant on trepitja, com si el mogués l'obligació de ser respectuós amb l'episodi tràgic i repugnant que es va produir en aquell indret.

Jo, que no porto el rellotge al canell ni puc consultar el minutatge del mòbil, perquè les visites tenen prohibit entrar el telèfon dins la presó, tinc el pressentiment que estem a l'hora justa, i li demano a en Francisco que m'ajudi i ell em respon amb exactitud: «Falten cinc minuts perquè siguin tres quarts de deu del matí.» Fa dies que tinc aquesta hora gravada al cervell, i quan la sento de la veu d'aquest funcionari em quedo clavat al lloc on sóc i experimento, en

un instant brevíssim i desagradable, com la sang se'm fa espessa i freda dins les venes. I una pessigada gèlida, com gèlida és la carícia de la mort, em tenalla.

Un dia exactament com el d'avui de fa trenta-nou anys, un dissabte d'aire trist i fred del final de l'hivern, com ho és avui també, en un minut tan absurd i irrellevant com és aquest de tres quarts menys cinc de deu del matí i al mateix indret de les dependències de la presó Model de Barcelona on ara em trobo, un botxí va executar la feina per a la qual se'l va fer venir expressament des de Badajoz. En aquesta mateixa hora i en aquest lloc un ferro letal es cargolava contra l'últim pensament de llibertat de Salvador Puig Antich, esmicolant-li l'existència, ofegant-li l'última alenada d'aire, fent a miques com una fulla seca dins la mà closa la darrera esperança d'un jove que havia somiat una vida plena. És per això que sóc aquí. Perquè el meu itinerari en aquesta història va arrencar avui fa cent cinquanta dies dins la diminuta porteria d'un edifici de l'Eixample barceloní, allí on tot va començar, i, volgutament, he pretès posar-hi el quasi punt final visitant aquest lloc —un altre espai de dimensions reduïdes, en un altre edifici del mateix Eixample— on la vida d'en Salvador es va apagar salvatgement.

Fa exactament cinc mesos i vuit dies que visc atrapat en la troca del cas Puig Antich, des que m'hi vaig enredar el 25 de setembre passat. Cinc mesos, una setmana i encara no la meitat del vuitè dia és el temps que el règim feixista va trigar a processar, jutjar i ajusticiar en Salvador. M'ha passat tan ràpid, aquest temps, que ara prenc consciència del vertigen que va sentir Puig Antich i tots els que l'envoltaven en veure com des del moment mateix del tiroteig i la detenció en aquella porteria els dies van anar caient impecables l'un rere l'altre i com inexorablement la sentència pre-

nia forma de garrot i d'argolla oberta per fermar-hi el coll del condemnat.

Aquella tarda de setembre que vaig visitar el portal del número 70 del carrer Girona, en sortir de l'edifici em vaig plantejar fermament l'obligació d'escriure aquest llibre com una cursa contra el rellotge, que tenia un lloc de partida i un d'arribada molt concrets. Ells, els eficients policies de la Brigada Social, el jutge instructor militar i el seu aplicat fiscal, els homes del sabre que van formar el tribunal del consell de guerra i els que després van confirmar la sentència al Consell Suprem de Justícia, el general de generals i dictador de dictadors, que amb el seu dit polze va marcar l'hora de la fi, en van tenir prou amb encara no mig any per bastir i executar la condemna a la pena capital. I jo em volia demostrar que en el mateix període podia desconstruir aquella realitat. Em vaig marcar de temps sis mesos escadussers per construir la versió periodística del cas, la que vol mostrar les coses tal com van ser i no tal com es van escriure en la sentència condemnatòria. Pretenia arribar al dia i al lloc on sóc avui amb un plec de proves noves a la mà en defensa de la no-culpabilitat de Puig Antich i poder cridar-los a la cara: «Llegeixin aquests papers! Aturin aquest crim!»

I per això sóc ara i avui aquí, perquè per acabar de fer front a la gran mentida, per desmuntar la brutalitat d'aquella sentència, necessito fer aquest últim trànsit espacial i temporal. Visito el lloc en el dia i en l'hora exacta que la mateixa Mort hi va fer cap, ara fa trenta-nou anys, per emportar-se en Salvador. I si pogués parlar amb la Mort cara a cara, li preguntaria si un indret tan trist li sembla l'escenari adequat per a una cita tan transcendental. M'armaria de valor per preguntar-li quina mena de gran senyora és la que obeeix els designis d'un botxí patètic quan és ella qui diri-

geix els moviments de la dansa de la dalla. És evident que la Mort no va on vol, sinó que acudeix submissa allà on la fan anar, esclava dels que, amb els propòsits més repugnants i en els llocs més sòrdids, abusen de la seva avidesa. Per quins set sous havia de desplegar el seu mantell opac al quartot indigne d'una presó ruïnosa? Però hi va ser cridada i no va faltar a la cita, i tots els que l'haurien pogut foragitar no van fer res per impedir-ho.

En Francisco no sap que el seu gest mostrant-me aquelles quatre rajoles del terra m'ha provocat un ofec a la gola i m'ha omplert els ulls d'una tristor infinita que ara em toca reprimir. No sóc cap heroi irreal de còmic que pugui aturar el temps, però sí que sóc periodista i, obligat per la professió, home de façana hieràtica i ploma escèptica, i no he anat a la presó a plorar-hi ni a fer-hi cap exercici d'exorcisme, sinó a buscar una informació molt subtil, un perfum d'història que espero trobar encara surant en l'aire dens de la presó, arrapat com una crosta sobre els seus murs vells. I deixo que el funcionari m'expliqui els detalls del lloc on ara ens trobem com si tots dos haguéssim retrocedit quasi quatre dècades enrere.

«Sota aquest mosaic que hi ha aquí davant meu hi ha un forat. És el que van fer per clavar-hi el pal del garrot, i era profund perquè l'estructura havia d'aguantar-se amb solidesa, sense fer moviments. Després de l'execució el van omplir amb ciment, i durant molts anys es podia veure perfectament la marca que va quedar, fins que van fer obres per remodelar aquesta sala i ho van recobrir tot amb un nou terra. De fet, si traguéssim aquestes rajoles el descobriríem aquí sota. Nosaltres per evitar passar-hi per sobre el teníem cobert amb una petita nevera», i acaba la frase dibuixant una mitja ganyota al rostre, buscant la meua com-

plicitat en la confiança que acaba de fer-me, perquè no el prengui per un irreverent i entengui que treballar en un lloc així, amb el record sempre present d'aquella execució, no és ni fàcil ni agradable.

Parlo amb aquest funcionari dins de la sala de paqueteria de la Model, centre penitenciari on ell fa trenta-sis anys que treballa, molts dels quals destinat en aquesta secció de recepció i distribució de sobres i embalums per als presos, un indret ple d'estanteries que recorda els magatzems de les velles oficines de Correus. El punt que m'ha marcat en Francisco a terra és a només dos metres del mur que separa aquesta sala del gran pati que hi ha a l'entrada del recinte. El pati és un espai gran i rectangular, d'aire colonial i també decadent, envoltat d'una porxada altíssima i per on a aquesta hora del matí hi transiten lliurement funcionaris, policies i familiars de presos —la majoria dones— que compleixen amb el ritual de la visita matinal del dissabte. A només dos metres d'aquesta avantsala de la llibertat, perquè entre el pati i el carrer Entença només hi ha una gran porta de fusta que s'obre fàcilment empenyent-la amb la mà, és on van fermar el garrot.

En Salvador va passar l'última nit esperant l'hora de l'execució en una sala del primer pis del recinte penitenciari, una de les que es destinen a les comunicacions entre reclusos i advocats. A tres quarts menys cinc de deu de la nit anterior, divendres 1 de març de 1974, se li va comunicar que el consell de ministres havia acordat complir la pena capital, i la llei militar marcava que des d'aquell moment fins a la consumació de l'execució havien de passar dotze hores. Per això a Puig Antich el van ajusticiar a aquella hora tan absurda d'un matí de dissabte.

I quan va ser el moment el van conduir per un passadís

del primer pis fins a un tram d'escaleres per on va baixar fins arribar a peu pla, i un cop aquí van girar a l'esquerra. La comitiva de la mort es va haver d'esperar uns segons que s'obrí una gran reixa de ferro, i aleshores es va posar a caminar passadís enllà, deixant a la seva esquena la zona de galeries i de cel·les de reclusió. Feien el recorregut invers del que fa un pres quan entra a la presó. Dirigien els passos cap a la sortida del centre penitenciari, però just arribar a l'últim cancell, el que després de franquejar-lo et deixa al pati per on transiten els homes i les dones lliures, van girar a la dreta i a través d'una petita porta de fusta van entrar en un corredor llarg i estret. De seguida una altra porta a l'esquerra i van accedir a la primera sala de paqueteria, un espai amb dues petites finestres amb obertura al pati exterior per on es feien passar els embalums. Al fons d'aquesta sala, al costat esquerre, una altra porta i per aquí van entrar a l'espai definitiu, una segona habitació del departament on es guardaven les bosses amb la roba dels interns que els familiars portaven a casa per rentar.

Després de les obres que es van fer a la zona de paqueteria, ni el petit corredor ni el mur que dividia l'espai en dues sales existeixen avui en dia. Ara és un sol espai, més ampli, amb les dues petites finestres originals i una de tercera, més gran que les anteriors, tancada amb un vidre gruixut de seguretat, que permet veure tot el que passa al pati exterior. Però aleshores només hi havia les dues finestres de la primera sala, que es tancaven amb un porticó metàl·lic i per on es filtrava la llum natural, també a aquella hora i aquell dia. I la llum d'un matí de març entrant per aquelles dues petites obertures és l'última que en Salvador va veure abans que el fessin passar al recambró on hi havia el pal del garrot clavat a terra i l'argolla oberta esperant-lo.

En Francisco m'ajuda a calcular les dimensions d'aquella habitació i arribem a la conclusió que no arribava a tenir ni vint metres quadrats. I en aquest espai s'hi van encabir el reu, el seu botxí i les deu persones que segons consta a la diligència que acredita l'execució van presenciar l'acte. «Pràcticament eren a tocar d'en Salvador», li faig notar al funcionari després de comprovar la dificultat d'encabir sense estretors tantes persones en un espai tan petit, on a més a més hi havia les estanteries que es feien servir per guardar paquets. I el meu interlocutor m'ho confirma: «Sí, gairebé eren a sobre seu, no hi havia lloc per a més.»

Les execucions amb garrot a Espanya se solien fer en espais oberts, habitualment al pati de les presons on hi havia tancat el reu, on objectivament era més fàcil organitzar-hi tota la parafernàlia de la maquinària de la mort i on el botxí disposava de més espai per maniobrar. Però a Puig Antich el van ajusticiar en una habitació tancada, de sostre baix i parets molt properes les unes a les altres. I se'm regira tot en imaginar-me aquells homes contemplant a poc més d'un metre de distància la lenta agonia que va patir el condemnat, i com una vida s'escapava per sempre més davant els seus ulls.

Ni una mort digna en un espai digne i a una hora digna, li van voler donar. Tampoc van tenir la condescendència de permetre a un representant legal de la família de ser-hi present. «Quan va arribar al moment vaig demanar-los de poder ser a l'execució, perquè vaig considerar que era la meva obligació com a advocat. Però el jutge instructor em va dir que no. Després la policia tampoc em va deixar anar a l'acte de l'enterrament.» M'ho va explicar el lletrat Jesús Condomines, que amb el també advocat Oriol Arau va passar tota aquella nit de vetlla a la Model, acompanyant en Salvador i les seves germanes, esperant que la feina contra re-

l'lotge que feien fora de la presó Francesc Caminal i molts d'altres per aturar l'execució tingués un resultat positiu. Però la gràcia de l'indult mai va arribar. «Va ser molt llarg, i recordo que vaig fer molts cafès amb el jutge instructor, Nemesio Álvarez. Tantes vegades he pensat que si hagués pogut enregistrar les converses que vam tenir aquella nit...», em va dir abans de convenir amb mi que aquell jutge va ser un trist titella que, com a bon i disciplinat militar, més que aplicar la llei va executar sense dilacions les ordres rebudes.

Li faig confidència al Francisco de la conversa que vaig mantenir amb Condomines mentre recullo les meves coses i ens encaminem cap a l'exterior. Fa molts anys que treballa entre els murs de la Model i el veig impassible, potser un punt incòmode per haver de recordar que l'espai físic que trepitja cada dia va servir una vegada de patíbul, però no crec que per a ell avui acabi sent una jornada de feina diferent de les altres. Jo, en canvi, marxo amb el bloc ple d'anotacions i dibuixos del lloc i, d'afegit, m'emporto una pesantor en l'ànim que em fa sentir incòmode, perquè m'havia cregut que encara podria fer anar el temps enrere i aturar aquell crim legal, i en canvi ara em sento abatut i amb l'estranya i absurda sensació d'haver fet tard.

Ens acomiadem sota la gran porxada que hi ha just a l'entrada del recinte carcerari. És un espai encaixonat entre tres parets i un sostre baix que impedeix que la llum s'hi esplaï com ho fa a la resta del pati, i des d'aquest punt, envoltat d'una penombra presidiària, enmig d'una claror tèrbola i desavinent, dono l'últim cop d'ull a l'altre costat del recinte i al mur rere el qual hi ha la sala de paqueteria i aquell forat tapat amb ciment. Encara no són les deu del matí quan obro la gran porta de fusta que dóna accés a l'exterior. Faig una camada i trepitjo el carrer Entença.

Llum, molta llum! Pot semblar una gran estupidesa, però és just en aquest instant que m'adono que ja fa hores que és de dia, i no només això sinó que ja és dia ple. Vinc emboirat per la foscor física i també espiritual del lloc i del moment, transito encara entre la penombra dels últims metres del túnel del temps en què m'he endinsat, tot just acabo de fugir del mantell negre i impenetrable de la mort, i és per això que em sorprèn encara més descobrir el sol cremant damunt meu, en la vertical de les cases que s'alcen a l'altre costat del carrer, clavant guitzes a la teranyina grisosa de núvols que empastifa el sostre de Barcelona. Plantat al mig de la vorera, mirant a un costat i a un altre, quedo sorprès per la intensitat de la claror del moment, una llum potent que es redimensiona damunt la pedra esclarissada, de color de crema, dels murs de la presó. L'espai que s'obre ara davant meu és diàfan, damunt la vorera no hi ha plataners de fulla espessa que es mengin la llum, i això fa que el dia sigui nítid, i l'aire, transparent com poques vegades m'ho ha semblat en aquesta ciutat.

I aleshores veig clar allò que de tan evident no te n'adones fins que no t'ho planten a la cara: l'acte de l'execució es va fer en ple dia, com si fos una més de les moltes coses que tocava fer en aquell matí qualsevol de dissabte. El règim feixista era tan bèstia que no només no li tremolava el pols a l'hora de dictar i signar sentències de mort, sinó que les executava a plena llum del dia per fer més evident encara el càstig d'arrencar-li a algú la vida. Ni execucions perdudes en una hora fosca i indeterminada de la matinada ni afusellaments romàntics envoltats de bromes baixes en el moment poètic de trenc d'alba. Ajusticiava a plena llum del dia.

El sistema es considerava legitimitat per tirar endavant

els actes més infames, i per tant ni necessitava ni buscava el refugi de la nit, aquella fosca que tot ho empara. No em costaria gens descriure l'escena novel·lesca del botxí sortint d'incògnit, com un espectre, de la foscor, escapant-se carrer Entença amunt, fugint de la claror que projecten els fanals en la nit, fent grans camades, com un lladre de vides fuig del lloc on ha comès el crim. Però de cap de les maneres em sé imaginar aquest mateix home abandonant la Model com ho devia fer fa trenta-nou anys, a la mateixa hora que jo ho faig ara i sota la mateixa llum delatora del matí.

El botxí es deia Antonio López Sierra. Era un home que va viure permanentment aferrat a una ampolla de cervesa, un got de vi o qualsevol altra beguda de més graduació que l'ajudés a suportar aquella feina insuportable. En Salvador va ser l'últim d'una llarga llista de disset noms amb què va omplir el seu full de serveis d'executor de condemnes a la pena capital. Massa llum, massa vida per a l'home que acabava de donar la mort.

Tanta claror i tan abassegadora em desorienta, i també la quietud del carrer Entença a aquesta hora i en aquest dia. De cop i volta, de lluny m'arriba el soroll metàl·lic i feridor de la pedra d'un esmolet girant a tota velocitat mentre afila una fulla de tall, que ben bé podria ser la d'un sabre o la de qualsevol altra eina de matar. Aquell iiiiiiiiiiiiiiiiii eixordador que no s'atura mai i va creixent en temps i intensitat m'ofèn les orelles fins que el so se'l menja, definitivament, el rodar veloç i amb una estridència sorda dels cotxes que desfilen pel carrer Entença després que el semàfor els hagi deixat el pas expedit. Hi transiten a tota velocitat, com ho fa l'aigua d'una riuada que es desboca muntanya avall per fer mal, però també per fer net. És la llei de la vida del trànsit incessant de les coses, que mai s'atura, sigui quina

sigui l'amargor que toqui plorar o la bona nova que toqui riure.

Ningú va ser capaç de deturar el temps aleshores, ni ningú s'ha plantat avui davant la presó per recordar que ningú va ser capaç de fer-ho. Sóc un il·lús, un somiatruïtes sense remei, perquè per un moment havia cregut que una gerna-ció prendria avui el carrer, davant la presó, per recordar en Salvador en un dia i una hora tan assenyalada. Però el carrer és desert. I mentre travesso l'asfalt cap a l'altra vorera d'Entença, dirigint-me a aquell punt on ja fa molts anys es va plantar, desafiant i noble, Lluís Maria Xirinacs en la seva campanya per l'amnistia dels presos, em pregunto on són tots aquells que des d'ahir han omplert amb desenes de missatges les xarxes socials afegint quatre paraules de sentida indignació a un article que hi ha penjat el periodista Xavier Montanyà, un dels autors del llibre *La torna de la torna*, amb un títol evocador: «Aniversari d'un crim legal.»

En Xavier ha aconseguit remoure consciències i sentiments, i el gran tauler d'anuncis que és Twitter de seguida s'omple de proclames en record de Puig Antich el dia de la seva execució. Però en aquest món cada cop més virtual, on només existeix allò que surt projectat en una diminuta pantalla, la consciència i el compromís dels que en tenen s'acaba després de teclejar des del sofà de casa una frase brillant en els cent quaranta caràcters a què es limita el text d'una piulada. I més que fer-ho empesos per una obligació moral, sembla que ho facin només pel desig de ser vistos i aplaudits pels altres en aquest gran aparador de vanitats que són les xarxes socials. El món virtual és així de dinàmic i d'insubstancial, una mentida, una gran llufa que de tan efímera no fa ni pudor.

El món real és una altra cosa: la veritat de carn i ossos, de

pedra i de ciment, d'aigua i de foc, de plors i rialles, de victòries i derrotes no s'escriu ni amb els 593.179 caràcters que ja omplen en aquest moment aquest llibre. La veritat cal anar a buscar-la allà on s'amaga, cal sortir al carrer, perseguir-la i atrapar-la entre les mans i amb les paraules. Fer-hi front. La veritat no és allò que uns altres ens representen a la pantalla del telèfon mòbil. La realitat fa olor d'espígol o sensor de podridura, i també de mort. En el món real quan morim desapareixem per sempre més, i així ha de ser. En canvi, en el món virtual els perfils de les persones —amb les seves fotografies i una col·lecció d'estèrils frases enginyoses— hi perviuen de manera absurda, dolorosament, un cop ja han traspassat. Si tingués Twitter el faria servir de reclam, de campana major per tocar a generala i convocar tothom ara i aquí a rebotre el telèfon contra el terra i a mirar els murs altíssims i desgastats de la presó Model amb els seus ulls, i no a través dels ulls dels altres, com va fer en Xirinacs en la seva campanya per reclamar l'amnistia dels presos.

Hi ha qui proclama que la tecnologia ens fa més lliures, que l'últim invent digital ens acosta més a la perfecció de l'*Homo sapiens*, però aquest algú també hauria de recordar que la tecnologia ha existit sempre i que va ser un artefacte de mecànica medieval el que va servir, fa trenta-nou anys, per segar la vida d'en Salvador. La tecnologia ens ajuda, però també ens sotmet i ens esclavitza, i utilitzada de forma perversa ens pot acabar eliminant. Sempre amb molt menys del que tenim es pot fer molt més del que fem. En Xirinacs era ell tot sol i la seva dignitat plantat davant una presó i contra el sistema, i a fe que va aconseguir moure consciències i incomodar poltrones.

I malgrat tot sé que si aquell dia de principis de març de 1974 Twitter hagués existit, la mobilització de la bona gent

per intentar salvar aquella vida hauria estat absoluta, i les germanes Puig Antich no s'haurien sentit tan deixades de la mà de Déu aquell matí de dissabte, assegudes en una taula de fòrmica del bar restaurant Modelo, davant per davant de la presó on estaven matant el seu germà. «Eren en aquella taula del racó, al costat de la porta.» M'ho explica el Pepe, des de l'altre costat de la barra de fòrmica. La seva dona, la Tina, assenteix.

Després de caminar cinquanta metres carrer Entença avall empenyo la gran porta de vidre del bar i restaurant on aquesta parella fa més de mig segle que es guanya la vida. Els vaig conèixer fa uns quants anys, quan amb motiu d'un reportatge per al diari *Avui* sobre el centenari del centre penitenciari els vaig fer explicar les aventures i desventures del seu local, que durant un temps va estar cuinant tot tipus de requisits culinaris per als interns que es podien pagar el luxe de fer-se portar el menjar de l'exterior. Ja aleshores el Pepe em va dir que es volia jubilar, i avui, amb setanta anys a sobre, ho continua dient. El cartell de «Es traspassa» és la mostra més evident que manté irrealitzat el seu propòsit.

Però la Tina m'explica que els costa de marxar perquè allò és més que un bar, «és casa nostra, perquè vivim al pis de dalt i tots els àpats els fem aquí. Ara ja no cuinem per als clients i només ho fem per a nosaltres i els nostres amics, amb qui ens trobem els divendres al vespre per sopar». I de ben segur que se'n llepen els dits: «El xef del Reno —recordes el restaurant Reno?— li va ensenyar tot de trucs al Pepe, i quan s'hi posa ho fa molt bé», em diu orgullosa la Tina. I afegeix: «Perquè estem davant d'on estem, i aquí entra la clientela que entra, i a ningú pots dir que no, si no això hauria estat un restaurant de categoria.» En Pepe i la Tina van rebutjar les diverses ofertes que, maletí

en mà i diners bitllo-bitllo, els van fer els xinesos, que s'han fet el propòsit de quedar-se tots els bars de la ciutat. Van deixar passar aquella ocasió i ara els temps no estan per fer negoci, i em sembla que passaran encara uns quants anys i el cartell seguirà enganxat a la porta, perquè, a més, aquesta parella s'estima la feina, i el lloc on treballen és la seva vida.

Entre cafè i cafè, els explico que el motiu de la meva visita és, aquesta vegada, el tema de la revisió del cas de Puig Antich. En Pepe, que coneix els millors advocats de la ciutat perquè tots han estat clients del seu bar un dia o un altre, entrant o sortint de visitar un client a la Model, em vol donar un consell: «Conec la persona amb qui hauries de parlar, ho sap tot sobre aquest tema.» I jo l'apresso perquè em doni el nom. «És l'advocat Martínez Ramos...», i després em fa cinc cèntims dels detalls d'una sentida amistat que els uneix de fa temps, i m'explica que també coneix el seu fill advocat, perquè un dia el seu pare va voler presentar-l'hi expressament, orgullós com està de tenir-lo treballant al despatx.

Jo, que ja el començo a conèixer, m'imagino la cara de bonàs que farà en Sebastià quan li expliqui que m'han recomanat que hi parli per escriure aquest llibre, i li vindran ganes de riure, i a ell que li agrada el bon menjar en bona companyia li agradarà també que li recordi en Pepe, un bon amic i un millor cuiner.

Refotudament petita, és aquesta ciutat de Barcelona on tots ens coneixem.

LA PLAÇA SENSE NOM

El 2 de març de 1974 les portes de les cel·les de la presó Model no es van obrir fins ben entrat el matí. La direcció va considerar que era necessari mantenir els reclusos tancats a pany i forrellat fins que s'hagués consumat l'execució. Calia tenir-ho tot sota control, minimitzar riscos. Ningú hauria fet res, perquè ningú podia fer res, però amb aquella mesura es va voler evitar qualsevol incident. Quan els presos van poder sortir al gran passadís central que hi ha a les galeries un grup de militants del FRAP es van reunir formant una rotllana desordenada. No protestaven, perquè allí ningú podia protestar, tampoc pregaven, perquè aquells homes alletats en el comunisme i la revolució no creien en la pregària, però sí que van fer aquest mínim gest com a acte d'homenatge i record al company a qui acabaven d'arabassar la vida.

Quan m'allunyo de la Model no puc evitar de pensar que aquell dia centenars d'homes aguantaven la respiració api-nyats dins les seves cel·les, en un silenci tens, tots pendants del mínim soroll que transportés l'aire dins del vell recinte penitenciari, esperant el mínim indici del miracle de l'indult —sí, els comunistes també creuen en miracles quan tot està perdut— o la notícia que confirmés que el tràgic i inevitable desenllaç s'havia produït. Al migdia la vida a l'in-

terior del recinte començava a recuperar la normalitat, si és que es pot parlar de vida normal en un dia com aquell i en un edifici decadent com aquest. Ho començava a ser aleshores, de rònc, i avui ho és encara molt més.

L'arquitectura del complex presidiari destil·la l'aire trist i gris de les grans baluernes industrials ja abandonades, aquells edificis erms, entregats al rosec incessant i devorador del temps. La presó s'aguanta sobre uns murs de pedra envellits com els que delimiten el perímetre exterior, amb els parets escrostonades en molts punts, com si el mateix edifici hagués decidit abandonar-se a l'autodestrucció per forçar el seu enderroc, cansat de ser contenidor d'homes. Tots els funcionaris d'aquest centre penitenciari amb qui he parlat alguna vegada sempre me n'han criticat el lamentable estat de conservació, però a la vegada han coincidit que la Model és la millor presó per treballar-hi. I ho diuen no pensant en els presos, que hi malviuen, sinó pensant en ells i la seva feina. L'estructura radial de la presó, amb totes les galeries de cel·les que neixen d'un eix central, evita als funcionaris els desplaçaments inútils des del lloc central de comandament, i això fa que el control sobre els interns es faci de forma més fàcil. Per això agrada tant als carcellers i la defensen.

«És un magatzem necessari», m'ha comentat en Francisco en un moment de la nostra conversa a la sala de paqueteria, quan, només per un instant, hem apartat el tema de l'execució de Puig Antich i hem parlat de les condicions de treball dels funcionaris a l'edifici del carrer Entença. «Recordo haver vist rates corrent per aquí terra, ara això ja no passa», em diu, fent-me veure que malgrat tot no estan tan malament. El dia que la visito *només* hi ha tancades 1.613 persones, i a les cel·les ja no hi dormen sis i set persones en lli-

teres tan altes com el sostre, i això la fa una mica més habitable que en altres èpoques de més amuntegament. A més, si hagués pogut parlar amb algun d'aquests interns segur que m'hauria dit que prefereix estar-se aquí, perquè té la família i l'advocat a prop, que no a un centre més modern però allunyat de la gran ciutat.

Deixo enrere la Model mentre les paraules d'en Francisco encara em van donant voltes pel cap, i ho faig viatjant en el metro camí del barri de Roquetes de Barcelona, on tinc notícia que des de fa sis o set anys hi ha una plaça que l'Ajuntament va batejar amb el nom de Salvador Puig Antich. Pel poc que en sé és un espai obert i airejat, que es troba en un punt elevat de la ciutat, i he pensat que per esbandir la boira que m'he emportat de dins de la presó no hi ha res millor que fer-hi una visita, i omplir-me els pulmons d'aire fresc i els ulls de llum. Vull comprovar quin és l'espai que la ciutat ha dedicat al jove llibertari, i el dia que es compleix l'aniversari de la seva execució, sense cap acte ni oficial ni ciutadà que ho recordi, visitar aquest lloc és el millor homenatge que puc retre a la seva persona.

El trajecte fins a Roquetes és llarg, i com que el vagó va mig buit aprofito per seure. M'acomodo al banc, trec el bloc de notes i començo a repassar el que hi tinc escrit, mentre les estacions van caient una rere l'altra. I passant fulls m'aturo en la conversa que fa pocs dies vaig mantenir amb Josepmiquel Servià, periodista i sobretot home de poesia, que la matinada del 2 de març de 1974 va escriure uns versos sobre la terrible experiència d'aquella nit i de l'execució que jo vinc de reviure. El poema em sembla la millor crònica periodística i també sentimental que es va escriure sobre els fets d'aquell dia menyspreable. I encara té un valor afegit: va ser esculpit en temps real, mentre el re-

l'lotge descomptava els minuts que faltaven per a l'execució. D'aquesta manera, els versos de Servià es van convertir en la fotografia perfecta d'un moment, d'un sentiment i de tota una circumstància que va envoltar el cas, com les imatges instantànies de les velles Polaroid, sovint borroses o mogudes, però que tenen la virtut d'haver capturat per sempre més un instant irrepetible.

El primer dia que vaig llegir aquest text em va faltar temps per localitzar en Josepmiquel i parlar-hi per telèfon. De seguida vaig reconèixer la veu de vellut d'un home que jo ja havia sentit altres vegades a través de la ràdio. Una veu, amb algun matís encara ben viu del seu origen empor-danès, que em va venir de gust escoltar. I ara, assegut al metro, tanco els ulls i recordo el que em va explicar.

«Aquella nit jo havia anat al cinema amb en Toni Puigverd, i quan va acabar la sessió ens vam acostar fins a la seu del diari *La Vanguardia*, que aleshores ocupava tot un edifici al carrer Pelai. Jo hi col·laborava, tenia pendent d'entregar-hi un article, i per això hi vam fer cap. Un cop a la redacció em vaig entretenir a fer-la petar amb el director, l'Horacio Sáenz Guerrero, a qui coneixia de feia anys i amb el qual tenia bona amistat i molta confiança.

»Si no ho recordo malament, ell feia pocs dies que havia estat a Madrid, i aleshores a la capital de l'Estat hi havia molt de bullici polític perquè encara no feia ni un mes que Arias Navarro, a qui Franco va nomenar cap del govern després de la mort de Carrero Blanco, havia fet un discurs important a les Corts on fins havia afirmat que el règim estava obert a permetre noves formes de participació fins aleshores prohibides. Aquells dies es va posar de moda parlar que eren temps d'apertura, i jo li vaig voler fer una broma al director amb un joc de paraules.

»—Què, serà apertura o *apretura*? —li vaig preguntar sense saber que estava a punt de donar-me una resposta terrible.

»—Miri fill, doncs és *apretura*; només li explicaré que aquesta matinada es carreguen en Puig Antich.

»En Toni i jo vam quedar fotudíssims, i quan vam sortir del diari —que no recordo quina hora era, però ja era matinada— vam decidir anar fins a la Model. Va ser una reacció visceral; sabíem que no podíem fer res per aturar-ho, però tampoc sabíem què ens hi trobaríem, i el nostre instint ens deia que hi havíem de ser. Una força interior, irrefrenable, ens impulsava a anar-hi. No ens ho vam pensar dues vegades: vam pujar al meu Simca 1000 i vaig conduir cap al carrer Entença.

»En arribar davant l'edifici de la presó recordo que ens vam trobar un desplegament de la Guàrdia Civil molt important, i a mi em va cridar l'atenció una finestra amb un llum obert, que es veia amb absoluta nitidesa des del carrer. Potser no tenia res a veure amb en Puig Antich, però recordo perfectament que vaig tenir el pressentiment que dins aquella habitació hi havia un noi que aviat moriria. I aquella sensació de no poder fer res per evitar que es consumés l'execució.... Això va ser el pitjor.»

En Josepmiquel va donar gas al cotxe i camí de casa seva, amb la visió d'aquella finestra clavada a la retina, els versos del poema van començar a fer ebullició. En aquells temps de joventut era un gran noctàmbul, mai trobava el moment d'anar a dormir, i aquell poema el va escriure a raig, abans de ficar-se al llit. Com altres dies, es va aixecar tard, i no va ser fins a primera hora de la tarda de dissabte, quan va anar a dinar, que li van confirmar que s'havia consumat l'execució. En Salvador ja no hi era, però, entre al-

tres testimonis d'aquell dia execrable, quedaven les paraules d'en Servià:

*Sento una fred més freda que la neu
L'espera es fa punyent, desesperada.
D'aquí a quatre hores
—i no hi podem fer res—
et tallaran la vida, Salvador!*

*Els murs es drecen més gruixuts que mai
al silenci de la mort del carrer Entença,
aquesta nit gelada i sense alè,
en la que algú, en secret, m'ho ha anunciat.
Una llarga filera de tricornis
ens barra el pas i ens fibla el sentiment.
Tu, ets ple de vida encara i... d'esperança!*

*D'aquí a quatre hores seràs tan sols un nom:
el d'un mort jove, flamant, reivindicable,
amb el qual certs polítics sense cor
—que es diuen gent d'esquerra i no han fet res
per treure't d'un dogal ben previsible—
se'n faran pantagruèlica mengia
per als seus bruts, hipòcrites brams d'ase.*

*D'aquí a quatre hores passaràs a ser
l'enutjosa mala consciència
d'alguns que es diuen amos de la lluita
i que al primer cluc d'ull manyac que els facin
pactaran un seient al presbiteri,
amb els mateixos que, d'aquí a quatre hores,
—vint-i-sis anys només— et mataran.*

Com a bon periodista, no puc evitar assenyalar que la crònica en forma de poesia té un petit error: en Salvador encara no havia arribat a complir els vint-i-sis anys, aquell dia, però aquesta mínima errada no treu ni un gram de força descriptiva a uns versos que van saber captar a la perfecció la tensió asfixiant d'aquella nit, l'electricitat d'aquell moment, la vergonya aliena de l'ambient polític, el buit d'indiferència que es va fer a l'entorn del jove llibertari i antisistema, del qual molts no van voler saber res. Molta compassió, molta comprensió, però molt poc compromís.

En Servià m'ho va explicar amb unes altres paraules: «La mobilització va arribar massa tard. Si hagués sigut d'un partit polític haurien fet mans i mànigues per salvar-lo. La sensació que vaig tenir, i el record que em queda d'aquell dia, és que la gent no es va moure.» I arran d'aquesta argumentació recordo també un comentari del lletrat Jesús Condomines, que em va dir el mateix però d'una altra manera: «Aquesta és la història d'aquest país. L'any 1936 comunistes i anarquistes van anar a trets, els uns contra els altres.» I aquell pòsit de rancúnia i incomprensió, aquell món de capelletes polítiques i ideologies de país petit, va ser el millor aliat que van trobar els senyors de la força.

El metro s'ha aturat a l'estació de la Vall d'Hebron, final de trajecte. He de baixar i fer un tram de passadissos i escales mecàniques per enllaçar amb la línia verda, que em durà fins a Roquetes. Faig camí cap a una d'aquestes parts de la ciutat on la gent de Barcelona no hi va mai tret que hi tinguí una obligació concreta, de feina o de salut. Tampoc la gent de Roquetes baixa mai al meu barri si no és per una qüestió de causa major. És aquesta altra cara de Barcelona, la ciutat freda feta de la suma de petites ciutats que poc tenen a veure una amb l'altra.

De fet, al barri on em dirigeixo no hi he estat mai, perquè mai se m'hi ha perdut res en aquesta raconada construïda al pendent vertical de la serra de Collserola. Una de les poques coses que relliguen un costat de la ciutat amb l'altre és la xarxa del tren subterrani. El comboi a què ara pujo encara està més buit que l'anterior, i de tant espai lliure dins el vagó em costa triar quin és el millor lloc per seure. Tinc per davant cinc estacions, temps suficient per donar un nou cop d'ull al meu quadern i a les notes que vaig prendre el dia que vaig parlar amb Juan Luis Manfredi, professor de periodisme de la Universitat de Sevilla, un andalús de cap a peus que deu el seu nom a un militar italià enrolat en els exèrcits napoleònics que un cop acabada aquella guerra antiquíssima va decidir establir-se al sud de la península Ibèrica i fundar-hi una família que encara genera descendència.

En Juan Luis és nebot d'un altre Manfredi, de nom Francisco, que el 31 d'octubre de 1973 va ser mort a trets al seu despatx de la caserna de la Guàrdia Civil de La Palma del Condado. Es tracta d'un d'aquests pobles blancs de l'Andalusia antiga on, aparentment, la vida hi transcorria anodina i insípida fins que a un agent de la Benemèrita se li va parar el cap i va decidir enviar a l'altre barri un company del mateix cos armat. L'autor de l'homicidi va ser Antonio Franco Martín, un agent del destacament que dirigia el capità Manfredi. L'agressor va ser detingut, processat i condemnat a mort en un consell de guerra celebrat a Huelva on se'l va considerar culpable d'un delictes consumat de maltractament d'obra a un superior en ocasió de servei.

L'hivern de 1974 Antonio Franco era, juntament amb Puig Antich i Heinz Ches, un dels tres presos que esperaven, plens d'angoixa, l'arribada de cada divendres, perquè

aquell dia es reunia el consell de ministres, i això volia dir que si es confirmava la seva condemna a mort l'endemà s'havia de fer efectiva l'execució. Però el divendres 1 de març va ser un dia de sort per a aquell home. En informar dels acords que havien pres, el ministre d'Informació, Pío Cabanillas, va anunciar per un costat la imminent execució de Salvador Puig Antich i de Heinz Ches, i ho va defensar amb l'argument que «un acte de justícia és un acte de justícia». Però per un altre costat va comunicar que el consell de ministres havia decidit indultar el guàrdia civil Antonio Franco, que des d'aquell moment va haver de purgar el seu crim amb uns quants anys de presó.

Vaig contactar amb en Juan Luis perquè creia que a través seu potser obtindria informació del parador actual de l'assassí del seu oncle. M'interessava en gran manera contactar amb un home que va passar per la brutal experiència de viure al corredor de la mort i que va tornar a néixer el mateix dia que Puig Antich va saber que el matarien. Volia saber què va experimentar en tenir la notícia alliberadora que mai va poder rebre en Salvador. Però, pel que em va dir el nebot de Manfredi, el temps ja es va encarregar de passar comptes amb l'Antonio, que és mort i enterrat al cementiri del poble de Chucena, a la província de Huelva.

També volia parlar amb Juan Luis Manfredi per esbrinar les causes reals d'aquell succés, que va causar una forta commoció a La Palma del Condado, on el guàrdia civil assassinat era una persona respectada, no només pels galons i per l'arma que duia a la cartutxera, sinó perquè era un lletraferit amb aspiracions literàries, i en almenys una ocasió se l'havia convidat a exercir el paper de pregoner a les festes del poble. Tot plegat era molt estrany, perquè de la lectura de les cròniques periodístiques de l'època només m'arriba-

ven vaguetats i eufemismes sobre les circumstàncies del crim, les tòpiques construccions literàries que es fan servir quan es vol amagar la realitat d'uns fets.

—Què vol dir que va morir en tràgiques circumstàncies? Que potser hi havia algun problema inconfessable entre aquells dos homes?

—Això sembla: el meu oncle s'entenia amb la dona de l'assassí...

La meva pregunta a en Juan Luis va trobar la resposta que esperava. Tot plegat es tractava d'una recurrent i tòpica qüestió d'honor ferit per unes faldilles manllevades. Aleshores, com si fos un aprenent de periodista d'*El Caso*, però més aviat mogut per la morbositat de conèixer els detalls d'una història de fulletó, li vaig demanar que m'expliqués com havia anat tot plegat. Em va relatar que aquell dia Antonio Franco havia entrat a la caserna cridant i borratxo de vi, i que el capità Manfredi l'havia fet arrestar al seu domicili. Segons sembla, l'embriaguesa era important, però encara ho va ser més l'ofensa, perquè el guàrdia castigat no va respectar el confinament i va tornar a dirigir-se cap al despatx del seu superior. I aquesta vegada ho va fer amb la pistola a la mà i el va liquidar.

Per tot el que em va explicar en Juan Luis, la condemna a mort que es va imposar a l'homicida va satisfer la família Manfredi, que consideraven que aquesta era la manera com s'havia de fer justícia amb un assassí. En aquestes circumstàncies, la notícia de l'indult va ser molt mal rebuda. «La meva tia va tenir un disgust important, i considerava que no s'havia fet prou per fer efectiva l'execució d'aquell home», em va dir en Juan Luis. El món vist al revés és sempre sorprenent. El patiment de la família Puig Antich per l'execució d'en Salvador, la ràbia de no sentir el suport de la

gent en la lluita contra el rellotge per evitar la condemna a mort va ser, en la família Manfredi, un sentiment del tot oposat: enuig i disgust perquè el règim no els va voler donar la satisfacció de veure morir Antonio Franco.

De Huelva al barri de Roquetes hi ha poc més de mil quilòmetres, una distància física que durant molts anys també ho va ser sentimental, mentre l'enyor va viure ben viu entre aquells que es van veure obligats a abandonar la seva terra d'origen per trobar refugi en aquest racó de Barcelona on el metro m'acaba de deixar. El barri és un dels que van créixer a partir de mitjans dels anys cinquanta del segle passat per donar cabuda a les riuades d'immigrants que des del sud van arribar a Catalunya per guanyar-se la vida. Va créixer ràpid i desordenat, amb casetes construïdes de qualsevol manera, de façanes irregulars i amb finestres diminutes, edificis clavats com estakes al terreny, sempre vertical, sempre pendent amunt, colonitzant la muntanya, convertint en ciment les propietats que molts barcelonins tenien a la zona. Del seu nom n'ha quedat constància per sempre més en el nomenclàtor dels carrers: els germans Enric i Eduard Vidal, o les germanes Maria i Alberta Guasch, o el comerciant Josep Llobera, o la seva esposa, Eulàlia Briquets, que va heretar camps i fortuna.

Abans de venir fins aquí he repassat la llista de carrers i he donat un cop d'ull al mapa oficial de la ciutat, on apareix amb tota nitidesa el dibuix de la plaça que duu el nom de Puig Antich, i sé que he d'encaminar les meves passes cap a la part més alta del barri. Per sort, unes escales mecàniques m'ajuden a guanyar alçada amb comoditat, i així em planto dalt de tot del carrer Ballot, on damunt l'estructura de l'estació de metro s'hi ha construït una plaça que s'obre com una terrassa de dimensions importants sobre la gran

Barcelona. Sé que vaig ben orientat, però me'n vull assegurar, i m'apropo a un home d'edat que pren el sol en aquest lloc. Fa cara de ser un veí de tota la vida i penso que em sabrà ajudar en la meva recerca.

—Disculpi, la plaça Puig Antich?

—Com diu?

—La plaça Salvador Puig Antich? em sembla que és per aquí dalt...

—No ho sé. No sé de quina plaça em parla.

No és un problema d'idioma, tot i que aquest home parla castellà i només castellà des que un dia va arribar a aquest país i que jo parlo català, i habitualment només català, des que hi vaig néixer. Jo li ho he preguntat en la meua llengua, fent honor al filòleg Ballot, que dóna nom al carrer on ens trobem, i ell m'ha entès perfectament, però m'ha contestat en la seva. I jo també l'he entès i m'ha quedat clar que no sap de què li estic parlant. Em sorprèn el desconeixement, perquè el lloc on em dirigeixo ja fa anys que porta el nom de Puig Antich. La comissió de govern de l'Ajuntament de Barcelona va aprovar, el 1999, buscar un carrer o plaça per dedicar-la al jove llibertari. A l'Ajuntament aleshores hi manava l'alcalde socialista Joan Clos, i l'acord es va prendre a instàncies dels regidors del grup del PI, aquella formació ja desapareguda que van liderar Àngel Colom i Pilar Rahola.

La iniciativa va ser molt aplaudida i ben rebuda a la premsa, que li va dedicar grans titulars, però el consistori s'ho va prendre amb calma, molta calma. Com passa amb tants altres acords, aquest també va quedar en un calaix, i no va ser fins a finals del 2006 quan, per insistència de la Plataforma d'Entitats de Roquetes, el consell de districte de Nou Barris va acordar donar el nom d'en Salvador a una

plaça que, fins aleshores, s'havia conegut com la del Carib. Tots els grups s'hi van pronunciar a favor menys els regidors del PP, que van fer allò tan absurd d'abstenir-se en una votació.

Segueixo enfilant camí cap la plaça i a mesura que el pendent dels carrers es va fent més vertical penso que és un lloc refotudament allunyat de tot. Els polítics de Barcelona ja ho tenen, això, que quan han de dedicar un espai a un personatge controvertit dubten i ho acaben fent d'amagatots. El monument que la ciutat va dedicar al president Lluís Companys, per exemple, es troba vergonyosament camuflat entre arbustos de mata baixa a l'extrem d'una vorera, en un lloc que no n'afavoreix la contemplació. Es dona la circumstància que el monument destaca més de nit que no pas de dia, perquè amb la il·luminació nocturna almenys crida l'atenció. I en el cas de Puig Antich, l'Ajuntament no podia triar un lloc més amagat. El barri em sembla l'escaient, perquè si per algú va lluitar en Salvador i la gent del MIL és pel tipus d'homes i dones humils, de classe treballadora, que van construir Roquetes amb les seves mans. Decididament em sembla més apropiat que se li faci homenatge des d'aquí dalt que no al mig del passeig de Gràcia, convertit en la quinta essència del consumisme. Però el lloc és francament recòndit i de difícil localització.

El meu primer intent de trobar un guia del barri que m'ajudi ha fallat, però jo segueixo amunt, ara pel carrer de la Cantera, i sé que hi sóc molt a prop, però per la resposta desconcertant que m'ha donat aquell home em comença a voltar una mosca pel nas, una sensació que hi ha alguna cosa que no quadra, i vull sortir de dubtes. Així que m'aturro davant un home i una dona joves que estan parlant al mig del carrer i els faig la mateixa pregunta:

—Vaig bé per anar a la plaça Puig Antich?

—Puig Antich..., no, aquí dalt hi ha una plaça però que jo sàpiga es diu del Carib.

Qui m'ha respost així és la noia, i ho ha fet estranyada per la meua pregunta, i molt segura de la resposta que m'ha donat. Després, ja una mica encara més mosca, interpel·lo l'home.

—Jo tinc entès que li van canviar el nom i que la plaça es diu Puig Antich...

—En aquest barri segur que no hi ha cap plaça amb aquest nom!

El meu interlocutor, que vesteix un xandall amb l'escut del Barça cosit al pit, em respon amb decisió, fent evident que sap de què parla perquè és veí del lloc. Vint metres més amunt, quan ja albiro la plaça on em dirigeixo, veig que a l'entrada d'una casa hi ha una noia jove, amb la bata de dissabte al matí cordada a la cintura, que parla amb un vell. I penso que si aquests no ho saben no ho sabrà ningú més. I faig la mateixa pregunta i ja no obtinc cap resposta, sinó una cara d'incredulitat i un no saber ni de què ni de qui els parlo. Dalt de tot d'aquest carrer, i abans d'entrar a la plaça, faig encara un tram més i rodejo l'espai pel costat esquerre enfilant-me per les escales d'en Llobera, i quan sóc a dalt de tot un home de la meua edat s'acosta amb el caminar ràpid i jo l'aturo mentre assenyalo l'esplanada que ara queda als nostres peus.

—Disculpa, saps si aquesta plaça d'aquí baix es diu Puig Antich?

—No, no es diu així. Fa trenta-quatre anys que visc aquí i és el primer cop que ho sento. Això és el *campillo*; sempre n'hem dit així, nosaltres, perquè allà quan érem nens hi jugàvem a futbol, fins que hi van construir el pàrquing...

L'home s'allunya, encara sorprès per la pregunta que li he fet, i jo començo a baixar, encara més sorprès i desorientat, per una rampa que finalment em porta fins a la refotuda plaça. Mentre m'hi acosto em pregunto com és possible que ningú en sàpiga el nom, ni la més mínima referència. És que potser mai es va fer efectiu, aquell acord del districte? Estic empenyat, no per les respostes de la gent, sinó perquè començo a tenir clar que l'Ajuntament ha posat nom a un lloc fantasma, sense preocupar-se de publicitar-ho ni fer-ho saber a la ciutat, ni tan sols als veïns que hi viuen a tocar. Finalment hi arribo, i quan hi poso el primer peu s'acosta una noia i faig l'últim intent:

—Estic buscant la plaça Puig Antich...

—És això!

I m'ho diu sense dubtar ni un instant, mentre dibuixa una mitja rialla i s'encongeix de braços, amb un gest evident de vergonya aliena. I aleshores afegeix:

—Tenen molta cara, no hi ha cap placa, res que ho identifiqui. És això, aquest trist descampat i prou.

Molta cara és una manera elegant i educada de dir-ho. Em costa trobar les paraules per definir la decepció que sento. L'espai és francament magnífic: és un indret obert, lluminós i a mercè del vent, que hi bufa rabiós. És el millor escenari per fer-hi voleiar la bandera de llibertat d'en Salvador. La plaça ha servit per urbanitzar l'esplanada ampla que va néixer a mesura que l'activitat d'una antiga pedrera anava guanyant terreny a la muntanya. Els nous veïns de Roquetes van venir aquí per treure la pedra amb la qual van fer les seves cases, i escarbant la roca van generar aquest espai on abans els nanos de la barriada jugaven a futbol i on ara hi ha una zona de jocs infantils, una cistella de bàsquet damunt un espai asfaltat i, al mig de tot, una construcció

important de tres plantes, com un podi de dimensions gegantines, que serveix de pàrquing públic. El sostre d'aquest edifici és accessible i obert als vianants, i funciona com un mirador privilegiat amb una vista excepcional sobre el perfil de la nova Barcelona que es retalla sobre el mar, des de la muntanya de Montjuïc fins més enllà de les tres xemeneies de la tèrmica del Besòs.

Però tan adient és el lloc per dedicar-lo a la memòria de Puig Antich com detestable l'oblit de l'Ajuntament de la ciutat, que no hi ha posat ni una trista placa, res de res. I així s'entén que al barri, i per extensió a la resta de Barcelona, ningú sàpiga que al jove llibertari que va morir executat avui fa trenta-nou anys se'l recorda i se li fa homenatge des d'aquí dalt. Potser l'única que en té notícia és la noia que m'he trobat fa un moment, i potser també el poeta urbà que mai arribaré a conèixer i que, amb l'ajuda d'un retolador gruixut de color negre, ha escrit aquesta llegenda sobre la fusta que fa de barana a la terrassa que hi ha al sostre de l'aparcament: «Per un final sense final, sempre amb tu.» Sembla un vers d'amor per a algú que se'l deu merèixer, però en llegir-lo penso que li escau com l'anell al dit al protagonista absent d'aquest llibre, perquè la d'en Salvador també és una història d'amor incondicional i insubornable a la llibertat, i a la vida.

I el meu itinerari pels carrers de Roquetes, i també el meu transitar per aquesta història, arriba gairebé al seu punt final. Però abans de marxar cap a casa agafo el telèfon mòbil per enviar-li un missatge a en Sebastià. Tinc moltes coses per dir-li, però sobretot n'hi ha una que no vull oblidar, perquè m'ho han manat fa una estona. És així que te clejo ràpid i breu: «Records d'en Pepe i la Tina del bar Modelo.» I ell, encara més ràpid, amb una diligència que em

sorprèn, em respon quasi a l' instant amb un altre missatge: «Gràcies. He quedat amb en Pere Zanuy. Hem fixat dia i hora. Vine i parlarem d'aquell tema de Sòria.»

Llegeixo el text, dono un últim cop d' ull a la Barcelona immensa que s'estén sota els meus peus, m' inflo el pit d' aire com per agafar energia per a l' última i definitiva embranzida i començo el descens pels carrers del barri de Roquetes cap a l' estació de metro. El final encara haurà d' esperar una mica.

SÒRIA, DESTÍ FINAL

Davant un plat d'espaguetis condimentats amb una salsa de suc de mandonguilles i sèpia, les coses es veuen amb una perspectiva diferent. Pere Zanuy alça el cap, i mirant la cambrera, que s'ha acostat fins a la taula on sopem amb Sebastià Martínez, li deixa anar, complagut: «Bons, francament molts bons.» La noia marxa, també complagudíssima, després de retirar el plat i deixar-ne un altre amb una pasta untada amb el suc resultant de fer coure la crema de llet amb el greix que ha deixat anar a la paella el porc fumat. En Sebastià m'ha citat en aquest petit tros d'Itàlia del barri de Gràcia de Barcelona per posar ordre i pau al nostre petit desacord estilístic, però també per compartir sensacions gastronòmiques amb el seu bon amic Pere i, sobretot, per discutir quina estratègia hem de seguir per aconseguir guanyar-nos la confiança d'aquell home de Sòria que, des de la distància, sembla que encara dubta si explicar tot allò que sap sobre les irregularitats del procés contra Puig Antich.

En Zanuy és una estranya mescla de vitalitat juvenil —no només per com endrapa, sinó per l'esperit crític que desplega i l'estat físic que el sustenta— i de serenor d'home astut i mesurat, actitud pròpia d'un jubilat que ha decidit dedicar bona part del temps que li dóna el fet d'estar deslliurat de l'obligació de la feina a la causa de denunciar la

injustícia del procés contra Puig Antich. No para mai quiet, sempre ocupat amb una o altra cosa, i com que no té telèfon mòbil —i ben fet que fa— és per això que m'havia estat impossible contactar amb ell. La seva implicació en el cas arrenca l'endemà mateix del tiroteig mortal, quan en Pere va ser testimoni, per accident, d'un fet absolutament inusual a la Barcelona de mitjan dels anys setanta. «Recordo com si fos ahir que jo anava dins un taxi per l'Eixample i de cop i volta ens vam haver d'aturar perquè una manifestació de policies que protestaven per la mort d'Anguas tallava el pas, i inclús algun d'ells portava una petita pancarta.»

Més que una manifestació, era una desfilada fúnebre de policies que es dirigien cap a la parròquia dels Àngels, a la confluència entre el carrer València i el carrer Balmes, on es va fer el funeral pel policia mort. L'església és a escassos dos-cents metres de la comissaria d'Universitat, on es va traslladar el cadàver, i els policies que van assistir a l'acte van aprofitar aquesta proximitat per desplaçar-s'hi a peu i així mostrar públicament el seu condol i, de passada, fer evident a la ciutadania i a qui ho havia d'entendre el profund disgust que havia causat dins el cos la mort d'un company. Zanuy rememora amb passió aquell episodi viscut, la mateixa passió amb què escura el plat abans d'explicar que des d'aquell moment precís va seguir amb atenció les notícies que anaven apareixent sobre el procés a Puig Antich. Recorda el dia de l'execució i explica que aquell fet li va suposar «un cop emocional molt fort».

Tant el va impactar la mort d'aquell jove que l'instint el va empènyer de seguida a satisfer la necessitat de retre-li un homenatge íntim i particular. «L'endemà que el van enterrar, el 3 de març de 1974, vaig anar a comprar un ram de

clavells i em vaig dirigir al cementiri de Montjuïc per dipositar-los a la seva tomba. Però no vaig poder arribar fins al lloc que jo volia perquè quan hi era a tocar vaig distingir dos homes que vigilaven discretament la zona. Eren dos policies de paisà que tenien la missió de controlar els moviments de les persones que s'acostaven a la sepultura, i vaig considerar que no era prudent deixar-hi aquelles flors i vaig marxar. Vaig tornar l'endemà i encara hi eren, i així cada dia em vaig enfilar a Montjuïc. Jo tossut, però ells encara més, perquè hi van ser durant set dies. No va ser fins al cap d'una setmana que la vigilància va desaparèixer i hi vaig poder deixar aquells maleïts clavells.» Acaba i em diu, sabent que sóc periodista i que m'agraden les històries inèdites: «Això no ho havia explicat mai; em sembla que ningú no ho sabia, això dels dos polis secrets del cementiri.»

Des d'aquell moment, la vida de Zanuy va girar a l'entorn de dos eixos: el professional, com un dels principals agents marítims amb despatx al port de Barcelona, i l'altruista, compromès primer amb la causa del poble sahrauí, després actuant com a mecenes d'un acte en suport del *Diari de Barcelona*, el *Brusi*, que aleshores i com tantes altres vegades ja estava en perill de desaparició, posteriorment fent costat a la causa de la revolució sandinista, finançant una guerrilla del Txad, col·laborant amb l'Organització d'Alliberament de Palestina, ajudant l'organització humanitària de la catalana Vicki Sherpa al Nepal i, finalment, creant i dirigint la Fundació Privada Catalunya – Bòsnia i Hercegovina. «Vaig visitar Sarajevo i aquella ciutat em va captivar. Des d'aleshores la porto al cor», explica.

A més a més de tot això, aquest home fill d'un fuster del barri del Raval, de cabell canós i gruixut, celles fosques i poblades, barba blanca i serrada, nas voluminós i ulls vius

d'incansable batallador, va tenir temps per implicar-se en la plataforma en favor de la revisió del procés a Puig Antich, i des de l'any 2006 s'ha dedicat a recórrer el país explicant allí on l'han volgut escoltar totes les misèries de la justícia franquista. És per això que en Sebastià va contactar amb en Pere, o potser va ser en Pere qui va contactar amb en Sebastià quan va saber del recurs presentat al Tribunal Suprem... Tant és, el fet és que des de fa temps tots dos són amics i procuren trobar-se una vegada al mes per xerrar molt i discutir encara molt més de tot, perquè tots dos són conversadors infatigables, dos inconformistes irrenunciables. I en una d'aquestes trobades avui m'hi han fet un lloc, perquè Pere Zanuy és qui té la clau per arribar fins a l'home de Sòria, i entre tots tres hem de ser capaços de trobar la manera d'encertar-la i fer girar el pany.

Va ser en una de les setanta conferències que en Pere ja ha fet per tot Catalunya que va sentir a parlar per primer cop de l'enginyer Enric Palau i Roig. I la informació li va arribar gràcies a una d'aquestes casualitats que només poden passar en aquesta Catalunya tan petita, de pam quadrat, on tothom es coneix i on amagar-hi un secret és missió impossible. «El febrer del 2011 vaig anar a fer una xerrada a Sant Iscle de Vallalta, un poblet que queda amagat a l'interior del Maresme. En acabar se'm va acostar un home, que va resultar que era el pare de l'alcalde, i em va dir que tenia un parent que havia estat testimoni directe del cas Puig Antich. Es tractava d'un home que, si no recordo malament, em va dir que s'havia casat amb una cosina seva i que tots dos havien marxat a fora, i que ja feia molts anys que vivien a Sòria, i de tant en tant venien a Catalunya a passar-hi uns dies de vacances. Em va sorprendre molt, perquè fins aleshores ningú havia dit res d'aquell

testimoni sorpresa, però quan va acabar d'explicar-me tot el que sabia encara em vaig quedar molt més sorprès.»

La tardor de 1973, Enric Palau era l'alferes provisional Palau. S'havia enrolat a l'exèrcit a través del sistema de milícies universitàries, i havia aconseguit el destí del Govern Militar de Barcelona per fer-hi el període de pràctiques de quatre mesos. Allí el seu comandament va ser ni més ni menys que el jutge instructor Nemesio Álvarez, i es va convertir en el seu principal ajudant en la causa judicial contra Puig Antich. «Per les seves mans van passar tots els documents del procés, ho sap tot de com es va arribar a manipular aquell procediment...», em diu en Pere mentre fa una pausa i arqueja una cella.

En Sebastià em mira i obre els ulls per fer-me notar que sóc molt a prop del moment clau, i després, sense deixar de fer un somriure sorneguer, enfonsa la forquilla en el seu plat de pasta. Mentre ell menja jo el forado amb la mirada. Pel gest em dóna a entendre que des del primer dia ho sabia tot sobre aquest testimoni, i abans que jo pugui dir res s'arronsa d'espatlles i entenc que em demana disculpes pel silenci, perquè si m'ha tingut patint fins a l'últim moment és perquè el secret professional i la seva cautela com a advocat no li permetien donar-me'n detalls. Si en som, de diferents, els advocats i periodistes amb la gestió de la informació confidencial: uns la saben guardar per jugar-la en el moment oportú, als altres ens falta temps per convertir-la en un titular a sis columnes. En Sebastià continua menjant plàcidament, jo canvio la forquilla pel bolígraf i em dispenso a escoltar atentament el relat d'en Pere i a prendre nota dels detalls d'aquest testimoni de càrrec.

Zanuy parla amb avidesa del que li va explicar Palau, i quan acaba el relat encara em vol detallar la circumstància

amb què es va trobar en descobrir aquest personatge. «Tot això que ara t'he explicat m'ho va relatar després d'una llarga conversa telefònica de mitja hora. Es va mostrar molt atent i amb ganes de col·laborar, inclús em va dir que estava disposat a declarar davant un tribunal si ho sol·licitàvem. Com et pots imaginar, ho vaig explicar a en Sebastià i ell de seguida s'hi va mostrar molt interessat...» L'advocat fa un últim glop de vi i mentre assenteix amb el cap em recorda: «Ja et vaig dir que hi he parlat diverses vegades però que no hi ha hagut mai manera de quedar amb ell; sembla com si em defugís, com si li costés fer el pas definitiu.»

Aquesta és la mateixa sensació que té Pere Zanuy després d'aquella primera conversa que hi va mantenir. I així m'ho explica: «La següent vegada que hi vaig parlar em va dir que estava fotut, que patia de ciàtica, i aleshores em va semblar que potser no estava tan disposat a col·laborar. En l'última conversa que vam tenir em vaig oferir per anar a visitar-lo a casa seva, a Sòria, però em va semblar que el tema de l'advocat i els jutges el preocupava en excés, i em va dir que em trucaria quan millorés dels problemes de salut. Encara no ho ha fet...» «Hi aniré jo, a Sòria», vaig intervenir. «Si ens hem de posar d'acord per trobar un dia que ens vagi bé a tots tres ja veig que no ens en sortirem, i jo no puc tancar el llibre que estic escrivint sense donar notícia d'aquest testimoni.»

En Pere i en Sebastià esperaven que els digués això. A cap dels dos els ha estranyat que no hagi deixat acabar en Zanuy i que hagi interromput les seves paraules anunciant-los la meva determinació de viatjar fins a la ciutat castellana. De seguida tots dos hi estan d'acord: publicar les paraules d'Enric Palau en un llibre pot ser el primer pas, i també definitiu, per aconseguir que un dia expliqui tot el que sap

davant un tribunal, que al cap i a la fi és allà on interessa que arribi el seu testimoni. Pot convertir-se en la clau definitiva que possibiliti la revisió del procés. Valorem la situació, estudiem què puc fer perquè no em tanqui la porta als morros a la primera de canvi i en Sebastià m'acaba donant un consell que crec que em serà útil: «Quan li truquis demanat-li d'anar-lo a veure no li parlis de mi, no li diguis res ni d'advocats, ni de tribunals, ni declaracions als jutjats. Que no s'espanti. I a veure com reacciona...»

Entre Barcelona i Sòria hi ha sis hores i vint-i-cinc minuts de trajecte en un autobús de línia modern i relativament net, amb una parella de conductors molt professionals i competents que compleixen de manera escrupolosa l'horari —afavorit per un trànsit quasi inexistent més enllà de Lleida— i que em desembarca a la nova ciutat de Numància quan falten només cinc minuts per a dos quarts de quatre de la tarda d'un dijous. Quan salto del cotxe a l'estació d'autobusos de l'avinguda de Valladolid els meus peus trepitgen terra castellana, però els ossos de la meva esquena no deixen de maleir que haig portat fins a les últimes conseqüències aquesta manera tan catalana de ser que tinc, aquesta obsessió per viure estalviant fins a l'últim cèntim i optant per la manera més econòmica de fer les coses, i també la més torturadora quan es tracta de viatjar.

He vingut fins aquí perquè la trucada que vaig fer fa dos dies a Enric Palau des de Barcelona va tenir un resultat positiu, o això és el que jo vull creure.

—Senyor Enric Palau?

—Sí...

[...]

—Vindré demà passat...

—Ah, molt bé, doncs vingui...

La conversa va ser molt ràpida, sense donar-li marge a dir que no, fent-li saber amb veu petita i prima, com per no causar-li un espant, que sóc periodista i que treballo en el cas Puig Antich. Vaig demanar-li només de veure'ns un moment, a casa seva, i el resultat va ser que sí. I aquí sóc, però fins que no estigui assegut davant seu no m'ho creuré. I fins que no m'hagi agafat confiança i m'hagi explicat tot el que sap i no m'hagi posat cap impediment a la publicació de les seves paraules no estaré del tot tranquil. Aleshores els ossos de l'esquena ja em podran fer tot el mal que vulguin, que jo ja hauré fet la feina. De temps en tinc, de fet hi puc destinar tota la tarda, perquè fins a tres quarts d'una de la matinada no marxa l'autocar que m'ha de tornar a Barcelona. Serà un altre viatge llarg i torturador, però ara, mentre avanço pel passeig de l'Espolón, a tocar dels jardins de l'Alameda de Cervantes, camí del domicili d'Enric Palau, tinc plena confiança que l'esforç i la travessa hauran valgut la pena.

L'ALFERES PROVISIONAL

Enric Palau recorda perfectament tot el que va viure treballant al jutjat que dirigia Nemesio Álvarez. Tan ben conservada té en la memòria la seva experiència de joventut entre els militars que, en un moment de la nostra conversa, m'agafa el bloc de notes i m'hi fa un esquema de la planta de l'edifici on hi havia les oficines dels jutjats. Sobre el paper m'hi dibuixa el mateix passadís llarg, amb despatxos a banda i banda, que jo vaig trepitjar el dia que vaig anar al Govern Militar a consultar la causa original del cas Puig Antich. M'indica que la seva oficina era la que hi ha justament al fons d'aquest corredor, espai que avui en dia ocupa el despatx del capità Luque, aquell comandament encarregat de l'arxiu judicial i, quan li ho demanen, de treure i tornar a guardar dins la caixa forta el sumari dels MIL. Quan jo hi vaig ser ja vaig experimentar la sensació que en aquelles oficines judicials el temps no hi havia passat gaire de pressa, i el dibuix que em fa ara el meu amfitrió m'ho ratifica; els jutjats militars s'han conservat tal com eren l'any 1973.

Hi ha moltes coses que Palau recorda de la seva experiència amb el cas Puig Antich, i una d'aquestes és la feina que els militars li van manar fer el dia del consell de guerra. A ell li van encomanar la funció de llegir en veu alta la causa

a la sala, davant el tribunal, els acusats i el públic. Va ser un tràmit llarguíssim i feixuc, que segons totes les cròniques periodístiques que es van escriure aquell dia es va allargar més de dues hores i que avui encara té present com una experiència desagradable. Encara no entén com aquell consell de guerra, amb la gravetat del cas, va durar només un dia, amb pausa per anar a dinar, i com una bona part del temps es va dedicar al tràmit farragós de la lectura d'una part del sumari. «Durant el judici, de preguntes als acusats n'hi va haver ben poques», rememora amb precisió. Tant li va tocar de llegir a l'Enric que recorda una escena inversemblant que ell mateix va protagonitzar encarant-se a un dels jutges. «Davant meu tenia els membres del tribunal, a la dreta els advocats i el fiscal i a l'esquerra els acusats. Jo seia donant l'esquena al públic i llegint un full rere l'altre, fins que la boca em va quedar seca i la veu se'm va apagar. Aleshores un dels jutges em va renyar mentre em cridava: "Més alt que no se sent!" Jo, que sempre he estat un punt rebel, no em vaig poder aguantar més i li vaig replicar: "Si no hi ha aigua, no hi ha més alt!" I tant, si en van portar, d'aigua.»

A la ciutat de Sòria, l'Enric és l'Enrique. Almenys aquest és el nom que apareix a la referència de la bústia al costat del de la seva dona, la Martina, una burgalesa que va conèixer ja fa molts anys a Barcelona i amb qui es va casar el 1966, quan ell tenia només vint-i-dos anys. Ha passat el temps i l'home que fa un moment m'ha obert la porta de casa seva oferint-me una rialla franca i la mà estesa ja en gasta seixanta-nou, d'anys, però guarda d'aquell soldat alferes provisional —aquesta era la graduació que obtenien els nois que feien les milícies— l'aspecte i la presència d'un tipus alt, ben plantat, un home que té motius per ser presumit, que vesteix amb roba esportiva i té cura de la seva

imatge. Un cop ja asseguts al sofà de la sala d'estar me'l miro i penso que ben bé podria estar davant un d'aquells esportistes d'elit que un cop s'han retirat de la competició s'han volgut mantenir en un bon estat de forma, però de seguida m'explica que els anys no perdonen i que ha passat un hivern nefast i que la ciàtica l'ha torturat. Quan m'ho diu es posa la mà a la part baixa de l'esquena i fa un gest evocant el dolor, i m'adono que no mentia ni intentava fugir d'estudi quan donava allargues per telèfon a Pere Zanuy o a Sebastià Martínez Ramos. I ara que el conec, i comprovo que és un home franc i sincer, em sap greu haver desconfiat d'ell i les seves intencions. Però de fet és per aquest motiu que he fet més de quatre-cents quilòmetres: per esvair dubtes, veure quin tipus de persona és i calibrar, de primera mà, la fiabilitat del seu testimoni.

Parlem una mica de tot, abans d'endinsar-nos en allò que m'ha portat fins a casa seva, i així m'agafa confiança i comença a entrar en matèria. El primer que em vol explicar és el xoc emocional que li va causar la seva experiència directa amb el cas Puig Antich. Ser testimoni privilegiat i protagonista involuntari d'aquella farsa i aquella burla judicial li va generar una ràbia interna brutal, fins al punt de sentir la necessitat imperiosa d'engegar-ho tot a rodar i marxar ben lluny. De seguida que va poder va fugir de Barcelona, perquè quedar-se a viure en aquell país significava per a ell tant com mostrar-se còmplice de la manera de fer d'aquell règim. I no es va quedar gaire a prop, ja que el mateix 1974 li va sortir una feina al Brasil i no s'ho va pensar dues vegades. Van fer maletes amb la Martina i se n'hi van anar. Van marxar poc temps després de l'execució d'en Salvador. Quan el van ajusticiar feia poc que s'havia llicenciat del servei militar, i això li va evitar el tràngol d'haver de ser-hi

present acompanyant el jutge Nemesio Álvarez. Al Brasil s'hi van estar deu anys, fins que el 1984 un empresari català el va contractar perquè apliqués els seus coneixements en enginyeria electrònica a la posada en marxa d'una fàbrica que s'acabava d'estrenar a Sòria. I fins avui.

Ara li demano que rebobini, que torni a situar-se a la seva època de soldat i que m'expliqui tot el que recorda d'aquell afer. I ho fa començant pel principi:

«El sistema de fer el servei militar amb milícies suposava que durant tres estius havies de complir una estada de tres mesos, des del juny fins a finals d'agost, en un campament militar on feies la instrucció. Jo vaig anar al de Castillejos. Després havies de fer quatre mesos de pràctiques en un destí concret i tenies de límit per complir-ho fins als vint-i-nou anys. Això permetia demanar pròrroques per compaginar el servei amb els estudis i també amb la feina. En el meu cas ho compaginava amb la família, perquè em vaig casar ben jove, i amb una feina en una editorial a Barcelona.

»Per circumstàncies que tampoc vénen al cas, a casa meva eren amics de Nemesio Álvarez. Es tractava d'un home que s'havia fet militar per necessitat vital, més que per convicció. Després de la Guerra Civil hi havia molta misèria i molt poques opcions de tirar endavant. On havia nascut en Nemesio, o triaves la sotana o l'uniforme militar, i ell va fer aquesta segona opció. Fruit d'aquesta amistat familiar ell estava al corrent que jo feia milícies i em va dir que no em preocupés pel tema de les pràctiques, perquè les podria fer allí on ell estava destinat com a jutge instructor. Recordo que em va dir que esperava tenir una vacant a les oficines, i que aleshores em reclamaria perquè m'hi incorporés.

»A més m'ho va pintar molt bé, perquè em va assegurar

que al jutjat tenien molt poca feina i que ell em donaria carta blanca per fer i desfer a la meva conveniència. I així va ser. Em vaig incorporar el setembre de 1973 al jutjat permanent militar número 3, que dirigia ell, quan ja tenia l'edat límit dels vint-i-nou anys. Al principi va ser com en Nemesio m'havia dit: la inactivitat era total, i pel que fa a les guàrdies nocturnes només me'n van tocar un parell o tres. Però eren molt tranquil·les, i recordo que inclús hi havia un recambró amb un llit, i com que mai es va produir cap incidència em vaig passar aquelles guàrdies dormint com si res.

»Però...».

L'Enric fa un *però* important, de *però* de punt i a part. És només una paraula, ara bé, per la inflexió en l'entonació i pel *tempo* del seu discurs he advertit que és a punt d'enfocar el nus de la qüestió. Dient aquest *però* aconseguix generar en mi una expectativa inusitada pel contingut de les paraules que han de venir a continuació. Fa aquesta pausa mínima i de seguida continua el seu relat:

«...va caure el sumari del Puig Antich al jutjat. Aleshores l'Álvarez em va cridar i em va dir que ho sentia molt, que se'ns havia girat feina i que no podia fer més els ulls grossos perquè necessitava que l'ajudés amb tota la paperassa que generava la instrucció d'aquell afer. D'entrada, la documentació del cas anava arribant amb normalitat i es tractava d'ordenar-la, però de seguida vaig veure que allò que estàvem fent allí era una pantomima on en Nemesio Álvarez hi pintava molt poc. No recordo que sortís mai del jutjat per fer cap diligència relacionada amb el cas. Repeteixo, ell no hi pintava res, es va limitar a seguir les normes del joc.»

I a continuació Enric Palau m'explica amb tot de detall quines van ser aquestes normes del joc que van portar Puig

Antich al garrot. Fa quaranta anys d'això i és el primer cop que ho relata, mogut per la necessitat ètica i el compromís personal de passar comptes amb aquell sentiment de derrota moral que l'any 1974 el va portar a fugir d'aquest país. Parla amb la voluntat que d'una vegada per totes se sàpiga què va passar. El seu compromís amb la veritat i la justícia és encomiable:

«De cop i volta van començar a aparèixer pel jutjat uns agents del cos de policia, en recordo dos o tres, i ells eren els que manaven allí i decidien què anava al sumari i què no hi anava, quins documents s'hi incorporaven i quins quedaven guardats a l'armari del jutjat. Aquells homes em van fer muntar el sumari. "Aquest document sí, aquest no, aquest sí, aquest tampoc...", i així vam fer dues piles. El que finalment es va portar al consell de guerra no té res a veure amb el que hauria d'haver estat. Es va muntar el sumari i un cop va estar llest es va enviar a Capitania.»

El discurs de l'Enric és net i clar. Sap perfectament què diu, perquè ho recorda sense distorsió. M'explica a mi el mateix que ja fa uns mesos va explicar a Pere Zanuy, per tant el seu testimoni és net i persistent en el temps, i això encara li dóna més crèdit. Però el pas dels anys esborra algunes coses, i quan li pregunto si recorda la identitat d'aquells agents de policia que van decidir quines proves s'incorporaven a la causa i quines en quedaven fora em respon que no. Li pregunto si els va veure el dia del judici, i aleshores em respon que sí. Li recito els noms del comissari Gil Mesas i els inspectors Bocigas i Santórum, però respon amb un gest de decepció i em torna a dir que no ho recorda. Sí que té presents, però, quins documents van quedar apartats dels sumari, i així ho explica:

«Hi havia un informe on s'hi deia que la pistola d'en Sal-

vador Puig Antich només havia disparat dues bales, perquè només n'hi faltaven dues al carregador. Recordo també un informe que parlava del policia mort i que estava cosit a trets, i que en tenia vuit. Cinc a la part superior del cos i tres en una cama...»

En aquest punt interrompo l'Enric i li faig notar la importància d'aquest fet, perquè el dia del consell de guerra en Puig Antich va repetir una i altra vegada que ell només havia disparat en dues ocasions. En canvi, la xifra dels vuit trets no coincideix amb els cinc impactes que asseguruen haver vist al cadàver del policia els metges Joaquim Latorre i Ramon Barjau, i que jo dono com a bons. La seva descripció de la ubicació dels impactes en el cos del policia mort sí que coincideix amb el que expliquen els metges, però el nombre no, i li pregunto si està segur d'aquests vuit trets, i si en comptes de ser vuit no en podrien ser cinc.

«Recordo que aquell informe explicava que hi havia diversos trets a la part superior del cos i també en una cama, d'això últim n'estic del tot segur.» L'Enric hi insisteix, i jo li argumento que els vuit trets podrien ser un record distorsionat, inexacte. Li pregunto si està d'acord amb mi que allò que ell va llegir, fossin cinc trets o vuit, va fer que li quedés la sensació que el cos del policia mort estava cosit a trets, i que per tant tenia més impactes que els que es van fer constar a l'autòpsia oficial. Li faig aquesta pregunta perquè, com en el seu dia ja li va passar al magistrat José Luis Calvo Cabello després d'escoltar el testimoni del doctor Ramon Barjau al Tribunal Suprem, el que em crida l'atenció, més que el nombre de trets, és que Enric Palau ha fet servir l'expressió «cosit», que, sense cap mena de dubte, no té res a veure amb un cadàver amb només tres impactes. Enric Palau hi està d'acord, i aleshores m'explica el detall

d'un altre document que no es va afegir al sumari i el contingut del qual és tan sorprenent com definitiu:

«Recordo també haver llegit que en ple batibull i des del carrer estant la policia va entrar dins de la porteria fotent trets. Jo tinc clar que a aquell policia se'l van carregar els seus mateixos companys disparant des de fora, perquè, a més a més, les bales que va disparar en Salvador no havien fet impacte en punts vitals.»

Les paraules d'Enric Palau m'han deixat clavats al sofà. Ell calla uns instants i m'observa mentre m'afanyo a anotar-ho tot al meu bloc. Jo faig una pausa d'uns segons mentre rellegeixo el que acabo d'escriure per poder-m'ho creure. Finalment em remoc al seient, m'incorporo, tenso l'esquena i prosseguim la nostra conversa. Li faig notar que això que explica és d'una gran transcendència, li pregunto si està del tot segur del que em diu i em respon que no en té cap dubte: «Aquest document existeix o ha existit.» Li insisteixo que la versió que ell dóna és impactant i reveladora perquè ofereix una nova explicació de la dinàmica dels fets, i a més referma el testimoni del propietari del Betlem, Ricard de la Ossa, que sosté que després dels primers trets va veure entrar a la porteria un policia amb la pistola a la mà i disparant. La coincidència entre les paraules d'Enric Palau i les de Ricard de la Ossa és un fet de summa importància, perquè es tracta de dues persones que sense haver parlat mai abans afirmen el mateix.

Li explico al meu amfitrió que aquest policia de qui parla només podia ser Francisco Rodríguez Álvarez. Aquest agent va reconèixer en la declaració judicial que en el transcurs de la detenció va sortir i entrar de la porteria, però, evidentment, en cap moment va referir-se a un possible ús de la seva arma de foc. També li explico que quan es va fer la re-

construcció dels fets aquests moviments de Rodríguez Álvarez de dins cap a fora i de fora cap a dins no es van tenir en compte, es van obviar del tot, com si s'haguessin volgut amagar de forma expressa.

El que m'ha relatat Enric Palau ja és molt, i és suficient per arrencar a córrer cap al despatx d'en Sebastià, primer, i després una altra vegada cap al Suprem. Però encara no m'ho ha explicat tot. Fa una pausa i continua recordant allò que va veure i sentir, que complementa a la perfecció tot el que m'ha explicat fins ara: «Els de la policia tampoc volien que l'autòpsia formés part del sumari, tot i que al final la hi van incorporar. No volien cap informe de balística, i aquest sí que no el van deixar fer. Recordo perfectament que hi havia un armari on s'acumulaven tots els documents que no s'havien inclòs al sumari, i un cop es va celebrar el judici els van treure d'allí. No sé on els van enviar però el més segur és que algú els va fer destruir.»

Després de la celebració del consell de guerra no només va passar això. L'Enric m'explica també quina va ser la reacció que va tenir el seu amic Nemesio —que va morir ja fa uns anys— en saber que s'havien imposat dues penes de mort a en Salvador.

«Ell estava tranquil, perquè em va dir que no creia que el Consell Suprem de Justícia confirmés la sentència. Estava convençut que allò quedaria, com a molt, en una pena de cadena perpètua. Em deia que tot plegat acabaria en no-res, perquè el tema no s'aguantava per enlloc. Però la seva previsió no es va complir i després que es confirmés la condemna a mort recordo que tant en Nemesio com un altre comandament que dirigia un altre jutjat van coincidir que tot plegat era una venjança per la mort de Carrero Blanco.»

Aquest és el testimoni d'Enric Palau. Contudent, de-

molidor, net com net és el tall del ganivet en la peça de carn per separar la part magra de la del greix. No hi ha equivoc en les seves paraules; hi ha alguna imprecisió en el detall per l'inevitable pas del temps, però no hi ha error en el conjunt del discurs, que és d'una gran coherència argumental i que posa definitivament al descobert la gran conspiració en què van participar la policia i l'exèrcit de Franco per bastir un procés judicial contra Salvador Puig Antich que només podia acabar amb la seva execució.

La conversa amb Enric Palau, tan emotiva com distesa i agradable, s'ha allargat una hora i mitja. Encara és d'hora, en aquesta ciutat castellana que batega al ritme calmat de capital de província que ja té la feina feta, però s'ha fet tard per a ell i per a la Martina, que han de marxar a Vinuesa, un bonic poble situat a uns quants quilòmetres al nord de Sòria, al peu d'uns boscos on hi floreixen rovellons com mai ningú ha vist florir en cap bosc de Catalunya. Allí la parella hi regenta una casa de turisme rural i els espera un client. Abans d'acomiar-los, li assenyalò el carrer que es veu des de la finestra de la sala i li pregunto —encuriosit per una altra d'aquestes casualitats del món petit on vivim i que tant m'obsessionen— si és cert que fins fa poc aquell carrer es deia «de alférez provisional» i em respon que sí, i em comenta que l'edifici que hi té façana havia tingut ús militar, i no podem evitar riure.

Em criden molt l'atenció aquests fets intranscendents i a la vegada plens de sentit, com la coincidència de la meua recerca de l'alferes provisional Palau i la seva ubicació geogràfica quasi al costat d'un carrer amb el mateix nom. Però les casualitats només existeixen en el món aquest de les coses innocents i fútils. En el món de veritat, res és casual, i en el món que dirigia el dictador Francisco Franco res hi

passava fruit de l'atzar. Penso en això assegut ja a la terrassa d'un bar de la plaça Mayor de Sòria, rellegint les notes que he pres durant la conversa amb Enric Palau i repassant mentalment tot el que ja he escrit en aquest llibre.

Ja ho tenia clar, però ara em sembla que estic en condicions de poder demostrar amb proves definitivament irrefutables per què el règim feixista tenia tant d'interès a posar el cas en mans de la justícia titella i fàcilment manipulable dels militars, per què el jutge Nemesio Álvarez va passar per alt la matussera investigació policial, per què totes aquelles anades i vingudes del policia Timoteo Fernández Santórum en el sumari, per què les contradiccions en les declaracions dels policies Algar i Rodríguez Álvarez sobre com es va produir el tiroteig, per què aquella reconstrucció dels fets plena d'oblits, per què aquella autòpsia absolutament irregular en una comissaria, per què el desinterès a fer declarar els metges que havien vist el cadàver a l'Hospital Clínic, per què la denegació de la prova balística als advocats de la defensa de Puig Antich, per què el jutge va desestimar tants altres testimonis i tantes altres proves de la defensa, per què l'advocat Condomines em va dir que lamentava no haver pogut enregistrar la conversa que va tenir amb Nemesio Álvarez a la presó Model la nit de l'execució d'en Salvador.

Ara sé que tots aquests interrogants tenen una resposta concreta i concisa. Ara tinc clar que la resposta a la gran pregunta d'aquesta història —qui va matar el policia Francisco Jesús Anguas?— té nom, cognom, pistola i placa de policia.

Tots els dubtes que podia tenir encaixen a la perfecció amb l'evidència que el consell de guerra va ser un teatre grotesc on el veritable fil conductor de la història va ser amagar un patètic error policial i donar corda i satisfacció

al rancor agre i l'odi pervers d'un règim que es negava a acceptar la seva irremeiable agonia. El franquisme estava rabios perquè se sabia proper a la fi, i l'hi van fer pagar a en Salvador amb la vida. El que no entendrà mai és el perquè de tant desinter  s dels jutges i dels polítics de la nova democràcia espanyola a passar comptes amb aquestes conductes del passat, impròpies d'un món civilitzat.

Penso en aix   mentre miro, al costat est de la plaça Mayor, l'imponent Palacio de la Audiencia de S  ria, un edifici característic d'aquesta arquitectura castellana robusta i contundent, suportat per unes arcades i coronat per un rellotge. Hi llegeixo en una placa d'informació turística que l'edifici ha tingut moltes funcions, també la de palau de justícia i presó a partir de mitjan segle XVIII. Del carrer estant es veuen unes diminutes obertures en un lateral tanca-des amb uns enreixats de ferro forjat, i la imatge em transporta de seguida a una masmorra sòrdida i putrefacta, enfonsada en el cor d'aquell edifici, i em ve al cap que potser encara hi ha hagut un sistema de contenir i jutjar les persones més b  stia que el que es va produir durant el franquisme. O potser no.

Quan passa un minut de les sis del matí l'autocar que ha travessat la nit castellana i aragonesa per tornar-me a casa treu el morro per la boca sud del túnel del Bruc. El conductor, que ja se sap a prop del seu destí, prem fort el pedal del gas i llança el vehicle a tota velocitat pel pendent de la carretera, camí de la plan  ria del curs baix del riu Llobregat i del nus viari que porta fins a la gran Barcelona. No dormo, de fet no he dormit gaire durant tot el viatge. M'hauria agradat fer com la parella que descansen abraçats al seient de davant, o com l'home que somia a l'altre costat del passadís, agombolat dins d'un coixí de cervicals en forma de

ferradura, però no hi ha manera de fer desconnectar el cervell, perquè ni puc ni vull treure'm del cap la conversa amb Enric Palau. Ara només penso a arribar a casa i llançar-me damunt el teclat de l'ordinador per aixecar-ne acta.

El cotxe segueix fent camí mentre la claror tímida del nou dia, el teló de fons de l'albada acarontant el paisatge amb les seves ditades allargassades d'un rosat molt subtil, confereix un retall nítid, encara més insòlit, a les formes arrodonides i inversemblants de les agulles de Montserrat. I no dormir a aquesta hora vol dir també repassar la jornada viscuda a Sòria, que ha estat tan breu com intensa. Una de les coses que hi he pogut fer és una visita d'urgència al petit però interessant Museo Numantino, on, entre peces recuperades de les restes de l'antiga ciutat celtibera, hi ha un sorprenent escrit en un plafó informatiu on s'explica al visitant que amb el pas del temps i la revisió de la història, gràcies a l'aportació de nous coneixements i noves notícies científiques sobre aquells fets remots, s'ha arribat a la conclusió que la resistència heroica al setge de les legions romanes sembla que es va allargar en el temps no tant pel valor llegendari dels numantins, com s'ha predicat fins ara, sinó pel fet que els militars invasors tenien altres prioritats estratègiques en altres punts de la Hispània Citerior, i per això van endarrerir l'assalt definitiu a aquella ciutat fortificada.

I mentre l'autocar continua avançant rabent en la nit, que definitivament ja vol deixar de ser-ho, tinc la sensació certa que el viatge, físic i periodístic, d'aquesta història comença a arribar a la fi. Avui, després de mesos i mesos de feina, el meu propòsit de reunir proves i testimonis que em permetin reescriure aquesta urpada de la història que va suposar l'execució d'un jove de vint-i-cinc anys i presentar-la tal com va ser i no com van voler que fos ja no és una qui-

mera, ja no és cap pujada de desnivell insalvable, sinó que és un delicat i reconfortant pendent per on em deixo caure lliscant suaument.

Ara tot fa baixada en el camí de la veritat, i la meta ja s'entreveu entre la llum de la nova albada.

UN ACTE DE TERRORISME, ENCARA

Hi ha una última cosa que cal explicar sobre el cas Puig Antich abans de posar el punt final a aquest llibre i a aquesta història. Es tracta d'un fet essencial per saber quines són les normes que cal tenir en compte per moure's damunt d'aquest taulell de joc que en diuen el Regne d'Espanya, i com les gasten uns i de quin peu calcen uns altres. Perquè el lector que hagi tingut la paciència d'arribar fins aquest punt, i que hagi tingut la bondat d'acompanyar-me fins a la ciutat de Sòria a escoltar la contundència del testimoni d'Enric Palau, i que cregui que el camí de la justícia comença a ser planer i que l'hora de restituir la dignitat a les persones atropellades pel règim feixista és arribada, ha de saber que tot plegat és molt més complicat i més pervers encara.

Abans de girar l'últim full i emprendre el darrer i definitiu combat cal deixar constància amb veu alta i lletra clara de com de vergonyant pot arribar a ser la conducta de l'Estat espanyol, que, amb tota la força de la seva més alta estructura de poder, continua avui per avui fent costat de forma incondicional, explícita i gratuïta —o potser no tan gratuïta— al crim comès per l'administració franquista contra la persona de Salvador Puig Antich. L'últim alè d'aquest llibre no només ha de servir per denunciar una vegada més l'aval del poder judicial espanyol al consell de guerra de

1974 amb la resolució dels magistrats del Tribunal Suprem i la seva maniquea interpretació de les lleis i les coses, sinó —i això potser encara és més greu— també ha de servir per fer evident que el govern democràtic d'Espanya elegit en unes eleccions lliures, sigui quin sigui el seu color, és la primera institució a fer costat a la decisió que en el seu dia van prendre els jutges d'un tribunal de l'exèrcit feixista.

I no m'estic referint —que també ho podria fer— a la patètica intervenció de José Manuel García-Margallo, ministre d'Exteriors del govern de Mariano Rajoy, manibrant de forma interessada per impedir que l'ambaixada de l'Argentina a Madrid pogués acollir l'acte de declaració per videoconferència de Merçona Puig davant la jutge de Buenos Aires María Servini de Cubría per ratificar la querella contra l'exministre franquista José Utrera Molina. El que em proposo documentar és una sorprenent decisió en relació amb el cas Puig Antich del govern socialista de José Luis Rodríguez Zapatero que només pot respondre a aquesta complicitat que uneix els polítics d'una i altra Espanya quan invoquen com a dogma de fe aquell pacte de la transició que va estendre un tel amnèsic sobre la nova democràcia, a la vegada que va teixir una xarxa de protecció sobre els botxins de la vella dictadura.

Caldrà que m'expliqui: Francisco Jesús Anguas Barragán va morir la tarda del 25 de setembre de 1973 a una edat molt jove, vint-i-quatre anys, quan ostentava la graduació policial de sotsinspector. El mateix dia del tràgic succés el ministre de la Governació, Carlos Arias Navarro —aquell home a qui se li van omplir els ulls de llàgrimes anunciant la mort de Francisco Franco a tots els espanyols—, li va concedir la Medalla d'Or al Mèrit Policial. No és l'única distinció que va rebre després de la seva defunció. Avui

aquells ossos, que reposen dins d'una caixa de fusta al nínxol número 34 del carrer de la Virgen del Refugio del cementiri de San Fernando de Sevilla, corresponen als d'un inspector en cap del cos de policia.

No es tracta de cap broma pesada, ni de cap història amb una explicació paranormal, sinó que aquesta mutació és el resultat d'una decisió política, amb una aparença de cosa intranscendent però d'una formalitat rotunda i amb una conseqüència jurídica de gran calat. Entre un i altre moment hi ha la publicació al *Butlletí Oficial de l'Estat*, amb data 22 de març de 2005, d'un reial decret de l'aleshores ministre d'Interior, el socialista José Antonio Alonso Jiménez, aprovat pel consell de ministres presidit per José Luis Rodríguez Zapatero on es concedeix la distinció d'inspector en cap, amb caràcter honorífic i a títol pòstum, a l'agent desaparegut.

El reial decret amb l'ascens inclou el nom de Jesús Anguas i també el de 168 membres més del Cos Nacional de Policia morts en atemptats terroristes, a qui el govern socialista va voler honorar, fossin les que fossin les circumstàncies de la seva mort, fos democràtic o no el règim per al qual treballaven. En la part expositiva del reial decret es justifica la decisió amb l'argumentació següent: «La societat espanyola té contret un deute de gratitud permanent amb les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat, per la seva permanent tasca en la garantia dels drets fonamentals i de la seguretat pública. Aquest deute es veu especialment incrementat en aquells casos de funcionaris que han perdut la vida a conseqüència d'un atemptat terrorista.»

Si donem un cop d'ull ràpid a la llista de policies que apareixen en aquell reial decret del ministre Alonso, les circumstàncies de la mort d'Anguas han de tenir la mateixa consideració que, per exemple, la dels agents de la Policia

Nacional Pedro Antonio Fonte i Martín Martínez Velasco, que el 10 de setembre de 1988 van ser morts a trets dins d'un bar del poble d'Izurtza en una acció planificada i executada per uns activistes d'ETA, o la dels també policies Julián Embid i Bonifacio Martín, morts el 30 de maig del 2003 al municipi navarrès de Sangüesa quan va esclatar una bomba adossada que uns etarres els havien posat a propòsit sota el cotxe. És evident que *els drets fonamentals* que la policia d'una democràcia ha de protegir no tenen res a veure amb la vulneració sistemàtica d'aquests mateixos drets en què incorria la policia de la dictadura. Però el decret del ministre Alonso va posar uns i altres dalt del mateix pedestal i va elevar a la categoria de cos policial al qual cal estar eternament agraït el mateix on treballaven homes tan sinistres com el comissari en cap de la Brigada d'Investigació Social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, Julián Gil Mesas, màxim responsable de les tortures als calabossos de Via Laietana i també del dispositiu policial on participava Anguas el dia que va morir.

No m'atreveixo a dir si Francisco Jesús Anguas Barragán, de qui s'explica que era una bona persona, un jover sensible, preparat i culte, potser el menys policia de tots els policies que va conèixer la policia de Franco, es mereixia o no un reconeixement pòstum per part de l'administració. El que és evident és que el cos policial que va servir no mereixia cap distinció d'un govern que diu ser democràtic.

Hi ha una altra conseqüència nefasta d'aquesta ordre. Redactant-la d'aquesta manera, el govern espanyol dóna per bo el relat de la sentència del consell de guerra que va condemnar Puig Antich a la pena capital per un delictes de terrorisme del Codi Penal militar. El govern de Rodríguez Zapatero va atorgar així un blindatge polític a una qualifi-

cació jurídica errònia i a una resolució judicial objectivament injusta fruit d'un procés viciat i irregular. És tan grotesc, tot plegat, que arriba a l'extrem que la publicació al BOE d'aquest acord de govern es va produir un mes i tretze dies després que les germanes Puig Antich van presentar al registre del Tribunal Suprem el seu escrit per iniciar el procés de revisió del cas, com si tot plegat fos una gran farsa orquestrada pels poders de l'Estat, que et deixen jugar a un joc el resultat final del qual ja està decidit des d'un principi i on el ciutadà, evidentment, sempre en surt derrotat.

«Jo no en sabia res, d'això que m'explica, ningú es va posar en contacte ni amb mi ni amb cap membre de la meva família per dir-nos que al meu germà li havien concedit aquest ascens a títol pòstum.» Ho relata Ramón Anguas Barragán des del seu pis del barri de Triana, a Sevilla, on es guanya la vida fent de taxista, el mateix negoci i la mateixa ciutat on viu i treballa el seu germà Juan Carlos. De la família només queden ells dos. «La meva germana, Rosario, va morir fa quatre anys de càncer, i el meu pare ja en fa sis o set que és mort, i tampoc recordo que em comentés res d'això», detalla en Ramón en un matí calorós, un dissabte radiant de primavera olorosa, andalusa, de Feria de Abril.

El germà de Jesús Anguas em diu això i em pregunto quin sentit té aprovar una resolució d'aquestes característiques si aquells a qui podria interessar més directament, com són els familiars dels difunts, no els arriba la notícia d'una decisió tan transcendent. Transmeto a en Ramón la meva sorpresa per aquest seu desconeixement i ell em fa notar que està d'acord amb mi i que si jo estic sorprès ell encara ho està molt més, perquè és la primera notícia que en té. De seguida m'adono que estic parlant amb un home ple de sentit comú, que s'expressa sense cap mena de res-

sentiment i, a més, que vol ser afable en el tracte amb el seu interlocutor. «Li agraeixo que s'hagi posat en contacte amb mi, perquè en altres ocasions que s'ha escrit sobre el meu germà i sobre aquest cas ningú ho ha fet», em diu. Li explico que estic treballant en la revisió del procés i em fa saber que coneix perfectament la dedicació de les germanes Puig Antich a la història i, de germà a germà, es posa en la seva pell i diu: «És lògic que vulguin rehabilitar la seva imatge.»

El seu discurs continua pel camí del sentit comú quan respon la meua pregunta sobre com acceptaria la revisió de la sentència, ja que això suposaria revisar també les causes de la mort del seu germà, si s'aportessin noves proves que permetessin demostrar les irregularitats del procés: «Aquell judici es va fer en un altre context. Abans no hi havia garanties, les garanties que hi ha ara no són com les d'abans.» I ho diu aquest taxista sevillà, amb aquesta lògica aclaparadora que topa de front amb el sorprenent criteri del govern espanyol d'exaltar la «permanent tasca» de la policia, sigui la que sigui l'època a què es refereix, siguin els que siguin els drets que van deixar de garantir amb la seva acció repressiva.

Sense haver llegit aquest llibre, Ramón Anguas també respon amb sentit comú quan li pregunto si sap que són diverses les persones que asseguren que al cos del seu germà hi podria haver més trets dels que es van dir oficialment, i que això fa impossible saber qui el va matar. «És probable que així sigui, perquè allí hi va haver un tiroteig. Però de l'altre també hi havia bales!» I l'altre és en Salvador, de qui parla, no sense encert, com «aquell idealista que robava bancs». En Ramón podria maleir els ideals i els extremistes, tindria els seus motius, però no ho fa. «Jo entenc la gent que té ideals i els defensa, però el que no entenc és el tret per l'esquena. Puc entendre que ETA propugni la indepen-

dència del País Basc, però no puc entendre un atemptat, ni les morts provocades per uns ideals», conclou.

De ben segur que en Ramón va heretar el sentit comú del seu pare. El senyor Diego Anguas no es va alegrar mai de l'execució al garrot de Salvador Puig Antich. La primera reacció, en calent, del pare que havia perdut el fill va ser la de clamar justícia i voler venjança, i va reclamar a crits que matessin aquell anarquista. Però aquell home, guàrdia civil de professió, era per sobre de tot un tipus íntegre i amb un sentit profund de la justícia. El dia que va saber que matrien Puig Antich, el senyor Diego, mirant als ulls del seu fill Ramón, va exclamar: «Si ha de servir per tornar el Francisco Jesús a la vida, endavant. Però com que això no passarà, matant aquest noi només faran que hi hagi un mort més.» I una injustícia més, i un dolor més impossible d'apagar per anys que passin.

* * *

El reial decret del govern espanyol que va possibilitar l'ascens honorífic dels policies morts en actes de terrorisme el va signar el cap d'Estat, el rei Joan Carles I. Un dia, ja fa molts anys, el ministre feixista i secretari del Movimiento Nacional Jesús Utrera Molina li va dir a Francisco Franco que no era cert allò que creia que ho havia deixat tot *atado y bien atado* perquè res canviés després de la seva mort, i li va fer saber que desconfiava de les intencions de l'aleshores príncep d'Astúries, perquè faria possible el retorn dels partits polítics a Espanya i la democràcia, i «moltes de les coses que nosaltres consideràvem essencials es desfarien».

Jesús Utrera Molina s'equivocava. La seva por era infundada. El dictador va morir quasi dos anys després de l'exe-

cució de Salvador Puig Antich, però l'essència del règim feixista encara perdura còmodament instal·lada en molts àmbits del poder. Hi ha massa nostàlgics que s'esforcen dia a dia a fer perdurar l'ideari del franquisme, hi ha massa llops d'ullals afilats a qui la democràcia espanyola —jove, inexperta, covarda, reconciliadora— els ha permès sobreviure disfressats amb pell de xai. Hi ha polítics desvergonyits a qui les urnes han donat un càrrec que encara fan homenatge públic als vells i decrepits feixistes; jutges covards que anteposen la seva carrera professional i la seva ideologia a l'equanimitat del dret, i es neguen a revisar les sentències injustes del passat donant per bons processos inquisitorials i pràctiques de botxins medievals; policies de la vella escola, abanderats del mètode del calabós obscur, el cop de puny al ventre i l'*omertà*, que encara avui traspassen amb massa freqüència la línia vermella de l'obligat respecte als drets humans que ha de guiar sempre la seva acció.

Encara hi ha massa camises blaves guardades als armaris, massa reverències a aquella manera corrompuda de veure la vida i d'entendre Espanya. Hi ha massa Grandes Peñas creant estat d'opinió en la societat civil, massa generals Chicharros insuflant l'esperit de la involució a les tropes de l'exèrcit, massa jutges Calderons i Rodríguez-Zapata apoltronats a la cúpula de la judicatura, massa Ruiz-Gallardones i Federicos Trillos movent els fils invisibles de la política, massa Santóruns camuflats dins la policia, massa homes disposats «a morir per Espanya», com proclama en els seus articles l'irreductible Utrera Molina. A morir i a fer morir.

I contra tot això, i contra tots ells, nosaltres. Nosaltres i un compromís serè i irrenunciable en el combat per la veritat i la decència.

EL VIATGE. EPÍLEG A DEU MIL QUILÒMETRES

Dijous 28 de novembre de 2013, falten pocs minuts per arribar a la mitjanit. La casualitat ha volgut que ara, en el mateix moment que estic escrivint aquestes últimes ratlles, Merçona Puig Antich es trobi a bord d'un avió, a les pistes de rodament de l'aeroport de Barajas, a punt d'alçar el vol en destinació a l'Argentina. Té per endavant un llarg viatge de deu mil quilòmetres i una cita amb la magistrada de Buenos Aires María Servini de Cubría, al jutjat de la qual ha de comparèixer per ratificar la querella contra el feixista Utrera Molina. Ho ha de fer així perquè el govern espanyol va impedir que ho pogués fer a l'ambaixada argentina a Madrid.

A partir d'aquell moment la maquinària de la justícia de veritat, la que posa en primer terme els drets de les persones i persegueix fins a l'extenuació els responsables de les pitjors atrocitats, es posarà en marxa, implacable. Des d'aquell moment el cas de Salvador Puig Antich contra la injustícia ja s'haurà posat a caminar, i serà impossible aturar el procés.

Fa uns minuts escassos li he trucat per desitjar-li bon viatge i molta sort. Li he explicat que mentre el seu avió s'enlaira jo estaré posant el punt final al llibre, i li he dit que el contingut d'aquestes pàgines no vol ser altra cosa que una rampa de llançament a l'aventura que és a punt d'ini-

ciar. M'ha contestat regalant-me una riallada de les seves, enèrgica, encomanadissa i plena de coratge.

La Merçona és a punt de volar cap a la veritat. L'espera l'espai obert, allí on l'horitzó no té fi i els impossibles poden esdevenir possibles. *Salvador Puig Antich contra la injustícia*: aquest és el cas que des d'ara ens ocuparà, el *Cas obert* que, des d'ara, espera una sentència justa.

Reconeixement / Agraïments

De petit jo volia ser ciclista. Vaig créixer admirant Eddy Merckx, desitjant vestir el mallot de punts vermells que cada estiu lluïa l'holandès Lucien Van Impe, somiava que un dia pedalaria dins aquell grup multicolor, com ho feia l'admirat Josep Pessarrodona. Jo volia ser com ells, fer com ells. Aplaudia la força portentosa del corredor, però també la tenacitat i l'esforç col·lectiu, el treball abnegat d'un grup d'esportistes que entregaven fins a l'últim bri de força per projectar un company d'equip cap al triomf final.

Amb el pas del temps vaig canviar la màquina de pedalar per la d'escriure. I em vaig embarcar en un altre tipus de curses tant o més difícils de guanyar que les que es resolen a la carretera. Però sempre m'ha quedat el cuc del pedal, i la bici no l'he abandonada mai, i encara menys l'esperit del corredor que pateix per superar la costa més dura de totes.

Ara penso que si aquest llibre hagués estat una cursa ciclista i jo el primer a poder arribar a la meta —amb permís de Merckx— i hagués tingut la sort de disposar d'un estol de micròfons davant meu, em tocaria donar les gràcies a tantes i a tants que des de fa tant de temps han fet tant per destapar tanta mentida i treure a la llum la veritat del cas de Salvador Puig Antich i fer florir la justícia al punt més alt del podi.

I arribats a aquest moment del reconeixement i de l'agraïment he de començar recordant que les primeres i poderoses pedalades en aquesta cursa de fons les va fer Oriol Arau. I que Francesc Caminal li va fer costat sempre, i quan la carretera va fer baixar el seu company de la bici ell no va deixar mai de pedalar, i encara ho fa avui, incansable. Es mereix un aplaudiment gegantí.

I és obligadíssim fer homenatge a l'embranzida decisiva i rabiosa que va suposar la feina de Ramon Barnils, Elisabet Bonshoms, Montse Majench, Xavier Montanyà, Margarida Palomar, Carles Ruiz, Elisabet Sabartés, Rosa Serra, Carles Serrat i Dolors Tubau, que amb el mallot en forma de pseudònim col·lectiu —Carlota Tolosa— van escriure *La torna de la torna*, excel·lent treball periodístic sobre el cas.

També és necessari que aplaudeixi el pedalar fi i elegant de Francesc Escribano, del qual va deixar empremta amb el seu llibre *Compte enrere*.

Abans d'acabar, cal que demani que pugin a recollir el ram de flors i la copa de la victòria Pere Zanuy, pel seu esforç infatigable; Olga de la Cruz, per la seva invisible però transcendental implicació en la pedalada, i Sebastià Martínez Ramos, perquè és la veu d'ànim i el consell expert sempre al costat del ciclista, perquè és un tossut, perquè creu sempre en la victòria i, al cap i a la fi, perquè és el millor director que pugui tenir un equip.

Tots ells formen part del meu equip, l'equip que no coneix el dopatge ni competeix contra el cronòmetre, perquè no volem anar ràpid sinó que volem arribar lluny, molt lluny. No defallim mai, perquè no hi ha cap Tourmalet que ens espanti, i perseguim i obtindrem la victòria fins i tot un cop els corredors de l'equip rival —aquell que no penso

anomenar, però que tothom sap qui són i sota quin indigne mallot corren— ja faci estona que hagin alçat els dos braços en travessar la línia d'arribada creient-se vencedors, perquè ens la mereixem i és de justícia.

Barcelona, 28 de novembre de 2013

Jordi Panyella

SALVADOR PUIG ANTICH, CAS OBERT

Salvador Puig Antich va ser executat el 2 de març de 1974, ara fa quaranta anys.

Amb l'ajusticiament culminava un procés judicial que va ser una gran farsa i on es va negar a Puig Antich el més elemental dret de defensa. La manipulació del cas va arribar fins al punt que la justícia militar va permetre a la policia franquista alterar el contingut del sumari fent desaparèixer documents, proves de càrrec que exculpaven l'acusat.

Aquesta és una de les colpidores revelacions que el periodista Jordi Panyella fa després de furgar en el sumari original i entrevistar-se amb desenes de testimonis directes dels fets, alguns dels quals han acceptat parlar per primer cop en aquest llibre trencant un silenci d'anys.

Aquestes noves i irrefutables proves obliguen a enlairar un clam contra la injustícia i a demanar la reobertura del procés, denegada dues vegades pel Tribunal Suprem d'Espanya, i fan de *Salvador Puig Antich, cas obert* un llibre moralment necessari per a la cultura democràtica del país.

Tots els testimonis expliquen tota la veritat. El llibre definitiu sobre el cas Puig Antich.

Tota la documentació a <http://puigantich.angleeditorial.com>